

การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา:
กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท)

พระธรรมรินทร์ โภคากรณ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

AN ANALYSIS OF DESIRABLE CHARACTERISTICS OF DHAMMADUTA
PROPAGATING BUDDHISM: A CASE STUDY
OF PHRARAJRATTANARANGSI
(VEERAYUT VEERAYUDDHO)

Phra Thammarin Phokhakorn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

พระธรรมรินทร์ โภคากรณ์: การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ วีรยุทธ) (AN ANALYSIS OF DESIRABLE
CHARACTERISTICS OF DHAMMADUTA PROPAGATING BUDDHISM: A CASE STUDY OF
PHRARAJRATTANARANGSI (VEERAYUT VEERAYUDDHO)) อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
อ. ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 273 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูต
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตใน
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ วีรยุทธ) 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อ
พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาเอกสาร
และการศึกษาภาคสนามในประเทศอินเดีย-เนปาล 6 แห่ง คือ วัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยเขตวัน
มหาวิหาร วัดไทยนรราชรัตนาราม วัดไทยลุมพินีและวัดไทยนิโครธาราม ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในความรับผิดชอบของ
พระราชรัตนรังษี การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก 10 คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 7 คน
ผลการวิจัยพบว่า

1. พระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีคุณลักษณะหลักที่
ตรงกันทั้ง 7 ประการ คือ 1) มีความรู้ 2) มีจรรยา (ปฏิบัติ) 3) ใฝ่ศึกษา 4) มีคุณธรรมและจริยธรรม 5) มีทักษะ 6) อุทิศตน
และ 7) มีภาวะผู้นำ ส่วนคุณลักษณะรองที่ตรงกันมี 6 ประการ คือ 1) มีวิชาทางธรรม 2) มีวิชาทางโลก 3) สำรวมใน
พระปาฏิโมกข์ 4) นำเพ็ญเพียร 5) รู้จักแสวงหาความรู้ 6) มีทักษะการสอนและหลังพุทธกาลยังมีเพิ่มขึ้นอีก 2 ประการ คือ
1) มีทักษะชีวิต 2) มีทักษะการสื่อสาร รวมเป็น 8 ประการ

2. พระราชรัตนรังษี ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน มีคุณลักษณะหลัก 10 ประการ ตรงกับคุณลักษณะหลัก
ข้างต้น 7 ประการและยังมีเพิ่มขึ้นอีก 3 ประการ คือ 1) มีสุขภาพ 2) มีจิตอาสา 3) มีมนุษยสัมพันธ์ ส่วนคุณลักษณะรอง
มี 15 ประการตรงกับคุณลักษณะรองข้างต้น 8 ประการ และยังมีเพิ่มขึ้นอีก 7 ประการ คือ 1) รู้จักดูแลสุขภาพกาย 2) รู้จัก
ดูแลสุขภาพจิต 3) มีทักษะชีวิต 4) มีทักษะการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ 5) คิดเป็น 6) ทำเป็น 7) แก้ปัญหาเป็น ซึ่ง
มีความแตกต่างกันในรายละเอียด

ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต พบว่า มีคุณลักษณะหลักและคุณลักษณะรองตรงกันกับ
คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี และยังคงแตกต่างกันในรายละเอียดเช่นกัน

3. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
มี 4 ทางเลือก (4 ระยะ) คือ 1) จัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย เน้นการปรับปรุงหลักสูตรปัจจุบัน เปิดหลักสูตร
ระยะสั้น จัดตั้งศูนย์เครือข่ายออนไลน์และจัดทำคู่มือพระธรรมทูต 2) จัดการศึกษาในระบบ โดย เปิดหลักสูตร
ประกาศนียบัตร 1 ปี 3) จัดการศึกษาในระบบ โดยจัดตั้งสถาบันพระธรรมทูตศึกษา เปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี
ปริญญาโทและปริญญาเอก 4) จัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดตั้งแม่กองพระธรรมทูต จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาและบริการ
พระธรรมทูตหรือศูนย์จัดการความรู้พระธรรมทูต

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา .....ลายมือชื่อนิติ.....
สาขาวิชา พัฒนาศึกษา .....ลายมือชื่อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา 2555 .....

5283358027: MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: DESIRABLE CHARACTERISTICS / DHAMMADUTA / PROPAGATING BUDDHISM / PHRARAJRATTANARANGSI (VEERAYUT VEERAYUDDHO)

PHRA THAMMARIN PHOKHAKORN: AN ANALYSIS OF DESIRABLE CHARACTERISTICS OF DHAMMADUTA PROPAGATING BUDDHISM: A CASE STUDY OF PHRARAJRATTANARANGSI (VEERAYUT VEERAYUDDHO). ADVISOR: PORNTIP ANDHIVAROTHAI, Ph.D., 273pp.

This is a qualitative research. The objectives are for: 1) studying the history and characteristics of Dhammaduta in propagating Buddhism during the Buddha’s lifetime and afterwards; 2) analyzing the desirable characteristics of Dhammaduta in propagating Buddhism. The case study is Phrarajrattanarangi, (Veerayuth Veerayuddho); and 3) presenting guidelines on education provision in order to develop the desirable characteristics of Dhammaduta in propagating Buddhism. The research methods are documentary study and field studies, 6 Thai temples, in India and Nepal: 1) Wat Thai Buddha Gaya, 2) Wat Thai Kusinarachalemraj, 3) Wat Thai Chetavan Mahavihar, 4) Wat Thai Nawaraj Ratanaram, 5) Royal Thai Monastery Lumbini, and 6) Wat Thai Nicotharam. These temples have been under the responsibility of Phrarajrattanarangi. The data collecting is conducted by observations, in-depth interviews (10 persons), focus group discussion (7expertises), The research results found that:

1. During the Buddha’s lifetime and afterwards, which was the period of Asoka Maharajah, there were 7 Dhammaduta’s main characteristics: 1) Knowledgeable, 2) Good behavior/well- practice 3) study-seeking, 4) morals and ethics, 5) skillful, 6) devoting, and 7) leadership. There were 6 sub-characteristics: 1) dhamma educated; 2) worldly educated; 3) the 227 disciplinary rules binding on Bhikkhus; 4) continuously practise; 5) knowledge seeking; and 6) teaching skills. However, after Buddha’s lifetime, there were 2 more characteristics: 1) life skills, and 2) communication skills. Altogether, there were 8 characteristics.

2. Phrarajrattanarangi, the present Dhammaduta, has obtained 10 main characteristics (7 of which were in the above mentioned) and 3 additional characteristics: 1) healthy, 2) voluntary, and 3) human relationship. There were 15sub-characteristics, 8 of the above mentioned and 7 additional sub-characteristics: 1) know how to take care of physical health; 2) know how to take care of the mental health; 3) have life skills; 4) be skillful in technology and information; 5) know how to think; 6) know how to do; and 7) know how to solve problems. These are different in details.

The desirable characteristics of Dhammaduta were found that the main characteristics and sub-characteristics were matched to the characteristics of Phrarajrattanarangi but different in details.

3. Guidelines on education provision for developing the desirable characteristics of Dhammaduta in propagating Buddhism were 4 choices (4 periods): 1) provided the Non-formal and Informal education which were emphasized on curriculum improvement (At present, there are short courses), established the online networking centre, and published the Dhammaduta handbooks; 2) provided the Formal education (1 year certificate curriculum); 3) provided the Formal education by establishing the Institute of Dhammaduta studies, curricula in the bachelor, master and doctoral degrees; and 4) provided Informal education by establishing the Dhammaduta department, the centre of development studies and services for Dhammaduta, or the centre of knowledge management for Dhammaduta.

Department: Educational Policy, Management, and Leadership Student’s Signature.....

Field of Study: Development Education Advisor’s Signature.....

Academic Year: 2012.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากคณาจารย์สาขาวิชา พัฒนาศึกษาและผู้ให้การสนับสนุน จึงขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำและเสียสละเวลาอันมีค่าในการปรับปรุงงานวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และคณาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาศึกษาทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ และคำแนะนำด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร.หทัยรัตน์ ทับพร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างยิ่งที่ได้ตรวจสอบ และแนะนำการแก้ไขวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมปัญญาจารย์ (สุพจน์ ปภสฺสโร) เจ้าอาวาส วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร พระธรรมปาโมกข์ (สุนทร สุนทรโก) พระราชญาณเวที (พัลลภ ปญฺญวฺลฺลโก) พระครูวิลาสวริชาน (ไสว ปาสาทิกโก) ที่ความอำนวยความสะดวกในเรื่อง สถานที่และสนับสนุนการศึกษามาโดยตลอด เหมือนเป็นสัทธีวาริกองค์หนึ่ง พระเทพวินยาภรณ์ (สมปอง ปญฺญาทีโป) พระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส วัดพระมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอกราบขอบพระคุณพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ผู้ให้ข้อมูลหลักและอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีในระหว่างการเก็บข้อมูลที่ประเทศอินเดีย-เนปาล พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย ที่สนับสนุนข้อมูล พระครูสิทธิธรรมมงคล (ประพันธ์ ปภสฺสโร) พระอธิการคำแกิง วรวิฑูโธ พระอาจารย์อุทัย ฆานุตตโม ที่เมตตาคำแนะนำและเป็นพลังใจเสมอ พระมหาไพบูลย์ ญาณวิปุลโธและพระกฤษดา วรจิตโต ที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีมาตลอด

ขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนทุนอุดหนุน การทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

นอกจากนั้น ขออนุโมทนาขอบคุณ คุณ วรุจิกร แสงจันทร์ ที่คอยประสานงาน ในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดีและโยมจากสหรัฐอเมริกาประกอบด้วย Lek Hefner, Christa Brusen-Gomez, Phranee Mockel and Supitaya Munroe ที่ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาครั้งนี้

บุญกุศลและประโยชน์อันใดที่เกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมถวายบูชา คุณพระรัตนตรัย บิдамารดาและอุปัชฌาย์อาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ตลอดจนผู้ให้การสนับสนุนทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	8
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	9
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	10
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย.....	12
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต.....	14
2.1.1 ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....	14
2.1.2 ความหมายของพระธรรมทูต.....	15
2.1.3 ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	17
2.1.4 คุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	18
2.1.4.1 หมวดธรรมในฐานะนักเผยแผ่ (หรือสั่งสอน).....	18
2.1.4.2 หมวดธรรมในฐานะนักปฏิบัติ.....	20
2.1.4.3 หมวดธรรมในฐานะนักพัฒนา.....	23
2.2 วัตินาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	26
2.2.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล.....	26

บทที่	หน้า
2.2.1.1 การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า.....	26
2.2.1.2 การเผยแผ่ของพระสาวก	31
2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล.....	32
2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย.....	36
2.2.3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยถึงกรุงรัตน โกสินทร์.....	36
2.2.3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน.....	40
2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทย.....	42
2.3.1 งานพระธรรมทูตในประเทศ.....	43
2.3.2 งานพระธรรมทูตในต่างประเทศ.....	44
2.3.2.1 งานพระธรรมทูตในประเทศอินเดีย – เนปาล	45
2.3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคของพระธรรมทูตในต่างประเทศ.....	48
2.4 การศึกษาของสงฆ์.....	50
2.4.1 ความหมายของการศึกษา.....	50
2.4.2 รูปแบบการจัดการศึกษา.....	50
2.4.3 การศึกษาของสงฆ์.....	51
2.4.4 การศึกษาของพระธรรมทูตต่างประเทศ.....	53
2.5 แนวคิดการพัฒนามนุษย์.....	57
2.6 ทฤษฎีคุณค่า.....	62
2.6.1 จริยศาสตร์.....	62
2.6.2 สุนทรียศาสตร์.....	63
2.7 ประวัติและผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) โดยสังเขป.....	63
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	90
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร.....	90
1.1 ศึกษาเอกสาร.....	90
1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	91

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล.....	137
2 คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล.....	141
3 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรม.....	169
4 คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)	209
5 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในปัจจุบัน.....	212
6 หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตในปัจจุบัน.....	215
7 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในต่างประเทศ.....	254

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11
2 กงล้อแห่งพระธรรมทูต.....	227

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียในปัจจุบัน หลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเมื่อ 45 ปีก่อนพุทธศักราช เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเสด็จไปแสดงธรรมเพื่อประกาศพระศาสนา พระองค์เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ที่อิสิปตนมฤคทายวันและยสกุณฑกรพร้อมสหาย ทรงให้การอุปสมบทแก่บุคคลเหล่านั้นเป็นพระภิกษุชุดแรกในพระพุทธศาสนา ประมาณ 5 เดือนหลังตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ทรงส่งพระสาวก 60 องค์แรกออกไปประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายทั่วชมพูทวีป ดังพุทธพจน์เฉพาะตอนสำคัญที่ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525: วิ. มหา. 4/39)

จรต ภิกขเว จาริกं พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตุถาย หิตาย
สุขาย เทวมนุสุตานํ มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ทุมมํ อาทิกุลยาณํ
มฆณกกุลยาณํ ปรีโยสานกกุลยาณํ สาดถํ สพฺยณฺชนํ เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุรหฺมจริยํ
ปกาสเสถ สนฺติ สตุตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสุสฺวนตา ทุมมสุส ปรีหายนฺติ ภวิสฺสนฺติ
ทุมมสุส อญฺญาตาโร อหฺมุปี ภิกขเว เยน อูรูเวลาเสนานิกโม เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามิ
ทุมมเทสนายาติ

พระคำรัสแปลเต็มว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: วิ. มหา. อ. 6/38)

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและมีความสุขแก่ทายาทและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์

ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ภิภุชทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม.

จากพุทธพจน์ข้างต้นนี้ เราสามารถแยกให้เห็นเป็นประเด็นต่าง ๆ อันเป็นหลักสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้ (พระมหาไฉน แก้วสวด, 2551: 8)

1. หลักการ ได้แก่ การแสดงธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดและประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงทั้งอรรถและพยัญชนะ
2. วิธีการ ได้แก่ การจัดส่งพระอรหันตสาวกให้จาริก คือแยกย้ายกันเดินทางไปในที่ต่างๆ
3. วัตถุประสงค์ ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่กุลแก่มหานและอนุเคราะห์ชาวโลกให้ได้รับประโยชน์และความสุข
4. เป้าหมาย ได้แก่ ความรู้ธรรมหรือบรรลุมรรคของผู้ที่มีปัญญาพอจะรู้ได้
5. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ทั้งเทวดาและมนุษย์

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามพุทธประสงค์ครั้งแรกนั้น พระอรธกถาจารย์ได้นำพุทธพจน์ครั้งสำคัญนี้ไปประพันธ์เป็นคาถา ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงส่งพระอรหันตสาวกทั้งหมดไปทำงาน**พระธรรมทูต** ดังความในคาถาเหล่านั้นว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ข: 145)

ภิภุชทั้งหลาย พวกเธอ เมื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นจงแยกย้ายกันเที่ยวจาริกนำธรรมไปให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย ตลอดทั่วแผ่นดินนี้. เธอทั้งหลายอยู่ในที่สังคิเวกตามเขาเงินนิวนา ทำหน้าที่ประกาศสัทธรรมแก่โลก สืบจากเรา สม่าเสมอ ต่อเนื่องไป. ภิภุชทั้งหลาย พวกเธอเมื่อทำงาน**พระธรรมทูต** จงเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติอันงาม จงกล่าวไขคำสั่งสอนของเราแก่เหล่าประชาให้แจ่มแจ้ง เพื่อเห็นแก่สันติสุขของเขา. เธอทั้งหลายผู้ไร้อาสวกิเลสหาใครเทียบเทียมมิได้ จงปิดประตูอบายเสียบให้หมดสิ้น และจงเปิดประตูสู่ทางแห่งสวรรค์และโมกษธรรม. เธอทั้งหลาย ผู้เป็นแหล่งแห่งคุณความดีมีการุญธรรมเป็นต้น จงเพิ่มพูนปัญญาและศรัทธาแก่ชาวโลก ทั้งด้วยการเทศนาแก่เขาและการปฏิบัติตนเอง ให้พร้อมทุกประการ. คฤหัสถ์ทั้งหลาย อุปการะพวกเธออยู่เป็นนิตย์ด้วยอามิสทาน เธอทั้งหลายก็จงอุปการะตอบต่อพวกเขาด้วยธรรม

ทาน. เธอทั้งหลายผู้ได้ทำกิจที่ควรทำของตนเองเสร็จแล้ว จงบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยแสดงสัทธรรมยกทรงชัยของผู้แสวงธรรมขึ้นชูเถิด.

กาถาดังกล่าวเป็นหลักฐานอันแสดงว่า พระ “ธรรมทูต” ชุคแรกเกิดขึ้นแล้วในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา และพระธรรมทูตต้องถึงพร้อมด้วยคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ 1) มีวัตรปฏิบัติอันงาม 2) มีความรู้ความสามารถในการแสดงธรรมเทศนา 3) มีการอุทิศธรรม 4) มีความมกน้อยสัน โดย 5) บำเพ็ญกิจของตน

รูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กระทำกันหลายรูปแบบ ดังนี้ การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำสั่งสอน การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสและการตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประธานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม กล่าวคือ ให้มีเหตุผลต่อเนื่องกันไปโดยลำดับจากง่ายไปหายาก ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียดสีกระทบผู้อื่น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 22/174-175)

พระสาวกหรือพระธรรมทูตผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีความรู้ดีในหลักธรรมวินัย ประพฤติดี มีความเมตตา มกน้อยสัน โดย ไม่เบียดเบียน นี้เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้ทำหน้าที่ทูต

พระพุทธเจ้าทรงประธานหลักแก่พระสาวกผู้มีความเหมาะสมในการทำหน้าที่ทูตต้องประกอบด้วยธรรม 8 ประการ ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 3/239)

1. รู้จักฟัง เป็นผู้รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติ
2. สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ เป็นผู้รู้ สามารถพูดธรรมให้ผู้อื่นฟังได้ด้วยวิธีการแนะนำ
3. ใฝ่ศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ด้านการศึกษายู่ตลอดเวลา
4. ทรงจำได้ดี เป็นผู้มีความจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแม่นยำและถูกต้องตาม

ความเป็นจริง

5. เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด เป็นผู้รู้ความหมายของสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์
6. สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจ

อย่างชัดเจน

7. ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มีความฉลาดในการทำงาน นำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์มาสู่ประชาชน

8. ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท เป็นผู้รู้หลักการสร้างความสัมพันธ์ให้แก่ชุมชนกับสังคมได้อย่างผสมกลมกลืน

พระองค์ได้ตรัสยกตัวอย่างพระธรรมทูตต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นแก่พระสาวกทั้งหลายไว้ว่า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 23/242-243)

...ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรประกอบด้วยธรรม 8 ประการนี้แล ควรทำหน้าที่ทูตได้ ภิกษุผู้เข้าสู่ชุมชนที่ได้ถึงกันอย่างรุนแรง ก็ไม่สะทกสะท้าน ไม่ทำคำพูดให้เสียหาย ไม่ปกปิดข่าวสาส์น ซึ่งแจ่มอย่างไม่มีข้อสงสัย ถูกย่อนถามก็ไม่โกรธ ภิกษุผู้มีลักษณะเช่นนี้แลควรทำหน้าที่ทูตได้...

ตลอด 45 พรรษาของพระองค์ได้ทรงสั่งสอนอบรมพระสาวกให้เป็นผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดี พร้อมทั้งทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสาวก และพระองค์ทรงปฏิบัติศาสนกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ พระองค์พร้อมพระสาวกพร้อมกันประกาศพระศาสนาทำพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายออกไปทั่วชมพูทวีป เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าพระพุทธศาสนามีความตั้งมั่นแล้ว จึงทรงประกาศดับขันธปรินิพพานไว้ว่า “มารผู้มีบาป ท่านจงอย่ากังวลเลย อีกไม่นาน การปรินิพพานของตถาคตจะมีจากนี้ไปอีก 3 เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 10/116)

จากการประกาศนี้ แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และพระองค์ทรงมีศาสนทายาทสืบทอดพระศาสนา นั่นคือพุทธบริษัท 4 ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมีพระภิกษุผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามอุดมการณ์ หลักการวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงได้อบรมสั่งสอนไว้ดีแล้ว ภายหลังจากการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระสาวกก็ยังคงทำหน้าที่ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเรื่อยมา

จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะ เป็นยุคที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง หลังจากที่พระองค์ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณปี พ.ศ. 234 แล้ว ได้ให้การสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยร่วมกับพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระจัดส่งพระธรรมทูตชุดแรกของสมัยหลังพุทธกาล 9 สาย ๆ ละ 5 องค์ ออกไปยังนานาประเทศทั้งในและนอกชมพูทวีป (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2552: 31) ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่าสายที่ 8 มีพระโสณะพระอุตระเป็นหัวหน้าได้มาสู่สุวรรณภูมิ แล้วตั้งหลักพระพุทธศาสนาขึ้น สุวรรณภูมิสมัยนั้นมีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่จังหวัดนครปฐม พระพุทธศาสนาจึงได้มาตั้งมั่นบริเวณภาคกลางของประเทศไทยและเจริญออกงามพัฒนาตลอดมา (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543: 1-3) ทำให้

ดินแดนแถบสุวรรณภูมินับถือพระพุทธศาสนาเป็นวงกว้าง และเมื่อประเทศไทยได้รับเอาพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานแห่งวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านานจวบจนปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นและเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดีย เป็นเวลานานถึง 1,700 ปี แต่มีเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความเสื่อมในลักษณะต่างๆ เหตุปัจจัยเหล่านั้นมีทั้งภายในและภายนอก เช่น จากสถาบันสงฆ์ บุคคลในสถาบันสงฆ์ การถูกรุกรานจากศาสนาอื่น ฯลฯ

หลังจากพระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากอินเดีย อินเดียก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนต่างชาติ เช่น อิสลามเตอร์ก จนถึงสมัยอังกฤษปกครองอินเดีย ตลอดระยะเวลายาวนานถึง 800 ปี จนทำให้ชาวอินเดียลืมพระพุทธศาสนา ไม่มีคนรู้จักพระพุทธเจ้า

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2940 ประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากสหราชอาณาจักร พระพุทธศาสนาก็เริ่มเจริญขึ้นในประเทศอินเดีย (พระราชธรรมนิเทศ [ระแบบ ฐิตญาโณ], 2533: 267-269) แม้สถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียปัจจุบันยังไม่สามารถให้ความมั่นใจได้ว่าประเทศอินเดียจะกลับเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาอีกครั้งก็ตาม แต่สำหรับชาวพุทธที่รักและหวงแหนพระพุทธศาสนา น่าจะภูมิใจว่า พระพุทธศาสนาซึ่งเลือนหายไปจากประเทศอินเดียถึง 800 ปี ได้กลับฟื้นฟุ มีคนรู้จัก ศรัทธาและให้การสนับสนุนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แม้จะไม่มากนักก็ตาม เช่น ในปี พ.ศ. 2499 ทางรัฐบาลอินเดียได้จัดงานฉลองพุทธชยันตี คือการที่พระพุทธศาสนาเจริญเป็นประทีปส่องโลกมานานถึง 2,500 ปี

รัฐบาลอินเดียจัดพิธีเฉลิมฉลองถึงพุทธกาล 2,500 ปี หรือ 25 พุทธศตวรรษ (พุทธชยันตี) ได้เชิญชาวพุทธทั่วโลกเข้าร่วมงานครั้งนี้ เพื่อเป็นพุทธานุสรณ์ในการที่พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและแพร่หลายไปทั่วโลก เพราะประเทศอินเดียเป็นแหล่งพุทธภูมิ โดยการนำของ ฯพณฯ ศรีเยาวหาราลาล เนรูห์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายคือ โครงการเสริมสร้างและปรับปรุงบริเวณพุทธมณฑล พุทธคยา อันเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่ง และได้เชิญชวนรัฐบาลประเทศชาวพุทธทั่วโลกให้ร่วมสร้างวัดตามแบบศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ในบริเวณพุทธคยา

รัฐบาลไทยได้ตอบรับคำเชิญเป็นประเทศแรก ซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ตั้งคณะกรรมการสร้างวัดไทยพุทธคยาขึ้น และได้จัดส่งคณะสงฆ์ไทยในฐานะพระธรรมทูตไปประจำวัดชุดแรก จำนวน 4 รูป เมื่อปี พ.ศ. 2502 โดยมีหน้าที่และภารกิจในฐานะของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย คือการพยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามเนื่องกับพระพุทธศาสนาตามแนวชีวิตสังคัมไทยไปยังประชาชนชาวอินเดีย สงเคราะห์ผู้มีศรัทธาให้ได้เป็นพุทธมามกะได้บรรพชาและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวอินเดียด้วยกัน นอกจากนี้ได้พิจารณาดำเนินการหาวิธีส่งเสริมให้มีกลุ่มพุทธบริษัทขึ้นตามเมืองใหญ่ ๆ ส่งเสริมให้ครู อาจารย์ กลุ่มนักศึกษาที่เป็นชาวพุทธตามสถาบันการศึกษา เช่น วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ให้ตั้งกลุ่มพุทธศาสน์ขึ้น ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศกิจสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งภารกิจเหล่านี้เป็นเป้าหมายสำคัญที่พระธรรมทูตต้องพยายามเผยแผ่ให้ได้ผลเท่าที่จะสามารถทำได้และให้ดีที่สุด (จกกล ศรีวัดปาน, 2548: 240)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียของพระธรรมทูตไทยได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตลอด 54 ปีที่ผ่านมา ทำให้วัดไทยเพิ่มมากขึ้นกว่า 10 วัดและมีพุทธศาสนิกชนชาวอินเดียหันมานับถือพุทธศาสนาและยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งในด้านศาสนศึกษาและการสาธารณสุขแก่ชาวอินเดียอีกด้วย

สำหรับงานพระธรรมทูตในประเทศไทยปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 สาย คือ งานพระธรรมทูตในประเทศและงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศนั้นอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคมและการสนับสนุนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นการดำเนินงานของคณะสงฆ์ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายมหานิกาย ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และฝ่ายธรรมยุติ ดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

งานพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ซึ่งเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2507 จนถึงปัจจุบัน ได้ขยายการเผยแผ่ไปทั่วโลก โดยมีวัดไทยในต่างประเทศมากกว่า 300 วัดใน 26 ประเทศทั่วโลก สะท้อนให้เห็นว่างานพระธรรมทูตมีความสำคัญยิ่งและสืบทอดกันมาตลอดตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตล้วน มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ อุตุน มีบทบาทสำคัญมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยด้วย

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลกของพระธรรมทูตในปัจจุบันต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย ได้แก่ ปัญหาการเตรียมตัวด้านสุขภาพ ปัญหาการเตรียมทักษะการใช้ชีวิตในต่างประเทศ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศ อาหารและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ปัญหาการใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร ปัญหาเฉพาะบุคคลที่มุ่งประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ปัญหาการปฏิบัติตนของพระธรรมทูตที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เป็นผลกระทบต่อความเลื่อมใสศรัทธา ปัญหาการสอนธรรมแก่ชาวต่างชาติ ขาดความรู้เรื่องหลักธรรมและขาดทักษะการสอนที่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อม ปัญหาการบริหารจัดการวัดในต่างประเทศ เป็นต้น (สุภชัย ยาวะประภาส, 2555) จะเห็นได้ชัดว่า ปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพระธรรมทูตเป็นอย่างมาก

ดังนั้น การแก้ปัญหาทางหนึ่งคือการผลิตพระธรรมทูตที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสม จึงควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพระธรรมทูตที่เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งมีหลายรูป ได้แก่ สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนฺตงฺกุโร), พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิมหาเถร), พระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล), พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท) ซึ่งรู้จักกันในนาม “หลวงเตี้ย”, โสบิน โสปาโกโพธิ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับพระธรรมทูตในปัจจุบัน พบว่า พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ) เป็นพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาลรูปหนึ่ง ที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง และมีบทบาทสำคัญมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสายอินเดียและเนปาล เช่น การสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ การก่อสร้างวัดไทยเขตวันมหาวิหาร การสร้างพุทธวิหารสาละวินทยาน 960 เพื่อเป็นศาลาพักข้างทางของผู้แสวงบุญ การดูแลการก่อสร้างวัดไทยลุมพินี การสร้างสถานพยาบาลกุสินาราศลินิก เพื่อให้บริการแก่ผู้เจ็บป่วยทุกชาติ ทุกภาษา การสร้างโรงเรียนการพัฒนาบุคลากร คือการผลิตบุคลากรจากวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ เพื่อจัดส่งไปปฏิบัติศาสนกิจยังต่างประเทศ ได้แก่ นิวซีแลนด์ เนปาล ศรีลังกา สหรัฐอเมริกา รวมทั้งการผลิตสื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิที่เป็นประโยชน์อย่างกว้างขวาง ท่านเป็นพระธรรมทูตที่ได้สร้างคุณูปการมากมาย ดังที่พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม) (2548: 7) ได้กล่าวไว้ว่า

...พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ) พระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย นับว่าเป็นพระเถระรูปหนึ่งที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงว่าเป็นพระธรรมทูตที่มีผลงานโดดเด่น มีชื่อเสียงเกียรติคุณ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ มีผลงานการเผยแผ่ในฐานะพระธรรมทูตหลากหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการเทศน์ การสอน การจัดพิมพ์สื่อเผยแผ่ และการสร้างสาธารณประโยชน์แก่ประเทศอินเดียอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน จนเป็นเหตุให้ท่านได้รับการอาราธนาให้เข้าร่วมเป็นวิทยากรในการบรรยายถวายเป็นความรู้พระธรรมทูตไทยและในการเข้าร่วมประชุมเพื่อพัฒนากิจการเกี่ยวกับพระธรรมทูตทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติอยู่เนืองๆ...

ตลอดระยะเวลา 23 ปี ในฐานะพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ) ได้ทำงานการเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและนอกประเทศ จนได้รับเกียรติคุณมากมาย

ได้แก่ ราววัดเสมาธรรมจักร สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เป็นต้น นับเป็นพระธรรมทูตที่เป็นแบบอย่างที่ควรศึกษาในปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ โดยยกกรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย – เนปาล และเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต ให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะเป็นการสนองงานมหาเถรสมาคมและเป็นประโยชน์ต่อสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ รวมทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อแก้ปัญหาด้านบุคลากรและเพื่อพัฒนางานพระธรรมทูตในต่างประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในอนาคต

1.2 คำถามการวิจัย

1. คุณลักษณะของพระธรรมทูตในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเป็นอย่างไร
2. คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร
4. แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล
2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช)
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาล ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และศึกษาคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ในฐานะหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คุณลักษณะเหล่านี้ประกอบด้วย 1) ด้านคุณสมบัติ 2) ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน และ 3) ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)

ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาสมัยพุทธกาล อันเป็นช่วงที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่
ศึกษาหลังพุทธกาล อันเป็นช่วงที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ไปแล้ว
ประมาณ 200 ปีเศษ ตรงกับสมัยพระอโศกมหาราช ในพุทธศตวรรษที่ 3

ศึกษาประวัติและผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ตั้งแต่ พ.ศ. 2497 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2556)

พื้นที่ที่ศึกษา คือ วัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย 4 แห่ง ได้แก่ วัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยนวราชรัตนาราม (960) วัดไทยเขตวันมหาวิหาร และวัดไทยอีก 1 แห่งในราชอาณาจักรเนปาล ได้แก่ วัดไทยลุมพินี

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

พระธรรมทูต หมายถึง พระสงฆ์ไทยที่ได้รับแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากสำนักฝักอบรมพระธรรมทูตทั้งฝ่ายธรรมยุตและฝ่ายมหานิกาย ให้ไปปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ในความอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง สิ่งที่ดีงามทั้งภายในและภายนอกที่มุ่งหมายหรือคาดหวังให้มีหรือให้เกิดขึ้น อันรวมถึง ความดี อุปนิสัย คุณสมบัติ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และความประพฤติ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต หมายถึง สิ่งที่ดีงามทั้งภายในและภายนอก ที่มุ่งหมายหรือคาดหวังให้มีหรือให้เกิดขึ้นในบุคคลที่ทำหน้าที่พระธรรมทูต ประกอบด้วย

1. ด้านคุณสมบัติ หมายถึง คุณลักษณะประจำตัวของบุคคล อันได้แก่ ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติ (ข้อวัตรปฏิบัติ) อันเป็นสิ่งดำรงภายในตน

2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือการสั่งสอน หมายถึง ทักษะความสามารถ อันเกิดจากความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์เฉพาะทาง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประกาศหลักพุทธธรรมสู่มหาชนทั้งหลาย

3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อย่างเต็มเปี่ยม เต็มกำลังความสามารถ เสียสละ อุทิศตนโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือเป็นการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อประกาศหลักพุทธธรรมสู่มหาชนทั้งหลาย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การประกาศหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวางออกไปทั้งในและต่างประเทศ ในรูปแบบต่างๆ เช่น สร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ผลิตศาสนธรรม จัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ต่างๆ ฯลฯ อันเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนและเจริญรุ่งเรืองต่อไป

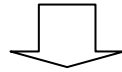
พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) หมายถึง หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย - เนปาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 - ปัจจุบัน

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยที่พระธรรมทูตประกอบด้วย คุณธรรมความเป็นนักเผยแผ่ เป็นศิษย์ (พระสาวก) ของบรมครูผู้ประเสริฐ คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้วิจัยจึงศึกษาคุณธรรมของนักเผยแผ่ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้รวบรวมไว้ โดยแบ่งเป็น 3 หมวด ประกอบด้วย 1) หมวดธรรมของพระธรรมทูตในฐานะนักเผยแผ่ หรือผู้สั่งสอน 2) หมวดธรรมของพระธรรมทูตในฐานะนักปฏิบัติ 3) หมวดธรรมของพระธรรมทูตในฐานะนักพัฒนา จากนั้นนำมาเปรียบเทียบเนื้อหาสาระ เพื่อศึกษาความสอดคล้อง ความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของคุณธรรมทั้ง 3 หมวด นำผลที่ได้มาเสนอเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และใช้กรอบแนวคิดนั้นเป็นแนวทางในการวิเคราะห์คุณลักษณะของพระธรรมทูตตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล และในปัจจุบัน เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ในอนาคต) ดังแผนภาพที่ 1

หลักพุทธธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2551)

1. หมวดธรรมในฐานะนักเผยแผ่หรือผู้สั่งสอน (กัลยาณมิตรธรรม, ธรรมเทศกธรรม, ลีลาการสอน, อนุப்புพิภภา, ปฏิสัมภทา.)
2. หมวดธรรมในฐานะนักปฏิบัติ (สัปปริสธรรม, พรหมวิหาร, อิทธิบาท, พหุสูตมืองค์ 5, ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ, อัตถะ)
3. หมวดธรรมในฐานะนักพัฒนา (นาถกรณธรรม, สังคหัตถุ, อปรินานิชธรรม, สารณิยธรรม, จักร)

คุณลักษณะของพระธรรมทูต

1. ด้านคุณสมบัติ
2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือการสั่งสอน
3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)

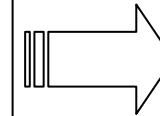
สมัยพุทธกาล

หลังพุทธกาล

ในปัจจุบัน

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร เพื่อให้ทราบความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล โดยใช้เอกสารหลัก จำนวน 26 เล่ม
2. ศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนาม ทั้งในสาธารณรัฐอินเดียและราชอาณาจักรเนปาล เพื่อให้ทราบประวัติและผลงาน รวมทั้งคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากนั้น สังเคราะห์คุณลักษณะของพระธรรมทูต สมัยพุทธกาล หลังพุทธกาลและปัจจุบัน เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
3. นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการจัดสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมทั้งการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล
2. ได้ทราบคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน
3. ได้ทราบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
4. ได้ทราบแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นการสนองงานมหาเถรสมาคม
5. เป็นประโยชน์แก่สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรอบรมพระธรรมทูตให้มีประสิทธิภาพและพัฒนาสู่อนาคต

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช)” ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต

2.1.1 ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์

2.1.2 ความหมายของพระธรรมทูต

2.1.3 ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.1.4 คุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.1.4.1 หมวดธรรมในฐานะผู้สอน

2.1.4.2 หมวดธรรมในฐานะผู้เรียน

2.1.4.3 หมวดธรรมในฐานะผู้พัฒนา

2.2 วิวัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.2.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

2.2.1.1 การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

2.2.1.2 การเผยแผ่ของพระสาวก

2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

2.2.3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยถึงกรุงรัตน โกสินทร์

2.2.3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

2.2.3.2.1 นโยบายว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.2.3.2.2 บุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทย

2.3.1 งานพระธรรมทูตในประเทศ

2.3.2 งานพระธรรมทูตในต่างประเทศ

2.3.2.1 งานพระธรรมทูตในประเทศอินเดีย – เนปาล

2.3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคของพระธรรมทูตในต่างประเทศ

2.4 การศึกษาของสงฆ์

2.4.1 ความหมายของการศึกษา

2.4.2 รูปแบบของการศึกษา

2.4.3 การศึกษาตามแนวพุทธ

2.4.4 การศึกษาของสงฆ์

2.4.5 การศึกษาของพระธรรมทูตต่างประเทศ

2.5 แนวคิดการพัฒนามนุษย์

2.6 ทฤษฎีคุณค่า

2.6.1 จริยศาสตร์

2.6.2 สุนทรียศาสตร์

2.7 ประวัติและผลงานพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) โดยสังเขป

2.7.1 ประวัติ

2.7.2 ผลงาน

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธรรมทูต

2.1.1 ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ราชบัณฑิตยสถาน (2531: 190, 716) ให้ความหมายของคำว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้น ๆ พึงประสงค์ หมายถึง ต้องการ อยากระบายได้ มุ่งหมาย มุ่ง ควร

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2550: 227, 566) กล่าวว่า คำว่า คุณ หมายถึง ความดี อานิสงส์ ผลของความดี ประกอบด้วย 3 สิ่ง คือ สิ่งที่ประกาศความดีของตน สิ่งที่ถูกไว้กับตน สิ่งอันที่ต้องการความดีสั่งสม “ลักษณะ” หมายถึง ตรา ตำนาน เครื่องหมาย สิ่งเข้าไปกำหนดหมาย

สุทัศน์ จอกสธิติ (2547: 4) ได้อธิบายคำว่า คุณลักษณะ หมายถึง สิ่งชี้ให้เห็นลักษณะการกระทำของบุคคล ลักษณะท่าที อุปนิสัย คุณสมบัติ ความสามารถ ความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ความประพฤติและการปฏิบัติ

ดังนั้น คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งชี้ให้เห็นความดีของผู้เผยแพร่สั่งสอนหรือผู้ถ่ายทอดความรู้ อันเป็นที่ต้องการของสังคมและประเทศชาติ หรือลักษณะ

ประจำที่ที่ใครควรต้องมีนั่นเอง สรุปได้เป็นนัยสำคัญ 2 ประการดังต่อไปนี้ 1) คุณลักษณะสำคัญ ส่วนตน ความดีภายในตนอันตนได้ประพฤติปฏิบัติและสั่งสมไว้ 2) คุณลักษณะสำคัญภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เครื่องหมายอันเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นความดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

2.1.2 ความหมายของพระธรรมทูต

พระธรรมทูตมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยนั้นเรียกว่า “สมณทูต” หมายถึง สมณผู้เป็นทูตแห่งธรรม นำหลักธรรมคำสอนไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำว่า “สมณ” นั้นแปลว่า ผู้สงบแล้วทั้งกาย วาจา ใจ หมายถึงพระอรหันตสาวกจำนวน 60 องค์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานโอวาทให้ไปประกาศพระศาสนาเป็นครั้งแรก ทรงใช้คำว่า สมณทูต ตามความหมายตัวบุคคลนำคำว่าทูต สมัยต่อมาไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเรียกพระสงฆ์สาวกผู้ไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า “พระธรรมทูต” เมื่อไร แต่สมัยหลังพุทธกาลถึงปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “พระธรรมทูต” หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปประกาศเผยแผ่แก่มหาชนทั้งหลาย และใช้คำว่า พระธรรม หมายถึง หลักธรรม คำสอนนำคำว่าทูต คำว่า “พระธรรมทูต” จึงเป็นที่นิยมและเป็นศัพท์ที่ใช้กันในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผู้รู้ได้ให้ความหมายของพระธรรมทูตไว้มากมายดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2553) ได้ประทานความหมายของพระธรรมทูตว่า ทูตแห่งธรรม นำธรรมะคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าไปเผยแผ่แก่ชาวต่างประเทศให้ได้รับแสงสว่างแห่งธรรมอันพระบรมศาสดาตรัสไว้ดีแล้ว”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551: 144) ได้ให้ความหมายของธรรมทูตว่า ผู้นำศาสน์แห่งธรรม หรือผู้ถือศาสน์ส่งข่าวธรรม, ทูตของธรรม หรือ ทูตผู้นำธรรมไปสื่อสาร, ผู้สื่อสารแห่งธรรม, พระภิกษุผู้ได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งให้เดินทางไปเผยแผ่ประกาศธรรมในต่างถิ่นต่างแดน

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) (2553) ได้กล่าวถึงพระธรรมทูตว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าพระธรรมทูต คือพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมีจิตวิญญาณของความเสียสละ ต้องทำงานโดยมุ่งหวังต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา มิใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตน

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตฺโต) (2553) ได้อธิบายว่า การเป็นพระธรรมทูตคือ ให้เป็นผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดี ปฏิบัติดี มีความสมัครสมาน ไม่สร้างความแตกแยกให้หมู่คณะ

พระพรหมเมธาจารย์ (คณิศร์ เขมวโธ) (2553) ได้ให้ความหมายพระธรรมทูตไว้ว่า พระธรรมทูตที่มีคุณภาพ มีศีลาจารวัตรอันดีงาม มีความรู้ความสามารถทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น ต้องเป็นพระธรรมทูตที่มีสมณสัญญาอยู่ในใจที่จะต้องรับภาระธุระ ในการนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปเผยแผ่ในสถานที่ต่าง ๆ ในต่างประเทศ เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและรักษาศรัทธาของชาวพุทธทั่วโลก

สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงฺกุโร) (2552) ได้ให้ความหมายและคุณสมบัติไว้ดังนี้ พระธรรมทูต คือ นักเผยแผ่ ทำหน้าที่นำพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้นๆ พระธรรมทูตจึงมีความสำคัญมากและพระธรรมทูตจะมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่นั้นได้ดี ต้องมีคุณสมบัติ คือ

1. มีความรู้ดี
2. มีความประพฤติปฏิบัติดี
3. มีความสามารถในการทำหน้าที่ดี
4. มีความเสียสละ
5. มีสัจจะดี มีความตั้งใจดีในการปฏิบัติหน้าที่
6. มีประชาสัมพันธ์ดี
7. มีความปรารถนาดีและมีเมตตาธรรมดี
8. มีสมาธิจิตดี สวดมนต์ไหว้พระดี
9. มีเวสารัชชกรณธรรมดี
10. มีการมอบกายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา ซึ่งจะเกิดความปลอดภัยจากอุปสรรคอันตราย ความเจ็บไข้ทั้งปวง

ดังนั้น ความหมายของพระธรรมทูตอาจสรุปได้เป็นนัยที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1. พระภิกษุสงฆ์ผู้ได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งให้เดินทางไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างถิ่นต่างแดน

2. ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ 8 ประการ คือ

- 2.1 มีวิชาความรู้ความสามารถดีทั้งทางโลกและทางธรรม
- 2.2 มีความประพฤติปฏิบัติดีตามสมณสัญญาจริยวัตร
- 2.3 มีจิตวิญญูณของความเสียสละ
- 2.4 มีสัจจะและความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่
- 2.5 มีความรักสามัคคีในหมู่คณะและสถาบัน
- 2.6 ศึกษาปฏิบัติตนให้เกิดผลในศีล สมาธิ ปัญญา

2.7 มอบชีวิตถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา

2.8 มีขันติความอดทนต่อทุกสิ่งอย่างมีสติ

2.1.3 ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ราชบัณฑิตยสถาน (2531: 562) ได้อธิบายคำว่า เผยแผ่ มีความหมายว่า เผย ค่อยๆ ขยายออก, ค่อยๆ แอ้มออก. เผยแผ่ ทำให้ขยายออกไป, ขยายออกไป. เผยแพร่ โฆษณาให้แพร่หลาย.

ปราณสุวีร์ อวอรัมรัมย์ (2553: ออนไลน์) ได้อธิบายความแตกต่างของคำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแพร่” ไว้ดังนี้ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแพร่” ดูผิวเผินอาจมีความหมายคล้ายเคียงกัน แต่ในทางพระพุทธศาสนา การใช้คำทั้งสองมีหลักในการใช้... เป็นต้นว่า พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก วัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่ศาสนามีคำที่ใช้อยู่ 2 คำ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแพร่” มีผู้อธิบายคำว่า “เผยแพร่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะแห่งการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ ส่วนคำว่า เผยแผ่ หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจจะเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ไม่เป็นที่รังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง ไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน ในการเผยแผ่หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า เผยแผ่ แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุ สามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่... เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้”

วิศิษฐ์ พงศ์พัฒน์จิต (ม.ป.ป.: 23) ได้อธิบายว่า คำว่าเผยแผ่และเผยแพร่ ในความทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความหมายต่างกัน “การเผยแผ่” หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น เหมือนคำว่า ตีแผ่ แต่คำนี้ใช้ในทำนองประจักษ์คือเปิดเผยสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่ลึกลับให้คนได้รู้ได้เห็น แต่คำว่า เผยแผ่ คือการเปิดเผยของดีที่คนยังไม่รู้ได้รู้ ยังไม่เห็น ได้เห็น ให้ได้รู้ให้ได้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่ เป็นต้น ส่วนคำว่า เผยแพร่ หมายถึงการขยายหรือการกระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้นไม่ได้ปกปิดแต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัด เมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้าง จะใช้คำว่าเผยแผ่ และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ เป็นต้น ดังนั้น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นนามธรรม จึงควรใช้คำว่า เผยแผ่ จึงจะเหมาะกว่าคำว่า เผยแพร่

สรุปความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ 2 ประการ ดังนี้

1. การทำให้พระพุทธศาสนาขยายออกไปเป็นที่รู้จักในต่างถิ่นต่างแดน
2. การประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มหาชนทั้งหลายทราบ

จะเห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่สำคัญยิ่งของพระภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัท ทุกคนจำเป็นต้องศึกษา ปฏิบัติ ให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์ต่อการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องและยังประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลาย สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไป

2.1.4 คุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.1.4.1 หมวดธรรมในฐานะนักเผยแผ่ (หรือผู้สั่งสอน) ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม 7 ธรรมเทศกธรรม 5 เทศนาวิธี 4 อนุปพิภกา 5 ปฏิสัมภทา 4 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กัลยาณมิตรธรรม 7 (องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 204)

1. ปิโย (น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม)
2. ครุ (น่าเคารพ ในฐานะประพฤติดสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย)
3. ภาวนิโย (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ)
4. วัตตา จะ (รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี)
5. วจนิก ขโม (อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม คำเสนอและวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่นุนเฉียว)
6. คัมภีริญจะ กถัง กัตตา (แถลงเรื่องกล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป)
7. โน จัญฐาน นิโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย)

ธรรมเทศกธรรม 5 (ธรรมของนักเทศก์, องค์แห่งธรรมกถึก, ธรรมที่ผู้แสดงธรรม หรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจ) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 164)

1. อนุப்புพิกถัง (กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ)
2. ปริยายทสสาวิ (ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เห็นเข้าใจ คือ ชี้แจงให้เห็นชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยักเยื้องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล)
3. อนุทยตัง ปฏิจจะ (แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นที่ประ โยชน์แก่เขา)
4. นะ อามิสันตโร (ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน)
5. อิตตานัญจ ปรัญจะ อนุปหัจจะ (แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น)

ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี 4 (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมิกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ 4 ประการ) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 134)

1. สันทสสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา)
2. สมาทปนา (ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ)
3. สมุตเตชชา (เร้าใจให้อาจหาญแกล้าวกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนียวไม่กลัวยาก)
4. สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ)

อนุப்புพิกถา 5 (เรื่องทีกล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึก ลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลตาอหยาตย์ของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตต์) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 179)

1. ทานกถา (เรื่องทาน, กล่าวถึงการให้ การเสียสละเพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน)
2. สีสกถา (เรื่องศีล, กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม)
3. สักคกถา (เรื่องสวรรค์, กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น)
4. กามาทีนวกถา (เรื่องโทษแห่งกาม, กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาจากกาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้)
5. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม, กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้น ไปกว่านั้น)

ปฏิสัมภิทา 4 (ปัญญาแตกฉาน) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 121)

1. อัตถปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปรีชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่งก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันไปได้จนล่วงรู้ถึงผล)
2. ธรรมปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งในหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้)
3. นิรุตติปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้)
4. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ, มีไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์)

2.1.4.2 หมวดธรรมในฐานะนักปฏิบัติ ได้แก่ สัปปริสธรรม 7 พรหมวิหาร 4 อิททิบาท 4 พหุสตมืองค์ 5 ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ 2 อัถละ 2 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สัปปริสธรรม 7(ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 210)

1. ธรรมัญญาตา (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ศึกษารู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการ

ปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น)

2. อุตัตถัญญา (ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น)

3. อุตัตถัญญา (ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป)

4. มัตถัญญา (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคน้ำจืด คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่าย โภกทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น)

5. กาลัญญา (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงานหรือปฏิบัติกิจการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น)

6. ปริสัจญญา (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น)

7. ปุคคลัญญา หรือ ปุคคลปโรปรัญญา (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น)

พรหมวิหาร 4 (ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 124)

1. เมตตา (ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้ความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า)

2. กรุณา (ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัด ความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์)

3. มุทิตา (ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วย อากาธข่มขื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป)

4. อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณา เห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตรางู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่ สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะ วินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขา รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับ ความ รับผิดชอบของตน)

อิทธิบาท 4 (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่ มุ่งหมาย) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 160)

1. ฉันทะ (ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่ เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป)

2. วิริยะ (ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง)

3. จิตตะ (ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ว่าสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วย ความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ)

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ไคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังห้อยในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น)

พหุสูตมืองค์ 5 (คุณสมบัติที่ทำให้ควรได้รับชื่อว่าเป็นพหุสูต คือ ผู้ได้เรียนรู้มาก หรือคงแก่เรียน) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 171)

1. พหุสสุตา (ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก)

2. ธตา (จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความไว้แม่นยำ)

3. วจสา ปริจิตา (กล่องปาก คือ ท่องบ่นหรือใช้พูดอยู่เสมอจนแคล่วคล่อง จัดเจน)

4. มนसानุเปกขิตา (เพ่งขึ้นใจ คือ ใฝ่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ นึกถึง ครั้งใด ก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด)

5. ทิฏฐิยา สุปปฏิวิตธา (จบได้ด้วยทฤษฎีหรือแทงตลอดคดีด้วยทิฏฐิ คือ ความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล)

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ 2 (ทางเกิดแห่งแนวความคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของ ปัญญาและความตั้งงามทั้งปวง) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 69)

1. ปรโตโมหะ (เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การ รับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียน หาความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

2. โยนิโสมนสิการ (การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือทำใน ใจโดยแยกคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือ ปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

อัตถะ 2 (อรรถ, ความหมาย) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 83)

พระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัส ว่าโดยการแปลความหมาย มี 2 ประเภท คือ

1. เนยยัตถะ ([พระสูตร] ซึ่งมีความหมายที่จะต้องไขความ, พุทธพจน์ที่ ตรัสตามสมมติ อันจะต้องเข้าใจความจริงแท้ที่ซ่อนอยู่อีกชั้นหนึ่ง เช่นที่ตรัสเรื่องบุคคล ตัวตน เรา- เขา ว่า บุคคล 4 ประเภท, ตนเป็นที่พึ่งของตน เป็นต้น)

2. นิตัตถะ ([พระสูตร] ซึ่งมีความหมายที่แสดงชัดโดยตรงแล้ว, พุทธพจน์ ที่ตรัสโดยปรมาตย์ ซึ่งมีความหมายตรงไปตรงมาตามสภาวะ เช่นที่ตรัสว่า รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ผู้ใดแสดงพระสูตรที่เป็นเนยยัตถะ ว่าเป็นนิตัตถะ หรือแสดงพระสูตรที่เป็นนิตัตถะ ว่าเป็นเนยยัตถะ ผู้นั้นชื่อว่ากล่าวต่อพระตถาคต

2.1.4.3 หมวดธรรมในฐานะนักพัฒนา ได้แก่ นาดกรณธรรม 10 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 สารณียธรรม 6 จักร 4 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นาดกรณธรรม 10 (ธรรมอันกระทำที่พึง, ธรรมสร้างที่พึง, คุณธรรมที่ทำให้คน เป็นที่พึ่งของตนได้) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 238)

1. สีล (ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์)
2. พาหุสัจจะ (ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ความเข้าใจลึกซึ้ง)
3. กัลยาณมิตรตदा (ความมีกัลยาณมิตร, การคบคนดี ได้ที่ปรึกษา และ ผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี)
4. โสวัจสตา (ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล)
5. กิงกรณียะสุ ทักขตา (ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่าง ของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย)

6. รัชมกมตา (ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จัก พุคฺฐุจกัรบฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปริกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรม หลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป)

7. วิริยารัมภะ (ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดี มีใจแก่กล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ)

8. สันตุภูฐิ (ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามา ได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน)

9. สติ (ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำคำที่ทำพูดไว้ได้ เป็นอยู่อย่าง ไม่ประมาท)

10. ปัญญา (ความมีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง)

สังคหัตถุ 4 (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 143)

1. ทาน (การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน)

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาคุดตม่น้ำใจ หรือวาจา ชาบซึ่งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยินดี)

3. อัถถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม)

4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติ สม่าเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสม แก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี)

อธิพานิชธรรม 7 ของภิกษุ หรือ ภิกษุอธิพานิชธรรม 7 (ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้ง แห่งความเลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับภิกษุทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 212-213)

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจ ที่สงฆ์จะต้องทำ

ข้อนี้แปลอีกอย่างว่า: พร้อมเพริบกกันประชุม พร้อมเพริบกกันลูกขึ้นจัดการ
แก้ไขสิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม พร้อมเพริบกกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรง
บัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

4. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆมนตรี เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุ
เหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

5. ไม่ลู่อ่านาจดัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

6. ยินดีในเสนาสนะป่า

7. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า (เพื่อนสหพรหมจารี) ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา
ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่อาศัย

สารณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน
, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ร่วมกัน) (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตโต], 2551ก:
200-201)

1. เมตตากายกรรม (ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพ
นับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง)

2. เมตตาวจิกกรรม (ตั้งเมตตาวจิกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจา
สุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง)

3. เมตตามโนกรรม (ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้ม
แจ่มใสต่อกัน)

4. สาธารณโภคิตา (ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบ
ธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอย
บริโภคทั่วกัน)

5. สีลสามัญญดา (มีศีลบริสุทธึเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้ง
ต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่า
รังเกียจของหมู่คณะ)

6. ทิฏฐิสามัญญา (มีทิฏฐิที่งามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา)

จักร 4 (ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง คุณลือนามไปสู่ที่หมาย)

(พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 114)

1. ปฏิรูปเทสวาสะ (อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม)
2. สัมปยุตตปฏิปัตตยะ (สมาคมกับสัตบุรุษ)
3. อตตสัมมาปณิธิ (ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง)
4. ปุพเพกตปุญญา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น)

2.2 วิวัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2.2.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

2.2.1.1 การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย ก่อนพุทธศักราช 45 ปี หลังจากการตรัสรู้ของนฤตตรสัมมาสัมโพธิญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลเต็มไปด้วยลัทธิความเชื่อ นักปราชญ์เจ้าสำนักต่าง ๆ มากมาย ท่ามกลางความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างมากมาย ทำให้พระพุทธองค์ต้องเผชิญกับผู้ประสงค์ดีและประสงค์ร้ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาประดุจการหมุนกงล้อพระธรรมจักรยังหมุ่สัตว์ให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

หลังจากพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้สววยวิมุตติสุขเป็นเวลา 7 สัปดาห์ พระองค์ได้เสด็จจากร่มไม้ราชยดณะกลับไปยังต้นอชปาลนิโครธ ทรงพิจารณาธรรมที่ได้ตรัสรู้อย่างลึกซึ้ง และทรงเห็นว่ายากต่อเวไนยสัตว์ที่จะเข้าถึงธรรมได้ จนเกิดข้อพระทัยและไม่ปรารถนาที่จะแสดงธรรมโปรดแก่เวไนยสัตว์ ความทราบถึงท้าวสหัมบดีพรหม จึงได้ลงมาทูลอาราธนาให้พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ คำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมว่า “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้สุคตพระศาสดาจงแสดงธรรมเถิด สัตว์ที่มีรูปในดวงตาน้อยที่มีอยู่ เมื่อไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม แต่เมื่อได้ฟังธรรมจักเจริญ” และพระองค์ได้ทรงพิจารณาถึงหลักความจริงว่ามนุษย์ย่อมมีระดับของความแตกต่างในความพร้อมทางด้านสติ ปัญญา ความรู้

ความสามารถ เปรียบเหมือนดอกบัว 3 ประเภท คือ บัวใต้น้ำ บัวเสมอน้ำ และบัวเหนือน้ำ ความแตกต่างกันดังนี้

มีฐลีน้อย	มีฐลีนอก
มีอินทรีย์กล้า	มีอินทรีย์อ่อน
มีอาการดี	มีอาการเลว
รู้ง่าย	รู้นยาก

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตัดสินพระทัยที่จะทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ได้ระลึกถึงอาฬารดาบสและอุทกดาบส เจ้าลัทธิตที่พระองค์เคยศึกษาสมาธิมาก่อน แต่ท่านอาจารย์ทั้งสองได้เสียชีวิตไปก่อนแล้ว จึงทรงระลึกถึงปัญจวัคีย์ทั้ง 5 ผู้เคยอุปฐากพระพุทธองค์เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญทุกขกริยาและได้เสด็จไปยังอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อแสดงธรรมโปรดแก่ปัญจวัคีย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคีย์ทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุพระโสดาบันและได้ทูลขออุปสมบทพระพุทธองค์ประทานอุปสมบทให้ในวันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ณ อิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี นับเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนาและเป็นวันที่มีพระรัตนตรัยครบองค์ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นครั้งแรกในโลก ส่วนพระปัญจวัคีย์ที่เหลือได้บรรลุธรรม ในเวลาต่อมาหลังได้ฟังอนันตลักขณสูตรก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ทำให้ในขณะนั้น พระอรหันต์เกิดขึ้นในโลกจำนวน 6 องค์ นับรวมพระพุทธเจ้าด้วย

พระพุทธเจ้าพร้อมพระอรหันต์สาวกได้อยู่จำพรรษาแรก ณ อิสิปตนมฤคทายวัน และทรงแสดงธรรมโปรดพระยศกุลบุตรพร้อมสหาย 54 คน จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ประทานอุปสมบทให้ ทำให้มีพระอรหันต์สาวกเพิ่มขึ้นรวม 60 องค์ หลังจากตรัสรู้ได้ประมาณ 5 เดือนเศษ

หลังจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้องพร้อมบริวาร 1,000 คน ซึ่งเป็นเจ้าลัทธินิยมการบูชาไฟ ซึ่งเป็นที่นับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธ พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์แก่ชฎิล 3 กลุ่มนี้ จนกระทั่งประสบความสำเร็จ ได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระมหากษัตริย์ คือพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ และข้าทาสบริวารพร้อมประชาชน จนทำให้พระเจ้าพิมพิสารหันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้ถวายวัดเวฬุวันแก่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข กระทั่งในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันจาตุรงคสันนิบาต ซึ่งเป็นวันที่มีพระอรหันต์สาวกจำนวนถึง 1,250 องค์ มาประชุมพร้อมกัน

ที่เวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ พระอรหันตสาวกทั้งหมดบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระพุทธองค์ประทานอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เองและประทานโอวาทปาติโมกข์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ทำให้มีพระอรหันตสาวกเพิ่มมากขึ้นและก่อให้เกิดพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อันถือเป็นเสาหลักของพระพุทธศาสนา ต่อมา ดังนั้นพอสรุปได้เป็นนัยสำคัญถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่นำไปสู่ความสำเร็จไว้ 5 ประการ คือ 1) พุทธจริยาของพระพุทธเจ้า 2) หลักการสอนและจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า 3) วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า 4) ลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า 5) คุณสมบัติของผู้สอนของพระพุทธเจ้า

พุทธจริยาของพระพุทธเจ้า

ตลอดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ตลอด 45 พรรษา เรียกว่าพุทธกิจ ซึ่งเป็นกิจที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวัน มี 5 อย่าง ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 268)

1. ปุพฺพฉนฺนเห ปิณฺฑะปาตัญจะ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต
2. สายัณฺเห ชัมมะเตสะนัง เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
3. ปะโทเส ภิกขุโสภาทัง เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ
4. อัชฌะรัตเต เทวะปัญฺหะนัง เทียงคินฺทรวงคอบปัญหาเทวดา
5. ปัจจุสเสวะ คะเต กาลे ภัพพาทัพเพ วิโลกะนัง จวนสว่างทรงตรวจพิจารณา

สัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควร จะเสด็จไปโปรดหรือไม่

หลักการสอนและจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า

การแสดงธรรมหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ทรงมีหลักในการสอน ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นพึงตั้งธรรมไว้ 5 อย่าง เรียกว่า **องค์แห่งธรรมกถึก** ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ายังทรงคำนึงถึง **บุคคล 4 ประเภท** ตามระดับสติปัญญา ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 120)

1. อุกมภูติตัญญู ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้, ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง
2. วิปจิตตัญญู ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ, ผู้รู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป
3. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้, ผู้ที่พอจะค่อยชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ ด้วยวิธีการฝึกสอนอบรม

4. ปทปรมะ ผู้มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง, ผู้แก้ปัญหา สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือ พยานุชนะ หรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจรรถคือความหมาย

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนธรรมของพระพุทธองค์มีหลากหลายรูปแบบ จึงทำให้ประสบผลสำเร็จ พระองค์ทรงพิจารณาถึงบุคคลที่กำลังรับฟัง เพราะคนฟังมีหลายประเภท เช่น ผู้มีปัญญามาก หรือ ผู้มีปัญญาปานกลางถึงผู้ที่มีปัญญาน้อย โดยจำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ 4 ประเภท ได้แก่ (พระธรรมปิฎก [ป. อ. ปยุตฺโต], 2542: 46-50)

1. แบบสากัจฉา หรือการพูดสนทนา เป็นการสอนโดยการถามตอบกับ คู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในข้อสงสัยและได้แสดงความคิดเห็น ได้ตอบกับพระพุทธองค์ ทำให้ได้รับสารประโยชน์ มีความสนุกสนานและไม่รู้สึกว่าการฟังธรรมอยู่ วิธีการสนทนานี้ พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้พระสาวกใช้กัน ดังทรงยกย่องว่า “การสนทนาธรรมตามกาลเป็นอุดม มงคล” และจะมีศาลาเป็นที่นั่งสนทนาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทุกบ่าย เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ ในบางเรื่อง พระพุทธองค์ก็เสด็จมาเอง

2. แบบบรรยาย พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้ในที่ประชุมในคราวที่มีประชาชน และพระสาวกจำนวนมาก เช่น การทรงแสดงในพระธรรมเทศนาในเชตวันวิหาร ซึ่งเป็นวิธีการที่ พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้มากที่สุด เหมาะกับการแสดงธรรมที่มีใจความยาวและมีใจความแบบ สั้นๆ

3. แบบตอบปัญหา การสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธองค์ ทรงให้ พิจารณาลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม โดยในการตอบปัญหาพระพุทธองค์จะ ทรงพิจารณาความเหมาะสมตามลำดับของภูมิความรู้ของผู้ถามและวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน เช่น อาจ ถามในเรื่องที่สงสัยมานาน ถามเพื่อลองภูมิ ถามเพื่อข่มหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย ถามเพื่อ เทียบเคียงความเชื่อคือหลักคำสอนของลัทธิตน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การตอบปัญหาใด ๆ ต้องดู ลักษณะปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม” โดยทรงจำแนกวิธีตอบปัญหาไว้ 4 ประเภท คือ

3.1 เอกังสพพยากรณ์ปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา ตอบ แบบตายตัวไม่มีเงื่อนไข เช่น ถามว่า จักขุเป็นอนิจจังหรือ ฟังตอบไปทีเดียวว่าถูกแล้ว

3.2 ปฏิจฺจุจฺจาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ เช่น โสตะ ก็เหมือนจักขุ ฟังย้อนถามว่า ที่ถามหมายถึงแจ้งไหน ถ้าบอกว่า ในแจ้งเป็นเครื่องมอง ฟังตอบว่าไม่ เหมือนกัน ถ้าถามว่า ในแจ้งอนิจจา จึงควรตอบรับว่าเหมือนกัน

3.3 วิชัชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกคำตอบเป็นเรื่อง ๆ เป็นประเด็น เช่น พุทธองค์ทรงติเตียนตะบะใช้หรือไม่ อย่ารีบตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ เพราะมีส่วนที่ทรงมานตนเอง แต่ทรงสรรเสริญว่า ความอดกลั้นเป็นยอดแห่งตะบะ เป็นต้น

3.4 ฐปณียปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปไม่ตอบหรือยับยั้งเสีย เพราะถ้าตอบไปจะเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความทะเลาะ ตอบไปแล้วไม่ทำให้เกิดประโยชน์ เช่น ศาสตานั่นสอนอย่างนั้นอย่างนี้ อยากทราบว่าคุณสอนของใครถูก คำสอนของใครผิด พระองค์มักจะตัดบทว่า เรื่องนั้นจงพักไว้ก่อน เราตถาคตจะแสดงธรรมให้ฟัง นี่ก็วิธีพักปัญหาของพระพุทธองค์

4. แบบวางกฎข้อบังคับ โดยพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์กฎและข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน เพื่อให้เป็นระเบียบปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังพุทธดำรัสในวันที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”

ลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งแม้ที่เป็นเพียงธรรมกถาหรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ 4 ประการ ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551ก: 46)

1. สันทัดสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา
  2. สมาทปนา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
  3. สมุตเตชนา เร้าใจให้แกล้าวกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
  4. สัมปหังสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ
- อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน

คุณสมบัติของผู้สอนในพระพุทธเจ้า

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นักเผยแผ่จะต้องมีคุณลักษณะทั้งภายนอกและภายในที่นำเคารพเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นผู้ฟัง พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณลักษณะทั้งภายนอกและภายในที่นำเคารพเลื่อมใสเป็นอย่างมาก ทรงมีพระบุคลิกภาพ มีความสง่างามแห่งพระวรกายทั้งดงาม มี

พระสุรเสียงประทับจิตศรัทธาปสาทะทุกประการ คือมหาปริสลักษณ์ 32 ประการและ
อนุพยัญชนะ 80 ประการ ภายในทรงมีพุทธคุณ 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณและกรุณาคุณ

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธองค์ ยังมีคุณสมบัติของผู้สอนซึ่งประกอบด้วยหลัก
สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. กัลยาณมิตร 7 ประการ
2. ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ
3. ลีลาในการสอน 4 ประการ
4. หลักตรวจสอบ 3 ประการ

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามีหลายรูปแบบด้วยกัน สรุปได้
5 รูปแบบ ดังนี้ 1) การแสดงธรรม 2) การสนทนาธรรม 3) การแนะนำสั่งสอน 4) การปฏิบัติตนให้
เป็นที่เลื่อมใส และ 5) ตอบปัญหาข้อข้องใจสงสัย

2.2.1.2 การเผยแผ่ของพระสาวก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วชมพูทวีป ก็ด้วยพระสาวกเป็นกำลัง
สำคัญในการนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงธรรมโปรดมหาชนทั้งหลายยังที่ต่าง ๆ
และเรียกพระสาวกเหล่านั้นว่า “สมณะทูต” บ้างหรือ “พระธรรมทูต” บ้าง แต่ในปัจจุบันนิยม
เรียกว่าพระธรรมทูต หมายถึง ผู้นำศาสนแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าไปประกาศเผยแผ่ยังที่ต่าง ๆ
เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลาย หลังพุทธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าให้พระสาวกไปประกาศ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ ทำให้มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยัง
ทำให้เกิดพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อันเป็นเสาหลักของพระพุทธศาสนาและม
ีความสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน

หลังพระสาวกได้แยกย้ายกันไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วชมพูทวีป
ทำให้กุลบุตรมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีศรัทธาขอบวชเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึง
ทรงพุทธปรินิพพานให้พระสาวกผู้ใหญ่เป็นอุปัชฌาย์ บวชให้กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้ ด้วยวิธีรับ
ไตรสรณคมน์ คือรับเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น สรุปได้ว่า (พระราชธรรมนิเทศ
[ระแบบ จูติญาโณ], 2533: 73-80)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้น เนื่องจากสังคมอารยันมีความสนใจ
ธรรมมาก เมื่อมีพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เกิดขึ้น จึงมีคนสนใจเข้ามาสอบถาม ฟังธรรม สนทนา

ธรรม แม้ว่าการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์จะมีเจตนาแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่เพราะความเป็นสังฆธรรม รวมทั้งคุณสมบัติส่วนตัวของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร จึงสามารถสร้างสภาพยอมรับนับถือเชื่อฟังและทำตามให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลายได้เป็นอันมาก งานเผยแผ่นั้นท่านทำกันทุกรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนนำเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงธรรมโดยพระพุทธเจ้าประธานหลักในการทำงานเผยแผ่ไว้ให้แต่ละรูปทำงานด้วยความเสียสละ เมตตากรุณาเป็นหลักใจ ทรงกำหนดเป็นหน้าที่ของภิกษุให้ปฏิบัติต่อชาวบ้านไว้ว่า “ห้ามมิให้เขาทำความชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติความดี สงเคราะห์เขาด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง อธิบายสิ่งที่เขาฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ให้”

ในปัจจุบัน การสืบทอดพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้มาเป็นเวลากว่า 2,500 ปีแล้ว ยังคงมีพุทธบริษัทที่เลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมากและแพร่หลายไปทั่วโลก ยังประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลายและเกิดความสันติสุขแก่โลก ก็เพราะการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก ผู้ได้ชื่อว่า “พระธรรมทูต” คือนำศาสนาแห่งธรรมนั้นเอง

2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล

ก่อนการเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนทว่า (วิคิน อินทสระ, ม.ป.ป.: 64)

อานนท์ เอ๋ย ฟังประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า ธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้ว ขอให้ธรรมวินัยอันนั้น จงเป็นศาสนาของพวกเธอแทนเราต่อไป เธอทั้งหลายจงมีธรรมวินัยเป็นที่พึ่งถือ อย่างได้มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย

หลังจากนั้นพระองค์ได้ประทานปัจฉิมโอวาท (ปัจฉิมวาจา) คือ คำสอนครั้งสุดท้ายก่อนจะปรินิพพานในวันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ก่อนพุทธศก 1 ปี ว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 230)

วะยะธัมมา สังฆารม อปฺปมาเทนสะ สัมปาเทถะ

สังฆารทั้งหลาย มีความเลื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจง (ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น) ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

พุทธบริษัททั้งหลายได้พึงยึดเอาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาแทน พระพุทธองค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยหลังพุทธกาล มีพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยมีพระภิกษุเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานับแต่นั้น เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

พระมหาไฉน แก้วสด (2551: 21) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาลไว้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้น ได้รับการสืบเนื่องจากพุทธบริษัททั้ง 4 กล่าวคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ซึ่งได้มีบทบาทในการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าตามกำลังความสามารถของแต่ละคน แม้พระพุทธองค์จะให้สิทธิ์เสรีแก่พุทธบริษัททั้ง 4 ในการเผยแผ่หลักธรรมก็ตาม แต่จากข้อเท็จจริงตลอดจนความเหมาะสมแห่งสถานภาพและบุคลิกภาพแล้วสังคมส่วนใหญ่ยังยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติและเป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมะเป็นหลัก

แม่ชีคมคาย คุ่มพันธ์ (2547: 17-18) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาล กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภายหลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว การคณะสงฆ์ในชมพูทวีปก็ขาดเอกภาพลงสิ้นเชิง คือไม่สามารถจะรวมเป็นอันเดียวกันได้ ต่างสำนักต่างมีลูกศิษย์และบริวารของตนเอง ทุกสำนักต่างก็มุ่งสู่พระศาสดาองค์เดียวกัน หากแต่แนวการสอนการปกครองต่างกันออกไป ซึ่งเรื่องนี้เคยมีมาแล้วในครั้งพุทธกาลแท้จริงหลังพุทธกาลนั้น มีพระมหาเถระที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลหมู่ภิกษุสามเณรต่อมาหลายรูป เช่น พระมหากัสสปะ พระอนูรุทธะ พระอุปวาณะ พระจุนทกะ พระควัมปติ พระกุมารกัสสปะ พระอานนท์ พระมหากัจจายนะ พระอุบาลี พระอุเทนะ ผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าเพื่อนคงจะเป็นพระมหากัสสปะ ซึ่งเป็นองค์ประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 1

ต่อมาพุทธศาสนาได้แผ่ขยายออกไปทั่วชมพูทวีป ทำให้มีผู้ที่หันมานับถือพระพุทธศาสนามีทุกชนชั้นวรรณะ แม้วรรณะกษัตริย์เองก็มีหลายพระองค์ที่หันมานับถือพระพุทธศาสนาทั้งในสมัยพุทธกาลและสมัยหลังพุทธกาล ทั้งยังทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้านทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบมา

โดยเฉพาะในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายออกไปทั่วทุกสารทิศทั้งในและนอกชมพูทวีป ทรงเป็นมหาราชผู้ยิ่งใหญ่แห่งชมพูทวีป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551ข: 520) ได้กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชในฐานะองค์ศาสนูปถัมภกไว้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป ซึ่งเป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์โลกและเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญยิ่ง เป็นกษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์โมริยะ ครองราชสมบัติ ณ พระนครปาฏลิบุตรในพ.ศ. 218-260 เมื่อครองราชย์ได้ 8

พรรษา ทรงยกทัพไปปราบแคว้นกลิงคะ (ปัจจุบันคือดินแดนแถบแคว้น Orissa) ที่เป็นชนชาติเข้มแข็งลงได้ ทำให้อาณาจักรของพระองค์กว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์อินเดีย แต่ในการสงครามนั้น มีผู้คนล้มตายและประสบภัยพิบัติมากมาย ทำให้พระองค์สลดพระทัย พอดีได้ทรงสดับคำสอนในพระพุทธศาสนา ทรงเลื่อมใส ได้ทรงเลิกการสงคราม หันมาถือหลัก “ธรรมวิชัย” คือชนะใจด้วยธรรม มุ่งทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สร้างสรรค์ประโยชน์สุขของประชาชนและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศในทางสันติ โปรดให้เขียนสลักศิลาจารึก (เรียกว่า “ธรรมลิขิต” คือลายสี่ธรรม หรือธรรมโองการ) ไว้ในที่ต่าง ๆ ท่วมหาอาณาจักร เพื่อสื่อพระราชกรณียกิจ พระบรมราชาบายและสอนธรรมแก่ข้าราชการและประชาชน ทรงสร้างมหาวิหาร 84,000 แห่ง เป็นศูนย์กลางการศึกษา ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และการส่งศาสนทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เช่น พระมหินทเธระไปยังลังกาทวีป และพระโสณะ พระอุตตระมายังสุวรรณภูมิ เป็นต้น ก่อนทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงปรากฏพระนามว่า **จันทาสก** คือ อโศกผู้โหดร้าย ครั้นหันมาทรงนับถือพระพุทธศาสนาและดำเนินนโยบายธรรมวิชัยแล้ว ได้รับขนานพระนามใหม่ว่า **ธรรมาสก** คือ อโศกผู้ทรงธรรม ชาวไทยแต่เดิมมักเรียกพระองค์ว่า พระเจ้าศรีธรรมาสกมหาราช เมื่ออินเดียเป็นเอกราชพ้นจากการปกครองอังกฤษใน พ.ศ. 2490 แล้วก็ได้นำเอารูปพระธรรมจักรซึ่งทูนอยู่บนหัวสิงห์ยอดเสาศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่สารนาถ (ปาติลีปตนมฤคทายวัน ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา) มาเป็นตราสัญลักษณ์ที่กลางผืนธงชาติ และใช้รูปสิงห์ทั้งสี่ที่ทูนพระธรรมจักรนั้นเป็นตราแผ่นดินสืบมา

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ (2546: 70-71) ได้กล่าวถึงประวัติพระเจ้าอโศกมหาราชและคุณูปการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราช (Ashoka the great) เป็นกษัตริย์ปกครองแคว้นมคธ มีพระราชธานีชื่อว่า ปาฏลีบุตร (ปัจจุบันเรียกว่า ปฏณะ Patna) ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าพินทุสารแห่งราชวงศ์เมารยะ พระมารดานามว่าสิริธรรมา พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระโอรสและธิดา 11 พระองค์ แต่ที่ปรากฏชื่อ คือ 1) เจ้าชายดิวาระ ประสูติจากพระนางการูดี 2) เจ้าชายกุณालะประสูติจากพระนางปัทมาวดี 3) เจ้าชายมหินทะและเจ้าหญิงสังฆมิตตาประสูติจากพระนางเวทิสสา 4) เจ้าหญิงจารุมติ 5) เจ้าชายกุสตัน 6) เจ้าชายวิสมโลมะ 7) เจ้าชายจาถูกะ ซึ่งทั้งหมดไม่ทราบพระมารดา ต่อมาเจ้าชายมหินทะและเจ้าหญิงสังฆมิตตาได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา บรรลุเป็นพระอรหันต์ และอาสาเป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าของพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทรงสร้างวัด วิหาร พระสถูป พระเจดีย์ และหลักศิลาจารึก และได้ทรงบำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ก็เพื่อจะให้พระภิกษุสงฆ์ได้บำเพ็ญสมณธรรมได้อย่างสะดวก

เสถียร โปธินันตะ (2535: 86) ได้เขียนถึงประวัติพระเจ้าอโศกในตำนานบาลี ซึ่งมีในมหาวิงสะ กล่าวไว้ว่า เดิมพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในลัทธิพราหมณ์ วันหนึ่งท่านทอดพระเนตรเห็นสามเณรรูปหนึ่งชื่อนิโครธ สามเณรมีอินทรียี่สิบขวานนำเลื่อมใส จึงได้นิมนต์เข้าไปในพระราชมณเฑียร นิโครธสามเณรจึงแสดงธรรมเทศนากลับพระทัยพระเจ้าอโศกให้เลิกละความศรัทธาเสียได้ พระเจ้าอโศกเมื่อเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงสร้างเจดีย์สถาน 84,000 องค์ และสร้างอารามใหญ่ที่สุดชื่อ อโศการาม ในแคว้นมคธ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จูติญาโณ) (2533: 155-156) ได้กล่าวสรุปถึงการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าอโศกมหาราชไว้ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการบริหารประเทศ ทรงยุติการขยายอาณาเขตด้วยกองทัพแต่ทรงใช้หลักธรรมวินัย คือ ชัยชนะโดยธรรม ทรงปฏิวัติการปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักธรรมในการบริหาร เช่น

1. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง
2. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนในฝั่งแคว้นจากมิถิลาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ
3. เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือ เที่ยวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม
4. ทรงปฏิบัติสังคัมโดยธรรม คือ ยกเลิกพิธีกรรมต่างๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้าง ห้ามการฆ่าสัตว์บูชาอัญญ์ ด้วยกฎ “มา ฆาต” คือ ห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์
5. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ โดยสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคนและโรงพยาบาลสัตว์ ปลูกสมุนไพรไว้ในส่วนต่างๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน
6. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สังคาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับคำแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา
7. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมโดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดคล้องดูแลสุขทุกข์ของเขาทุกขบิคา เอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำพึงได้ในภพนี้และภพหน้า

สรุปได้ว่า หลังพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น พระอรหันตสาวกเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการทำหน้าที่พระธรรมทูต คือได้สืบทอดพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าในการออกประกาศพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเหล่าภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ได้ช่วยกันทำหน้าที่นี้เช่นกัน โดยยึดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนอบรมไว้ พระธรรมทูตทุกองค์ล้วนมีคุณสมบัติที่ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขยายออกไปอย่างกว้างขวางและประสบผลสำเร็จด้วยดี

2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนชมพูทวีป ยังไม่แพร่ออกไปนอกดินแดนแห่งนี้ จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศตวรรษที่ 3 จึงได้เริ่มแผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนต่างๆ นอกประเทศอินเดีย จนมาถึงยังดินแดนสุวรรณภูมิ

กรมการศาสนา (2525: 42) แผ่นดินแห่งแรกของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ซึ่งพระโสณะกับพระอุตตระเดินทางเข้ามาประดิษฐานพุทธศาสนานั้น (จดหมายเหตุของจีนเรียกว่า ทวารวดี) สันนิษฐานว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นประจักษ์พยานอยู่

นับแต่นั้นมา พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิ หรือประเทศไทยในปัจจุบัน และเป็นพุทธศาสนาฝ่ายสาวกยาน นิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิม เคารพมติของพระอรหันต์ครั้งปฐมสังคายนา โดยรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ได้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ (พระศาสน โสภณ [พิจิตร ฐิตวณฺโณ], 2553: 2-3)

2.2.3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยถึงกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยสุโขทัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยสุโขทัยตามหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเท่าที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททั้งฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ดังปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 ว่า (พระมหาไฉน แก้วสด, 2551: 24-25)

...วันเดือนดับ เดือน โถกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบ้างแปดวัน ผุ่งปุ่ครู เกรมหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสุดธรรม แก่อุบาสก ผุ่งท่วยจำศีล ฝึกวันสุดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยขึ้นนั่งเหนือขดานหิน...

ข้อความในศิลาจารึกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคสุโขทัยคงเป็นรูปแบบ คือ เทศนาสั่งสอนเป็นหลักและผู้ที่ทำหน้าที่เทศนาก็คือพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาดีกว่าใคร ๆ แต่อาจจะมิพระมหากษัตริย์บางพระองค์ เช่น พ่อขุนรามคำแหง พระยาสิทธิไทรที่ทรงรอบรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทรงทำหน้าที่สั่งสอนพระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เองบ้างในบางครั้งบางคราว

สำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีอื่น ๆ นั้นมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น วรรณกรรม หรือหนังสือทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง หรือเตภูมิกถา ที่พอหลงเหลืออยู่ในยุคปัจจุบัน และยังได้วิวัฒนาการเป็นการเผยแพร่ประเภทจิตรกรรมจากไตรภูมิพระร่วงให้เห็นอยู่บ้าง

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2540: 147-148) ได้อธิบายถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย สรุปได้ดังนี้

พ.ศ. 1897 พระเจ้าลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 ขึ้นครองราชย์ ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกานามว่า สุมนะ เข้ามาสู่สุโขทัย ในพ.ศ. 1904 ครั้นออกพรรษาแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดอรุณญิก ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วยพระองค์เอง และเสด็จพระสงฆ์เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในมหาปราสาท โปรดให้พิมพ์จำลองพระพุทธรูป ทรงสร้างพระมหาธาตุ บรรจุพระสารีริกธาตุ ที่อัญเชิญมาจากลังกา และปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกาไว้หลังพระมหาธาตุนั้น กับทรงจัดระเบียบคณะสงฆ์ โดยแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นสองฝ่าย คือ คามวาสี กับ อรัญวาสี

สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก มีเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เช่น การเทศนาสั่งสอนอบรมประชาชน การส่งเสริมการศึกษาพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์ ตลอดถึงพระสงฆ์และพระมหากษัตริย์บางพระองค์ เช่น พ่อขุนรามคำแหง พระยาสิทธิไทรและพุทธบริษัท เป็นผู้มีควมรอบรู้ พระพุทธศาสนาทำหน้าที่สั่งสอนอบรมประชาชน จัดทำหนังสือวรรณกรรม เช่น ไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น

สมัยอยุธยา

การพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก สืบเนื่องจากองค์กษัตริย์แห่งอยุธยาทุกพระองค์ มีความเลื่อมใสศรัทธา สนใจศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนาทรงทำนุบำรุงส่งเสริมพระศาสนา เช่น สร้างวัดวาอาราม จัดทำพระไตรปิฎก ตำราวรรณกรรมทางศาสนา เรื่องมหาชาติคำหลวง สนับสนุนประชาชนบรรพชาอุปสมบท และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ด้านประเพณี วัฒนธรรม ล้วนสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) พระองค์ทรงดำเนินปฏิปทาล้ายกับพระมหาธรรมราชาลิไท คือ ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดจุฬามณี เมืองพิษณุโลก ถึง 8 เดือน การศึกษาและการเผยแผ่ทำกันอย่างกว้างขวาง แม้แต่ในพระบรมมหาราชวังก็มีการศึกษาธรรมและสอนธรรมกัน (พระสาสน โสภณ [พิจิตร จูตวนุ โณ], 2553: 23-24)

อีกประการหนึ่งที่น่าจะสำคัญยิ่งในสมัยอยุธยา คือ นอกจากพระศาสนาจะมีความเจริญรุ่งเรืองในกรุงศรีอยุธยาแล้ว คณะสงฆ์ไทยยังแสดงความสามารถในการออกประกาศพระพุทธศาสนาให้ประจักษ์ในต่างประเทศอีกด้วย ดังปรากฏในเรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีปซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าศรีวิไชยราชสิงหะให้ทูตมาขอคณะสงฆ์ไทยที่กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2531: 65) อธิบายว่า ในปีมะเมีย โทศก จุลศักราช (1112) พ.ศ. 2293 พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะมีรับสั่งให้สามเณรสรณังกรแต่งพระราชสาส์นเป็นภาษามคธ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ์ ฉบับหนึ่ง ถวายสมเด็จพระสังฆราชกรุงศรีอยุธยาฉบับ 1 แล้วแต่งข้าราชการชาวสิงหะเป็นทูตานุทูต 5 นายให้เชิญพระราชสาส์นแลเครื่องราชบรรณาการเข้ามากรุงศรีอยุธยา

ประเทศศรีลังกาได้ส่งคณะทูตมาขอพระสงฆ์จากประเทศไทย เพื่อไปให้การอุปสมบทชาวศรีลังกา ตั้งสมณวงศ์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้ เพราะในขณะนั้น ประเทศศรีลังกาไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย มีแต่สามเณรอันมีสามเณรสรณังกรเป็นหัวหน้าอยู่เท่านั้น ศรีลังกาจึงว่างสมณวงศ์ผู้สืบต่อพระพุทธศาสนา พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ (พ.ศ. 2275-2301) พระองค์ได้ทรงส่งพระสงฆ์ไปเป็นธรรมทูตออกไปศรีลังกาถึง 2 ชุด คือ ชุดที่หนึ่ง มีทั้งหมด 25 รูป เป็นพระสงฆ์ 18 รูป สามเณร 7 รูป มีพระอุบาลีเป็นหัวหน้า ออกเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2295 ชุดที่สอง ประกอบด้วยพระราชคณะ 2 รูป คือพระวิสุทธาจารย์และพระวรญาณมุนี กับพระสงฆ์อันดับ อีก 20 รูปและสามเณร 20 รูป ออกเดินทางจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2298

พระธรรมทูตชุดแรกนี้ทำงานได้เป็นผลสำเร็จ เช่น ให้การอุปสมบทแก่ชาวลังกาเป็นภิกษุ 700 รูป ให้บรรพชาเป็นสามเณร 3,000 รูป ในระหว่าง 3 ปีที่ออกไปอยู่ พระอุบาลีเถระนั้น ได้ถึงแก่กรรมณภาพที่ประเทศลังกา ท่านได้อาชีวัตไปถวายเป็นธรรมพลีเสียเป็นอันมาก เพื่ออุปการะให้พระพุทธศาสนามั่นคงอยู่ในโลก ต่อมาจึงได้มีพระธรรมทูตชุดที่สองเดินทางไปผลัดเปลี่ยนกัน เพื่อช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาในลังกาฟื้นฟูกลับขึ้นมาอีกครั้ง และเพราะเหตุที่พระสงฆ์สยามเป็นต้นวงศ์ จึงเรียกนิกายนี้ว่า “สยามวงศ์” หรือ อุบาลีวงศ์ นับเป็นเกียรติประวัติของคนไทยและคณะสงฆ์ไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา (พระธรรมวิสุทธิกวี [พิจิตร จูตวนุ โณ], 2553: 28-31)

การที่คณะสงฆ์ไทยไปอุปสมบทให้แก่กุลบุตรชาวลังกา เมื่อ 250 ปีล่วงมาแล้ว ซึ่งเรียกว่าสยามวงศ์หรือสยามนิกาย ในจำนวนวัดพุทธศาสนาในศรีลังกา ซึ่งมีอยู่ประมาณ 9,000 แห่งทั่วประเทศ เป็นวัดภายใต้สยามนิกายถึง 5,500 วัด และวัดเก่าแก่รวมทั้งเจดีย์สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของศรีลังกาทุกแห่งอยู่ในความดูแลของสงฆ์สยามนิกายทั้งสิ้น (ฐาตุร พานิช, 2553: 1)

เสถียร โปธินันตะ (2543: 60, 67) กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ตลอดระยะเวลาอันยาวนานของอายุกรุงนี้ทำให้กรุงศรีอยุธยาเต็มไปด้วยวัดวาอาราม สถูปเจดีย์ พระมหากษัตริย์ขุนนาง ข้าราชการ ตลอดจนราษฎรศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นิยมทำบุญและสร้างวัดวิหารกันมาก และเกิดธรรมเนียมปฏิบัติว่าลูกผู้ชายจะต้องบวชเรียนอย่างน้อย 1 พรรษา เพื่อให้ได้รับการอบรมศึกษาจากพระพุทธศาสนาและเป็นการสนองคุณบิดามารดา วัดเป็นทั้งโรงเรียนให้การศึกษอักษรศาสตร์และวิชาอาชีพอื่นๆ เป็นสโมสรซึ่งประชาชนจะมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันในวันทำบุญหรือวันนักขัตฤกษ์ เป็นทั้งโรงพยาบาล เป็นทั้งที่ระงับคดีวิวาทของชาวบ้าน ชีวิตของชาวไทยสมัยอยุธยามีวัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง พระพุทธศาสนารุ่งโรจน์ไม่แพ้สุโขทัยเลย

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2540: 150-155) ได้อธิบายถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยอยุธยาไว้ว่า การนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาไม่สู้โน้มไปในลัทธิธรรมชั้นสูงนัก โดยมากสนใจมุ่งไปแต่เรื่องการบุญการกุศล บำรุงพระสงฆ์ สร้างวัดวาอาราม ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ พิธีกรรม งานฉลองงานนมัสการ เช่น ไหว้พระธาตุและพระพุทธรูป เป็นต้น การบำเพ็ญจิตภาวนา ก็เน้นไปข้างความขลังศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์ อาถรรพณ์เข้ามาปะปนเป็นอันมาก อย่างน้อยก็เป็นลักษณะที่เด่นในปลายสมัย

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานีแห่งใหม่ ซึ่งได้ย้ายจากราชธานีเดิม คือกรุงธนบุรี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรนี้ยังคงแพร่หลายและมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก เช่น การแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนประชาชน โดยพระสงฆ์ยังคงเป็นหลักสำคัญ งานด้านแต่งวรรณคดี จิตรกรรม ตำราทางพระพุทธศาสนาและในรูปแบบโรงเรียน เป็นต้น

สมัยรัตนโกสินทร์ยังคงสืบทอดงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เหมือนเมื่อครั้งสมัยอยุธยา มีการส่งสมณทูตไปประเทศศรีลังกา ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2531: 175-235) ทรงพระนิพนธ์ไว้ในเรื่องสมณทูตไทยไปลังกาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องสมณทูตไปลังกาทวีปในรัชกาลที่ 2 หนึ่งชุด เหตุเพราะสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงปรารถนาถึงพระศาสนาในลังกาว่า พระสงฆ์สามเณร

ยังเล่าเรียนพระธรรมวินัยบริบูรณ์อยู่หรือ หรือที่เจตีสฐานยังการเวอยู่เหมือนเดิมตั้งแต่ก่อนหรือ ต่อมาในรัชกาลที่ 3 ปรากฏว่า ได้โปรดให้คณะสงฆ์ไทยเป็นสมณทูตออกไปเมืองลังกาอีก 2 ครั้ง เหตุครั้งที่หนึ่ง เพื่อต้องการทราบความของพุทธศาสนาและตรวจสอบพระไตรปิฎกกับฉบับลังกามี อยู่หลายคัมภีร์ เหตุครั้งที่ 2 เพื่อนำต้นฉบับพระไตรปิฎกที่ได้ขี้นมาจากลังกาทวีปกลับไปส่งคืน ครั้นถึงรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์แล้วได้ 1 ปี โปรดให้ส่ง สมณทูตออกไปเมืองลังกาอีกคราวหนึ่ง ด้วยเหตุสองอย่าง คือ คัมภีร์หนังสือซึ่งสมณทูตครั้ง ก่อนขี้นมาจากลังกากลับไปส่งคืน และส่งพระเถระที่เป็นอุปัชฌาย์กับคณะสงฆ์ธรรมยุติกาทูออกไป ให้อุปสมบทในลังกา ผลของการไปครั้งนี้ทำได้เพียงส่งคัมภีร์หนังสือคืนเข้ามา กับแจกสิ่งของ พระราชทานแก่บรรดาพระเถระในลังกา ส่วนเรื่องอุปสมบทไม่ได้ทำด้วยเหตุบางประการ นับแต่นั้นมาก็ไม่มีสมณทูตออกไปลังกาอีก

2.2.3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน คือ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ระยะเวลาแรก เป็นการสร้างราชอาณาจักรและพุทธจักร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ยึด แบบมาจากช่วงที่ผ่านของกรุงรัตน โกสินทร์

ในระยะต่อมา ภาวะความทันสมัยได้เข้าสู่ประเทศไทยมากมาย วิทยาการและ ประดิษฐกรรมใหม่ ๆ ทำให้การเผยแผ่ของคณะสงฆ์ได้รับอุปกรณ์และเครื่องมือใหม่ๆ เหล่านั้น ช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับเป็นวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่พิมพ์หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบต่าง ๆ จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีรูปแบบ ที่หลากหลายและมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น สำหรับประชาชนที่อยู่ในสังคมของภาวะทันสมัยเพราะ การดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากแต่ก่อนเป็นอย่างมาก ตลอดจนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศก็ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์ ภาครัฐและเอกชน ทำให้คณะสงฆ์ไทยออกไป ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหลายประเทศทั่วโลก

พระมหาไฉน แก้วสด (2551: 26) ได้อธิบายสรุปถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ปัจจุบันไว้ดังนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน คือ นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเป็นลำดับตามสภาวะการณ์ ของบ้านเมืองและคณะสงฆ์เอง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงมาหลายระยะ โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับต่างๆ เป็นตัวแปรที่สำคัญ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ซึ่งใช้มาจนถึง พ.ศ. 2484 ได้ กำหนดให้พระสังฆาธิการเจ้าคณะระดับสูงมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งการปกครอง การศึกษาและการ

พระศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนารวมอยู่ในส่วนของการพระศาสนาซึ่งรวมถึงการสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน

มาถึงยุคที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ได้แบ่งการคณะสงฆ์ออกเป็น 4 องค์การ คือ องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การสาธารณูปการ แต่ละองค์การมีสังฆมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบ นับเป็นครั้งแรกที่คณะสงฆ์ได้กำหนดให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นองค์การหรือหน่วยงานที่ชัดเจน อันแสดงถึงความตระหนักหรือการให้ความสำคัญแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ที่จะต้องดำเนินการ โดยมีผู้รับผิดชอบอย่างจริงจัง

2.2.3.2.1 นโยบายว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

นโยบายคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ได้ดำเนินการหลายรูปแบบด้วยกัน สรุปได้ดังนี้ (วิศิษฎ์ พงศ์พัฒนจิต, ม.ป.ป.: 23-25)

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในชนบท โดยผ่านหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ที่มีชื่อย่อเรียกว่า อ.ป.ต. เริ่มขึ้นพุทธศักราช 2546 โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ 1) เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น 2) เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงาน ระหว่างวัด บ้านและหน่วยงานราชการในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า 3) เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข 4) เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า 5) เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางด้านการจัดฝึกอบรมและสอบธรรม เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า “นักธรรม” โดยมีหลักสูตร 3 ชั้น คือ ชั้นตรี โท และเอก เปิดสอนสำหรับพระภิกษุสามเณร และ “ธรรมศึกษา” สำหรับฆราวาสทั้งหญิงและชาย อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

3. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านการฝึกสอนและสอบบาลี เป็นการศึกษาแผนกบาลี สำหรับภิกษุสามเณร เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนทายาทที่สำคัญยิ่ง

4. พระธรรมทูต งานพระธรรมทูตเป็นงานของคณะสงฆ์ไทย เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2507 เพื่อนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชน โดยยึดหลักปฏิบัติตามพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าประทานแก่พระสงฆ์สาวก 60 องค์ คราวส่งออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งเป็น 2 สาย คือ พระธรรมทูตในประเทศ และพระธรรมทูตต่างประเทศ โดยยังดำเนินการอยู่จนถึงปัจจุบัน

2.2.3.2.2 บุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ บุคลากรที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนา ให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ตลอดจนเทคนิค หลักการ และวิธีการในการอบรมสั่งสอนประชาชน แบ่งเป็น 5 ประเภทดังนี้ (วิศิษฐ์ พงศ์พัฒนจิต, ม.ป.ป.: 26-27)

1. พระนักเทศน์ คือ พระภิกษุที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรโครงการอุดหนุนส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระนักเทศน์) โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม จนมีความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ ประสบการณ์ และทักษะ วิธีการ การใช้เครื่องมือสื่อสารในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ประชาชนได้ปฏิบัติตาม

2. พระวิปัสสนาจารย์ คือ พระภิกษุที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรโครงการอุดหนุนส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระวิปัสสนาจารย์) ให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิชาวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

3. พระธรรมทูต คือ พระภิกษุผู้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ประชาชน เป็นการปลูกฝังพัฒนาจิตใจของประชาชน โดยยึดหลักตามพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าได้ประทานแก่พระสงฆ์สาวก 60 องค์ ก่อนที่จะทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรก โดยผ่านการฝึกอบรมตามระเบียบกองงานพระธรรมทูตว่าด้วยการจัดระเบียบงานพระธรรมทูต พ.ศ. 2534 ปัจจุบันมีทั้งพระธรรมทูตในประเทศและต่างประเทศ

4. พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ก็เป็นบุคลากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้ผู้ อยู่ให้เห็น มีศีลาจารวัตร ก็จะทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใส เช่น การเดิน นั่ง ยืน นอน ที่สง่างาม ก็จะทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส พร้อมทั้งจะเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

5. พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งตามพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่งของมหาเถรสมาคมและพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งมีภาระหน้าที่โดยตรงที่จะให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร (พระอุปัชฌาย์) อบรมสั่งสอนหลักพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทย

งานพระธรรมทูตในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 สาย คือ งานพระธรรมทูตในประเทศไทย และ งานพระธรรมทูตในต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 งานพระธรรมทูตในประเทศ

งานพระธรรมทูตไทยอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคมและการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ งานพระธรรมทูตยุคแรกในประเทศไทยนั้น กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ. 2507–2508 โดยมีมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระพุทธศาสนาในถิ่นต่างๆ ต่อมหาเถรสมาคม จึงมีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้นดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นลำดับมาโดยมอบหมายให้

สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ 1

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ 2

การบริหารงานพระธรรมทูตได้แผ่ขยายขอบข่ายงานเป็นหลายฝ่าย แต่ยังคงระเบียบที่จะให้พระธรรมทูต ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ดังนั้นในปีพ.ศ. 2533 ในการประชุมปัจฉิมนิเทศงานพระธรรมทูต ที่ประชุมมีมติให้วางระเบียบขึ้น เพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติงานเพราะแต่เดิมนั้นยังไม่มีระเบียบเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติได้ในปีพ.ศ. 2534 โดยคำสั่งกองงานพระธรรมทูตได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมา 2 คณะ คณะทำงานชุดแรกทำงานปรับปรุงงานพระธรรมทูต โดยได้พิจารณากร่างระเบียบขึ้น คณะทำงานชุดที่สองพิจารณาร่างระเบียบกองงานพระธรรมทูต เพื่อกลั่นกรองระเบียบนำไปใช้ปรับปรุงงานพระธรรมทูตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การบริหารงานพระธรรมทูตในประเทศไทยจึงได้ถือ “ระเบียบกองงานพระธรรมทูต” เป็นหลักปฏิบัติสืบมา (กองงานพระธรรมทูต, 2552ก: ออนไลน์) ส่วนสายงานพระธรรมทูต ได้จัดแบ่งพื้นที่การปฏิบัติงานออกเป็น 9 สาย ดังนี้ (กองงานพระธรรมทูต, 2552ข: ออนไลน์)

สายที่ 1 ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 1 และภาค 14 มี 7 จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

สายที่ 2 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2 และภาค 3 มี 7 จังหวัด ได้แก่ อุรุยา อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

สายที่ 3 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 4 และภาค 5 มี 8 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุดรดิตถ์

สายที่ 4 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 6 และภาค 7 มี 8 จังหวัด ได้แก่ ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน

สายที่ 5 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8 และภาค 9 มี 10 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี หนองคาย เลย สกลนคร หนองบัวลำภู บึงกาฬ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

สายที่ 6 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 10 และภาค 11 มี 10 จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม อำนาจเจริญ นครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์ และบุรีรัมย์

สายที่ 7 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 12 และภาค 13 มี 8 จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา สระแก้ว ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

สายที่ 8 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 15 และ ภาค 16 มี 7 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานีและ นครศรีธรรมราช

สายที่ 9 จาริกปฏิบัติงานในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 17 และภาค 18 มี 11 จังหวัด ได้แก่ ภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา ระนอง พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล

2.3.2 งานพระธรรมทูตในต่างประเทศ

ประเทศไทยเริ่มมีบทบาทเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศครั้งแรกปรากฏขึ้นในสมัยอยุธยาและสืบทอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อการเจริญศาสนสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนวิชาการและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนงานพระธรรมทูตในต่างประเทศริเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2507 โดยคณะสงฆ์ไทยได้จัดส่งพระธรรมทูตไปประจำยังประเทศต่างๆ มีการตั้งวัดไทยในต่างประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากมีวัดไทยอยู่ทั่วโลก ทั้งในทวีปอเมริกา เอเชีย ยุโรป ออสเตรเลียและทวีปอเมริกาใต้ จำนวนมากกว่า 300 วัดใน 26 ประเทศทั่วโลก สะท้อนให้เห็นว่างานพระธรรมทูต มีความสำคัญยิ่งและสืบทอดกันมาตลอดตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตล้วน มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ อดทน มีบทบาทสำคัญมาก

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสน์ของพระพุทธเจ้า รวมทั้งเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ไทยและประเทศไทย

2.3.2.1 งานพระธรรมทูตในประเทศอินเดีย – เนปาล

ประเทศอินเดีย

ประเทศอินเดียเป็นดินแดนพุทธภูมิของพุทธศาสนา ในอดีตเคยมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก ต่อมาได้สูญหายไปจากประเทศอินเดีย ทำให้ประชาชนอินเดียบางหมู่รู้จักพระพุทธศาสนาเป็นเพียงลัทธิปลีกย่อยแขนงหนึ่งของศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาที่ชาวอินเดียส่วนใหญ่รู้จักนับถือ แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ด้านโบราณสถานทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุให้ประชาชนชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจอย่างมาก พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางลี้ภัยไปจาริกแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดีย เพื่อนมัสการสังเวชนียสถานสำคัญๆ (โบราณสถาน) อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้งานพระธรรมทูตไทยจึงมีบทบาทสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการนำพระพุทธศาสนากลับไปสู่มาตุภูมิอันเคยรุ่งเรืองและเป็นแสงสว่างที่รุ่งโรจน์ให้กลับคืนสู่ประชาชนชาวอินเดียอีกครั้งหนึ่ง

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเริ่มขึ้นหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชจากประเทศอังกฤษเป็นผลสำเร็จ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2490 (คริสต์ศักราช 1947) เมื่อได้เอกราชแล้ว มหาตมะคานธีประกาศว่า (พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม และคณะ, บรรณาธิการ, 2550: 96)

บัดนี้อินเดียก็ได้เอกราชแล้ว แต่ข้าพเจ้าปกครองท่านไม่ได้ เพราะคลื่นแห่งเยาวชนแห่งชาตินี้ยิ่งใหญ่ดังคลื่นทะเลหลวง ข้าพเจ้าไม่สามารถต้านคลื่นอันยิ่งใหญ่นี้ได้ เขาวาหรลาล เนห์รู คือเพชรของอินเดีย เนห์รูจักปกครองท่านได้ จงตามเขาไปเถิด อินเดียจักปลอดภัยภายใต้การนำของเขาวาหรลาล เนห์รู

คำประกาศดังกล่าวเป็นเสมือนหนึ่ง มหาตมะคานธีในนามของชาวอินเดียทั้งชาติ แต่งตั้งศรีเขาวาหรลาล เนห์รู เป็นนายกรัฐมนตรี จากนั้นเขาวาหรลาล เนห์รู นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคคองเกรสส์แห่งชาติอินเดียได้จัดตั้งพรรครัฐบาลบริหารประเทศ โดยมี ดร. ราเชนทร ประสาท (Rajendra Prasad) ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีหรือประมุขของประเทศอินเดีย ในระหว่างนี้ ท่านศรีเขาวาหรลาล เนห์รูก็ได้สร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมโดยยึดหลักคุณธรรม (พระสมุทฺธ ถาวรธมฺโม และคณะ, บรรณาธิการ, 2550: 95)

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เห็นจริงเป็นรูปธรรมโดยการอุปถัมภ์ของนายกรัฐมนตรี ศรีเยวาหรรลาล เนห์รู ดังปาฐกถาของท่านครั้งหนึ่ง ความว่า (พระสมุทรวรรณโม และคณะ, บรรณาธิการ, 2550: 96)

...หากอินเดียลืมพระพุทธเจ้าและภควิดิตา อินเดียจะสูญเสียความเป็นอินเดีย -

If India forget the Buddha and Bhagavaggita, India will cease to exist...

รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของศรีเยวาหรรลาล เนห์รู ได้ให้การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในอินเดีย เช่น บูรณะพุทธสถาน ส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนา จัดตั้งวิทยาลัยชาวพุทธของดร.อัมเบคการ์ และที่นับว่าสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือ รัฐบาลอินเดียจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ในวาระที่พระพุทธศาสนามีอายุครบ 2,500 ปี รัฐบาลได้ประกอบพิธีฉลองครั้งยิ่งใหญ่ โดย ดร.อัมเบคการ์ ได้นำคณาจารย์ประมาณห้าแสนคน เข้าไปปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะที่รัฐบอมเบย์ ตลอดจนได้เชิญประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาให้มาสร้างวัดในประเทศอินเดีย เพื่อฟื้นฟูและจรโลงพระศาสนาในดินแดนพุทธภูมิ เมืองพุทธคยา โดยเฉพาะรัฐบาลไทยตอบรับคำเชิญเป็นประเทศแรก พร้อมกับสร้างวัดไทยพุทธคยาตามแบบพุทธศิลป์ไทย เป็นที่รมณีสถานทางพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างวัดในประเทศไทย ทำให้ชาวอินเดียเกิดความตื่นตัวเดินทางมาเยี่ยมชมมิได้ขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอินเดียที่นับถือพุทธศาสนา เมื่อได้เห็นก็ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในคุณค่าและเกียรติคุณของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และนับเป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียของวัดไทยพุทธคยามีหลายรูปแบบ เช่น การสร้างวัด การสร้างโรงเรียน กิจกรรมทางศาสนาต่างๆ เพื่อเผยแผ่ภาพลักษณ์วัฒนธรรมไทย อันสื่อถึงความเป็นชาติและศิลปวัฒนธรรมที่ดั่งงาม สามารถรอดสายตาแก่สังคมโลกและนานาชาติได้อย่างโดดเด่น ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และโดยความอุปถัมภ์ของรัฐบาลไทย ทั้งนี้ได้ดำเนินการมาอย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน 56 ปีแล้ว

คณะพระธรรมทูตไทยที่ได้เดินทางไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ณ ดินแดนพุทธภูมิอินเดียนั้น สมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระและคณะสังฆมนตรี ได้คัดเลือกพระสงฆ์ไทยชุดแรก 5 รูป เรียกว่า สังฆบัญญัติวรค อยู่ในความดูแลของพระธรรมบัญญัติ (พื้น ชุตินุทธเถร) วัดสามพระยา เพื่อเดินทางไปในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำ ณ วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย และต่อมาก็ได้สลับเปลี่ยนพระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน คณะพระธรรมทูตไทย ประกอบด้วย 3 สมัย ดังนี้

สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2502 – 2506) มีสมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตชุดแรก อดีตเจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิราชาวาส กรุงเทพมหานคร

สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2506 – 2532) มีพระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตตสุทิมมหาเถร) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระเทพวิสุทธิโมลี เป็นหัวหน้าคณะ อดีตเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร

สมัยที่ 3 (พ.ศ. 2532 – 2554) มีพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ฐิริปาโล) เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตและเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งท่านได้เข้ามาอยู่ปฏิบัติศาสนกิจในประเทศอินเดียตั้งแต่สมัยพระธรรมทูตชุดที่ 1 มีความชำนาญทั้งศาสตร์และศิลป์ งานบริหารบริการ สังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

สมัยที่ 4 (พ.ศ. 2554 – ปัจจุบัน) มีพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตและเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งท่านได้เริ่มเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจในสมัยที่ 2 เพื่อสนองงานพระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตตสุทิมมหาเถร) และต่อมาได้ช่วยเหลืองานพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ฐิริปาโล) อีกวาระหนึ่ง

ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย โดยพระธรรมทูตตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 50 ปี เป็นผลให้ศาสนาพุทธที่เคยรุ่งเรืองในอดีต ได้ฟื้นกลับคืนสู่มาตุภูมิ มีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง ตลอดจนนาปรประเทศได้ให้ความสำคัญและร่วมกันสร้างวัดพุทธนานาชาติ พร้อมกับก่อตั้งสถาบันสงฆ์อินเดียขึ้น ปัจจุบันมีวัดไทยในประเทศอินเดีย รวม 11 วัด (อุดม ทรงขจร, ผู้เรียบเรียง, 2555) และยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นับเป็นความภาคภูมิใจยิ่งที่สามารถนำพระพุทธศาสนากลับสู่มาตุภูมิได้เป็นผลสำเร็จ

ราชอาณาจักรเนปาล

งานพระธรรมทูตไทยกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ราชอาณาจักรเนปาล เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2542 หลังรัฐบาลไทยได้ดำเนินการก่อสร้างวัดไทยลุมพินี ซึ่งปรากฏความเป็นมาแรกเริ่ม ดังนี้ (จกมล ศรีวัดปาน, 2548: 261-264)

วัดไทยลุมพินี ตั้งอยู่ในปริมณฑลสังเวชนียสถาน ที่ประสูติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ สวนลุมพินีวัน โดยรัฐบาลไทยทำสัญญาเช่าที่ดินบริเวณลุมพินีวันกับรัฐบาลเนปาลจำนวน 13 ไร่ เป็นระยะเวลา 99 ปี ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อบูชาคุณพระพุทธศาสนา และเป็นการร่วมเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี (จกมล ศรีวัดปาน, 2548: 261-264)

ในปีแห่งการฉลองพุทธชยันตี 20 พุทธศตวรรษ สมัยที่ท่านอุ่อ้น ชาวพุทธพม่า ครั้งดำรงตำแหน่งเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้เชื้อเชิญชาวพุทธทั่วโลกให้รวมใจกันสร้าง พุทธานุสรณ์สถาน น้อมเป็นพุทธบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยจัดสรรพื้นที่บริเวณ พุทธอุทยาน สำหรับดำเนินการก่อสร้างวัดนานาชาติ บริเวณ Monastic Zone เพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามแบบสถาปัตยกรรมของชาตินั้นๆ

รัฐบาลไทยได้ตอบรับคำเชิญและเริ่มดำเนินการสร้างวัดไทยลุมพินีขึ้นในปี 2538 โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาทรงประกอบพิธี วางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 ร่วมด้วยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เอกอัครราชทูต สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรรมการ LDT และพุทธบริษัทชาวไทย – เนปาล และได้เริ่มลงมือปฏิบัติในปี 2539 ดังปรากฏผลการดำเนินงาน ได้แก่ การปรับพื้นที่ สร้าง หอฉัน หอสวดมนต์ และกุฏิสงฆ์ จัดระบบไฟฟ้า น้ำประปา ปลูกต้นไม้สำคัญในพุทธประวัติ เป็นต้น

ต่อมาปีพ.ศ. 2542 มหาเถรสมาคมมีมติให้วัดไทยพุทธคยาจัดส่งพระธรรมทูตไป ช่วยดูแลงานก่อสร้างที่วัดไทยลุมพินี พระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูมิปาโล) หัวหน้าพระธรรมทูต และเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาสมัยนั้น จึงมอบหมายให้พระราชรัตนรังษี (วิริยุทธ์ วิริยุฑิโธ) เมื่อ ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูปลัดสุวัฒนสังฆาคุณให้มาทำหน้าที่พร้อมด้วยพระธรรมทูตอีก 4 รูป และดำรงตำแหน่งผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสจนถึงปัจจุบัน

ผลการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูตประจำวัดไทยลุมพินี ประกอบด้วย ด้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านศาสนวัตถุและด้านการสร้าง ศาสนสถาน ตลอดจนอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาจาริกแสวงบุญสังเวชนียสถานทาง พระพุทธศาสนา

2.3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคของพระธรรมทูตในต่างประเทศ

ในการประชุมสัมมนา เรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยสายต่างประเทศ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2555 ณ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ศุภชัย ยาวะประภาส (2555) ได้รวบรวม ปัญหาและอุปสรรคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลกของพระธรรมทูตไว้หลายประเด็น ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการเตรียมตัวด้านสุขภาพ ปัญหาการเตรียมทักษะการใช้ชีวิตในต่างประเทศ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศ อาหารและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ปัญหาการใช้ ภาษาอังกฤษหรือภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร ปัญหาเฉพาะบุคคลที่มุ่งประโยชน์ส่วนตนมากกว่า

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ปัญหาการปฏิบัติตนของพระธรรมทูตที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เป็นผลกระทบต่อความเลื่อมใสศรัทธา ปัญหาการสอนธรรมแก่ชาวต่างชาติ ขาดความรู้เรื่องหลักธรรมและขาดทักษะ การสอนที่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อม ปัญหาการบริหารจัดการวัดในต่างประเทศ เป็นต้น จะเห็นได้ชัดว่า ปัญหาดังกล่าวเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของพระธรรมทูตเป็นอย่างมาก

เพชรพิบูล ฌ นคร (2555: 131-134) เสนอปัญหาและอุปสรรคของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกาไว้หลายด้าน เฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวพระธรรมทูต สรุปได้ดังนี้

1. ด้านความรู้และทักษะการปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ภารกิจตามที่ได้รับมอบหมายไม่ตรงตามวัตถุประสงค์
2. ด้านการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตมีอุปสรรค เช่น ข้อจำกัดด้านเทคนิคการบริหารของผู้บริหาร ข้อจำกัดด้านการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม ข้อจำกัดทางภาษา
3. ด้านการปฏิบัติงานพระธรรมทูต ขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่สามารถติดต่อประสานงานหรือผูกสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นได้ ทำให้งานสะดุดเสียจังหวะ ไม่สามารถดำเนินงานไปได้โดยราบรื่น

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) (2546: 63-64) กล่าวถึงอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ อันเกิดจากตัวผู้เผยแผ่เองซึ่งมีความสำคัญมาก พอจะแยกความบกพร่องของผู้เผยแผ่ออกได้ ดังนี้

1. ไม่มีความเข้าใจเรื่องที่สอนอย่างเพียงพอ แล้วสอนไปผิดๆ
2. ไม่ตั้งอยู่ในองค์ของพระธรรมกถึก
3. มีความรู้แต่สอนผู้อื่นอย่างเดียว แต่ตนเองหาได้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นตัวศาสนาไม่
4. สอนไม่เข้าใจ หรือไม่ทำให้เกิดความสนใจ ทำให้ผู้ฟังเบื่อ เช่น ใช้ภาษาโบราณเกินไป ใช้ศัพท์สูงเกินไป ใช้ธรรมะสูงเกินไป สอนไม่ถูกกับกาลเทศะและไม่ถูกกับขุมขุมชนผู้ฟัง เป็นต้น
5. ให้กรรมฐานไม่ถูกกับจริตของผู้ปฏิบัติ หรือให้ไม่ถูกวิธี
6. ไม่มีความรู้ในนิรุกติศาสตร์ หรือไม่รู้จักภาษาต่างประเทศ คือไม่รู้ภาษาของประเทศที่ตนไปทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เมื่อไปประเทศเยอรมนีก็พูดภาษาเยอรมันไม่ได้ เป็นต้น

7. ขาดความรู้ที่เหมาะสมแก่สมัย เช่น ไม่เข้าใจใน เรื่องของวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา และสังคมวิทยา เป็นต้น
8. วางโครงการในการเผยแพร่ผิดหลักหรือไม่ถูกขาดจุด
9. มีปฏิกิริยากังวลมาก เช่น กังวลหรือเป็นห่วงในเรื่องการเรียนและในการทำงานอื่น มาก เป็นต้น
10. ผู้สอนที่เป็นบรรพชิตยังไม่ถวายเป็นชีวิตในพระศาสนาเช่น พระธรรมทูตที่ ออกไปปฏิบัติงานในต่างประเทศแล้วกลับมาลาสิกขาเสีย เป็นต้น

2.4 การศึกษาของสงฆ์

2.4.1 ความหมายของการศึกษา

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 ได้กำหนดความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547: 2)

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคล เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.4.2 รูปแบบการจัดการศึกษา

รูปแบบการจัดการศึกษาตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547: 9-10)

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ

2.4.3 การจัดการศึกษาของสงฆ์

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. การศึกษาพระปริยัติธรรม

2. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

1. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มี 2 ประการ

1.1 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1.2 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณรซึ่งมีพื้นฐานความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2555: 330)

2. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มี 2 แห่ง

2.1 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาที่ตั้งขึ้นโดยพระบรมราชโองการแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2436 และตามพระดำริแห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงโปรดให้จัดการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเรียกชื่อว่า “สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย” และเมื่อ พ.ศ. 2527 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติรับรองหลักสูตรปริญญาตรีทั้ง 4 คณะ คือ คณะศาสนาและปรัชญา คณะ

มนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และคณะศึกษาศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2531 สภามหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเปิดระดับบัณฑิตศึกษา 2 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา และสาขาวิชาศาสนและปรัชญา ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยต่อรัฐสภา และได้รับอนุมัติจากรัฐสภาให้ตราเป็นพระราชบัญญัติยกขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ มีฐานะเป็นนิติบุคคล อยู่ในการกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 2 ตุลาคม 2540 และในปีการศึกษา 2548 สภามหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเปิดการศึกษาในระดับปริญญาเอก ศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ขยายการศึกษาไปเป็นวิทยาเขตในจังหวัดต่างๆ รวม 7 วิทยาเขต 3 วิทยาลัยและได้สนองงานของคณะสงฆ์ในการฝึกอบรมพระธรรมทูตต่างประเทศ (ธรรมทูต) โดยส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556: 5-6)

2.2 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทยที่สมเด็จพระมหิตลธิราชสุมาลิราชเจ้า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงสถาปนาขึ้น ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ เมื่อปีพุทธศักราช 2430 เป็นต้นมา และต่อมาในปี พ.ศ. 2540 รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้สถาบันการศึกษาแห่งนี้ มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นนิติบุคคล ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ดำเนินการการศึกษาและบริการวิชาการพระพุทธศาสนาแก่สังคม ดังนี้

1. ระดับบัณฑิตศึกษา เปิดสอนปริญญาเอก 6 สาขาวิชา และปริญญาโท 17 สาขาวิชา
2. ระดับปริญญาตรี มี 4 คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์
3. ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต เปิดสอน 1 สาขา คือ พระไตรปิฎกศึกษา
4. ระดับมัธยมศึกษา มี 2 แห่ง โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา และโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา
5. การบริการวิชาการแก่สังคม เช่น อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ สถาบันวิปัสสนาธุระ ฝ่ายธรรมวิจัย สถานปฏิบัติธรรมมหาจุฬาอาศรม ศูนย์

พัฒนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แคมป์สน จังหวัดเพชรบูรณ์สำนักงานสมาคมมหาวิทยาลัย
พระพุทธศาสนานาชาติ สถาบันภาษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมีวิทยาเขต 10 แห่ง มีวิทยาลัยสงฆ์ 11 แห่ง ตลอดจน
มหาวิทยาลัยยังได้ขยายห้องเรียนระดับปริญญาตรีไปยังจังหวัดต่างๆ 6 แห่ง และขยายหน่วยวิทย
บริการไปยังจังหวัดต่างๆ อีก 19 แห่ง และมีสถาบันสมทบในต่างประเทศ 6 แห่ง สถาบันสมทบใน
ประเทศ 1 แห่ง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556: 33-34)

2.4.4 การศึกษาของพระธรรมทูตต่างประเทศ

สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ได้
อธิบายความเป็นมาของการจัดการศึกษาสำหรับพระธรรมทูตไปต่างประเทศ สรุปได้ดังนี้

ในปีพ.ศ. 2509-2510 กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีพันเอกปิ่น มุกขนันต์
เป็นอธิบดี ร่วมกับคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายคือมหานิกายและธรรมยุต ได้ดำริว่าการที่รัฐบาลตั้ง
งบประมาณให้ทุนการศึกษาพระสงฆ์ต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมในราชอาณาจักร
ไทยก็ด้วยปรารถนาที่จะประกาศพระพุทธศาสนาและเกียรติคุณของชาติให้แพร่ไปในนานา
ประเทศ หากแบ่งงบประมาณบางส่วนฝึกอบรมพระสงฆ์ไทยให้สามารถไปประกาศเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจะเป็นการดี จึงได้กำหนด โครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตไป
ต่างประเทศ ขึ้น โดยให้คัดเลือกพระภิกษุที่จะเข้ารับการฝึกอบรมจากพระภิกษุที่สำเร็จปริญญาจาก
มหาวิทยาลัยสงฆ์สอง แห่ง คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย สถานที่ฝึกอบรมอยู่ที่ตำหนักกลางของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร วัตถุประสงค์
ของโครงการ คือ

1. เพื่อเลือกเฟ้นและฝึกอบรมพระสงฆ์ไทยให้สามารถประกาศพระพุทธศาสนา
ในต่างประเทศ

2. เพื่อเผยแผ่เกียรติคุณของชาติไทย

3. เพื่อสงเคราะห์ทางด้านจิตใจแก่คนไทยในต่างประเทศ

4. เพื่อให้เกิดศาสนสัมพันธ์อันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนกับองค์การศาสนาอื่น

ดังปรากฏในคำกราบทูล สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(จวน อุฏฐายี) ของพระศาสนโสภณ (เจริญ สุวฑฺฒโน) ประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมฯ
ในพิธีเปิดการฝึกอบรมพระธรรมทูตรุ่นแรก เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2509 ความตอนหนึ่งว่า

...บัดนี้พระพุทธศาสนาได้เป็นที่สนใจใคร่จะรู้จะปฏิบัติของบุคคลใน
ประเทศต่างๆ ทางฝ่ายตะวันตก และแม้ทางฝ่ายตะวันออกด้วยมากขึ้น นักเรียน

ไทยตลอดถึงข้าราชการไทยในต่างประเทศได้ถูกชักถามเรื่องพระพุทธศาสนา ได้มีการเชิญให้ไปแสดงเรื่องพระพุทธศาสนา บุคคลผู้สนใจในพระพุทธศาสนาได้ร่วมกันตั้งสมาคมหรือองค์การทางพระพุทธศาสนาขึ้นในประเทศต่าง ๆ หลายแห่ง บางแห่งก็ต้องการจะได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระภิกษุสงฆ์ไทย ที่ได้ติดต่อนิมนต์พระภิกษุไทยออกไปก็มี นอกจากนี้ก็ได้มีพระภิกษุเดินทางออกไปยังต่างประเทศเอง โดยเฉพาะในประเทศใกล้เคียงนี้ ได้มีพระภิกษุไทยเดินทางออกไปอยู่ประจำในที่ต่าง ๆ เป็นเวลานานมาแล้ว แต่เดิมยังไม่มีระเบียบข้มงวดต่อพระภิกษุที่จะเดินทางออกไปมากนัก ต่อมาเมื่อปรากฏว่าพระภิกษุผู้เดินทางออกไปมากขึ้นและปรากฏผลบางอย่างแสดงว่าควรมีการควบคุม ทางคณะสงฆ์จึงได้วางระเบียบควบคุมรัดกุมขึ้นดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และทางฝ่ายตะวันตกไกลซึ่งบัดนี้มีเหตุการณ์แสดงว่าเริ่มจะไม่ไกลนักสำหรับการพระพุทธศาสนา ตลอดถึงพระสงฆ์ไทยจึงเป็นที่รู้สึกรู้ว่านอกจากจะมีการควบคุมการเดินทางของพระภิกษุดังกล่าวแล้ว ยังควรมีการเตรียมการฝึกอบรมพระภิกษุให้มีความรู้ความสามารถเดินทางออกไปประกาศพระพุทธศาสนาได้ในประเทศต่าง ๆ อีกด้วย...

ต่อมาในปีพ.ศ. 2511-2537 โครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศดังกล่าวได้เว้นว่างไปด้วยเหตุปัจจัยจำเป็นบางประการ ในขณะที่มีการก่อตั้งวัดไทยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในต่างประเทศและมีพระสงฆ์ไทยได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศทั่วโลกมากขึ้น ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เป็นต้น

ดังนั้น ในปีพ.ศ. 2538 มหาเถรสมาคม ภายใต้การสนับสนุนของกรมการศาสนาจึงได้รื้อฟื้นโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศขึ้นมาใหม่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยการดำเนินงานของคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือ 1) คณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 2) คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระธรรมทูตที่ผ่านการฝึกอบรมแล้วได้เดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจประจำ ณ วัดไทยในต่างประเทศ ทั้ง 4 ทวีป คือ เอเชีย อเมริกาเหนือ ยุโรป ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

ปัจจุบัน การจัดการศึกษาสำหรับพระธรรมทูตไปต่างประเทศของทั้งฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุต เป็นการศึกษาอกระบบ อยู่ในความอุปถัมภ์ของมหาเถรสมาคมและได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีการจัดฝึกอบรมเป็นประจำทุกปี เป็นระยะเวลา

3 เดือน โดยมีหลักสูตรที่กำหนดให้เรียนทั้งภาคปริยัติ ภาคปฏิบัติและภาคนวกรรม หลักสูตรฝึกอบรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมี 2 หลักสูตร คือ

1. หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ

ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รายละเอียดของหลักสูตรมีดังนี้ (พระครูโฆทานธรรมคุณ, บรรณาธิการ, ม.ป.ป.: 317-319)

เป้าหมายของหลักสูตร มุ่งสร้าง/เพิ่มประสิทธิภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ทั้ง 4 ด้าน คือ การบริหาร การเผยแผ่ การศึกษา และการสาธารณูปการให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นหรือประเทศที่พระธรรมทูตแต่ละรูปจะไปปฏิบัติศาสนกิจ

ลักษณะของหลักสูตร หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศนี้มีลักษณะสำเร็จรูปและมีความหมายหลากหลาย เน้นวิธีการนำไปใช้และการปฏิบัติได้จริง ลักษณะการนำสู่หลักสูตร มีทั้งการลงมือปฏิบัติการ การบรรยาย การมอบหมายงานให้ค้นคว้า ประชุมกลุ่ม อภิปราย ร่วมกันและการติดตามประเมินผล จึงมีลักษณะผสมผสานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

รายวิชา-ช่วงเวลาการอบรม รายวิชาทั้งหมด 16 รายวิชา วิชาที่เน้นหลักพิเศษคือ การใช้วิชาภาษาอังกฤษและวิปัสสนากรรมฐาน การใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อการสอนและบรรยายธรรม

พธ.001 คอมพิวเตอร์เบื้องต้นเพื่อการเผยแผ่ (Introduction to Computer for Dissemination) ศึกษาวิทยาการทางคอมพิวเตอร์ เช่น ระบบเลข ฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ การใช้ชุดโปรแกรมต่างๆ กับภาษาเบสิกตั้งแต่เบื้องต้นถึงการจัดการแฟ้มข้อมูลต่างๆ รวมทั้งโปรแกรมกราฟิกส์

พธ.002 งานเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแผ่ (Dissemination of Buddhism through Modern Technology) ฝึกหัดการสร้าง website การ search หาข้อมูล วิธีใช้ overhead projectors และอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการเผยแผ่

พธ.003 ธรรมเนียมเบื้องต้นภาคภาษาอังกฤษ (English Meditation for Dhammaduta) ศึกษาธรรมเนียมเบื้องต้น ทั้งที่เป็นสมณะและวิปัสสนา ให้เข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตลอดจนวิธีการส่งและสอบอารมณ์ โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ

พธ.004 หลักธรรมนิเทศสำหรับพระธรรมทูต (Dhamma Communication of Dhammaduta) ศึกษาธรรมนิเทศในทางพระพุทธศาสนาและวิธีการพูดในที่ชุมชน ฝึกการบรรยายธรรม เนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น สัมมนาพิเศษ สุนทรพจน์ อภิปราย สนทนาธรรม และพิธีกร โดยมอบหมายงานให้ผู้ศึกษาเตรียมและนำมาแสดงจริง

พธ.005 ธรรมภาคภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต (Dhamma in English for Dhammaduta) ศึกษาธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในภาษาอังกฤษจากหนังสือที่กำหนดให้

พธ.006 พระไตรปิฎกศึกษาเพื่อการเผยแผ่ (Tipitaka Studies for Dissemination) ศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระไตรปิฎก โครงสร้างเนื้อหาสังเขปของพระไตรปิฎกโดยเน้นการศึกษาหลักพุทธธรรมที่สำคัญจากพระไตรปิฎก เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ปฏิจสงมุปบาท กรรม และพระนิพพาน

พธ.007 ภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต (English for Dhammaduta) ศึกษาภาษาอังกฤษ โดยเน้นวิธีศึกษาแบบธรรมชาติให้ครบทั้ง 4 ทักษะ เช่น การพูด ฟัง อ่าน และการเขียน ฝึกการนำคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ได้จริง

พธ.008 งานพระธรรมทูต (Dhammaduta Works) ศึกษางานพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบันทั้งในประเทศและในต่างประเทศ อุดมการณ์ เป้าหมาย ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต

พธ.009 ศาสนพิธีปฏิบัติ (Practical Buddhist Ceremnies) ศึกษาศาสนาพิธีในพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ในพิธีกรรมนั้นๆ เช่น การสวดมนต์ ในบุญพิธี กุศลพิธี และการประยุกต์ศาสนาพิธีไปใช้ได้อย่างเหมาะสมในประเทศนั้นๆ

พธ.010 หลักการสื่อสารธรรมทั่วไป (General Principle of Dhamma Communication) ศึกษาหลักการและวิธีการสื่อสารธรรมให้สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และกลยุทธ์การสื่อสารธรรมไม่ขัดต่อหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

พธ. 011 ศาสนาทั่วไป (Religions) ศึกษาประวัติและพัฒนาการของศาสนาต่างๆ ให้รู้จักหลักคำสอน พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของศาสนาที่สำคัญแต่ละศาสนา

พธ.012 หลักมนุษยสัมพันธ์และเทคนิคการให้คำปรึกษา (Principles of Human Relationship) ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์ทั่วไป ทักษะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ความสำคัญของจิตใจที่มีผลต่อมนุษยสัมพันธ์ แนวความคิดทางพระพุทธศาสนาต่อการพัฒนามนุษยสัมพันธ์

พธ.013 วัฒนธรรมตะวันตก (Western Culture) ศึกษาวัฒนธรรมทางตะวันตก เน้นวัฒนธรรมอเมริกา ได้แก่ การนับถือศาสนา การดำรงชีวิตวัฒนธรรมทางสังคม เทศกาลที่สำคัญ เป็นต้น

พธ.014 งานเลขานุการและการบัญชี (Secretarial Work and Accounting) ศึกษางานเลขานุการ เช่น งานบริหารสำนักงาน งานจดหมาย งานบันทึกการประชุม งานเอกสาร และงานบัญชี

พธ.015 สถานภาพของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน (Status of Buddhism in the Current World) ศึกษาและวิเคราะห์ถึงสถานภาพของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน เช่น ความร่วมมือระหว่างชาวพุทธโลกแนวโน้มในอนาคต สถิติของพุทธศาสนิกชน เพิ่มเติมขึ้น หรือลดลง พร้อมทั้งสาเหตุต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

พธ.016 ภาษาอังกฤษพื้นฐานสำหรับพระธรรมทูต (Basic English for Dhammaduta) ทบทวนความรู้พื้นฐานภาษาอังกฤษ เรื่อง Tenses และ Sentences, ฝึกทักษะทั้งสี่ เช่น Reading skill, Writing skill, Listening skill และสุดท้ายคือ Speaking skill ทั้งนี้เน้นให้ผู้เรียน ฝึกและแสดงออกให้มากที่สุด

2. หลักสูตรการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต)

ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย รายละเอียดของหลักสูตรมีดังนี้ (สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), ม.ป.ป. : ออนไลน์)

ลักษณะของหลักสูตร หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศมีลักษณะ สำเร็จรูป และมีความหลากหลาย กล่าวคือ มีการบรรยายในหลายวิชาอบหมายงานให้คั่นคว้า ประชุมกลุ่มและอภิปรายพร้อมกันที่ได้เน้นภาคปฏิบัติทั้งวิชาการและกรรมฐาน

แนวสังเขปของหลักสูตร

001 พระไตรปิฎกสังเขป (20 ชม.) การศึกษา วิเคราะห์ประวัติโครงสร้าง การแบ่งหมวดของพระไตรปิฎก โดยเน้นเนื้อหาสำคัญบางประการ และการวางรากฐานความรู้เบื้องต้นเพื่อการศึกษาคั่นคว้าด้วยตนเองต่อไป

002 พุทธปรัชญา (20 ชม.) ศึกษา วิเคราะห์หลักปรัชญาสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท กรรม นิพพาน และแนะนำตำราพุทธปรัชญาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

003 ศาสนาทั่วไป (20 ชม.) ศึกษา วิเคราะห์ลักษณะที่เป็นสากลร่วมกัน ลักษณะเหมือนกันและต่างกันของศาสนาสำคัญของโลก เช่น ศาสนาฮินดู คริสต์ และอิสลาม โดยเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนา วิธีการเผยแผ่ของศาสนานั้น ๆ และความร่วมมือระหว่างศาสนา

004 หลักและวิธีการสอนพระพุทธศาสนา (20 ชม.) ศึกษา หลักการและวิธีการสอนพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ฝึกการใช้สื่อการสอน การใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อเพื่อการสอนธรรมศึกษาและสอนนักเรียนในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในต่างประเทศ

005 ภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต (20 ชม.) เน้นการศึกษาภาษาอังกฤษตามแบบวิถีธรรมชาติให้ครบทั้ง 4 ทักษะ คือ ฟัง อ่าน และเขียน ฝึกการนำศัพท์ภาษาอังกฤษสำหรับพระพุทธศาสนาใช้ให้ได้จริง

006 ธรรมเนียมเทศภาษาอังกฤษ (20 ชม.) ฝึกการบรรยายธรรมในโอกาสต่าง ๆ เช่น การอนุโมทนา สุนทรพจน์ ปาฐกถา อภิปราย และการสนทนาธรรมโดยมอบหมายงานให้นักศึกษาเตรียมและนำมาแสดงจริง

007 การให้คำปรึกษา การประชาสัมพันธ์ และการเผยแพร่ (16 ชม.) ศึกษาหลักการวิธีการและบทบาทสำคัญของการให้คำปรึกษา การประชาสัมพันธ์ และการเผยแพร่ เน้นการใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ และหลักจิตวิทยาประยุกต์กับพุทธธรรม

008 งานเลขานุการ บัญชี และงานสารบรรณ (14 ชม.) ศึกษางานเลขานุการ เช่น งานจดหมาย บันทึกการประชุม การประสานงาน การบริหารสำนักงาน งานบัญชีรับ-จ่ายของวัด และงานเอกสารห้องสมุด

009 งานพระธรรมทูต (17 ชม.) ศึกษาความเป็นมาอุดมการณ์ เป้าหมาย คุณสมบัติที่ดีของพระธรรมทูต ประเภทงาน ปัญหาอุปสรรค และกุศโลบายในการแก้ปัญหา

010 ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (12 ชม.) ศึกษา ประวัติศาสตร์ของประเทศอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย หรือเอเชีย และวัฒนธรรมความเชื่อและค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นและสอดคล้องกับสถานที่ที่พระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจ

011 ชุมชนและวัดไทยในต่างแดน (12 ชม.) ศึกษาความเป็นมาของสังฆมไทยและวัดไทยในประเทศต่าง ๆ (สอดคล้องกับสถานที่ที่พระธรรมทูตไปปฏิบัติงาน) เช่น สหรัฐอเมริกา กฎหมายเกี่ยวกับวัด ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนวัดไทยในต่างประเทศ และแนวทางแก้ไข

012 คอมพิวเตอร์เบื้องต้น (12 ชม.) ศึกษาระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์เท่าที่จำเป็น การใช้คอมพิวเตอร์เพื่องานพิมพ์ การทำต้นฉบับหนังสือและเรียกใช้ข้อมูล

013 สัมมนาทางวิชาการ (30 ชม.) เชิญวิทยากรบรรยายพิเศษในหัวข้อที่กำหนด และประชุมกลุ่ม หรืออภิปรายร่วมเกี่ยวกับการพระศาสนาในแง่มุมทั่ว ๆ ไป

014 จิตภาวนา (ประจำวัน 40 ชม., ภาคสนาม 2 สัปดาห์) ศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐานประจำวันพร้อมทั้งการฝึกภาคสนาม

2.5 แนวคิดการพัฒนามนุษย์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2553ก) ได้กล่าวถึงการศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ไว้ว่า “การศึกษาเพื่อให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ต้องศึกษาธรรมตามหลักศึกษา 3 ของพระพุทธเจ้า คือ 1) สីลศึกษา 2) จิตตศึกษา 3) ปัญญาศึกษา ดังนั้น เมื่อได้ศึกษาปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญาในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์

แนวคิดของพระพรหมมิ่งกลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) (2551: ออนไลน์) กล่าวถึงการพัฒนาชีวิตมีจุดเน้นที่การพัฒนาจิตใจและปัญญา การพัฒนาจิตใจครอบคลุมถึงการรักษาจิตให้มีกุศล การรักษาศีลและการมีสมาธิ ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงออกทางกาย วาจาที่ดี โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจให้เกิดความสุขที่แท้จริง แนวคิดนี้สอดคล้องกับของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2517) ที่กล่าวว่า การวัดผลในแง่มุมของชีวิตให้เป็นการศึกษาที่ถูกต้องที่ส่งผลให้เป็นผู้มีความสุขอิสระทั้งชีวิตและจิตใจ พร้อมทั้งสามารถแก้ปัญหาชีวิตของตนและสังคมได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2545) กล่าวว่า “การศึกษา” หมายถึง การเรียนรู้ การฝึกฝน การพัฒนา การศึกษาจึงเป็นความหมายเดียวกันกับกระบวนการดำเนินชีวิต เพราะการดำเนินชีวิตต้องพร้อมกับการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาคนคือการได้ปัญญาซึ่งสอดคล้องกันกับที่พระราชวรมุนี (ประยูร ธรรมจิตฺโต) (2540) กล่าวว่า การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้และกำจัดความไม่รู้ไปพร้อมๆ กัน คือต้องเริ่มจากการรู้จักตนเองก่อนและขยายออกไปสู่การรู้จักผู้อื่น

แนวคิดการพัฒนาคนเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อพัฒนาตัวของมนุษย์นั้น ยังมีหลักของคุณธรรมซึ่งได้จัดไว้เป็นหมวดๆ สำหรับเป็นวิธีศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน ในที่นี้นำเสนอไว้ 3 หมวดธรรม ได้แก่ หมวดปัญญา 3 หมวดไตรสิกขา และหมวดภavana 4 ดังนี้

ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง

1. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง

2. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน, ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ

3. ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกนั้นแล้วหมั่นมนสิการในประดาภวธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 96)

สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา ข้อที่จะต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

1. อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
2. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่นสมาธิอย่างสูง
3. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 107)

ภาวนา 4 คือการเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา

1. กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักคิดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทาง อินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศล ธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. สีลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ในบาลีที่มาท่านแสดงภาวนา 4 นี้ ในรูปที่เป็นคุณบทของบุคคล จึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิตภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 70)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เป็นการเรียนรู้กระบวนการดำเนินชีวิตและเป็นการพัฒนาตนทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์นั้น คือ เพื่อทำคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีความเข้าใจสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ และการพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเกิดจากกระบวนการศึกษา แบ่ง 3 ด้านคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตด้วยสันติภาพ สันติสุข และสันติธรรม

สุมน อมรวิวัฒน์ (2553) ได้เสนอแนวคิดการศึกษาแนวพุทธ ในหัวข้อหลักการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ มีนัยสำคัญดังต่อไปนี้

ก. ความหมายของการเรียนรู้ การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ ได้สัมผัสสัมพันธ์สิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ มีการกระทำโต้ตอบ ฝึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตร จนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

ข. หลักการเรียนรู้ 6 หลัก

หลักที่หนึ่ง พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นเอกัตบุคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมซึ่งต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น

หลักที่สอง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอน ฝึกฝนและอบรมบ่มนิสัยได้

หลักที่สาม มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญาแต่กำเนิด (สชาตปัญญา) แม้ว่ามนุษย์ จะมีความแตกต่างกัน ก็จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคปัญญา)

หลักที่สี่ พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นในวิถีชีวิต ทั้งชีวิต มีลักษณะเป็นองค์รวมของรูปกับนาม (รูป ได้แก่ กายภาพ : กาย – วาจา และนามคือ จิต ภาวะ) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ไปตามความเจริญเติบโต (พัฒนาการ) ของชีวิต

หลักที่ห้า การเรียนรู้ของมนุษย์มีแกน 3 แกน คือ

1. การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (Self-training in morality)
2. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self-training in mentality or concentration)
3. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self-training in wisdom)

หลักที่หก การพัฒนาปัญญา “จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเกิดปัญญา” ต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ (สุตมยปัญญา) การฝึกฝนคิดค้น (จินตามยปัญญา) และการฝึกฝนตนเอง (ภาวนามยปัญญา)

ค. สรุปกระบวนการพัฒนาปัญญา ตามแนวทางพุทธศาสตร์ว่ามีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีความสมบูรณ์โดยตลอด
2. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะบูรณาการ
3. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะพัฒนาการที่หมุนเวียนขึ้นหาจุดสูงสุด
4. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะที่ยังรากลงลึกด้วย มิใช่พุ่งขึ้นอย่างเดียว
5. กระบวนการพัฒนาปัญญา เป็นการสร้างแรงจูงใจและสิ่งเร้า (ศรัทธา) และการฝึกฝนตนเอง ต่อเมื่อเกิดสมาธิและปัญญาแล้ว ต้องละสิ่งเร้าที่เสียด

6. กระบวนการพัฒนาปัญญาตามนัยของพระพุทธศาสนา อุดมการณ์สูงสุดคือ การใช้ปัญญาปฏิบัติให้เกิดอิสรภาพอันสมบูรณ์

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการพัฒนาคนมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีหลักปฏิบัติพัฒนาตน 3 ประการ คือ การถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเกิดจากกระบวนการศึกษาเรียนรู้ฝึกฝน 3 ด้าน คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อเข้าถึงการบรรลุคุณธรรมอันประเสริฐต่อไป

2.6 ทฤษฎีคุณค่า

ทฤษฎีคุณค่า หรือ คุณวิทยา (Axiology) ว่าด้วยธรรมชาติของคุณค่า อันกล่าวถึงอุดมคติต่างๆ ในด้านความจริง ความดี ความงามและความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งการมีความรู้สึกรับรู้คุณค่าต่างๆ นี้เป็นลักษณะพิเศษของมนุษย์ คุณค่าเป็นนามธรรม มนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจและซาบซึ้งได้ (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534: 67)

คุณค่าตรงกับภาษาอังกฤษว่า “ Value” อันหมายถึง “สิ่งที่พึงปรารถนา” (the desired) “สิ่งที่พึงประสงค์ให้บังเกิดขึ้น” (the preferred) และ “สิ่งดีงามหรือคุณความดี” (the good) ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการกระทำใดการกระทำหนึ่ง คุณค่าจึงเป็นอุดมคติ (ideals) (วิทย์ วิศทเวทย์, 2532: 3-5)

2.6.1 จริยศาสตร์ (Ethics)

กิริติ บุญเจือ (2538: 3) กล่าวว่า จริยศาสตร์ (ethics) เป็นวิชาว่าด้วยความประพฤติดีน้อย พงษ์สนธิ (2527: 16-19) กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนเราโดยตรงเพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติ จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยคุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริง ซึ่งจะเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่า ความประพฤติหรือการกระทำนั้นๆ ถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐ ที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติอันประเสริฐนั้น

บุญมี แทนแก้ว (2539: 1-2) กล่าวว่า จริยศาสตร์กล่าวถึงแนวทางการประพฤติที่เหมาะสม กิริยาที่ควรประพฤติและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความประพฤติ โดยศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว การแสดงให้เห็นว่าอะไรเป็นคุณค่าที่ควรสร้างขึ้น การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดีและมีความสำคัญสำหรับชีวิต

สรุปได้ว่า จริยศาสตร์คือสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความประพฤติดีงามของบุคคลและมีอุดมคติที่สมบูรณ์ประเสริฐ โดยเน้นที่ให้ความสำคัญของคุณค่าความประพฤติดีและอุดมคติที่ดีงาม

2.6.2 สุนทรียศาสตร์ (Aesthetica)

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetica) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้เรื่องความงาม (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534)

สุนทรียศาสตร์ ค้นคว้าเกี่ยวกับความงามอันมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยความงามอาศัยสิ่งทั้งาม ทำให้เข้าใจความงามว่ามีจริงหรือไม่และอย่างไร ความงามจึงปรากฏทั้งในสิ่งทั้งามและความงามที่รู้สึกในจิตใจโดยเป็นความกลมกลืนกันของทั้งจิตใจและวัตถุ ความงามเป็นสัจจะและเป็นสากลที่ทุกคนเห็นเหมือนกันหมด ซึ่งเกณฑ์การตัดสินความงามขึ้นอยู่กับระดับความรู้สึกเหตุผล และรสนิยมที่แตกต่างกัน ส่วนในทัศนะของเพลโตถือว่าความงามเป็นอันเดียวกับความดี (จิตรกร ตั้งเกษมสุข, 2525; สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534; อมร โสภณวิชัยวงศ์, 2520: 265 อ้างถึงใน สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2534)

2.7 ประวัติและผลงานของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) โดยสังเขป

พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) เป็นพระธรรมทูตรูปหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล

ย้อนหลังไปเมื่อ 20 ปีก่อน ท่านเริ่มทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ในฐานะพระธรรมทูตผู้รับภาระระสนองงานของบูรพาจารย์พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตตสุทธิมหาเถร) และพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล) ซึ่งทั้งสองรูปเป็นอดีตหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดียและเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย และสนองงานคณะสงฆ์ไทยเพื่อสืบทอดปณิธานสานต่องานฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิที่พระธรรมทูตยุคบุกเบิกเริ่มต้นไว้ โดยท่านได้ดำเนินการสานต่องานพระธรรมทูตด้วยความมุ่งมั่น พุ้มเททั้งร่างกายแรงใจอย่างเต็มกำลังความสามารถ จนนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.7.1 ประวัติ

พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ปัจจุบัน (พ.ศ. 2556) มีอายุ 59 ปี พรรษา 38 ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ กรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์

สาธารณรัฐอินเดีย รวมทั้งปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล ตามมติของมหาเถรสมาคม

ชาติภูมิ

พระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) มีนามเดิมว่า วิรุทธิ์ ประชุมสอน เกิดเมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2497 ณ บ้านหินกอง ตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โยมบิดามารดา ชื่อ นายชุนและนางสื่อน ประชุมสอน

บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 และอุปสมบท เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 ณ วัดอัสพรสวรรค์ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีพระธีรสารมุนี (สุไชย ธีรสารโร) เจ้าอาวาสวัดอัสพรสวรรค์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูกิตติวัตร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระสมุห์สุวัจน์ สุวโจ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา

สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนสิทธธรรมวิทยา อำเภอบ่อปรวบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2514

ระดับมัธยมศึกษา

สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนสิทธธรรมวิทยา อำเภอบ่อปรวบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2519

ระดับประกาศนียบัตร

สำเร็จการศึกษาพิเศษประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (พกศ.)

ระดับอุดมศึกษา

สำเร็จการศึกษา B.A. (Politics) จากวิทยาเขตจันทกยปุรี มหาวิทยาลัยโคร์กปุรี รัฐอุตตรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย พ.ศ. 2530

สำเร็จการศึกษา M.A. (Buddhist Studies) (First Class) จากมหาวิทยาลัยมคธ รัฐพิหาร สาธารณรัฐอินเดีย พ.ศ. 2534

สำเร็จการศึกษา Ph.D. (Ecological Ethic and Buddhism) พ.ศ. 2540 จากมหาวิทยาลัยมคธ รัฐพิหาร สาธารณรัฐอินเดีย พ.ศ. 2540 (พระธรรมสุธี [พีร์ สุชาโต], 2553: 3)

ศาสนกิจ

- หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย – เนปาล
- เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหาร สาธารณรัฐอินเดีย
- พระอุปัชฌาย์ (วิสามัญ) ประจำประเทศอินเดีย
- ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ตำบล/อำเภอกุสินาคาร์ รัฐอุตตรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย (ปริมณฑลสังฆเวชนียสถานที่สำคัญประณีตปฏิพัทธ์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า)
- ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสและดูแลการก่อสร้างวัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล ตามมติมหาเถรสมาคม
- ประธานอำนวยการก่อสร้างพุทธวิหารศาลวโนทยาน 960 รัฐอุตตรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย
- ประธานอำนวยการก่อสร้างวัดไทยเขตวันมหาวิหาร นครสาวัดดี รัฐอุตตรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย
- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชมหารัชมหารวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
- รองประธานกรรมการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
- ที่ปรึกษาคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา
- ประจำสำนักงานเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร สมัยพระสุเมธาธิบดีเป็นเจ้าคณะ กรุงเทพมหานคร
- กรรมการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ในฐานะกรรมการและเลขานุการ การจัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน
- ประธานคณะเตรียมงานสัปดาห์แผนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาวันอาสาฬหบูชา ณ ปริมณฑลท้องสนามหลวง มีพระธรรมสุธี เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร เป็นประธานจัดงาน
- กรรมการและวิทยากรฝึกอบรมพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศของมหาเถรสมาคม
- วิทยากรอบรมพระธรรมทูต สายต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- กรรมการที่ปรึกษาฝ่ายนโยบายคณะสงฆ์นานาชาติ และคณะกรรมการบริหารพัฒนาอุทุมพินี-เนปาล
- กรรมการร่วมประชุมผู้นำศาสนาโลก กับการประชุมผู้นำศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายาน ที่ห้องประชุมพุทธมณฑลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญสายต่างประเทศเข้าร่วมประชุมกำหนดยุทธศาสตร์ชาติการบริหารงาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล
- ประธานการเผยแผ่ (มัลคเทศก์) บรรยายตามพุทธสถานในพุทธภูมิ อินเดีย-เนปาล
- ที่ปรึกษากรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร
- กรรมการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติตามมติมหาเถรสมาคม
- รองประธานกรรมการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
- ประธานบริหารสถานพยาบาลกุสินาราคลินิก วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
- ประธานกองอำนวยการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา วิสาขบูชา ๗ ประเด็นพิเศษหอสังฆมณฑลหลวง
- ประธานคณะเตรียมงานสัปดาห์เผยแผ่พระพุทธศาสนาวันอาสาฬหบูชา คณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร
- ประธานฝึกอบรมพระวิทยากร ผู้ช่วยงานพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย
- ประธานจัดงาน โครงการอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ร่วมกับสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงนิวเดลี
- ประธานกิตติมศักดิ์ที่มูลนิธิวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์-อินเดีย
- กรรมการมูลนิธิวัดไทยพุทธคยา
- พระวินยาศิษย์ของคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร
- ปฏิบัติศาสนกิจ ประชุม บรรยาย สัมมนา ในนามพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในวโรกาสต่างๆ ตามนานาชาติประเทศ ดังนี้ รัสเซีย เยอรมัน ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ วาติกัน อุกันดา สหรัฐอเมริกา แคนาดา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เวียดนาม เขมร มาเลเซีย สิงคโปร์ พม่า ศรีลังกา จีน มองโกเลีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน ฯลฯ (พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ วีรยุทธ โข], 2552: 313-315; พระธรรมสุธี [พีร์ สุชาโต], 2553: 3-7)

สมณศักดิ์

- พ.ศ. 2533 ที่**พระครูสังฆกิจวิสุทธิ** ฐานานุกรมของรองสมเด็จพระราชาคณะ พระสุเมธาธิบดี กรรมการมหาเถรสมาคม อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สภานายกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2537 ที่**พระครูพิบูลสรกิจ** ฐานานุกรมของรองสมเด็จพระราชาคณะ พระสุเมธาธิบดี กรรมการมหาเถรสมาคม อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สภานายกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2539 ที่**พระครูปลัดสุวัฒนศัพท์คุณ วิบูลศาสนธรรฐร บวรสังฆาราม อุนนายก** ฐานานุกรมของรองสมเด็จพระราชาคณะพระสุเมธาธิบดี กรรมการมหาเถรสมาคม อธิบดีสงฆ์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สภานายกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. 2543 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญ ที่**พระวิเทศโพธิคุณ**
- พ.ศ. 2547 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นราชเป็นกรณีพิเศษ ที่**พระราชรัตนรังษี สุธีวิเทศศาสนกิจ มหาลณิสร บวรสังฆารามคามวาสีสถิต ณ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ รัฐอุตตร ประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย**

(พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ วีรยุทธ โข], 2552: 311-312)

พระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับ

- ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นำเสด็จฯ ถวายคำบรรยายและสักการะ ณ พระพุทธปรินิพพาน ใน ปรีนิวานวิหารกัมภุชพันธเจดีย์ เมืองกุสินารา คราวเสด็จวางศิลาฤกษ์ พระมหาธาตุเจดีย์เฉลิมราชศรีทธา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2544
- ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นำเสด็จฯ ถวายคำบรรยายและสักการะ ณ พระพุทธปรินิพพาน เมืองกุสินารา คราวเสด็จยกฉัตรพระมหาธาตุเจดีย์เฉลิมราชศรีทธา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2548

- ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร นำเสด็จฯ ถวายคำบรรยายและสักการะ ณ ปริมณฑล สถานที่ตรัสรู้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระแท่นวัชรอาสน์ พระมหาเจดีย์ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2551
- ได้รับมอบหมายจากพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ฐิริปาโล) หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย เป็นผู้บรรยายนำสักการะพุทธสถานที่ตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดมาตุ คราวเสด็จงานครบรอบ 50 ปี วัดไทยพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย
- ได้รับมอบหมายจากพระธรรมสุธี เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุฯ ในฐานะกรรมการจัดงานสัปดาห์เผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้บรรยายถวายแด่พุทธระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

(พระราชรัตนรังษี [วิริยฤทธิ์ วิริยทุ โธ], 2552: 312-313)

เกียรติคุณที่ปรากฏ

- ได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักร สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และประกาศนียบัตรพระธรรมทูตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ได้รับพระราชทานผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมด้านเยาวชนจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
- ได้รับโล่พุทธคุณูปการกาญจนเกียรติคุณของคณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร
- ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม
- ได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาธรรมนิเทศ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2553)
- ได้รับปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศน.ด.) สาขาพุทธศาสนศึกษา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2556)

(พระธรรมสุธี [พีร์ สุชาโต], 2553: 3, 6; สมเด็จพระมหามุนีวงศ์, 2556: 14)

2.7.2 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)

ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย – เนปาลตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) มีผลงานเป็นที่ปรากฏเด่นชัดต่อสาธารณชนชาวไทย และชาวต่างชาติมากมายหลายรูปแบบ

ผลงานด้านศาสนเผยแผ่ ได้แก่ การเข้าร่วมสัมมนาในนามพระธรรมทูตสายต่างประเทศในโอกาสต่างๆ ยังนานาประเทศ เช่น รัสเซีย เยอรมัน ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ วาดิกัน มองโกเลีย ฯลฯ ตลอดจนการปาฐกถา การแสดงธรรมเทศนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรยายแก่พุทธบริษัทผู้จาริกไปแสวงบุญสักการะสังเวชนียสถาน 4 แห่งและสถานที่สำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ท่านยังผลิตผลงานทางวิชาการออกสู่สังคมอยู่เสมอ ได้แก่ หนังสือสู่แดนพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล, พระพุทธมนต์, ตามรอยบาทพระศาสดา อินเดีย-เนปาล, รอยวาตะ, ธรรมปิดทอง เป็นต้น

โดยเฉพาะผลงานด้านศาสนสถานที่น่าจะมีความโดดเด่นมาก ได้แก่ การสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ สาธารณรัฐอินเดีย, วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล, การสร้าง“พุทธวิหารสาละวินทยาน 960” ที่พักสำหรับชาวพุทธผู้จาริกแสวงบุญในอินเดีย-เนปาล หรือปัจจุบันคือ วัดไทยนวราชรัตนาราม (960), วัดไทยเขตวันมหาวิหาร นครสาวัตถี สาธารณรัฐอินเดีย, วัดไทยพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย และโครงการสร้างวัดไทยนิโครธาราม ราชอาณาจักรเนปาล แสดงรายละเอียดดังนี้

ด้านศาสนสถาน

จากการศึกษาเอกสารและลงภาคสนามในประเทศอินเดีย-เนปาล ผลงานด้านศาสนสถานในความรับผิดชอบของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ประกอบด้วย วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล วัดไทยนวราชรัตนาราม (960) โครงการสร้างวัดไทยเขตวันมหาวิหาร วัดไทยพุทธคยา และโครงการสร้างวัดไทยนิโครธาราม ราชอาณาจักรเนปาล มีรายละเอียดดังนี้

1. วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ เมืองกุสินารา สาธารณรัฐอินเดีย

วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ เริ่มการก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 แล้วเสร็จสมบูรณ์ในปีพ.ศ. 2542 ก็ด้วยปณิธานที่ว่า เพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ณ ปริมณฑลพุทธปรินิพพาน เพื่อเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาคืนสู่มาตุภูมิ ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติ ปฏิบัติ เป็นที่พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจและอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาจาริก

แสวงบุญ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับอินเดีย โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นสื่อเชื่อมประสานและเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาบุคลากร พระธรรมทูตและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโลก ตามคำริชของพระสุเมธาธิบดี (ทศตสุทิมหาเถร) อดีตหัวหน้าพระธรรมทูตสมัยที่สอง (พ.ศ. 2506 - 2532) สายประเทศอินเดียและเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ภายใต้โครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาถิ่นสู่มาตุภูมิ การก่อสร้างใช้เวลา 9 ปี จึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ด้วยแรงศรัทธาและความร่วมมือของคณะสงฆ์ไทย คณะพุทธบริษัทชาวไทย ชาวพุทธในประเทศอินเดียและรัฐบาลไทยเป็นอย่างดี (วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์, 2545: 33)

พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์และผู้ควบคุมดูแลการก่อสร้างยุคแรกเริ่ม ครั้งสมัยท่านยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูปลัดสุวัฒนสังฆาคณ ได้ดำเนินงานตามคำริชของพระสุเมธาธิบดี (ทศตสุทิมหาเถร) แต่ครั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาที่ว่าควรมีวัดไทย ณ พุทธสังฆวชนียสถานให้ครบทั้ง 4 แห่ง แต่การจะสร้างวัดในประเทศอินเดียไม่ใช่เรื่องง่ายมีความยากลำบากหลายประการตั้งแต่การจัดซื้อที่ดินและการก่อสร้าง

พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) (อ้างถึงใน พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 67-69) ได้กล่าวถึงการสร้างวัดในประเทศอินเดียไว้ว่า ไม่ใช่เรื่องง่ายเหมือนในเมืองไทย จะต้องมีการวางแผนกำหนดรูปแบบของการก่อสร้างและพัฒนาให้วัดมีความสะอาดร่มรื่น เป็นสถานที่สักการบูชา ปฏิบัติธรรม ซึ่งได้จัดระบบการพัฒนาไว้ 2 รูปแบบ 1) การพัฒนาอาคารสถานที่ที่ต้องพัฒนาให้เป็นไปตามแบบแปลนที่วางไว้ในระบบนิเวศวิทยาตามวิถีพุทธ เช่น อาคารสถานที่ ตำรา ดินไม้ ที่พักอาศัย ต้องจัดวางให้ได้มาตรฐาน โดยมีนักวิชาการเป็นผู้ช่วยวางแผนผังให้ 2) การดูแลรักษาอาคารสถานที่ที่ต้องจัดตั้งคณะบุคคลทำหน้าที่ดูแลรักษา ศาสนสถาน วัตถุและถาวรวัตถุ ให้สามารถใช้งานได้ทุกเมื่อ และถ้าเกิดชำรุดก็ให้มีคณะกรรมการบูรณะซ่อมแซม โดยกำหนดเป็นนโยบายมาตรฐานของคณงาน วัตถุสิ่งของไว้โดยมีนโยบายการบริหารกำกับอยู่ ให้คณะกรรมการดูแลรักษาจัดการได้อย่างอิสระบนพื้นฐานของหลักการที่วางไว้

พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) (อ้างถึงใน พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 69) ยังได้กล่าวต่ออีกว่า

...การก่อสร้างวัดอารามในพุทธศาสนาที่มีศาสนอื่นครองอยู่แล้วและเป็นพื้นที่ของฮินดู วรรณะพราหมณ์ มีการศึกษาที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี มีนักรการเมืองที่มีกำลัง มีข้าราชการในพื้นที่ที่เราไม่คุ้นเคย มีกลุ่มผู้แสวงหาประโยชน์จากคนต่างชาติ เป็นต้น เมื่อจะมาลงพื้นที่ก็ย่อมพบกับความลำบาก จนเป็นปัญหา

อุปสรรคในการก่อสร้างอย่างมาก เพราะเราคนต่างถิ่นมาสร้างวัดตามลำพัง ขาดกำลังคุ้มครอง ขาดผู้ชี้นำที่ร่วมทำงาน ขาดกำลังสามัคคีต่อเนื่อง เริ่มต้นจึงต้องคืบคลาน เราไม่ค่อยรู้เรื่อง มาทำงานกับคนเขารู้ดี ย่อมเสียเปรียบเป็นธรรมดา อาศัยการเรียนรู้ เชิงชันจากปัญหาอุปสรรค ทุกข์ทน เป็นรายวันโดยมีความตั้งใจเป็นหลักการ ทำให้ฟ้าที่เคยมืดในกลางวัน ก็มีสุริยันส่องแสง เพราะแรงศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นผู้กำกับ จัดระบบอุปสรรคให้เป็นอุปกรณ์ แปลงปัญหาให้เป็นปัญญา ทำวิกฤตให้เป็นวิจิตร ทำความยากให้เกิดในความง่าย ทำความลำบากให้เบื่อกับาน ทำงานรับใช้พระพุทธเจ้า คิดเช่นนี้ ทำเช่นนี้ จึงมีวันนี้...

ประเวศ วะสี (2547: 9) เขียนถึงพระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) ในการสร้างวัดไทย กุสินาราเฉลิมราชย์ไว้ว่า

...ที่มุนานะจะทำงานนี้ให้สำเร็จ ท่าน [หมายถึงพระราชรัตนรังษี – ผู้วิจัย] ต้องเป็นนักจัดการอย่างยอดเยี่ยม จึงทำงานที่ยากนี้ได้สำเร็จ ต้องประสานศรัทธาของคนไทยและรัฐบาลไทย ประสานความสนับสนุนจากคณะสงฆ์ ประสานทางเทคนิคที่จะให้การก่อสร้างออกมาสวยงาม ประสานกับรัฐบาลอินเดียให้อำนวยความสะดวกในการซื้อที่ ประสานกับคนอินเดียและข้าราชการอินเดีย ซึ่งยากมากที่จะให้ซื้อที่และก่อสร้างได้ ต้องประสานใจของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ขณะกำลังก่อสร้าง...

วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์สะท้อนให้เห็นถึงศิลปะสถาปัตยกรรมของไทย อันแสดงความเป็นไทยในต่างแดนอย่างสง่างามเป็นที่เชิดหน้าชูตาของประเทศไทย และเป็นสัญลักษณ์แห่งพุทธสถานคืออารามทางพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ยิ่ง สร้างขึ้นตามแบบมาตรฐานของศาสนสถานในประเทศไทย ได้แก่ อุโบสถ ศาลา เสนาสนะ เจดีย์ ที่พักผู้แสวงบุญ เสนาสนะที่รับรองพระภิกษุสงฆ์ พิพิธภัณฑ์ ภัตติกัมมัฎฐาน เป็นต้น มีอาณาบริเวณอันเป็นรมณีสถาน สงบร่มเย็นเป็นอย่างยิ่ง โดยสร้างขึ้นตามแบบนิเวศเชิงพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับพุทธสถานสาละวินทายน

ผลการดำเนินงาน

1. การดำเนินงานในระยะแรก (พ.ศ. 2537 – พ.ศ.2538) จัดซื้อที่ดินจำนวน 14 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา สร้างที่พักสงฆ์และเรื่องพักคนงาน (ชั่วคราว) ปรับพื้นที่ทุ่งนา ป่าอ้อยด้วยการถม

ดินให้สูงขึ้นและสร้างฐานกำแพงล้อมบริเวณ สร้างเรือนเพาะชำต้นไม้ ต่อมาจึงได้สร้างกำแพงถาวร 582 เมตรล้อมบริเวณวัด สร้างอาคารโมกขเวศม์สันติธรรมศาลา อนุสรณ์พระสุเมธาธิบดีเป็นพุทธ ลัปายะสำหรับรองรับผู้แสวงบุญ อาคารหลังนี้สะท้อนให้เห็นว่าท่านน้อมระลึกถึงคุณของ พระสุเมธาธิบดีผู้เป็นครูอาจารย์ที่ให้โอกาสทำงานพระธรรมทูตอันแสดงออกถึงความกตัญญู ต่อมา ได้สร้างอาคารเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่พักสงฆ์ หอพระธรรม ที่ศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์ แสดงให้เห็นว่า ท่านเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ผู้มาปฏิบัติศาสนกิจ เห็นว่าคลังแห่งความรู้ทางธรรมเป็นสิ่งสูงค่าและสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าของพระสงฆ์

2. การสร้างพระอุโบสถ (พ.ศ. 2539) ผู้สร้างตั้งใจให้มีความประณีตสวยงามสุดฝีมือ ตามการออกแบบของ รองศาสตราจารย์ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ โดยมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมไทย ทรงตรีมุข มีลานประทักษิณ หอระฆังและมุขด้านหน้า ตลอดจนอาคารรับรองอุโบสถจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ หอไตร (รวบรวมพระไตรปิฎกนานาชาติ) ภายในพระอุโบสถ มีภาพจิตรกรรมไทย ประกอบด้วย ภาพพลวคล้ายไทย ภาพพระมหากษัตริย์ภาพพระราชกรณียกิจ ฯลฯ การก่อสร้างพระอุโบสถในประเทศอินเดียนั้นย่อมมีปัญหาและอุปสรรคนานัปการ ได้แก่ สภาพดินฟ้าอากาศ วัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น แรงงานและระยะเวลาท่านต้องพบอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขปัญหายุ่งยากตลอดเวลาและต้องดำเนินการภายใต้ความร่วมมือของหลายฝ่าย ได้แก่ สถาปนิก ทีมงานช่างจากเมืองไทย คนงานก่อสร้างชาวท้องถิ่น คณะสงฆ์ไทย อาสาสมัคร ฯลฯ จึงจะแล้วเสร็จ

จะเห็นได้ว่าท่านเป็นนักบริหารจัดการ นักประสานงานและนักปกครองที่มีความสามารถ ดำเนินการให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีแม้จะพบปัญหาและอุปสรรคนานัปการ

3. ในปีที่ 4 (พ.ศ. 2540) สร้างพิพิธภัณฑ์ ศาลาอเนกประสงค์ ระบบสาธารณูปการ ได้แก่ ถังเก็บน้ำ เครื่องปั่นไฟ เจาะบ่อน้ำบาดาล โรงครัว สร้างถนนภายในวัด กำแพงถาวร ปรับภูมิทัศน์ ได้แก่ ปลูกต้นสาละ ขุดสระ โบกขรณี ปลูกบัวนานาพันธุ์ จัดสวนไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัว สนามหญ้า หล่อพระพุทธรูปปฏิมากร

ช่วงปีที่สี่แสดงให้เห็นว่า นอกจากท่านจะให้ความสำคัญกับศาสนสถาน การวางระบบสาธารณูปการ ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้าที่ได้มาตรฐานแล้ว ยังให้ความสำคัญในการจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดให้มีความสวยงาม โดยมุ่งเน้นหลักนิเวศน์เชิงพุทธ ให้มีความร่มรื่นเป็นธรรมชาติ โดยปลูกต้นไม้สาละ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ยืนต้นนานาพันธุ์ทั้งที่เป็นไม้ในท้องถิ่นและต่างประเทศ โดยเฉพาะพันธุ์ไม้จากประเทศไทย ตามแนวคิดเพื่อต้องการให้เป็นรมณีสถาน ตามแบบวัดเขตนวัน วัดเวฬุวันในครั้งพุทธกาล และปลูกไม้ที่สำคัญในพุทธประวัติ เพื่อให้สอดคล้องกับ

ศาลาโนทยานของมัลลภคัษัตริย์แห่งกุสินารานคร มีสระโบกขรณี ปลูกบัวนานาพันธุ์ ดอกไม้นานาชนิด ให้สมคุณธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนา

สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นนักบริหารจัดการ เป็นนักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีความรู้เรื่องนิเวศวิทยา วนศาสตร์ เป็นนักวางแผนอย่างเป็นระบบ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเน้นความสะอาด ร่มรื่น สะดวกสบายแก่ผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ดังที่ประเวศ ะลี (2547: 7) เขียนเล่าว่า

...ทุกคนประทับใจมากกว่า วัดไทยกุสินาราสวยที่สุด สะอาดที่สุด ที่สวยและสะอาดก็เพราะออกแบบดี สร้างดีและรักษาดี ซึ่งสะท้อนความเมตตาของจิตใจของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน พวกเราหลายคนที่ได้มาเห็นความอลังการสง่างาม และความสะอาดของวัดไทยกุสินาราแล้ว มีความเห็นว่า ถ้าวัดต่างๆ ในประเทศไทยสามารถทำให้ระเบียบสวยงามและสะอาด จะดึงดูดศรัทธาปสาทะให้เกิดแก่ประชาชนเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก...

ท่านให้ความสำคัญกับต้นไม้มากโดยเฉพาะต้นสาละ ท่านเขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “ต้นสาละ: ไม้มงคลในพระพุทธศาสนา” โดยต้นสาละเป็นไม้ที่เกี่ยวกับการประสูติและปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ประเวศ ะลี (2547: 11) อธิบายว่า “วัดไทยกุสินาราจึงสนใจต้นสาละมาก เพราะเป็นประดุจสัญลักษณ์ของกุสินารา พระท่านไปหาซื้อกระดานไม้สาละจากเมืองปาวานคร เอามาทำประตู หน้าต่าง ช่อฟ้า และพยายามปลูกต้นสาละไว้ในวัด” ภายในวัดยังมีต้นสาละราชกุมารีกว่าคือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกต้นสาละไม้มงคล อนุสรณ์แห่งการปรินิพพาน เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2544

4. ในปีต่อมาสร้างกุฏิกัมมัฏฐาน 10 หลัง ในเขตอรัญวาสี จำลองวัดป่าแบบประเทศไทย สร้างซุ้มประตูวัด จัดตั้งวางระบบไฟฟ้า น้ำประปา และเตรียมวางแผนการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ณ แคนพุทธภูมิ ตามสายงานพระธรรมทูตสายอินเดีย ในปีนี้แสดงให้เห็นว่านอกจากท่านจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมโดยการสร้างกุฏิกรรมฐานแล้ว ยังได้ริเริ่มวางแผนงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบเชิงรุก เชิงรับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นนักวางแผน นักยุทธศาสตร์ โดยในช่วงแรกนับเป็นช่วงก่อร่างสร้างวัดต่อมาเมื่อมีอาณาเขต เสนาสนะ สาธารณูปการ กำลังพลพร้อมในระดับหนึ่ง จึงได้วางแผนงานแบบเชิงรุก เชิงรับเพื่อทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

5. ปีถัดมาได้สร้างสถานพยาบาลกุสินาราศลินิก เป็นสถานพยาบาลเพื่อรักษา ร่างกายและจิตใจแก่ผู้มาแสวงบุญสังเวชนียสถาน ชาวท้องถิ่นและชาวต่างชาติ คิดคำรักษาพยาบาล เพียง 5 รูป รักษาทุกโรค ภายใต้การดำเนินงานของวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์โดยการนำของท่าน เจ้าคุณ เปิดให้บริการเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม วัด 2543

ความเป็นมาของสถานพยาบาลกุสินาราศลินิกแห่งนี้ พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) ได้อธิบายไว้ว่า (วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์, 2552: ออนไลน์)

...ฯพณฯ เอกอัครราชทูต นายธวัชชัย ทวีศรี ได้มีดำริว่า อันความเจ็บไข้ได้ ป่วยและความทุกข์ เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น กับมนุษย์ได้ทุกคน ไม่ว่า ชาติใด ศาสนาใด โรคภัยไข้เจ็บ หรือความทุกข์ทรมาน ย่อมเบียดเบียนได้ทั้งนั้น ควร อย่างมากที่เราจะได้สร้างสถานพยาบาลแก่คนเหล่านี้ขึ้นที่วัดของเรา จะได้เป็น อานิสงสัมหาศาลแก่ทั้งผู้เจ็บไข้ได้ป่วยที่มาขอรับการรักษา และเป็นอานิสงสัมผลบุญ แก่ท่านผู้ศรัทธาที่ได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์มาในการนี้อีกด้วย ในการนี้ นับว่าพอเหมาะ และสอดคล้องกับเจตนาเดิมของ คุณจุมพล โพธิ์ศรีวิสุทธิกุล ที่มีมาแต่ครั้งแรกคราว เมื่อมาพุทธสถานนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ได้เห็นคนจน คนยาก คนเจ็บ คน ป่วย ได้ดำริว่า จะต้องหาโอกาสขจัดปัดเป่าช่วยเหลือคนเหล่านี้ให้พ้นจากความทุกข์ ทางใดทางหนึ่งให้ได้

เมื่อปลายปี 2541 นายกูรมัก ซิงห์ สัจจเทพ คหบดีชาวอินเดีย ผู้ไปประกอบ สัมมาชีพในเมืองไทย ซึ่งได้ตั้งคลินิกเพื่อการกุศล ในนิเวศหลายแห่ง ฯพณฯ เอกอัครราชทูต จึงได้ชักชวนมาร่วมบุญกันอีกแรงหนึ่ง ด้วยการจัดหาอุปกรณ์ เครื่องมือ แพทย์ หมอ เภสัชกรและยารักษาโรค เข้าสนับสนุนเป็นเบื้องต้น กับทั้ง ประสานงานในส่วนท้องถิ่น และในการจัดสร้างอาคารพยาบาล อาศัยกำลังงานของ คณะสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ มีท่านพระครูสุวรรณชัยยาทร (เจียบ อาภากร โณ) เป็นหัวหน้างานนวกกรรม จนปรากฏคลินิกเสร็จสมบูรณ์ มีห้องตรวจ 2 ห้อง เตียง พยาบาล ห้องทะเบียนคนไข้ ห้องจ่ายยา และที่พักคนป่วย เป็นต้น

ด้วยกุศลเจตนาอันมุ่งมั่นต่อการสร้างวัดแห่งนี้ เพื่อให้เป็นบุญสถานแห่งการ บำเพ็ญกุศล มุ่งสู่ประ โยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ณ แดนพุทธภูมิ อันจะส่งผลให้ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาประจำชาติ มีอานิสงสัมอย่างยิ่งต่อ พุทธบริษัทและประเทศไทยอย่างมาก จึงได้ตั้งกองทุนการกุศล และตั้งมูลนิธิวัดไทย กุสินาราเฉลิมราชย์เข้ามาสนับสนุนเป็นลำดับมา

ดังนั้นตามอุดมมงคลดังกล่าวมา กุสินาราคลินิกแห่งนี้จึงเกิดขึ้น เพื่อให้เป็นสถานรักษาพยาบาลแก่สาธารณชนผู้ทุกข์ยาก เจ็บป่วย โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ หรือศาสนาใดๆ ที่มารับการตรวจรักษา ในรูปแบบของการกุศลโดยไม่คิดมูลค่าใดๆ ในโอกาสอันพร้อมนี้ จึงได้ประกอบพิธีเปิดกุสินาราคลินิกเมื่อวันแม่แห่งชาติ ที่ 12 สิงหาคม 2543 นี้...

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านเจ้าคุณในฐานะประธานดำเนินการก่อสร้างสถานพยาบาลกุสินาราคลินิก มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรเทาความเจ็บป่วยแก่สาธารณชนผู้ทุกข์ยากแก่ผู้ที่มาแสวงบุญ คนท้องถิ่น และคนต่างชาติ และด้วยเจตนาของการสร้างวัดแห่งนี้ เพื่อมุ่งประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ณ แดนพุทธภูมิ โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะหรือศาสนาใดๆ ทุกคนสามารถเข้ารับการรักษาด้วยสิทธิเท่าเทียมกัน ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทุกฝ่ายมีความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของท่าน เป็นผู้มีหลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วยเมตตา กรุณา เป็นต้น เป็นนักบริหารจัดการ นักประสานงานได้อย่างยอดเยี่ยมในการดำเนินการก่อสร้างให้เสร็จสมบูรณ์ ยังแสดงออกถึงความสำนึกในวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม มาเป็นวันเปิดสถานพยาบาลอีกด้วย และท่านเจ้าคุณยังเป็นผู้ที่มุ่งมั่นทำประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

ถนอมจิต คงจิตต์งาม (2551: 71-78) เล่าถึงกุสินาราคลินิกไว้ว่า

...ชาวท้องถิ่นพากันขนานนามว่า Thailand Clinic มีผู้ป่วยมาขอรับบริการทั้งนักพรต ฤาษี พุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ภิกษุสงฆ์ นักเรียน นักศึกษาไทย และนักแสวงบุญนานาชาติ เช่น สิงคโปร์ มาเลเซีย ใต้หวัน พม่า ศรีลังกา ฯลฯ ...ต่อมามีท่านผู้ใจบุญ คือ มูลนิธิผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คณะแพทยมหาวิทยาลัยมหิดล ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยศรีปทุมมาปฏิบัติธรรมที่วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ... เสนอให้ขยายกิจการนี้ออกไปเพื่อรองรับชาวไทยที่มาสวดมนต์และเชื่อว่าจะเป็นผลดียิ่งต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและการบำเพ็ญประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ได้มาก...

พิมพ์ราไพ พันธุ์วิชาติกุล (2551: 218-219) เล่าถึงกุสินาราคลินิกไว้ว่า

...ท่านเจ้าคุณวิรุฑฐได้เปิดบริการ "กุสินาราคลินิก" ขึ้นในวัด เพื่อดูแลเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยแก่ผู้มาแสวงบุญ และคนพื้นเมืองทั่วไป เก็บค่าพยาบาลเพียง 5 รูปี คิดเป็นเงินไทยเพียง 4 บาทโดยไม่ต้องมีงบประมาณจากรัฐบาลใดๆ มาสนับสนุนตลอด

ทั้งปีจะมีแพทย์ พยาบาล เกษีชกร เจ้าหน้าที่ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นผู้ใจบุญจากประเทศไทย
อุทิศสละเวลามาช่วยงานด้วยหัวใจและจิตวิญญาณ อันก่อให้เกิดความสำเร็จในการ
ดำเนินงานและประโยชน์ต่อสาธารณชน

เล่าลือกันว่า บริการที่กุสินาราศลินิกดีกว่า โรงพยาบาลของรัฐเสียอีกเพราะทุก
คนให้บริการ ด้วยหัวใจและจิตวิญญาณมิใช่เพราะหน้าที่หรือเงินทอง...

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท่านเจ้าคุณได้รับการสนับสนุนจากญาติโยมหลากหลาย
อาชีพยอมสละเวลามาช่วยงานด้วยหัวใจและจิตวิญญาณ อันก่อให้เกิดความสำเร็จในการ
ดำเนินงานและประโยชน์ต่อสาธารณชน

พระราชรัตนรังษี (วิรุฑธ วิรุฑทุโธ) (อ้างถึงใน วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์, 2552:
ออนไลน์) ได้อธิบายไว้ว่าด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน
แทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีวางแผ่นศิลาฤกษ์ สร้างพระมหาเจดีย์ตามแบบแปลนที่ทรงมีพระ
บรมราชวินิจฉัยแล้ว เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2544 เสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรกิจการของ
สถานพยาบาล 5 รุปี รักษาทุกโรค ทรงสนพระทัยต่อกิจการเป็นอย่างมากและโปรดพระราชทาน
ทรัพย์ส่วนพระองค์นับเป็นมิ่งขวัญหาที่สุดมิได้

นับจากที่ได้เปิดบริการรักษาพยาบาลภายใต้พระพุทธรูปมีเงินเป็นที่รู้จักมากขึ้นกระทั่งชาว
ท้องถิ่นขนานนามว่า Thailand Clinic มีผู้เห็นประโยชน์สละทรัพย์ตั้งกองทุน ทำบุญทั้งเป็นประจำ
รายเดือนและรายสะดวก สนับสนุนให้ทุกวันพระใหญ่ ถือว่าเป็นวันแผ่พุทธานุภาพ ยกเว้น
ค่าธรรมเนียมและค่ายาทุกชนิดให้คนไข้ผู้สูงอายุและเด็กเล็ก

หลังจากเปิดทำการเป็นเวลา 5 ปีมีผู้เข้ารับการรักษาเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากสถิติผู้ป่วยที่
ผ่านมาเฉลี่ยคนไข้วันละ 108 คน ในรอบ 5 ปี นับจากวันก่อตั้ง ได้รักษาคนไข้ไปแล้ว 150,000 ราย
ค่าใช้จ่ายเดือนละ 330,000 บาท ได้จากคนไข้ 120,000 บาท นอกนั้นเป็นเงินบริจาคทั้งสิ้น เฉพาะ
ครั้งแรกของปี 2548 มี 13,449 คนแล้ว ทำให้สัมพันธภาพระหว่างสองประเทศงดงาม กิตติศักดิ์ชาว
ไทยแผ่ไพศาล พระพุทธศาสนากว้างไกลไปทุกทิศ (วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์, 2552: ออนไลน์)

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ แทนพระองค์เพื่อประกอบ พิธี
เจริญอศนัตร์พระมหาธาตุเฉลิมราชย์ศรัทธาประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เส้นพระเจ้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและโปรดเกล้าฯ พระราชทานแผ่นศิลาฤกษ์เพื่อสร้าง
กุสินาราศลินิก เมื่อวันที่ 30 มีนาคมพ.ศ. 2548 นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้

กาลต่อมาจึงได้เริ่มก่อสร้างคลินิกซึ่งขยายให้เป็นมาตรฐานสากลตามแบบแปลนที่สถาปนิกได้ออกแบบและได้รับอนุญาตจากทางราชการอินเดียเป็นที่เรียบร้อยเมื่อมีพุทธบริษัททั้งไทยและนานาชาติ

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าท่านเจ้าคุณได้ดำเนินการก่อสร้างสถานพยาบาลกุสินาราคคลินิกแห่งนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงท่านเป็นผู้มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม มีผู้ให้การสนับสนุนและร่วมมือจากหลายฝ่ายเป็นอย่างดี อันสะท้อนถึงข้อวัตรปฏิบัติที่น่าเคารพศรัทธา เป็นนักบริหารจัดการ และเป็นนักประสานงานที่ยอดเยี่ยมจึงทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ

6. ในปีพ.ศ. 2544 (ปีที่ 8) ท่านได้ดำเนินงานด้านศาสนสถานอย่างต่อเนื่อง ในปีนี้มีเรื่องสำคัญๆ 4 เรื่อง ได้แก่ งานวางศิลาฤกษ์พระมหาเจดีย์เพื่อดำเนินการสร้างพระมหาเจดีย์และปลับพลารับเสด็จ ปรับพระอุโบสถให้สมบูรณ์

พระมหาเจดีย์ “พระมหาธาตุเฉลิมราชศรัทธา” เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เริ่มก่อสร้างในปีพ.ศ. 2544 แล้วเสร็จสมบูรณ์ ปีพ.ศ. 2548 รวมระยะเวลา 4 ปี รัชชชัช ทวีศรี (2552) ได้บันทึกไว้ว่า

...พระมหาเจดีย์องค์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้มีพระมหากรุณาโปรดเกล้า พระราชทานนามว่า “พระมหาธาตุเฉลิมราชศรัทธา” ออกแบบโดย อาจารย์วินิตา พึ่งสุนทร ศิลปินแห่งชาติ และพระองค์ฯ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยในการเลือกแบบเจดีย์ และเพิ่มเติมโดยได้พระราชทานลายพระหัตถ์ปรับแก้ไขขึ้นตามพระราชดำริ ในกรณีนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุและเส้นพระเจ้า เพื่ออัญเชิญมาประดิษฐานในพระมหาธาตุเฉลิมราชศรัทธา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2544 ณ วัดโกลกั้งวัด อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงวางศิลาฤกษ์ พระมหาเจดีย์ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2544 และได้เสด็จแทนพระองค์เพื่อทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและเส้นพระเจ้าประดิษฐานในพระมหาธาตุเฉลิมราชศรัทธา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2548...

7. การดำเนินก่อสร้างศาสนสถานเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องได้แก่การก่อสร้าง อาคารพักพระอิริยาบถราชกุมารี เพื่อเป็นที่รับรองพักพระอิริยาบถของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในคราวเสด็จวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ อาคาร

รับรองสมเด็จพระราชาคณะเป็นอาคารลักษณะทรงไทยประยุกต์สร้างถวายไว้เป็นอนุสรณ์สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ เพื่อเป็นที่รับรองสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ กรรมการมหาเถรสมาคม และพระมหาเถรผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

8. สร้างหอฉันภัตตาหาร “กุสาวดี” และ โรงทาน (ครัว) สำหรับจัดเตรียมอาหาร ที่จัดอาหาร อาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์และที่รับประทานอาหารสำหรับฆราวาส โรงทาน(ครัว) มีห้องปรุงอาหาร ที่หุงข้าวขนาดใหญ่ ที่นั่งสำหรับฝ่ายจัดเลี้ยง ประกอบด้วยห้องพักและห้องน้ำ มีที่เก็บรักษา ตู้แช่และที่เก็บอาหารแห้ง มีที่ทำสวนครัว ปลูกพืชผักให้พอเพียงตลอดปี

9. สร้างศาลาการเปรียญ (พลับพลาารับเสด็จ) เป็นอาคารทรงไทย มีลักษณะงดงาม ออกแบบโดยนางอัจฉรา วัชรเนตร พระราชโศภิตีประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2545 โดยมีพระครูสุวัฒนุชยาทรและคณะพระนวกกรรมดำเนินการก่อสร้าง ด้านในมีศิลปกรรมไทย จิตรกรรมฝาผนัง บอกเล่าเรื่องราวพุทธประวัติและประวัติศาสตร์ของพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นเพื่อเป็นพลับพลาพิธีรับเสด็จฯ ในคราวสมโภชองค์พระเจดีย์ เสร็จแล้วใช้ประโยชน์เป็นศาลาต้อนรับปฏิสันถารอาคันตุกะผู้มาเยือน เป็นสำนักงาน วิทยุทัศน์และนำวัดก่อนเข้าชมพระอุโบสถ บำเพ็ญกุศล ฟังธรรมเทศนา สนทนาธรรม จัดสัมมนาทางวิชาการและแสดงนิทรรศการในโอกาสต่างๆ และสร้างอาคารอเนกประสงค์ชั้นเดียว มีห้องน้ำ ห้องสุขา ใช้เป็นสำนักงานอเนกประสงค์ ที่พักเจ้าหน้าที่ ที่ประชุมย่อยเฉพาะหน่วยงาน เป็นที่ศึกษาพระพุทธศาสนา ในวันอาทิตย์

10. สร้างอาคารเครื่องจักรกล ใช้เป็นที่เก็บน้ำ มีถังเก็บน้ำสูง 13 เมตร จุน้ำได้ 10,000 ลิตรและเป็นที่ตั้งเครื่องปั่นกระแสไฟฟ้า

สะท้อนให้เห็นว่า ท่านเป็นนักพัฒนาที่ไม่เคยหยุดคิด หยุดการทำงานเลย มุ่งเน้นปฏิบัติศาสนกิจอย่างเต็มกำลังความสามารถแบบไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย และจะสังเกตได้ว่าท่านเน้นงานด้านสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย เน้นการใช้สอยเป็นสำคัญและรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย

11. สร้างอุ้ข้าวอุ้่น้ำ เป็นสถานที่จัดเตรียมไว้สำหรับอำนวยความสะดวกด้านอาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น ให้แก่ผู้มาแสวงบุญและผู้มาเยี่ยมเยือนวัดไทยแห่งนี้ อาคารอุ้ข้าว อุ้่น้ำ เป็นอาคารสองชั้น สร้างตามแบบมาตรฐานที่ถูกสุขลักษณะ มีป้ายนิเทศ อุ้ข้าวเขียนข้อความว่า “ที่เลี้ยงดูท่านด้วยอาหาร เชิญเถิด...ท่านผู้แสวงบุญ เราจักเลี้ยงดูท่านเสมอด้วยญาติผู้ใหญ่”

สะท้อนให้เห็นว่าท่านมีเมตตาสูง ประรณาคิดต่อผู้อื่นให้ได้รับความสะดวกเรื่องอาหาร เครื่องดื่ม ซึ่งเป็นเรื่องที่จำเป็นมากสำหรับผู้มาจาริกบุญทั้งหลาย นับเป็นจุดเด่นของวัดนี้ที่สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนโดยทั่วหน้า

12. สร้างหอวิปัสสนากัมมัฏฐาน กุฎิกัมมัฏฐานจัดไว้สำหรับพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ประสงค์จะเข้าปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนา มีที่เก็บอัฐบริขารเฉพาะ เช่น บาตร จีวร กลด เป็นต้น มีห้องน้ำแยกเป็นสัดส่วนต่างหาก

13. ห้องน้ำภายในวัด สร้างตามแบบมาตรฐาน ถูกสุขอนามัย มีความสะอาด สว่าง สะดวก สบาย

14. สร้างภูมิทัศน์ การจัดผังบริเวณภายในวัดและบริเวณโดยรอบหน้าวัด ได้มุ่งเน้นหลักนิเวศน์เชิงพุทธ ให้มีความร่มรื่นเป็นธรรมชาติ โดยปลูกต้นไม้สาละ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และ ไม้ยืนต้นนานาพันธุ์ทั้งที่เป็นไม้ในท้องถิ่นและต่างประเทศโดยเฉพาะพันธุ์ไม้จากประเทศไทย ตามแนวคิดต้องการให้เป็นรมณีสถาน ตามแบบวัดเชตะวัน วัดเวฬุวัน ในครั้งพุทธกาล และปลูกไม้ที่สำคัญในพุทธประวัติ เพื่อให้สอดคล้องกับศาลาโถงของมัลลกะศรัยแห่งกุสินารานคร มีสระโบกขรณี ปลูกบัวนานาพันธุ์ ดอกไม้นานาชนิด ให้สมดุลธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนา มีสวนไม้ดอกไม้ประดับ สนามหญ้าและปลูกพืชผักสวนครัว

15. ก่อตั้งสถาบันโพธิศึกษาวิทยาลัย 980 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการเผยแผ่ ปกป้อง คุ้มครองพระพุทธศาสนา สนับสนุนสถานพยาบาล กุสินาราศลินิกสำหรับร่างกายและจิตใจ เพื่อพัฒนาอบรมบุคคลากร ข้าราชการ องค์กรด้วยหลักพุทธศาสนาและเพื่อส่งเสริมพระสงฆ์ไทยไปศึกษาและปฏิบัติธรรมเชิงลึก ณ แคนพุททภูมิ

16. สร้างอาคารสมเด็จพระเทพรัตน์ เป็นสถานที่ตั้งของโรงเรียนต้นกล้าพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาควิชาการศึกษา ศิลปาศาสตร์พราหมณ์ เป็นอาคารสองชั้นก่อสร้างตามแบบมาตรฐาน สถาปัตยกรรมไทยสวยงาม

17. สร้างอาคารที่พักผู้แสวงบุญ สถานที่พักสำหรับผู้แสวงบุญเป็นอาคาร 3 ชั้น ประกอบด้วยห้องพักอาศัย ห้องอาหาร-เครื่องดื่ม ชั้นบนมีห้องธรรมวิชัยพุทธิพล สำหรับศึกษาพระปริยัติธรรม ปฏิบัติจิตภาวนา เผยแผ่พระพุทธศาสนา

สะท้อนให้เห็นว่า ท่านมีมุ่งมั่นแน่วแน่ที่จะสร้างศาสนสถานให้มีความสมบูรณ์บริบูรณ์สวยงามตามแบบไทยประยุกต์และท่านนั้นยังเป็นผู้ นำคิด นำทำ นำแก้ปัญหาเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม มักมีคำกล่าวเรียกท่านว่า “เจ้าคุณกุสินารา”

2. วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล

วัดไทยลุมพินี ตั้งอยู่ในปริมณฑลสังเวชนียสถาน ที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ฦ สวณลุมพินีวัน ราชอาณาจักรเนปาล ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการบูชาคุณพระพุทธศาสนา และเป็นการร่วมเฉลิมฉลอง เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี

จัดสร้างขึ้นด้วยศรัทธาของพุทธบริษัทแห่งประเทศไทย โดยทุนงบประมาณแผ่นดิน งานก่อสร้างเริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2538 โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 มีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เอกอัครราชทูตไทย กรมการศาสนา กรรมการพัฒนาลุมพินีวัน (LDT) และพุทธบริษัทชาวไทยและเนปาลมาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก

กรมการศาสนา ผู้ดูแลการก่อสร้างศาสนสถาน ได้ลงมือปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้ในปีพ.ศ. 2539 ดังปรากฏผลงาน คือ การปรับระดับพื้นที่บริเวณวัด สร้างกำแพงรั้วรอบวัด หอฉัน หอสดมภ์ และกุฏิสงฆ์ 2 หลัง จัดทำระบบไฟฟ้า น้ำประปา สร้างสระโบกขรณี ถึงเก็บน้ำ บ่อบาดาล ปลุกต้นไม้สำคัญตามพุทธประวัติ จัดสวนไม้ดอกไม้ประดับให้เป็นรมณีสถานที่สวยงามและระบบสาธารณูปโภคอื่นๆ ในระหว่างการก่อสร้าง เรื่องการจัดสรรงบประมาณไม่เป็นไปตามกำหนด จึงทำให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างล่าช้าแล้วเสร็จไม่ทันตามแผนที่กำหนดไว้ในปีพ.ศ. 2540 (วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล, 2545: 18)

ต่อมาในปีพ.ศ. 2542 พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูมิปาโล) ในฐานะหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย ได้จัดส่งพระธรรมทูตไปช่วยดูแลงานก่อสร้างที่วัดไทยลุมพินี ตามมติของมหาเถรสมาคม เนื่องด้วยสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงกาฐมาณฑุ มีความประสงค์ขอพระภิกษุมาอยู่ประจำเพื่อช่วยดูแลงานด้านการก่อสร้างแล้ว ยังเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้มาแสวงบุญที่ลุมพินีและช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระราชโพธิวิเทศ จึงได้มอบหมายให้พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) สมัยนั้นเป็น “พระครูปลัดสุวัฒนสัตถาคณ” พระธรรมทูตสายประเทศอินเดียและเป็นประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ให้ไปทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลงานก่อสร้างและปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี พร้อมด้วยคณะทำงานฝ่ายสงฆ์จากวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์อีก 4 รูป

จึงนับได้ว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) เป็นพระธรรมทูตผู้มีความรู้ความสามารถ จึงได้รับการเห็นชอบจากหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดียและจากมหาเถรสมาคมให้มาดูแลงานก่อสร้างและปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล จนถึงปัจจุบันปรากฏผลการดำเนินงานสร้างศาสนสถานดังนี้

ผลการดำเนินงาน

1. สร้างกุฏิทรงไทย 4 หลัง ออกแบบโดย รองศาสตราจารย์ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ เพื่อให้เป็นที่พักสงฆ์ผู้มาปฏิบัติศาสนกิจและพระอาคันตุกะ ควบคุมดำเนินงานโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วม กันบริจาคทรัพย์และรับเป็นเจ้าภาพเฉพาะรายการ

แสดงให้เห็นว่า ท่านเห็นความสำคัญของเอกลักษณ์ของความเป็นไทยในต่างแดนผ่านสถาปัตยกรรมศาสนสถาน ให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ผู้มาปฏิบัติศาสนกิจและพระอัครคันดุกะ ผู้มาเยือน ทั้งเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติที่น่าศรัทธาทำให้มีผู้ร่วมบุญรับเป็นเจ้าภาพในการก่อสร้างศาสนสถานที่ท่านเป็นผู้ดำเนินการ ท่านยังให้ความสำคัญกับนักวิชาการผู้มีความรู้เฉพาะ (ท่านเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอจากการทำงานร่วมกับนักวิชาการผู้มีความรู้) และยังเป็นนักบริหารจัดการ เพราะการสร้างศาสนสถานต้องเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายทั้งชาวไทยและคนในท้องถิ่นจึงจะสำเร็จ

2. สร้างอาคารโรงทาน (ครัว) 1 หลัง โดยมี พัทธา หวังว่องวิทย์ และบริษัท AIA ในเครือ นำทอง ช่วยกันสร้างถวาย เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระครูธรรมานุกุล (หลวงปู่ภู จันทเทศโร) ประโยชน์สำหรับเป็นที่จัดเตรียมและปรุงอาหาร เป็นที่ถวายภัตตาหารเช้า-เพลแก่พระสงฆ์และเป็นที่รับประทานอาหารของผู้แสวงบุญ ปฏิบัติธรรมออกแบบโดยรองศาสตราจารย์กัญญา สุวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติ และยังได้สร้างอุ้งข้าวนำทองขึ้นอีกหนึ่งหลังสำหรับเป็นที่รับประทานอาหารเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาแสวงบุญ ท่านปลูกผักสวนครัวสำหรับไว้รับประทานเองแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผักกาด ผักชี ตำลึง เป็นต้น เพื่อสนับสนุนโรงครัวประหยัดค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่ง

3. สร้างอาคารอเนกประสงค์ ที่พักผู้แสวงบุญ 2 ชั้น 1 หลัง (โรงเรียนปริยัติธรรมนานาชาติ) อาคารสำนักงาน 3 ชั้น 1 หลัง (ที่พักผู้แสวงบุญ และที่เจริญจิตภาวนา) ทั้งสองอาคารออกแบบโดย รองศาสตราจารย์กัญญา สุวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติ ควบคุมงานโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

4. สร้างที่พักคนงาน สำหรับคนงานก่อสร้างและอาสาสมัครที่มาช่วยงานภายในวัด

5. สร้างห้องน้ำ ห้องสุขา สำหรับผู้แสวงบุญ

6. สร้างอาคารหอสวดมนต์ เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์สองชั้น ออกแบบโดย กัญญา สุวรรณศิริ ควบคุมการก่อสร้างโดย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ใช้เป็นที่สำหรับสวดมนต์เข้าเย็น เจริญจิตภาวนา เป็นหอเก็บพระไตรปิฎก มีมุมสนทนาธรรม มุมรับรองอัครคันดุกะ และจัดแสดงผลงานทางวิชาการของท่าน

7. สร้างพระอุโบสถ เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2545 แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2547 โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์วางศิลาฤกษ์ ออกแบบก่อสร้างโดย รองศาสตราจารย์กัญญา สุวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติ ดูแลการก่อสร้างโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระอุโบสถหลังนี้ได้แนวคิดมาจากการสร้างอุโบสถวัดไทยลุมพินี จากความภูมิใจของชาวเนปาลอย่าง 2 ประการ คือ 1) มีเทือกเขาหิมาลัยที่ปกคลุมด้วยหิมะขาวสวยงาม

มียอดเขาที่สูงที่สุดในโลก คือยอดเขาเอเวอเรสต์ สูง 8,848 เมตร 2) มีพระมหานุรุชผู้เลิศที่สุดในโลกมาประสูติ ที่สวนลุมพินีดังนั้น จึงสร้างอุโบสถให้มีความผสมผสานด้วยความยิ่งใหญ่ทั้งสองอย่างให้มีลักษณะยาวสีขาวคูหิมาลัย สีขาวคู่น้ำของพระพุทธรูปที่ได้ประทานแก่พระมหานุรุชได้เสวย ภายในอุโบสถมีสีแดงคูเลือดในพระอุราของพระมารดาที่ได้กลั่นมาเป็นน้ำนม พระอุโบสถชั้นล่างเป็นพื้นที่สำหรับจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ และประเพณีอันดีงามของไทยเพื่อให้ชาวเนปาลและต่างชาติได้รู้และเข้าใจในพระพุทธศาสนาและความเป็นไทย

สะท้อนให้เห็นว่า ท่านนั้นเป็นนักบริหารจัดการดีเลิศ เป็นนักปกครอง มีความประพฤติเรียบร้อย มีภาวะนำที่สำคัญท่านมีประสบการณ์ในการทำงานจึงทำให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้ใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับอุปนิสัยของท่านที่อาสารับใช้พระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอย่างเต็มกำลัง

การพัฒนาศาสนสถานยังต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้วัดไทยแห่งนี้เด่นสง่า มีความเป็นเลิศทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม และเอกลักษณ์ของชาติไทย เคียงคู่อยู่เป็นหนึ่งในศาสนสถานนานาชาติ และจะเป็นวัดตัวอย่างที่สมบูรณ์แบบ ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ของนานาชาติ อารยประเทศ มีกำหนดจะสร้างศาลาจรุทิศ วิหารคด พระมหาเจดีย์ ดำหนักสมเด็จพระกุฎีรับรองพระมหาเถระ อาคารรองรับบุคคลสำคัญ หอไตรกลางน้ำ พระประธานในพระอุโบสถ มณฑปจิตรกรรมฝาผนัง ห้องสุขาสาธารณะ เป็นต้น (วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล, 2545: 43)

8. สร้างกุฎีรับรองพระมหาเถระ เป็นสถาปัตยกรรมทรงประยุกต์ ออกแบบโดยรองศาสตราจารย์ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ โดยมีผู้ศรัทธาร่วมบริจาคและบสนันสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อเป็นที่พักของพระเถระ ผู้มาแสวงบุญ เป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับผู้มาจำพรรษา เป็นที่ศึกษาค้นคว้าหลักธรรม ระดับปริญญาเอกและสนับสนุนโครงการปฏิบัติธรรมของรัฐบาล

แสดงให้เห็นว่า ท่านเห็นความสำคัญของพระมหาเถระผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพุทธศาสนา เห็นความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรม ปริยัติธรรม และส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมของภาครัฐและประชาชนทั่วไป

9. ปัจจุบันกำลังดำเนินงานก่อสร้างศาสนสถาน คือ 1) หอระฆังเฉลิมพระเกียรติ 60 ปีครองราชย์ 2) ดำหนักสมเด็จพระสังฆราช 3) สิทธิถณะราชมณฑิธร 4) กำแพงแก้วและทางเดินประทักษิณรอบอุโบสถและ 5) ศาลารับเสด็จ วางศิลาฤกษ์แล้วเสร็จ รอดำเนินการก่อสร้างต่อไป

10. การจัดภูมิทัศน์ ปัจจุบันกำลังปรับแต่งภูมิทัศน์ใหม่ โดยนำต้นไม้ใหญ่มาปลูกไว้ และไม้ประดับนานาพันธุ์ ได้บูรณสระ โบกขรณี ปลูกบัวนานาพันธุ์ (สระน้ำขนาดใหญ่) มีศาลา

ไม้ไผ่กลางสระน้ำ ดอกบัวออกดอกสะพรั่งบานเต็มสระ ในยามเช้า มีเสียงนกร้อง รอบบริเวณสระ รมรื่น เต็มไปด้วยต้นไม้ มีทางเดินโดยรอบและยังเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ ได้แก่ ถิ่น ภัตตาหาร ทำสมาธิ ศึกษาพระธรรม เป็นต้น

3. วัดไทยนวราชรัตนาราม 960 ชายแดนอินเดีย-เนปาล

วัดไทยนวราชรัตนาราม 960 ชายแดนอินเดีย – เนปาล เดิมเรียกว่า “พุทธวิหาร สาลวโนทยาน 960” ในความดูแลของวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ – อินเดีย เป็นสถานที่พักของผู้ แสวงบุญ มีห้องน้ำ ห้องสุขา เป็นที่จัดเตรียมภัตตาหารสำหรับบรรพชิตและภุชงค์ มีศาลา อเนกประสงค์รับประทานอาหารแบบปิกนิก มีศาลาต้มน้ำชากาแฟ คลินิกปฐมพยาบาลและตู้ยา สามัญระหว่างเดินทาง พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) กล่าวถึงความเป็นมาว่า (พุทธวิหาร960, 2556: ออนไลน์)

...ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามั่งคณาจารย์ คราวเดินทางนมัสการสังเวชนียสถาน โอกาสที่คุณยายอาจารย์ตรีธา นิยมขำ เจริญอายุ ๘๐ ปี ที่วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ได้ปรารภว่า น่าจะมีที่สักแห่งหนึ่งพอสร้างห้องน้ำ ที่พักถวายเพลพระภิกษุกับชายแดน น่าจะเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนลำบากให้คนแสวงบุญ คุณยายบอกว่า ขอให้ท่านเจ้าคุณดำเนินการให้ด้วย จะเป็นบุญกุศลอย่างมาก จากนั้นได้รับปัจจัยบริจาคมาเป็นทุนเริ่มต้นในการจัดสร้าง จึงน้อมรับมาปฏิบัติ...

พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) จึงได้ดำเนินการก่อสร้างพุทธวิหาร 960 โดยระยะแรกได้จัดซื้อที่ดินซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชายแดนอินเดีย-เนปาล เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ต่อมาได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างในวันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคม 2549 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ 6 ข้อ ดังนี้ (พุทธวิหาร960, 2555: ออนไลน์) 1) เพื่อขยายงานพระธรรมทูตไทยให้เต็มพื้นที่ในพุทธภูมิ 2) เพื่อคุ้มครองดูแลให้ความสะดวกแก่ผู้มาแสวงบุญทั้งชาวไทยและนานาชาติ 3) เพื่องานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ไพศาล เกียรติคุณคณะสงฆ์ไทยขจรไกล 4) เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์โดยความร่วมมือทางศาสนา วัฒนธรรม ระหว่างไทยกับอินเดีย 5) เพื่อตั้งเป็นคลินิกการปฐมพยาบาล สาขาของกุสินาราศาสนิก 6) เพื่อเป็นศูนย์รวมข่าวสารข้อมูลอำนวยความสะดวกแก่ผู้แสวงบุญที่ชายแดนสองประเทศ

ผลการดำเนินงาน

1. การจัดซื้อที่ดิน ได้มีผู้ศรัทธาขอร่วมบริจาคเป็นทุนจัดซื้อที่ดินสำหรับการก่อสร้างพุทธวิหาร 960 ได้แก่ คณะศิษย์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามั่งคณาจารย์ วัดปากน้ำ โดยมีคุณยายตรีธา นิยมขำเป็นต้นศรัทธา มูลนิธิปุโธ พรหมรังสี โดย สรพงษ์ ชาตรี เป็นเจ้าบุญ ชมรมผู้เฝ้า

ธรรมวันพุทธ ชมรมพุทธธรรมนำทอง (AIA) ระฆังทอง, พิณทอง, ยูนิต์, สุวรรณคีรี คณะศิษย์พระแม่กวนอิมมหาโพธิสัตว์ บริษัทไทยพัฒนาประกันภัย จำกัด พร้อมด้วยคณะผู้เชิญผ้าพระกฐินพระราชทาน วัดไทยลุมพินี วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ปีพ.ศ. 2549 การจัดซื้อที่ดินจำนวน 2 ไร่ในนามของมูลนิธิวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ โดยได้ดำเนินการ ปรับพื้นที่ก่อสร้าง ให้สถาปนิกออกแบบให้สอดคล้องกับระบบนิเวศเชิงพุทธ จัดหาช่าง คนงาน จัดตั้งกองทุน การดูแลและรักษา (ระยะยาว)

2. สร้างห้องน้ำห้องสุขา 35 ห้อง แบ่งเป็น พระสงฆ์ 5 ห้อง อุบาสิกา 20 ห้อง อุบาสก 10 ห้อง เพื่ออำนวยความสะดวกปลอดภัยให้ผู้แสวงบุญเพราะการเดินทางแสวงบุญในอินเดียขึ้นชื่อว่าลำบากเรื่องของห้องน้ำ สถานที่แห่งนี้ยังได้รับขนานนามว่า สุขาราม หรือแดนสุขาวดี แรกเริ่มห้องน้ำห้องสุขา รวม 35 ห้อง พระมหาคมสรณ์ กุตตรมโม เล่าว่า (พุทธวิหาร 960, 2555: ออนไลน์)

...พระราชรัตนรังษี ท่านได้มองเห็นความลำบาก นี้ จึงได้มอบหมายให้ไปดำเนินการซื้อที่ดินเพื่อการสร้างพุทธวิหาร บริเวณใกล้ด่านโสเนารี (Sonauli) ห่างจากเขตชายแดนอินเดียก่อนเข้าสู่ลุมพินีแดนประสูติ ประเทศเนปาล ประมาณ 2 กิโลเมตร สิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการก่อสร้างอันดับแรก นั่นก็คือการสร้างห้องน้ำที่ถูกสุขลักษณะ เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้แสวงบุญทั้งชาวพุทธไทยและชาวพุทธ...

3. ปัจจุบันกำลังดำเนินการสร้างศาลาภัตตาหาร สำหรับเป็นที่ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ-สามเณร สร้างโรงทานไว้คอยบริการผู้ที่มาแสวงบุญที่ต้องการทำอาหารรับประทานเอง โรงครัว สำหรับไว้คอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาแสวงบุญ สร้างห้องพักเป็นที่อยู่อาศัยทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ห้องสวดมนต์เป็นสถานที่ทำกิจวัตรสวดมนต์ อบรมจิตภาวนาและยังเป็นห้องสมุดเก็บหนังสือธรรม สร้างศาลาสวัสดิการ (สหกรณ์จำหน่ายของที่ระลึก) เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์จำหน่ายของที่ระลึกของท้องถิ่น สร้างคลินิกปฐมพยาบาล (สาขา 1 ของวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์) เพื่อดูแลด้านอาการเจ็บป่วยของผู้มาแสวงบุญและให้บริการ แก่คนท้องถิ่น โดยมีผู้มารักษาในวันอาทิตย์ประมาณ 80 – 100 คน (โดยรักษาฟรี) ศาลาน้ำปานะ ชา กาแฟ โรตีสําหรับคอยบริการเครื่องดื่ม ยารักษาโรคและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ แม้การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ แต่ก็สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้แสวงบุญ ได้พักอาศัยระหว่างทางชายแดนอินเดีย – เนปาลได้เป็นอย่างดี

สะท้อนให้เห็นถึงท่านเป็นผู้มีเมตตา คอยรับเป็นภาระธุระอยู่เป็นประจำ รักในการทำงานเห็นถึงประโยชน์ในภายหน้าเป็นสำคัญ

4. วัดไทยพุทธคยา

วัดไทยพุทธคยา เป็นวัดไทยแห่งแรกของพุทธบริษัทชาวไทยที่สร้างขึ้นในต่างประเทศ วัดแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2500 ปีแห่งพระพุทธศาสนา ตามคำเชิญของท่านมหาบัณฑิตเขาวหราล เนรูห์ (Jawaharla Nehru) นายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย และได้ดำเนินการสร้างวัดไทยพุทธคยาขึ้นในปีพ.ศ. 2502 วัดแห่งนี้นับเป็นความภาคภูมิใจของคนไทย มีความสง่างามทางสถาปัตยกรรม คงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นศูนย์กลางของวัดไทยในประเทศอินเดีย – เนปาลมากกว่า 50 ปี ปัจจุบัน มีพระราชรัตนรังษี (วิระยุทธ์ วิระยุทธ์) เป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาและหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล ซึ่งได้รับแต่งตั้งเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2554

พระราชรัตนรังษี (วิระยุทธ์ วิระยุทธ์) หลังได้รับมอบหมายให้สนองงานคณะสงฆ์ในภาระหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยากับหัวหน้าพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล ท่านได้กำหนดแผนการพัฒนาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) งานบูรณะปฏิสังขรณ์ พัฒนาวัดไทยพุทธคยา ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะพึงปฏิบัติ 2) งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคส่วนของพุทธบริษัทชาวไทยกับภาคส่วนของพุทธภูมิ อินเดียถิ่นกำเนิดพระศาสนาและนานาชาติซึ่งเป็นศาสนสัมพันธ์ (ชีทาญ เห็นทิส) โดยได้ดำเนินการภายใต้โครงการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ วัดไทยพุทธคยา ฉลองพุทธชยันตี 2,600 ปี

ผลการดำเนินงาน

1. กุฏิกรรมฐาน การก่อสร้างกุฏิกรรมฐานเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานจำนวน 7 หลัง ในเขตป่ามะม่วงด้านทิศตะวันตก และปรับแต่งภูมิทัศน์ตามแนววัด ป่าสายปฏิบัติ(อยู่ระหว่างการก่อสร้าง)

2. อุ้งน้ำ สถานที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาแสวงบุญ ผู้ปฏิบัติธรรมและผู้มาเยือนทั่วไปทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติ พระสงฆ์-สามเณร มีเครื่องดื่มและสิ่งของเบ็ดเตล็ดต่างๆ ตลอดจน Wi-Fi เพื่อเชื่อมต่อ Internet ท่ามกลางบรรยากาศธรรมชาติที่ร่มรื่นมีพรรณไม้นานาชนิดจัดไว้อย่างสวยงาม

3. สำนักงานพระธรรมทูต ศูนย์กลางของการดำเนินงานพระธรรมทูตได้จัดแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1.แสดงผลงานทางวิชาการ 2. พื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ 3. ประชุมและรับรองพระเถระ มีตารางแสดงการทำงานและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบครัน

4. อาคารหอสมุดพุทธศาสตร์ถวายพระราชกุศลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ มี การบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อเป็นหอสมุดและเสริมต่อสำหรับห้องพักรับรองผู้แสวงบุญให้สวยงามและ ต่อเติมชั้น 3 เป็นห้องพักรวม 2 ห้อง สามารถรองรับได้ห้องละ 15 คน มีห้องน้ำ 2 ห้อง ห้องอาบน้ำ 2 ห้อง เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ห้องโถงด้านล่างจัดตกแต่งไว้สวยงามมีโต๊ะหมู่พระประธาน รูปหล่อพระเถระ มีรูปภาพของอดีตเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยาพร้อมตาลปัตรพัศยศประดับตกแต่ง ไว้อย่างเป็นทางการเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มีตำราทางวิชาการจัดใส่ตู้กระจกไว้ด้านข้างเป็นสัดส่วน

5. ศาลาธรรมสุธี เป็นศาลาที่สร้างขึ้นเพื่อจำหน่ายของที่ระลึก วัดมฤคคณอัน เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนสถานเพื่อนำรายได้มาบำรุงวัด

6. ลานโพธิ์ เป็นสถานที่ถูกจัดขึ้นเพื่อนมัสการต้นพระศรีมหาโพธิ์ สมเด็จพระเทพ พระรัตนราชสุดาฯ ทรงปลูกคราวเมื่อเสด็จมานมัสการสังเวชนียสถาน สักการะพระศรีมหาโพธิ์ ศักดิ์สิทธิ์ และเสด็จพระราชดำเนินมาบำเพ็ญกุศล ณ พระอุโบสถวัดไทยพุทธคยา ได้ทรงปลูกต้น พระศรีมหาโพธิ์นี้เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2530 พร้อมทั้งเป็นลานสำหรับแสดงธรรม ปฏิบัติ ธรรมวิปัสสนากรรมฐาน หรือเป็นที่นั่งสำหรับพักผ่อนหย่อนเพราะมีบรรยากาศร่มรื่นเหมาะสมเป็น อย่างยิ่ง

7. อุ้งข้าว หรือห้องครัว ห้องอาหาร มีการปรับปรุงใหม่ให้มีความสะอาด ความ สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยตามมาตรฐานสากลถูกสุขอนามัย มีเจ้าหน้าที่ดูแลเป็นแผนก ๆ มี ห้องอาหารจัดอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย มีเครื่องป้องกันแมลงต่างๆ และมีอากาศถ่ายเทสะดวก

8. อาคารที่พักผู้มาแสวงบุญทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีการปรับปรุงภายในห้องพัก และห้องน้ำให้มีความสวยงามสะอาดและถูกสุขอนามัย

9. การปรับตกแต่งภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อม ให้มีความสวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย มีสวนไม้ดอกไม้ประดับ สระน้ำ อ่างน้ำ ตามแนวคิดหลักนิเวศน์เชิงพุทธ

10. ห้องน้ำสาธารณะ การบูรณะปฏิสังขรณ์ ก่อสร้าง ห้องน้ำให้ถูกสุขอนามัยมี ความสะอาด สวยงาม อากาศถ่ายเทสะดวก มีแสงสว่างเพียงพอ มีบริเวณโดยรอบเป็นธรรมชาติร่ม รื่นและเป็นระเบียบ

ผลการดำเนินงานข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึง การเป็นนักพัฒนาของท่าน มีความรู้ ความสามารถ เป็นนักบริหารจัดการ มีเมตตา เห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นหลัก

5. วัดเขตนันทมหาวิหาร เมืองสาวัตถี สาธารณรัฐอินเดีย

วัดไทยเขตนันทมหาวิหาร เป็นงานต่อเนื่องในโครงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาถิ่นสู่อินมาตุภูมิ ของพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลไทยและภายใต้การ บังคับบัญชาของมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นการขยายงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในแดนพุทธภูมิ

ให้กว้างไกลไพศาล เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้จาริกแสวงบุญตามพุทธสถานสำคัญ มีพระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจดูแล อำนวยความสะดวก นำบรรยาย สักการะไหว้พระสวดมนต์ เพราะนครสาวดีแห่งนี้มีพุทธสถานที่สำคัญเคียงคู่กับแห่งอื่นๆ คือ พระเชตะวันมหาวิหาร

ผลการดำเนินงาน

1. ระยะเวลาเริ่มปีพุทธศักราช 2549 จัดซื้อที่ดิน 19 ไร่ในบริเวณของมหาสุป ยมก ปฎิหาริย์ การก่อสร้างกำแพงและศาลาบุญ (ชั่วคราว) การปรับพื้นที่ สร้างกำแพงถาวร ประตูและรั้ว

2. งานสร้างอาคารที่พักผู้แสวงบุญ 1 – 2 (อยู่ในระหว่างการดำเนินงานก่อสร้าง)

3. โครงการที่กำลังจะเกิดขึ้น การสร้างอาคารธรรมสภา เพื่อการเผยแผ่ หลักพุทธธรรม ต่อความเป็นศาสนาของศาสนาทั้งหลาย การสร้างอาคารสังฆสภา เพื่อบริหารจัดการ นำหลักในพระไตรปิฎกไปปรับใช้ การสร้างพระอุโบสถและพระมหาเจดีย์

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2556) วัดไทยเชตะวันมหาวิหาร อยู่ในระหว่างการดำเนินการก่อสร้างเพื่อพัฒนาให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์เหมือนวัดไทยอื่นๆ ในประเทศอินเดีย – เนปาล ให้เป็นพุทธสถานที่สำคัญต่อไป

6. วัดไทยนิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ์ ราชอาณาจักรเนปาล

วัดไทยนิโครธาราม เป็นวัดที่กำลังดำเนินการก่อสร้างเป็นสาขาหนึ่งของวัดไทย ลุมพินีเพื่อร่วมเฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2,600 ปีแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ปัจจุบันมีพระธรรมทูตไปปฏิบัติศาสนกิจและดูแลการก่อสร้างศาสนสถาน

ผลการดำเนินงาน

1. โดยมีโครงการก่อสร้าง (อยู่ระหว่างดำเนินการ) ศาลา กุฏิสงฆ์ ห้องตำรา พระไตรปิฎก ห้องน้ำ 20 ห้อง หอนั้น หอสวดมนต์ หอกลอง พระพุทธรูป คลินิกอโรคยาและสำนักงาน

จากผลงานดังกล่าวข้างต้น ยังสะท้อนให้เห็นการทำงานภายใต้แนวคิดหลัก 9 ข้อ ซึ่งเป็นแนวคิดที่นำไปสู่การพัฒนาให้เกิดผลสำเร็จ ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนากลับสู่มาตุภูมิ พระราชรัตนรังษี (วิรุฑฐ วิรุฑฐโธ), (สัมภาษณ์, วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2556) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการทำงานตามหลัก 9 ข้อ ไว้ว่า

1. หลักที่ 1 ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
2. หลักที่ 2 ประกอบด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. หลักที่ 3 ประกอบด้วย การบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ

แนวคิดดังกล่าวในการทำงานของท่านสามารถนำมาสรุป ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สะท้อนแนวคิดในการทำงานเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตามหลัก 9 ข้อ

หลัก 9 ข้อ	รายละเอียด
1. หลักที่ 1	แนวคิดยึดตามหลักพระรัตนตรัย
1.1 พระพุทธ	การสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า การปลูกต้นไม้มงคลในพุทธประวัติ เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นสาละ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ชุดพระปริณิพพานและงานสมโภชและนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ฯลฯ
1.2 พระธรรม	หอสมุด หอพระไตรปิฎก พิมพ์หนังสือธรรม สวดมนต์ ผลิตสื่อสารสนเทศเทคโนโลยี เช่น ซีดี ดีวีดี รายการวิทยุ จัดทำป้ายนิเทศ เพื่อเผยแพร่หลักพุทธธรรมทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาถิ่นอินเดีย
1.3 พระสงฆ์	ส่งเสริมการศึกษา ดูแลความเป็นอยู่ อบรมสั่งสอนศิษย์ และให้การสนับสนุนศาสนกิจแก่พระสงฆ์ เน้นรักษาข้อวัตรปฏิบัติให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยตามสมณสาธูป
2. หลักที่ 2	แนวคิดยึดหลัก 3 สถาบัน
2.1 ชาติ	ดำรงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ส่งเสริมอนุรักษ์ สถาปัตยกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ให้เป็นที่ประจักษ์ในต่างประเทศ
2.2 ศาสนา	สืบทอดเจตนารมณ์ฟื้นฟู ด้านศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี ศาสนศึกษา ศาสนเผยแพร่และศาสนสงเคราะห์
2.3 พระมหากษัตริย์	เชิดชูพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ มีการจัดงานวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ ตั้งรูปพระบรมฉายาลักษณ์ จัดสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ตลอดจนจัดกิจกรรมเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล
3. หลักที่ 3	แนวคิดยึดหลักการปกครองแบบระบอบประชาธิปไตย
3.1 การบริหาร	รู้หลักการ วิธีการ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม
3.2 นิติบัญญัติ	รู้กฎหมายท้องถิ่น ตลอดจนกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ในต่างประเทศ
3.3 ตุลาการ	การใช้อำนาจหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรงและยุติธรรม

จะเห็นได้ว่า พระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) เป็นพระธรรมทูตรูปหนึ่งที่ปฏิบัติศาสนกิจอย่างเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กลับคืนสู่ดินแดนพุทธภูมิ และเป็นที่ยอมรับในหมู่พระธรรมทูตและชาวพุทธทั่วโลก จึงควรแก่การศึกษาประวัติและผลงานของท่านอย่างลึกซึ้ง อันจะสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะตนของท่านได้ดี โดยนำเสนอเป็นกรณีศึกษาในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบันต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร

1.1 ศึกษาเอกสาร มีขั้นตอนดังนี้

1.1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน

1.1.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติและผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ตลอดจนบริบทข้อมูลด้านต่างๆ ประกอบการวิเคราะห์ เช่น พื้นฐานด้านครอบครัว พื้นฐานด้านการศึกษา ฯลฯ

1.1.3 เอกสารและแหล่งข้อมูล

เอกสารใช้ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ดังนี้

1) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล คัมภีร์มहाวงค์ ภาค 1 และภาค 2 พระไตรปิฎกภาษาไทย ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป เป็นต้น

2) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ อีสติมหาสาวก ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค 1 วิทยานิพนธ์ วารสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์

แหล่งข้อมูล ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไป

ต่างประเทศ (ธรรมยุต) วัดบวรนิเวศวิหาร โครงการการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ กองวิเทศสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มูลนิธิวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ กรุงเทพมหานคร และสื่อออนไลน์

1.1.4 คัดเลือกเอกสาร โดยพิจารณาความน่าเชื่อถือ ความถูกต้องของเอกสาร แต่ละฉบับ ด้วยเกณฑ์การพิจารณาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งแยกเป็น 2 เกณฑ์ คือ เกณฑ์การพิจารณาภายนอก (External Criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาที่มาของเอกสารนั้นๆ และ เกณฑ์การพิจารณาภายใน (Internal Criticism) ซึ่งมุ่งพิจารณาถึงสื่อความหมายของเอกสารว่าชัดเจนเพียงใดในการคัดเลือกเอกสาร ดังนี้ (พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2539: 14-15)

1. เกณฑ์การพิจารณาภายนอก พิจารณา 5 เรื่อง คือ

1.1 แหล่งที่มาของเอกสาร เป็นแหล่งปฐมภูมิและเป็นแหล่งที่เชื่อถือได้หรือไม่

1.2 ความน่าเชื่อถือของผู้เขียนเอกสาร ใครเป็นผู้เขียน

1.3 ความน่าเชื่อถือของเอกสาร เป็นเอกสารต้นฉบับ ฉบับคัดลอก หรือฉบับปรับปรุง ถ้าเป็นฉบับคัดลอก หรือฉบับแก้ไข ได้มีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นหรือไม่ และสามารถสืบค้นหาแหล่งอ้างอิงหรือไม่

1.4 ช่วงเวลาที่เอกสารนั้นได้เผยแพร่

1.5 วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่เอกสาร

2. เกณฑ์การพิจารณาภายใน จะพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ 4 เรื่อง คือ

2.1 ผู้เขียนเอกสารนั้น เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความสามารถในสิ่งที่เขียนหรือไม่

2.2 ผู้เขียนเอกสารนั้น มีแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้หรือไม่ เช่น เขียนจากบันทึก หรือเขียนจากความทรงจำ

2.3 ในเอกสารนั้น มีความตั้งใจที่จะบิดเบือนความจริงหรือมีความคิดส่วนตัวของผู้เขียนหรือไม่

2.4 เอกสารฉบับนั้น มีความชัดเจนหรือไม่ และข้อความในเอกสารนั้นมีความหมายอย่างไร

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารมาจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

2.1 พื้นที่ที่ศึกษา

กำหนดพื้นที่แบบเจาะจงโดยเลือกวัดไทยในต่างประเทศที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) จำนวน 6 แห่ง คือ ในสาธารณรัฐอินเดีย 4 แห่ง ได้แก่ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ เมืองกุสินารา, วัดไทยพุทธคยา เมืองคยา, วัดไทยเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี, วัดไทยนวราชรัตนาราม และในราชอาณาจักรเนปาล 2 แห่ง ได้แก่ วัดไทยลุมพินีและวัดไทยนิโครธาราม

2.2 การสังเกต

ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

2.2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป วิถีชีวิตของคนไทย คนอินเดียและคนเนปาล ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ทั้งภายในและภายนอกวัด

2.2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อสังเกตข้อวัตรปฏิบัติและปฏิปทาในชีวิตประจำวันของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) รวมทั้งการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ต่างๆ ของท่าน โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่วัดต่าง ๆ จัดขึ้น ได้แก่ กิจกรรมการสอน กิจกรรมในคลินิก สถานพยาบาล กิจกรรมการปฏิบัติธรรม การทัศนศึกษาสังเวชนียสถาน งานการก่อสร้าง งานวันมาฆบูชา เป็นต้น

2.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติและผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) และวิเคราะห์คุณลักษณะของท่านในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) มีจำนวนทั้งสิ้น 10 คน คือ 1) พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) และ 2) กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ดังนี้

1) พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ ได้แก่

1. การบวชในพระพุทธศาสนา
2. ครูบาอาจารย์
3. การศึกษาเล่าเรียน
4. การบุกเบิกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ
5. อุคมการณ์ หลักการและวิธีการที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

6. งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย-เนปาลปัจจุบัน

7. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในอนาคต

2) กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

1. กลุ่มพระอาจารย์ของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท) จำนวน 1 รูป คือ พระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สสมาหิโต) วัดนาคนคร กรุงเทพมหานคร
2. กลุ่มลูกศิษย์ฝ่ายบรรพชิต เป็นพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล ที่เป็นคณะทำงานของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท) จำนวน 7 รูป คือ
  - 1) พระครูปริยัติโพธิวิเทศ (ดร.คมสรณ์ คุณุตตมโม) หัวหน้างานบริหารและวิเทศสัมพันธ์ ผู้จัดการสถานพยาบาลกุสินาราคลินิก
  - 2) พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย วัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพมหานคร
  - 3) พระมหาอ้าย อภิปัญญา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
  - 4) พระครูปลัดโกวิท อภิปัญญา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
  - 5) พระสุชิน สุทธิจิตโต วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
  - 6) พระครูสังฆรักษ์ปรีชา พุทธสโร วัดไทยนวรราชรัตนาราม
  - 7) พระครูปลัดสมพงษ์ ญาณธีโร วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
3. กลุ่มลูกศิษย์ฝ่ายคฤหัสถ์ เป็นคณะทำงานของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท) ในประเทศอินเดีย-เนปาล จำนวน 1 คน คือ นางอัจฉรา วัชรเนตร สถาปนิกผู้ออกแบบพุทธวิหาร สาลวโนทยาน 960

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่มข้างต้น คือ

1. คุณสมบัติ อุปนิสัยของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท)
2. ข้อวัตรปฏิบัติ ปฏิปทา
3. ความรู้ ความสามารถ
4. ผลงานด้านวิชาการและกิจกรรมต่างๆ
5. การเป็นครู ผู้นำ นักเผยแผ่

2.4 ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ระยะเวลา 4 เดือน(มกราคม-เมษายน 2556)

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.5.1 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มาวิเคราะห์ โดยจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เกี่ยวกับคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโท) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

2.5.2 สังเคราะห์ภาพรวมคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล และปัจจุบัน เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความและมีตารางประกอบ

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษา

จัดสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง และสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของพระธรรมทูต เพื่อหาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพระธรรมทูตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่วิเคราะห์ได้จากขั้นตอนที่ 2 ดังนี้

3.1 การจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาสงฆ์และด้านงานพระธรรมทูต ในต่างประเทศ จำนวน 1 ครั้ง เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2556 มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 7 คน ดังนี้

1. พระธรรมปาโมกข์ (สุนทร สุนทรโภ) วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร
2. พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญฺญโต) วัดราชาธิวาสวิหาร กรุงเทพมหานคร
3. พระมหาฉลอง อริยวิโส วัดป่าเทสรังสี UK พระธรรมทูตประเทศอังกฤษ
4. พระมหาอรุณ อรุโณ กรรมการสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ
5. พระผดุงศักดิ์ ปุณฺณมโน วัดป่าเทสรังสี USA พระธรรมทูตสหรัฐอเมริกา
6. ดร. อำนวย บัวศิริ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
7. ดร. เพชรพิกุล ณ นคร มหาวิทยาลัยรามคำแหง

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวน 1 รูป คือ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ (ไสว โชติโก) รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อพิจารณาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพระธรรมทูตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์ โดยจำแนกประเภทข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพระธรรมทูตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความและมีตารางประกอบ

บทที่ 4

ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

ในบทนี้ จะได้นำเสนอความเป็นมาของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล การวิเคราะห์คุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ตลอดจนสรุปภาพรวมคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3 ด้าน คือ 1) ด้านคุณสมบัติ 2) ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน 3) ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

- 4.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล
- 4.2 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล
- 4.3 สรุปภาพรวมคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

จากการศึกษาเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของพระธรรมทูต สมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน และจากเอกสารโดยผู้เขียนเรียบเรียงหรือแปล ได้แก่

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
2. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)
3. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
4. พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
5. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
6. พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ)
7. พระธรรมเมธาภรณ์ (ระแบบ จูติญาโณ)
8. พระปัญญา ใ้บบางยาง

9. พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญาโณ
10. เสถียร โปธินันทะ
11. วสิน อินทสระ
12. บรรจบ บรรณรุจิ
13. สุเทพ พรหมเลิศ
14. สิริวัฒน์ คำวันสา
15. ฐาตุร พานิช
16. จงกล ศรีวัดปาน
17. วิศิษฐ์ พงศ์พัฒน์จิต
18. คชาภรณ์ เจริญศรี และคณะ

4.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล

แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

- 4.1.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์
- 4.1.2 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดที่สอง 1,250 องค์
- 4.1.3 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์

4.1.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์

ความเป็นมาของพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์

พระธรรมทูต 60 องค์เป็นผลมาจากการออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าหลังการตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือวันวิสาขบูชา พระองค์ได้ออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา แสดงธรรมโปรดปัจจุวัคคีย์ทั้ง 5 ณ อสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ ปัจจวัคคีย์ ทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุพระโสดาบันและทูลขออุปสมบทในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชา เป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนาและเป็นวันที่มีพระรัตนตรัยครบองค์ 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ส่วนพระปัจจุวัคคีย์ที่เหลือได้บรรลุธรรมในเวลาต่อมาหลังได้ฟังอนัตตลักษณะสูตรทูลขออุปสมบทและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ทำให้ขณะนั้นมีพระอรหันต์จำนวน 6 องค์ นับรวม พระพุทธองค์ ต่อมาพระพุทธองค์พร้อมพระสงฆ์สาวกได้อยู่จำพรรษาแรก ณ อสิปตนมฤคทายวัน ทรงแสดงธรรมโปรด

พระนาลกะและพระยสกุณบุตรพร้อมสหาย 55 คน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนาทำให้มีพระสงฆ์สาวกเกิดขึ้นจำนวน 60 องค์

พระพุทธองค์จึงส่งพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลไปทั่วชมพูทวีป โดยได้ประทานโอวาทแก่พระสงฆ์สาวกในคราวส่งไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่มหาชนทั้งหลายว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: วิ.มหา.อ. 6/38)

...ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าไปร่วมทางเดียวกันสององค์ จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี คุณภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม...

พระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ส่งพระสาวกจำนวน 60 องค์ ออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสาวกผู้ทำหน้าที่ออกประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ เรียกว่า **พระธรรมทูต** พระพรหมคุณาภรณ์ ([ป.อ. ปยุตฺโต], 2551: 144) ได้อธิบายว่า “ธรรมทูต คือ ผู้นำส่งศาสนแห่งธรรม หรือผู้ถือศาสนาส่งข่าวธรรม ทูตของธรรม หรือทูตผู้นำธรรมไปสื่อสาร ผู้สื่อสารแห่งธรรมคือพระภิกษุผู้ได้รับมอบหมายหรือแต่งตั้งให้เดินทางไปเผยแผ่ประกาศธรรมในต่างถิ่นต่างแดนในช่วงต้นพุทธกาล”

พระอรรถกถาจารย์ยังได้นำพระพุทธพจน์นี้มาประพันธ์เป็นพระคาถาแสดงให้เห็นว่าพระสาวกเหล่านั้นไปทำงานพระธรรมทูต (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2551: 145) ดังความในคาถาเหล่านั้นว่า

...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ เมื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น จงแยกย้ายกันเที่ยวจาริกนำธรรมไปให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย ตลอดทั่วแผ่นดินผืนนี้ เธอทั้งหลายอยู่ในที่สงัดวิเวกตามเขาเนินนwana ทำหน้าที่ประกาศสัทธรรมแก่โลก สืบจากเรา สม่าเสมอต่อเนื่องไป ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเมื่อทำงานพระ

ธรรมทูต จงเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติอันงาม จงกล่าวไขคำสั่งสอนของเราแก่เหล่า
 ประชาให้แจ่มแจ้ง เพื่อเห็นแก่นิสัยของเขา...

...เธอทั้งหลายผู้ไร้อาสวกิเลส หากใครเทียบเทียมมิได้ จงปิดประตูบายนเสียให้
 หมดสิ้นและจงเปิดประตู ผู้ทางสรรค์และโมกษธรรม เธอทั้งหลายผู้เป็นแหล่ง
 แห่งคุณความดีมีการุณธรรมเป็นต้น จงเพิ่มพูนปัญญาและศรัทธาแก่ชาวโลก
 ทั้งด้วยการเทศนาแก่เขาและการปฏิบัติตน ให้พร้อมทุกประการ คฤหัสถ์
 ทั้งหลายอุปการะพวกเธออยู่เป็นนิตย์ด้วยอามิสทาน เธอทั้งหลายก็ จงอุปการะ
 ตอบต่อพวกเขาด้วยธรรมทาน เธอทั้งหลายผู้ได้ทำกิจที่ควรทำของตนเองเสร็จ
 แล้ว จงบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยแสดงสัทธรรมยกธงชัยของผู้แสวงธรรม
 ขึ้นชูเกิด...

ท่านยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ธรรมทูต เป็นคำบาลี (ชมฺมทูเตยฺยํ = งานพระธรรมทูต) “ธรรม
 ทูต” เป็นคำที่ใช้เรียกพระอรหันตสาวก 60 องค์ ที่พระพุทธองค์ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาโดย
 ถือเป็นพระ “ธรรมทูต” ชุดแรกในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงกล่าวยังพวงเข้า
 ได้กับพระพุทธพจน์ข้างต้นและพระคาถาโอวาทปาติโมกข์ เพื่อใช้เป็นหลักนำทางการทำงานของ
 พระธรรมทูตทั้งหลายสืบต่อไป

คุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์

จากพระพุทธพจน์และพระคาถาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของ
 พระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์หรือพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านคุณสมบัติ อันเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระสงฆ์สาวก คือ พระสาวก
 เหล่านั้นได้บรรลุพระอรหันตผล เป็นพระอรหันต์ เห็นได้จากพุทธพจน์ของพระองค์ที่ว่า “พวก
 เธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์” พระพรหมคุณาภรณ์
 ([ป.อ. ปยุตฺโต], 2551: 137, 318, 513) อธิบายคำว่า บ่วง คือ บ่วงแห่งมาร ได้แก่ วัตถุกาม คือ รูป
 เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ที่น่ารัก น่าใคร่ และอธิบายว่า มาร คือ สิ่งที่มาบุคลลให้ตายจากความดี
 หรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ มี 5 ได้แก่ กิเลสมาร มารคือกิเลส เป็นต้น ดังนั้นผู้ใดละกิเลสได้
 สำเร็จธรรมอันประเสริฐ เรียกว่า สำเร็จอรหันต์ ท่านได้อธิบายว่า อรหันต์ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษ
 สูงสุดในพระพุทธศาสนา หรือเป็นผู้ไกลจากกิเลส และอีกประการหนึ่งเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลาจาร
 วัตร มีบุคลิกน่าเลื่อมใส ความประพฤดิเรียบร้อยดีงาม ซึ่งเห็นได้จากพระคาถาที่ว่า “พวกเธอเมื่อ
 ทำงานพระธรรมทูตจงเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติอันงาม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ

วโรรส (2529: 437) ได้อธิบายว่า วัตร คือ อันภิกษุควรประพฤติ ภิกษุผู้เอาใจใส่ประพฤติวัตรนั้นๆ ให้บริบูรณ์ ได้ชื่อว่า “อาจารย์สมุปนุโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยมรรยาท หรือ “วตฺตสมุปนุโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร เป็นคู่กับคุณบทว่า “ศีลสมุปนุโน” ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ท่านสรรเสริญไว้ในพระธรรมวินัย

2. ด้านความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน อันเป็นความสามารถในการนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไปกล่าวสอนแก่ประชาชนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง คือการแสดงธรรม ดังเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธี” ความสามารถในการแสดงธรรม โดยผู้แสดงธรรมพึงตั้งอยู่ในธรรมเทศกธรรม 5 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตโต], 2551: 164) ผู้มีองค์ธรรมของนักเทศก์ สำหรับผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจ มี 5 วิธีประกอบด้วย 1) อนุปุพพิกถ์ คือ กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ไปโดยลำดับ 2) ปริยายทสุสาวี คือ ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกย่องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล 3) อนุทยตฺ ปฏิจฺจ คือ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นที่ประ โยชน์แก่เขา 4) น อามิสฺนฺตโร คือ ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน 5) อตุตฺตานญฺจ ปรญฺจ อนุปฺหจฺจ คือ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม ยกตนไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

3. ด้านการทำหน้าที่เผยแพร่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) การทำหน้าที่ออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นผู้ที่มีกล้าหาญเด็ดเดี่ยว กล้าแสดงออก มีภาวะการเป็นผู้นำของศิษย์ ดังเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสององค์” ต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นหลัก เห็นได้จาก “พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” และเห็นได้จากพระคาถาที่ว่า “เพื่อเห็นแก่สันติสุขของเขา ทั้งยังต้องเป็นผู้มีก้น้อยสันโดษยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้” อันเห็นได้จาก “จงแยกย้ายกันเที่ยวจาริกนำธรรมไปให้แก่มนุษย์ทั้งหลายตลอดทั่วแผ่นดินผืนนี้ เธอทั้งหลายอยู่ในที่สงัดวิเวกตามเขาเงินเนินนา”

4.1.2 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดที่สอง 1,250 องค์

ความเป็นมาของพระธรรมทูตชุดที่สอง 1,250 องค์

อีก 4 เดือนต่อมาหลังจากส่งพระธรรมทูตชุดแรกออกช่วยประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ได้ประทานโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหัวใจสำคัญพระพุทธศาสนาแก่

พระสาวกจำนวน 1,250 องค์ วันมาฆบูชา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2529: 160-161) ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือจาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมมีองค์ 4 พระสาวกผู้เข้าประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์ 1 พระสาวกเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับอุปสมบทที่พระศาสดาประทานเอง 1 พระสาวกเหล่านั้นไม่ได้นัดหมาย ต่างมาพร้อมกันเข้าเอง 1 พระศาสดาประทานพระบรมพุทโธวาท ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ย่อหัวใจพระพุทธศาสนา 1 ที่เวฬุวนาราม พระโอวาทปาติโมกข์ยังแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ประทานหลักคำสอนสำคัญเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางการทำหน้าที่ออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ประทานโอวาทปาติโมกข์ดังนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ที.ม.อ.13/51-52)

...ขันติ คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสว่า พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย...

...การไม่ทำบาปทั้งสี่ การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย...

...การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 ความสำรวมในพระปาติโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้ในกัณฑ์อาหาร 1 ที่นอนที่นั่งอันสงัด 1 การประกอบความเพียรในอธิจิต 1 6 อย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย...

คุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดที่สอง 1,250 องค์

พระโอวาทปาติโมกข์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะของพระธรรมทูตชุดที่สอง 1,250 องค์ หรือพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล 2 ด้าน คือ

1. ด้านคุณสมบัติ อันเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระสงฆ์สาวก คือเป็นพระอรหันต์ ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธองค์ ล้วนเป็นผู้มีความอดทน ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นผู้สำรวมในพระปาติโมกข์ เป็นผู้บำเพ็ญเพียรสม่ำเสมอหรือเจริญสมาธิ ซึ่งเป็นหลักในการฝึกตนดีก่อนออกไปฝึกคนอื่น และจากพระโอวาทดังกล่าวที่ว่า “การประกอบความเพียรในอธิจิต” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2551: 482) ได้อธิบายศัพท์อธิจิตว่า

อธิจิต, อธิจิตต์ จิตอันยิ่ง เรื่องของการเจริญสมาธิอย่างสูง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมพัฒนาจิตใจอย่างสูงเพื่อให้เกิดสมาธิ

2. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) สำหรับการทำหน้าที่ของนักเผยแผ่นั้นต้องเป็นแบบสันติวิธี มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้คน สังคมและความสงบสุข เห็นได้จากพระโอวาทตอนท้ายว่าการไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ (มีความยินดีอย่างพอเพียง) เป็นผู้รู้ในกัณฑ์อาหาร มีที่นอนที่นุ่งอันสงัด คือความยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้ นอกจากนั้นพระโอวาทดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีเมตตา ได้แก่ การไม่ทำร้าย ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น หรือไม่เบียดเบียนผู้อื่น

4.1.3 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์

ความเป็นมาของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์

พระอสีติมหาสาวกจำนวน 80 องค์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยพระพุทธเจ้าออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีปมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน พระอสีติมหาสาวก หมายถึงพระอรหันตสาวก 80 องค์ ผู้เป็นพระเถระที่มีชื่อเสียง บรรจบ บรรณรุจิ (2537: 1) อธิบายว่า “อสีติ” และ “มหาสาวก” เมื่อรวมเข้าด้วยกันเป็นคำสมาสเป็น “อสีติมหาสาวก” แปลว่า พระสาวกผู้ใหญ่ 80 องค์ หรือพระสาวกผู้ยิ่งใหญ่ 80 องค์ หรือพระสาวกสำคัญ ซึ่งปัญญา ใ้ซึ่งบาง (ม.ป.ป.: 6) ได้อธิบายถึงคำว่า อสีติ แปลว่า 80 มหา แปลว่า ไ้ซึ่งใหญ่หรือมาก สาวก แปลว่า ผู้ฟัง รวมความว่า “ผู้ฟังหรือผู้ศึกษาธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์จำนวน 80 องค์” โดยพระอสีติมหาสาวก 80 องค์ มีรายนามดังต่อไปนี้

พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ พระอัสสชิ พระนาลกะ พระยสะ พระวิมลละ พระสุพาหุ พระปุลณชิ พระควัมปติ พระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ พระคยากัสสปะ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ พระมหาโกฏิฐิตะ พระมหากัปปินะ พระมหาจุนทะ พระอนรุทธะ พระกังขาเรวตะ พระอานนท์ พระนันทกะ พระภคุ พระนันทะ พระกิมพิละ พระภัททิยะ (กาฬโคธาบุตร) พระราหุล พระสีวลี พระอุบาลี พระทัฬพะ (มัลลบุตร) พระอุปเสนะ (วังคันทบุตร) พระขทิวณิเรวตะ พระปุลณมันตานีบุตร พระปุลณะ (สุนาปรันตกะ) พระโสณกุฎิกัณณะ พระโสณโกปิวิสะ พระราเช พระสุภูติ พระองคุลิมาล พระวัคคลี พระกาฬุทายี พระมหาอุทายี พระปิลินทวัจจะ พระโสภิตะ พระกุมารกัสสปะ พระรัฐบาล พระวังคีสะ พระสภิกะ พระเสละ พระอุปวาณะ พระเมฆิยะ พระสาकตะ พระนาคิตะ พระลกุณทกภัททิยะ พระปิณ โทลภารทวาชะ พระมหาป็นถ

พระจูฬปันถก พระพากุลละ พระกุนทธานะ พระพาหิยะ (ทารุจิริยะ) พระยโสชะ พระอชิตะ พระติสสเมตเตยยะ พระปุลณกะ พระเมตตคุ พระโศตกะ พระอุปสีวะ พระนันทะ พระเหมกะ พระโตเทยยะ พระกัปปะ พระชตุกัณณี พระภัทราวุธ พระอุทยะ พระโปสาละ พระโมฆราช พระปังกิยะ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 2)

พระพุทธเจ้าได้ประทานตำแหน่งเอตทัคคะแก่พระอสีติมหาสาวกผู้มีความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่างๆ จำนวน 41 องค์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 6) ดังรายนามเอตทัคคะในภาคผนวกที่ นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังได้ยกย่องตำแหน่งอัครสาวกด้วย อันหมายถึง พระสาวกผู้เลิศ ผู้ยอดเยี่ยมกว่าสาวกองค์อื่น คือ พระสารีบุตรเป็นอัครสาวกด้านขวา และพระมหาโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกด้านซ้าย

ชาติกำเนิดของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์นั้นมีหลากหลายวรรณะ ทั้งวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ (แพทย์) ศูทรและจัณฑาล โดยส่วนมากจะเกิดในวรรณะพราหมณ์ รองลงมาเป็น ไวศยะ (แพทย์) กษัตริย์ และจัณฑาล

สำหรับด้านการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาวิชาไตรเพทและศิลปวิทยาของพราหมณ์ มีเพียงพระอัญญาโกณฑัญญะที่ได้ศึกษาวิชาพิเศษคือมนต์ตรวจคุณลักษณะคนและเป็น 1 ในพราหมณ์ 8 คน ที่ได้เข้าร่วมทำนายพระลักษณะของเจ้าชายสิทธัตถะระชากุมาร การศึกษาจบไตรเพทและศิลปวิทยาของพราหมณ์นั้นถือว่าการศึกษาระดับสูงสุดและถือว่าผู้สำเร็จการศึกษาไตรเพทและศิลปวิทยาเป็นผู้ทรงภูมิความรู้และความสามารถเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไปในสมัยนั้น

การบรรลุนิพพานของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์นั้น อธิบายได้ว่า ทุกองค์มีสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เป็นผลทำให้ท่านเหล่านั้นบรรลุนิพพาน คือ การได้สะสมบำเพ็ญบุญบารมี ตั้งความปรารถนา ทำตามที่ทำปรารถนามาแต่อดีตชาติ เพื่อการบรรลุนิพพานไม่น้อยกว่า 100,000 กัป ทำให้มีอุปนิสัยที่จะบรรลุนิพพาน ประกอบด้วย การให้ทาน รักษาศีล การได้ฟังธรรม จนกระทั่งส่งผลในปัจจุบันชาติ คือ การได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก และได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในที่สุด (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 299-301)

พระอสีติมหาสาวก 80 องค์ล้วนเป็นพระอรหันต์ มีชาติตระกูลที่ดี มีการศึกษามีความสามารถพิเศษ ทรงภูมิธรรม ภูมิความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่ได้สะสมบำเพ็ญบุญมาแต่อดีตชาติและเป็นนักปฏิบัติ จึงทำให้ท่านเหล่านั้นมีบทบาทสำคัญในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ยังประโยชน์สุขแก่มนุษยชาติทุกชั้นวรรณะในสังคมอินเดีย ท่านได้ทำหน้าที่ตามกำลังความสามารถอย่างเต็มกำลังจนวาระสุดท้ายของชีวิต

อย่างไรก็ตาม ผลงานสำคัญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอสีติมหาสาวก 80 องค์ คัมภีร์มิได้บันทึกผลงานของท่านครบทั้ง 80 องค์ แต่ได้บันทึกไว้เพียง 37 องค์เท่านั้น และยังได้บันทึกภายิตคาถาอันทรงคุณค่ายิ่งไว้ 51 องค์ ซึ่งพอกกล่าวอ้างได้ว่าเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่ง ในบทนี้จึงได้นำภายิตคาถามาศึกษาและวิเคราะห์ด้วยกันกับผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอสีติมหาสาวก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระอัญญาโกณฑัญญะ

พระอัญญาโกณฑัญญะได้ไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนายังบ้านเกิดและได้แสดงธรรมโปรดบรรดาญาติให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทำให้ “ปุณณะ” บุตรของน้องสาว เลื่อมใสท่านมากและได้ออกบวช และท่านเป็นหนึ่งในคณะพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์ ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ครั้งแรกท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าไว้ในตำแหน่งเอกตักกะด้านรัฐัตถัญญ อันแปลว่า ผู้รู้ราตรินาน หมายถึง ได้บวชก่อนใคร ได้รู้ได้ฟังมาก (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 21)

พระอัญญาโกณฑัญญะได้กล่าวภายิตคาถาไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/459-461)

...อารมณันวิจิตรเป็นอันมาก มีอยู่ใน โลกอันเป็นปฐพีมณฑลนี้ ชะรอยจะทำ
ให้ ความดำริถึงอารมณว่างามอันประกอบด้วยราคะวุ่นวาย

ฝนตกลงมาในฤดูฝน พิงระงับธุลีที่ลมพัดฟุ้งขึ้นได้ ถันใด เมื่อใด พระอริย
สาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญา เมื่อนั้น ความดำริของพระอริยสาวกนั้นย่อมระงับไป
ฉันทัน

เมื่อใด พระอริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง
เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด

เมื่อใด พระอริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์
เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด

เมื่อใด พระอริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา
เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นี้เป็นทางแห่งความหมดจด

พระอัญญาโกณฑัญญะเถระองค์ใด เป็นผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีความ
บากบั่นอย่างแรงกล้า ละความเกิดและความตายได้ เป็นผู้บริบูรณ์ด้วย
พรหมจรรย์

พระอัญญาโกณฑัญญะเถระองค์นั้น ตัดกิเลสจตุตตะปุตริ่งจิตอันมั่นคง ตัด
บ่วงคือโอฆะ และทำลายภูเขาคืออวิชชาที่ทำลายได้ยากแล้ว ข้ามไปถึงฝั่งคือ
นิพพาน เป็นผู้เฟื่องฉายหลุดพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้แล้ว

ภิกษุมีใจฟุ้งซ่าน กลับกลอก คบหาแต่มิตรที่เลวทราม ถูกคลื่น (คือความ
โกรธ) ชัดไปจมอยู่ในห้วงน้ำใหญ่คือสงสาร

ส่วนภิกษุมีใจไม่ฟุ้งซ่านไม่กลับกลอก มีปัญญารักษาตน สำรวมอินทรีย์ คบ
หาแต่กัลยาณมิตรเป็นนักปราชญ์ พึงทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

นรชนยอมชুবยอม มีตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็นดั่งเถาหญ้านาง เป็นผู้รู้
ประมาณในข้าวและน้ำ แต่มีใจไม่ย่อท้อ ถูกเหยียบและยุงทั้งหลายกัดอยู่ในป่า
ใหญ่ พึงเป็นผู้มีสติอดกลั้นอยู่ในป่านั้นได้ เหมือนช้างที่อดทนในยุทธสงคราม

เราไม่อยากจะตาย ไม่อยากเป็นอยู่ แต่เราได้อยู่ เหมือนลูกจ้างรอค่าจ้างฉะนั้น

เราไม่อยากจะตาย ไม่อยากเป็นอยู่ แต่เรามีสติสัมปชัญญะเฉพาะหน้า รอเวลาอยู่

พระศาสดาเราได้ปรนนิบัติแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว เรา
ปลงภาระอันหนักลงแล้ว ถอดคัมภีร์อันนำไปสู่ภพได้แล้ว

เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นเราก็ได้
บรรลุแล้ว จะมีประโยชน์อะไรด้วยสักทิวาหรือ ผู้ว่ายากสำหรับเรา

ผลงานของท่านสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูตอันประกอบด้วยคุณสมบัติ
เฉพาะตัว คือ เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้รู้แจ้งธรรม (ปัญญา) เพราะได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาบัน
ก่อนใคร ทั้งยังเป็นเอกทัศคະດ້ານรัฐตัตถุญญ เป็นผู้สำรวมอินทรีย์ซึ่งเห็นได้จากครั้งที่ท่านเดินทาง
กลับบ้านเกิดไปแสดงธรรมโปรดบรรดาญาติ พระปณณมันตานีบุตรสังเกตคูกริยาอาการของท่าน
ตลอดเวลา รู้สึกเลื่อมใส จึงได้ขอบวช หลังบวชแล้วก็ได้บรรลุพระอรหันต์เป็นหนึ่งในพระอสีติ
มหาสาวกและเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 152) และสะท้อนเห็น
ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ การแสดงธรรม ซึ่งทำให้ผู้อื่นเลื่อมใสศรัทธาหันมานับ
ถือพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีการใช้เทคนิคการสอนแบบยกอุปมาอุปมัยด้วย

พระวัปปะ

คัมภีร์มิได้บันทึกผลงานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวัปปะไว้ มี
แต่ภายิตถาถาอันทรงคุณค่ายิ่งที่พอกกล่าวอ้างได้ว่าเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีก
ประการหนึ่ง หลังบรรลุอรหัตผล ท่านได้พิจารณาคุณสมบัติที่ตนได้ จึงทำให้เข้าใจถึงพระคุณของ

พระพุทธเจ้า ว่ายิ่งใหญ่และรู้ลึกถึงความผิดพลาดของกลุ่มของท่านที่แสดงกิริยาไม่เคารพ
พระพุทธเจ้าคราวเสด็จมาถึงในระยะแรก (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 24)

พระวิปถะระแสดงความรู้อลึกเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า
(มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/304)

...ผู้เห็นย่อมเห็นทั้งผู้เห็นและผู้ไม่เห็น ผู้ไม่เห็นย่อมไม่เห็น ทั้งผู้ไม่เห็นและ
ผู้เห็น...

ภายิตข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูตด้านความสามารถใน
การเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง มีเนื้อหากระทัดรัด เล่นคำ
ใช้ภาษาได้อย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้ฟังติดตาม

พระมหานามะ

พระมหานามะท่านมีผลงานการเผยแผ่พุทธศาสนาครั้งสำคัญ คือการเดินทางไปยัง
เมืองมัจฉิกาสณฑ์ จิตตคฤหบดีเห็นท่านแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงได้อาราธนานิมนต์ให้เข้าไปฉัน
ภัตตาหารในเรือน ครั้นฉันภัตตาหารเสร็จแล้วท่านได้แสดงธรรมโปรดจิตตคฤหบดี จนได้บรรลุ
โศคาปัตติผล ทำให้จิตตคฤหบดีเกิดศรัทธามาก ถวายอุทานชื่ออัมพากวันของตนให้เป็นวัดและ
เปิดรับพระพุทธศาสนาจากทั่วทิศานุทิศ ยังผลให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในเมืองมัจฉิกาสณฑ์
ท่านเป็นหนึ่งในคณะพระธรรมทูตชุดแรก 60 องค์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 20)

ผลงานข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ด้านคุณสมบัติ ท่านเป็น
ผู้มีความรู้วิชาทางธรรมอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สำรวมในพระปาติโมกข์ คือ มีวัตรปฏิบัติไม่เคารพ
เลื่อมใส เมื่อจิตตคฤหบดีเห็นท่านแล้วเกิดเลื่อมใส ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน
ท่านสามารถแสดงธรรมจนทำให้จิตตคฤหบดีบรรลุ โศคาปัตติผล

พระอัสสชิ

พระอัสสชิท่านมีผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทำให้พระพุทธเจ้าได้
พระอัครสาวก คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เมื่อครั้งพระอัสสชิจาริกอยู่ในแคว้นมคธ
วันหนึ่งปริพาชกอุปติสสะมาพบท่านเดินบิณฑบาตอย่างสำรวมอยู่นอกเมืองราชคฤห์ เกิดเลื่อมใส
จึงตามไปสนทนาด้วย ท่านได้แสดงธรรมให้ปริพาชกอุปติสสะฟังแต่โดยย่อความว่า “ธรรมเหล่านี้
เกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และตรัสความดับธรรมเหล่านั้นไว้ด้วย
พระมหาสมณะ มีปกติตรัสอย่างนี้” ยังผลให้ปริพาชกอุปติสสะรู้แจ้งได้บรรลุ โศคาปัตติผล และ

กลับไปกล่าวธรรมตามที่รู้แจ้งนั้นแก่ปริพาชกโกณฑิยะผู้เป็นเพื่อน ยังผลให้ปริพาชกโกณฑิยะได้บรรลุโศคาปัตติผลด้วย

พระอัสสชิยังแนะนำให้ปริพาชกทั้งสองเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดเวฬุวัน แล้วได้ทูลขอบวชพร้อมด้วยบริวารของตน ครั้นบวชแล้ว ปริพาชกอุปติสสะมีชื่อว่า “สารีบุตร” ส่วนปริพาชกโกณฑิยะมีชื่อว่า “โมคคัลลานะ” พระเถระทั้งสองได้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 20)

ผลงานข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ด้านคุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีความรู้วิชาทางธรรม กล่าวคือ อธิบายหลักธรรมโดยย่อได้อย่างแจ่มแจ้ง แสดงให้เห็นถึงท่านเป็นผู้มีปัญญาและเป็นผู้ปฏิบัติทานาเคารพ คือ เป็นผู้สำรวมอินทรีย์ด้วยอาการเดินอย่างสงบ ไปบังคมทูลทำให้ปริพาชกเกิดความเลื่อมใส ส่วนด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ การแสดงธรรมที่ทำให้ปริพาชกอุปติสสะได้รู้แจ้งในธรรมและบรรลุโศคาปัตติผล

พระนาลกะ

พระนาลกะหลังบรรลุพระอรหัตผลแล้ว ท่านมีชีวิตรอยู่ได้ 7 เดือน คัมภีร์ไม่ได้บันทึก ผลงานสำคัญด้านการเผยแผ่ของท่านไว้ แต่จากการปฏิบัติโมเนยปฏิบัติทาอย่างเคร่งครัดขั้นสูงสุดสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูตด้านคุณสมบัติเฉพาะตัว คือ ท่านเป็นผู้มีปฏิบัติด้านจิตตภาวนา มีความอดทน มีความเพียรพยายามอย่างยิ่ง การปฏิบัติโมเนยปฏิบัติทาหรือข้อปฏิบัติของมุนีนั้น เป็นผู้มีความรู้ ความเพียรและความอดทนเป็นเลิศ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 20)

พระยสะ

พระยสะอยู่ในคณะพระสาวก 60 รูปชุดแรกที่พระพุทธเจ้าส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาแม้คัมภีร์มิได้บันทึกผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านไว้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 35) แต่พระยสะท่านได้กล่าวภายิตคาถาอันทรงคุณค่ายิ่งที่สนับสนุนและกล่าวอ้างได้ว่าเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร. อ. 50/518)

...เราเป็นผู้ลุบไล้ดีแล้ว มีเครื่องนุ่งห่มอันงดงาม ประดับด้วยสรรพากรณ์ ได้บรรลุวิชา 3 แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว...

ภายิตดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านนั้นเป็นผู้มีความรู้วิชาทางธรรมอย่างลึกซึ้งแจ่มแจ้ง เป็นผู้มีความรู้แจ้งในธรรมนั้น ซึ่งทำให้

ท่านบรรลุลหุธรรมขณะยังครองเพศนราวาส ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาได้อย่างไพเราะ น่าฟังและเข้าใจได้ง่าย

พระควัมปติ

บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายไว้ว่า (2537: 38-39) พระควัมปติท่านอยู่ในขณะพระธรรมจาริกชุดแรก 60 องค์ ที่พระพุทธเจ้าส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาและยังมีผลงานการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ หลังจากที่ท่านได้บรรลุลหุธรรมแล้ว คราวหนึ่งได้จำพรรษาอยู่ ณ ป่าอัญชันวัน เมืองสาเกต กับพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก ปรากฏว่าเสนาสนะไม่พอ พระภิกษุสามเณรที่ไม่ได้เสนาสนะต้องพากันไปจำวัดตามหาดทรายชายฝั่งแม่น้ำสรภูมิซึ่งอยู่ใกล้ ๆ วิหาร ตกเที่ยงคืนเกิดฝนตกน้ำหลาก พระเณรต้องหนีน้ำกันจ้าละหวั่น ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้พระควัมปติให้ไปใช้ฤทธิ์กั้นสายน้ำช่วยพระเณรที่กำลังเดือดร้อน

ท่านไปตามพุทธบัญชาแล้วใช้พลังฤทธิ์กั้นสายน้ำไม่ให้ไหลมารบกวนพระเณรอีก อยู่มาวันหนึ่งท่านกำลังนั่งแสดงธรรมให้เทวดาฟัง พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสสรรเสริญท่านไว้ว่า

เทวดาและมนุษย์ต่างพากันนอบน้อมพระควัมปติ

ผู้ใช้ฤทธิ์ห้ามแม่น้ำสรภูมิไม่ให้ไหล

พระควัมปติไม่ติดอยู่ในกิเลสและตัณหาใด ๆ

ไม่หวั่นไหวต่ออะไรทั้งสิ้น ล่วงพ้นเครื่อง

ข้องได้ทุกอย่าง เป็นมหามุนีผู้ขึ้นฝั่งแห่งภพได้

จากผลงานข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านนั้นเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่มีฤทธิ์สามารถห้ามน้ำสรภูมิไม่ให้ไหลได้ ทั้งยังมีความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ การแสดงธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งลึกซึ้ง ส่วนการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนากิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อนและมีความเคารพต่อองค์พระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

พระวิมลและพระสุพาหุ

ท่านทั้งสององค์ได้กล่าวภายิตคาถาแสดงความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม วันหนึ่งท่านอยู่ท่ามกลางบรรยาภาศอันน่าสะพรึงกลัว มีฝนตกหนัก ไฟแลบ ลมพัดแรง แต่ท่านหาได้หวาดกลัวไม่และท่านทั้งสองได้กล่าวแสดงความรู้สึกร่วมนั้น(บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 40)

พระวิมลเถระได้แสดงภายิตคาถาไว้ดังนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/263)

...แผ่นดินชุ่มน้ำด้วยน้ำฝน ลมก็พัด สายฟ้าก็แลบอยู่ทั่วฟ้า (แต่) วิตกทั้งหลาย
สงบไป จิตของเราตั้งมั่นเป็นอันดี...

ส่วนพระสุพาหุเถระได้แสดงภยิตถาคตาไว้อย่างนี้ว่า (มุลินธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552:
พ. เถร. อ. 50/274)

...ฝนตกลงมา มีเสียงไฟเพราะดังเสียงเพลงขับ กุฎีของเรามุงบังมิดชิดแล้ว จิต
ของเราตั้งมั่นดีแล้ว ถ้าอยากจะตก ก็เชิญตกลงมาเถิดฝน...

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีจิตตภาวนา มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นความสามารถในการใช้ภาษาด้วยวิธียกอุปมาอุปมัยมาถ่ายทอดหลักธรรมเปรียบเทียบกับธรรมชาติให้เห็นภาพและเข้าใจได้ง่าย

พระอรุเวลกัศสปะ

พระอรุเวลกัศสปะหลังได้บรรลुพระอรหันต์แล้ว พระพุทธองค์ได้ยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านนิบบริวารมากและท่านยังมีผลงานสำคัญช่วยพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อครั้งพระองค์ได้เสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยพราหมณ์และคหบดี ด้วยการสนทนากับพระพุทธเจ้าซึ่งพระองค์หวังจะเปลื้องความสงสัยของพวกเขาเหล่านั้นมีใจความว่า (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 44-47)

พระพุทธเจ้า: กัศสปะเธออยู่ในอรุเวลาเสนานิคมมานาน เคยเป็นอาจารย์สั่งสอนชฎิลให้บำเพ็ญพรตจนร่างกายซูบผอม แต่เธอมาได้เห็นอะไรจึงยอมเลิกบูชาไฟเสียเล่า

พระอรุเวลกัศสปะ: การบูชาขัณฐ์ กล่าวยกย่องรูป เสียง กลิ่นและรสที่น่าปรารถนา และกล่าวยกย่องสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่ำนั่นเป็นมลทิน เพราะเหตุนี้จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา

พระพุทธเจ้า: กัศสปะ ใจของเธอไม่ยินดีแล้วในอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รสแล้ว บัดนี้ใจของเธอยินดีในสิ่งใดเล่า ยินดีในเทวโลกหรือมนุษย์โลก

พระอุรุเวลกัสสปะ: ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีการยึดถือ ไม่มี
กังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่ผันแปร ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะ
ฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงบูชา

พระอุรุเวลกัสสปะหลังกราบทูลแล้วก็ลุกขึ้นชบศิระষะแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า ได้
กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระบรมศาสดา พระองค์เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็น
พระสาวก”

จากกิริยาอาการและคำพูดของพระอุรุเวลกัสสปะยังผลให้พราหมณ์และคหบดีทั้ง 12 นหุต
เข้าใจถูกต้อง คลายความสงสัยและหันมาศรัทธามากขึ้นในพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงแสดง
อนุปฏิพพิทาและอริยสัจ 4 ให้ฟัง ส่งผลให้พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยพราหมณ์และคหบดี 11 นหุต
ได้บรรลุโสดาปัตติผล ส่วนพราหมณ์และคหบดีที่เหลือ 1 นหุตเกิดศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย
ได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ

พระอุรุเวลกัสสปเถระยังได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย,
2552: พ. เถร. อ. 52/139)

เรายังเป็นคนหลงโลกด้วยความริษยาและมานะ ไม่นอบน้อม จนกระทั่ง
ได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระโคตม ผู้เรืองยศ

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นสารถิฝีกนรชน ทรงทราบความดำริของเรา
ทรงตักเตือนเรา แต่นั้น เราได้เกิดความสลดใจ ขนลุกชูชันอย่างไม่เคยเป็น

ความสำเร็จเล็กน้อยอันใดของเรา ครั้งเคยเป็นชฎิลมาก่อน เราได้สละ
ความสำเร็จอันนั้น ในครั้งนั้น แล้วบวชในศาสนาของพระชินเจ้า

เมื่อก่อนเรายินดีในการบูชาัญญ มุ่งหวังแต่กามารมณ์ ภายหลัง เราถอนราคะ
โทสะและโมหะได้แล้ว

เรารู้ชั้นบัญญัติอันอาศัยอยู่ในกาลก่อน ชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว เป็นผู้
มีฤทธิ์ ภูจิตของผู้อื่นและบรรลุทิพยโสด

อนึ่ง เราออกบวชเป็นบรรพชิตเพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นอันเป็นที่สิ้น
ไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวง เราได้บรรลุแล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความรู้ในทางธรรมอย่างแจ่มแจ้ง มีความเคารพในพระพุทธองค์ เมื่อกราบทูลเสร็จแล้วก็ลุกขึ้นไปชบสรีระอยู่แทบพระบาท เป็นผู้มีความรู้ที่สั่งสอนผู้อื่นได้โดยง่าย มีความสามารถในการสนทนาตอบคำถามของพระพุทธเจ้าได้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจนและถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง

พระนทีกัศสปะ

พระนทีกัศสปะเถระนั้นครั้งหนึ่งท่านเกิดปีติในผลของการปฏิบัติธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ไปรดถึงแม่น้ำเนรัญชรา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 48)

พระนทีกัศสปะเถระได้กล่าวภยิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร. อ. 52/92)

พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่แม่น้ำเนรัญชรา เพื่อประโยชน์แก่เราหนอ เพราะเราได้ฟังธรรมของพระองค์แล้ว ละมิจฉาทิฏฐิได้

เมื่อเรายังเป็นปุถุชนยังมีคมนอยู่ สำคัญว่าการบูชาญนี้ เป็นความบริสุทธิ์ จึงได้บูชาญต่าง ๆ และได้บูชาไฟ

เล่นไปสู่ป่าชฎคือทิฏฐิ ลุ่มหลงไปด้วยการเชื่อถือผิด เป็นคนตาบอดยังไม่รู้แจ้ง สำคัญความไม่บริสุทธิ์ว่าเป็นความบริสุทธิ์

(บัดนี้) เราละมิจฉาทิฏฐิได้แล้ว ทำลายภพทั้งปวงหมดแล้ว เราบูชาไฟคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นทักษิณบุคคล เราขอนมัสการพระตถาคต

ความลุ่มหลงทั้งปวงเราละหมดแล้ว ภาวตัณหาเราทำลายแล้ว การเวียนว่ายตายเกิดสิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณของพระพุทธเจ้า มีความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือความสามารถในการกล่าวถึงการบรรลุธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีใจความกะทัดรัดและชี้ให้เห็นถึงเหตุจากการบรรลุธรรมด้วยการยกอุปมาอุปมัย

พระคยากัศสปะ

พระคยากัศสปะเกิดปีติในการลอยบาปแบบใหม่ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 48)

ต่อมาท่านได้กล่าวภายิตคาถาไว้ดังนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/98)

เรานั้นลงไปลอยบาปในแม่น้ำคยา ในเทศกาลเพ็ญเดือน 4 (คยฝักคฺฉฺนี) วันละ 3 ครั้ง คือเวลาเช้า เวลาเที่ยง เวลาเย็น ด้วยเห็นว่า

บาปใดที่เราทำไว้ในชาติก่อน บัดนี้ เราจะลอยบาปนั้นในที่นี้ เราได้มีความเห็นอย่างนี้มาก่อน

เราได้ฟังวาจาอันเป็นสุภายิต เป็นบทอันประกอบด้วยเหตุผลแล้ว พิจารณาเห็นเนื้อความได้ถ่องแท้ ตามความเป็นจริง โดยอุบายอันชอบ

จึงได้ล้างบาปทั้งปวง เป็นผู้ไม่มีมลทิน เป็นผู้ล้างแล้ว สะอาด บริสุทธิ์ เป็นทายาทของพระพุทธเจ้า เป็นบุตรผู้เป็นโอรสของพระพุทธเจ้า

เราได้หยั่งลงสู่กระแสน้ำคือมรรคอันมีองค์ 8 ลอยบาปทั้งปวงแล้ว เราได้บรรลุวิชา 3 แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ เป็นการถ่ายทอดหลักธรรมที่เกิดจากการปฏิบัติ ด้วยภาษาที่เรียบง่าย ยกอุปมาอุปมัยไปตามลำดับ มีเนื้อหาสาระแจ่มแจ้งชัดเจน

พระสารีบุตร

พระสารีบุตรนั้นท่านเป็นอัครสาวกและได้รับการยกย่องด้านเป็นผู้มีปัญญามากจากพระพุทธเจ้า ทั้งยังได้เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่พระศาสนา มีบทบาทสำคัญต่องานคณะสงฆ์อย่างมาก ผลงานสำคัญของท่านต่อพระพุทธศาสนา คือ พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ บวชให้สามเณรหลายองค์ เช่น สามเณรราหุล สามเณรสังกัจจะ สามเณรทัพพะ และยังได้นำน้ำใจให้น้องชาย คือ พระจุนทะ พระอุปเสนะ พระเรวตะ และน้องสาว คือ จالا อุปจالا และสิสุปจالا ออกบวชในพระพุทธศาสนา

ท่านยังเป็นผู้เสนอแนะให้พระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบท เพื่อช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป และเสนอให้ทำสังคายนารวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ กล่าวคือ ธรรมที่มี 2 ข้อก็จัดไว้หมวดหนึ่ง จนถึงธรรม 12 ข้อ ซึ่งต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพาน พระมหากัสสปะได้ประชุมสงฆ์ทำสังคายนา ก็ได้จัดทำตามแนวทางที่พระสารีบุตรเสนอไว้ ท่านได้สอนพระลูกศิษย์ให้บรรลุพระอรหัตผล ในวาระสุดท้ายท่านได้แสดงธรรมโปรดโยมมารดาพรรณนาถึงพระพุทธคุณนานาประการ ได้แก่ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระ

อรหันต์ ห่างไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง โยมมารดาฟังแล้วเลื่อมใสยิ่งนัก และเมื่อจบพระธรรมเทศนา นางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล นับได้ว่าท่านได้ตอบแทนพระคุณโยมมารดา ด้วยการตอบแทนที่ล้ำค่า คือ ให้พ้นจากความเห็นผิดที่มีมานานเสียได้ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 60-61)

พระสารีบุตรเถระ เมื่อพยากรณ์หรือตัดสินแก่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ท่านได้กล่าวภาษิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 53/217-219)

ผู้ใดสมบูรณ์ด้วยศีล สงบระงับ มีสติ มีความดำริชอบไม่ประมาทแล้ว ยินดีแต่เฉพาะกัมมัญฐานภาวณา อันเป็นธรรมภายใน มีใจมั่นคงอยู่ผู้เดียว ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่าภิกษุ

ภิกษุเมื่อฉันอาหารจะเป็นของสดหรือของแห้งก็ตาม ไม่ควรฉันให้อิ่มเกินไป ควรเป็นผู้มีท้องโปร่ง มีอาหารพอประมาณ มีสติอยู่

ควรดฉันก่อนอิ่ม 4-5 คำแล้วดื่มน้ำ เท่านั้นเป็นการเพียงพอเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว

อนึ่ง การนุ่งห่มจีวรอันเป็นกบปิยะซึ่งมุ่งหมายเพียงประโยชน์เท่านั้น เป็นการเพียงพอเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว

เมื่อภิกษุนั่งขัดสมาธิในกุฎี ที่ฝนตกไม่เปียกเขาทั้งสอง กุฎีเท่านั้นเป็นการเพียงพอเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีใจเด็ดเดี่ยว

ภิกษุของค์ใดพิจารณาเห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ พิจารณาเห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศรปักอยู่ที่ร่างภิกษุนั้น ไม่มีความถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตนในระหว่างเวทนาทั้งสอง (อทุกข์ขมสุขเวทนา) จะพึงติดอยู่ในโลกอย่างใดด้วยกิเลสอะไรด้วยเล่า

ภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อน ได้สดับน้อย ไม่เอื้อเฟื้อ อย่าได้มีในสำนักของเรา แม้ในกาลไหนๆ เลย จะมีประโยชน์อะไร ด้วยการให้อิวาทอะไรแก่บุคคลเช่นนั้น ในหมู่สัตว์โลกนี้

อนึ่ง ขอให้ภิกษุผู้เป็นพหูสูต เป็นนักปราชญ์ตั้งมั่นด้วยดีในศีล ประกอบใจให้สงบระงับเป็นเนืองนิตย์ จงมาสถิตอยู่บนศีรษะของเราเถิด

ภิกษุใดประกอบด้วยธรรมเครื่องเนิ่นช้า ยินดีในธรรมเครื่องเนิ่นช้า ภิกษุนั้นย่อมพลาดจากนิพพาน อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม

ส่วนภิกษุใดละกรรมเครื่องเน้นซ้ำได้แล้ว ยินดีในอริยมรรคอันไม่มีกรรมเครื่องเน้นซ้ำ ภิกษุนั้นย่อมบรรลุนิพพาน อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ อันยอดเยี่ยม

พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่ในสถานที่ใด จะเป็นบ้านหรือป่าก็ตาม เป็นที่คองหรือที่ลุ่มก็ตาม สถานที่นั้นเป็นภูมิสถานที่น่ารื่นรมย์

คนผู้แสวงหากามย่อมไม่ยินดีในป่าอันน่ารื่นรมย์ใด ท่านผู้ปราศจากความกำหนดจักยินดีในป่าอันน่ารื่นรมย์นั้น เพราะท่านเหล่านั้นไม่ใช่ผู้แสวงหากาม

บุคคลควรเห็นผู้มีปัญญาชี้โทษ มีปกติกล่าวข่มขี้ เหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ควรคบบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่อคบกับบัณฑิตเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลย

ผู้ใดฟังกล่าวสอนปราศสอนห้ามจากกรรมที่มีโทษของสัตว์นรก ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของสัตว์นรก แต่ไม่เป็นที่รักของสัตว์นรก

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว มีพระจักขุ ทรงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นอยู่ เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ เราผู้มุ่งประโยชน์ได้ตั้งใจฟัง

การตั้งใจฟังของเรานั้นไม่ไร้ประโยชน์ เราจึงเป็นผู้หลุดพ้น หาอาสวะมิได้ เราไม่ได้ตั้งความปรารถนาเพื่อปุพเพนิวาสญาณ ทิพยจักขุญาณ เจโตปริยญาณ อิทธีวิธญาณ จุฑุปปาตญาณ ทิพยโสตญาณ อันบริสุทธ์

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้ทรงความรู้ทางธรรม ทรงปัญญามาก จากการได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีปฏิภาณคือ มีศีลและบำเพ็ญเพียรสมาธิ เจริญจิตตภาวนา มีความกตัญญู ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งด้วยภาษาที่เรียบง่าย ยกอุปมาอุปมัยมาพรรณนาให้เข้าใจได้ง่าย ทั้งยังเป็นผู้มีความมกน้อยสันโดษ ส่วนด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) ท่านเป็นผู้อนุเคราะห์และสงเคราะห์เหล่าบรรพชิตตลอดถึงมหาชนทั้งหลาย

พระมหาโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะท่านเป็นอัครสาวกและได้รับการยกย่องด้านมีฤทธิ์ ผลงานสำคัญของท่านคือการแสดงฤทธิ์ปราบบุคคลผู้เป็นมิถิยาที่ภูมิจำนวนมากให้คลายเห็นผิด แล้วหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อย่างเช่นที่เมืองราชคฤห์ ท่านได้แสดงฤทธิ์ปราบเศรษฐีมัจฉริยโกสิยะด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น บังหวนควันไฟ เดินจงกรมในอากาศ จนเขาเกิดความกลัวและยอมเข้าเฝ้า

พระพุทธเจ้า ทำยที่สุดก็ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย ท่านได้ปราบมารผู้มีความเห็นผิดด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นกัน จนมารยอมแพ้

นอกจากนั้นท่านยังได้ปราบนาคราชนั้น โทปนันทะด้วย เมื่อคราวที่พระเทวทัตประกาศแยกตนออกจากพระพุทธเจ้า แล้วพาพระวัชชีบุตรซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน ไปอยู่ที่คยาสิสประเทศ พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระอัครสาวกทั้งสองไปแก้ปัญหานั้น ผลปรากฏว่าท่านได้แสดงธรรม และพูดเกลี้ยกล่อมให้พระวัชชีบุตรกลับมาเข้าอยู่ในคณะสงฆ์ตามเดิม โดยปล่อยให้พระเทวทัตกับศิษย์ของท่านจำนวนหนึ่งอยู่กันอย่างโดดเดี่ยว (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 61)

พระมหาโมคคัลลานะยังได้กล่าวภายิตคาถาไว้ในโอกาสต่าง ๆ กันไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 53/408-409)

เราทั้งหลายผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ยินดีเฉพาะอาหารในบาตรอันได้มาด้วยการแสวงหา มีจิตใจมั่นคงด้วยดีในภายใน ย่อมทำลายเสนาของมัจจุราชเสียได้

เราทั้งหลายผู้ถือการอยู่ในป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ยินดีเฉพาะอาหารในบาตรอันได้มาด้วยการแสวงหา ย่อมกำจัดเสนาของมัจจุราชเสียได้ เหมือนช้างทำลายเรือนไม้้อฉะนั้น

เราทั้งหลายผู้ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร มีความเพียรเป็นนิตย์ ยินดีเฉพาะอาหารในบาตรอันได้มาด้วยการแสวงหา มีจิตใจตั้งมั่นด้วยดีในภายใน ย่อมทำลายเสนาของมัจจุราชเสียได้

เราทั้งหลายผู้ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร มีความเพียรเป็นนิตย์ ยินดีเฉพาะอาหารในบาตรอันได้มาด้วยการแสวงหา ย่อมกำจัดเสนาของมัจจุราชเสียได้ เหมือนช้างทำลายเรือนไม้้อฉะนั้น

พระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวภายิตสอนหญิงแพศยาซึ่งมาเล่าโลมท่านว่า

น่าตึเตียนกระท่อมคือสรีระ อันสำเร็จด้วยโครงกระดูก อันฉาบทาด้วยเนื้อ ร้อยรัดด้วยเส้นเอ็น เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น เธอมาขีตรางที่สัตว์อื่นหมายปอง ว่าเป็นของเรา

ในร่างกายของเธอ ซึ่งเป็นเช่นกับถูงอันเต็มไปด้วยครูด มีหนังห่อหุ้มปกปิดไว้ เป็นเหมือนนางปีศาจ มีฝีที่อก มีช่อง 9 ช่อง เป็นที่ไหลออกเนื่องนิตย์

ภิกษุควรละเว้นสรีระของเธอ อันมีช่อง 9 ช่อง สังกั้นเหม็น เป็นที่ตั้งแห่ง
เครื่องผูกพัน ดังชายหนุ่มผู้รักความสะดวก เห็นคุณแล้วหลีกเลี่ยงห่างไกลฉะนั้น
หากว่า คนพึงรู้จักสรีระของเธอเช่นกับที่ฉันรู้จัก ก็ละเว้นเสียห่างไกล เหมือน
คนรักสะดวก เห็นหลุมคูถในฤดูฝน แล้วหลีกเลี่ยงห่างไกล ฉะนั้น

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้ที่มีฤทธิ์มาก จากการได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีความรู้ในธรรมอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้ที่มีจิตใจตั้งมั่นในจิตตภาวนา มีความมักน้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ การแสดงธรรมที่ทำให้ผู้อื่นเห็นตามได้ มีความสามารถถ่ายทอดหลักธรรม ด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่ายและคิดตามได้ ยกอุปมาอุปมัยให้เห็นภาพชัดเจน ส่วนการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์และสงเคราะห์เหล่าบรรพชิตและอุทิศตนด้วยความมุ่งมั่นกระทำเพื่อประโยชน์สุขของหมู่คณะสงฆ์และต่อส่วนรวม

พระมหากัสสปะ

พระมหากัสสปะนั้นมีผลงานที่นับว่าสำคัญยิ่งต่อพระพุทธศาสนาทั้งสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาล ท่านได้รับการยกย่องด้านสมาทานธุดงค์ ช่วยพระพุทธเจ้าทำหน้าที่สอนพระภิกษุจนมีพระภิกษุเป็นศิษย์ถึง 500 องค์ และหลังพุทธกาล คือ เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ท่านได้เป็นประธานในการจัดทำสังคายนาพระธรรมวินัยและได้คัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม คือ ได้บรรลุนิพพาน 6 และแตกฉานในปฏิสัมภิทา 4 จำนวน 499 องค์ นับรวมท่านเป็นจำนวน 500 องค์

จากนั้นร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภาระ แคว้นมคธ สมัยนั้นมีพระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ และการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งนี้ นับว่าสำคัญยิ่งเพราะช่วยรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และจัดหมวดหมู่ออกเป็น 2 หมวด คือ พระธรรมกับพระวินัย เพื่อสะดวกในการศึกษาและจดจำ ซึ่งทำให้พระธรรมยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 85)

ท่านได้กล่าวภายิตคาถาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมสอนพระภิกษุทั้งหลายให้เห็นคุณค่าของการอยู่ในที่สงัดไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 53/316-321)

ผู้มีปัญญาเห็นว่า ไม่ควรอยู่คึกคักด้วยหมู่ เพราะผู้มีใจฟุ้งซ่าน ย่อมได้สมาธิ
โดยยาก การสงเคราะห์ชนต่าง ๆ เป็นความลำบาก ดังนี้ ไม่พึงขบใจหมู่คณะ

นักปราชญ์ไม่ควรเกี่ยวข้องกับตระกูลทั้งหลาย เพราะเป็นเหตุทำให้ ฟุ้งซ่าน ได้สมาธิโดยยาก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตระกูลนั้น ย่อมต้องชวนขวยในการ เข้าไปสู่ตระกูล มักคิดรสอาหาร ย่อมละทิ้งประโยชน์อันจะนำความสุขมาให้

นักปราชญ์กล่าวว่าการกราบไหว้และการบูชาในตระกูลทั้งหลาย เป็นเปือก ตมและเป็นลูกศรที่ละเอียดอ่อนได้ยาก เป็นสักการะที่บุรุษผู้เลวทรามจะได้ยาก

เราลงจากเสนาสนะแล้ว เข้าไปบิณฑบาตยังนคร เราได้เข้าไปหาบุรุษโรค เรือนผู้กำลังบริโภคอาหารด้วยความเอื้อเฟื้อ

เราได้ปฏิบัติตามพระศาสดาจบแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว เราปลงภาระอันหนักลงแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี

พระสมณ โคดมผู้ทรงพระคุณหาปริมาณมิได้ มีพระทัยน้อมไปในเนกขัมมะ ทรงสลักภพทั้ง 3 ได้แล้ว ไม่ทรงติดอยู่ด้วยจิวร บิณฑบาตและเสนาสนะ เปรียบ เหมือนบัวไม่ติดน้ำฉะนั้น

พระองค์ทรงเป็นจอมนักปราชญ์ มีสติปัญญาเป็นพระศอ มีศรัทธาเป็น พระหัตถ์ มีปัญญาเป็นพระเศียร ทรงพระปริชามาก ทรงดับเสียแล้วซึ่งกิเลส และกองทุกข์ เสด็จเที่ยวไปตลอดกาลทุกเมื่อ

จากผลงานข้างต้น สะท้อนคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านนั้น เป็นผู้ มีปฏิปทาบำเพ็ญเพียรสมาธิ (จิตตภาวนา) เป็นนิศัยซึ่งเห็นได้จากการสมาทานธุดงค์ 13 ข้ออย่าง เกร่งครัด เป็นผู้มีความรู้แจ้งหลักธรรม เป็นผู้มีความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวดและเป็นผู้มีความมก น้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในเผยแผ่หรือสั่งสอน สามารถแสดงธรรมสอนพระภิกษุให้บรรลु พระอรหันต์ และการถ่ายทอดหลักธรรมของท่านก็ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ยกอุปมาอุปมัย ได้อย่างแจ่ม แจ่มมีความไพเราะก่อให้เกิดปัญญาแก่ผู้ฟัง สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) นั้น ท่านเป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่คณะสงฆ์ เป็นผู้นำหมู่สงฆ์ คือ รับเป็นประธานจัดทำสังคายนา ทำให้รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดทั้งเพื่อประโยชน์สุขแก่คณะสงฆ์และพุทธบริษัท

พระอุปเสนะ

พระอุปเสนะนั้นมีผลงานสำคัญ คือ การสั่งสอนอบรมสัททวิหริกาให้ปฏิบัติอย่าง เกร่งครัด กล่าวคือ หลังจากบรรลุพระอรหันต์ผล ท่านได้สมาทานธุดงค์ครบ 13 ข้อ และเมื่อท่าน เป็นอุปัชฌาย์บวชให้พระสัททวิหริกา ท่านได้ชักนำให้พระภิกษุเหล่านั้นสมาทานธุดงค์ตามกำลัง ความสามารถ ทุกองค์ล้วนปฏิบัติธุดงค์อย่างเคร่งครัด โดยบางองค์สมาทานเพียงบ้างข้อ ขณะบาง องค์สมาทานหมดทุกข้อ ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเคยตรัสถามสัททวิหริกาถึงเหตุผลที่สมาทานธุดงค์

ท่านทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลว่าเพราะความเคารพในพระอุปชฌาย์และยังได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านนำเลื่อมใสของชนทุกชั้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 85)

พระอุปเสนาได้กล่าวภายิตถาคาที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งเพราะชี้แนะถึงหลักการปฏิบัติตนเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นสมณะ เมื่อครั้งจำพรรษาอยู่ที่เมืองโกสัมพี แคว้นวังสะ คราวนั้นเองพระชาวโกสัมพีได้แตกกันเป็นสองฝ่าย พระองค์หนึ่งถามท่านว่าควรวางตัวเช่นไรในสถานการณ์เช่นนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 95)

พระอุปเสนได้กล่าวภายิตถาคาไว้อย่างนี้ว่า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/368-369)

ภิกษุพึงชองเสพเสนาสนะอันสงัด ปราศจากเสียงอื้ออึง เป็นที่อยู่อาศัยแห่ง
สัตว์ร้าย เพราะเหตุแห่งการหลีกเลี่ยง

ภิกษุพึงเก็บฝ้ามาจากกองขยะจากป่าช้า จากตรอกน้อยตรอกใหญ่ แล้วทำเป็น
ฝ้านุ่งห่มจากฝ้านั้น พึงทรงจิรวอันเศร้าหมอง

ภิกษุพึงทำใจให้อ่อนนุ่ม คุ่มครองทวาร สำรวมดีแล้ว เทียวไปบิณฑบาต
ตามลำดับตรอกตามลำดับตระกูล

ภิกษุพึงยินดีด้วยของแม้จะเศร้าหมอง ไม่พึงปรารถนาหรืออย่างอื่นมากมาย
เพราะใจของผู้ติดในรส ย่อมไม่ยินดีในฉาน

ภิกษุพึงเป็นผู้มีปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด เป็นมุนี ไม่คลุกคลีด้วย
กฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งสอง

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต พึงทำตนให้เป็นดังคนบ้าและคนใบ้ ไม่ควรพูดมากใน
ท่ามกลางสงฆ์

ไม่พึงว่าร้ายใครๆ พึงละเว้นการกระทบกระทั่ง เป็นผู้สำรวมใน
พระปาติโมกข์และพึงเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ

เป็นผู้ฉลาดในการเกิดขึ้นแห่งจิต ที่กำหนดนิมิตไว้ดีแล้ว พึงประกอบสมณะ
และวิปัสสนาตามเวลาอันสมควรอยู่เนื่อง ๆ

พึงเป็นบัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วยความเพียรเป็นนิตย์ เป็นผู้ประกอบภาวนาทุก
เมื่อ ด้วยความตั้งใจว่า ถ้ายังไม่ถึงที่สุดทุกข์ ไม่พึงถึงความว่างใจ

อาสวะทั้งปวงของภิกษุผู้ปราศจากความบริสุทธิ์ ผู้ดำรงอยู่อย่างนี้ ย่อมสิ้นไป
และภิกษุนั้นย่อมบรรลุพระนิพพาน

จากผลงานและภายิตคาถาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้บำเพ็ญเพียรสมาธิเป็นนิตย์ ด้วยการสมาทานธุดงค์ทั้ง 13 ข้อ เป็นผู้มีความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอนนั้น สามารถแสดงธรรมอบรมสั่งสอนศิษย์ได้อย่างแจ่มแจ้ง จนทำให้มีสหทธิวิหาริกเคารพนับถือและสามารถถ่ายทอดหลักธรรม สอนด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายเห็นได้จากการตอบปัญหาเรื่องความแตกแยกของพระชาวโกสัมพี พร้อมยกอุปมาอุปมัยได้อย่างชัดเจน สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) ท่านเป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์รับเป็นอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรจำนวนมาก อบรมสั่งสอนศิษย์เหล่านั้น เป็นครูอาจารย์ เป็นผู้นำที่ดีต่อศิษย์ แนะนำให้ศิษย์สมาทานธุดงค์ 13 ข้อตามความสมัครใจ

พระมหาจุนทะ

พระมหาจุนทะได้เคยถวายการอุปฐากพระพุทธเจ้าเป็นครั้งคราว ตอนที่พระพุทธเจ้ายังไม่มีพระอานนท์เป็นพุทธอุปฐาก นอกจากนั้นยังได้แจ้งข่าวการตายของนิครนถนาฎบุตรหรือมหาวิระสาสดาของศาสนาเซนให้พระอานนท์ได้ทราบ นำเรื่องความเห็นแตกแยกเป็นสองฝ่ายของสาวกศาสนาเซนบอกแก่พระอานนท์และได้พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ ครั้นทราบแล้วพระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงเหตุแห่งการขัดแย้ง เรื่องที่ขัดแย้งและวิธีระงับความขัดแย้ง พระมหาจุนทะยังเป็นหนึ่งในคณะสงฆ์คราวทำปฐมสังคายนาพระธรรมวินัย (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 85)

พระมหาจุนทะได้ภายิตคาถากล่าวถึงเหตุแห่งการบรรลุธรรมเป็นเพราะอาศัยครู และการอยู่ในเสนาสนะอันสงบไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร. อ. 52/437)

เพราะตั้งใจฟังครูสอน จึงได้ความรู้
 ความรู้ทำให้ได้ปัญญา
 เพราะปัญญาจึงทำให้รู้ประโยชน์
 ประโยชน์ที่รู้แล้วย่อมนำสุขมาให้
 ภิกษุควรเสพเสนาสนะอันสงบ
 ควรประพฤติธรรมอันเป็นเหตุให้จิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัด
 ถ้าในเสนาสนะและธรรมนั้นยังยินดีเต็มที่ไม่ได้
 เมื่ออยู่กับคณะ ก็ควรมีสติรักษาตน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติ เป็นผู้มีความรู้แจ้งหลักธรรม มีปฏิปทาเหมาะสมตามสมณสัญญาเพราะได้รับเลือกให้เข้าร่วมทำปฐมสังคายนา เป็นผู้มักน้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้ชำนาญในการใช้ภาษา ในการสอนได้เป็นอย่างดี ซึ่งเหตุแห่งการบรรลุธรรมอันเป็นแนวทางสำคัญต่อการปฏิบัติธรรม สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่คณะสงฆ์

พระขทรวนนิยเรวตะ

พระขทรวนนิยเรวตะมีผลงานสำคัญ คือ ในคราวที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก 500 องค์ไปเยี่ยมท่าน ซึ่งสถานที่ที่ท่านอยู่นั้นเป็นป่าไม้ตะเคียนใหญ่และเป็นป่ารก ท่านได้เนรมิตป่าให้เป็นพระคันธกุฎีถวายพระพุทธเจ้าและเรือนยอดแก้วเป็นที่อยู่ของพระสาวก 500 องค์ สำหรับเป็นสถานที่บำเพ็ญเพียร ท่านได้รับการยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะด้านอยู่ป่า (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 86)

คราวหนึ่งท่านถูกพวกโจรใส่ร้ายถึงห่อของที่ขโมยมาไว้ใกล้ ๆ ท่าน ชาวบ้านตามมาเห็นเข้าจึงเกิดความเข้าใจผิดจับท่านไปถวายพระเจ้าแผ่นดินให้สอบสวนลงโทษ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 97)

พระขทรวนนิยเรวตะจึงได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/437-438)

นับแต่เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่มีเรือนแล้ว ไม่เคยดำริถึงสิ่งอัน
ไม่ดีที่ประกอบด้วยโทษเลย

ในระยะเวลาขณะที่เราบวชอยู่นี้ เราไม่เคยดำริว่าขอให้สัตว์เหล่านั้น จงถูกฆ่า
ถูกเขาเบียดเบียน จงได้รับทุกข์

เรารู้จักแต่เมตตาอันหาประมาณมิได้ อันอบรมสั่งสมดีแล้วโดยลำดับ ตามที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว

เราเป็นมิตรเป็นสหายของสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้อนุเคราะห์สัตว์ทั้งปวง ยินดีแล้ว
ในการไม่เบียดเบียน เจริญเมตตาจิตอยู่ทุกเมื่อ

เรายังจิตอันไม่ง่อนแง่น ไม่กำเริบ ให้บันเทิงอยู่เจริญ พรหมวิหาร อันบุรุษผู้
เลวทรามไม่ช้องเสพ สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เข้าทุติยฌานอันไม่มี
วิตก เป็นผู้เข้าถึงความเป็นผู้หนึ่งอันเป็นอริยะโดยตรง

เขาศิลาล้วนไม่หวั่นไหว ตั้งอยู่มั่นคง แม้นันใด ภิกษุก็ฉันนั้น เพราะสิ้น โมหะ
ย่อมไม่หวั่นไหว คุณบรรพต

ความชั่วแม้เพียงเท่าปลายขนทราย ย่อมปรากฏเหมือนเท่าท้องฟ้า แก่บุคคลผู้
ไม่มีกิเลสเผ็ดร้อน ผู้แสวงหาความสะอาดเป็นนิตย์

เมื่อน้ำค่านได้รับการคุ้มครองแล้วทั้งภายในและภายนอก จันใด ท่าน
ทั้งหลายจงคุ้มครองตน จันนั้นเกิด ขณะอย่าได้ล่วงเลยท่านทั้งหลายไปเสีย

เราไม่อยากตาย ไม่อยากเป็นอยู่ แต่รอเวลาอยู่ เหมือนลูกจ้างรอค่าจ้างฉะนั้น
เรามีสติสัมปชัญญะเฉพาะหน้า ไม่อยากตาย ไม่อยากเป็นอยู่ แต่รอเวลาอยู่

พระศาสดาเราปรนนิบัติแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว เราปลง
ภาระอันหนักแล้ว ถอนตัณหาอันนำไปสู่ภพได้แล้ว

เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้น อันเป็นที่
สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวง เราก็ได้บรรลุแล้ว

ท่านทั้งหลายยังประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด นี่เป็นคำ
สอนของเรา เราหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงแล้ว จักปรินิพพานละ

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน
เป็นผู้มีก่น้อยสัน โดยอยู่ป่าเป็นวัตร มีปฏิปทาเจริญจิตตภาวนาเป็นนิตย์ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้มีความสามารถด้านการสอนด้วยภาษาที่เข้าใจได้
ง่าย ยกอุปมาอุปมัยให้เข้าถึงหลักธรรม สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้
อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์ กล่าว คือ เป็นผู้แสดงฤทธิ์เนรมิตป่าให้พระพุทธเจ้าและพระสาวก

พระราช

พระราชะนั้น ท่านยังได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีปฏิภาณยอดเยี่ยม
เข้าใจได้เร็ว วันหนึ่งขณะนั่งพิจารณาธรรมอยู่ในกระท่อม เกิดฝนตก ร่วงรดลงมาทางหลังคาที่มุงไม่ดี จึง
คิดเปรียบเทียบเรือนที่มุงไม่ดีว่าเหมือนกับจิตที่ไม่ได้ฝึกฝน(บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 86, 95)

พระราชเถระจึงได้กล่าวภาษิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหาภิกขุราชวิทยาลัย,
2552: ขุ. เถร. อ. 51/30)

เรือนที่มุงไม่ดี ฝนย่อมร่วงรดได้ จันใด จิตที่ไม่ได้อบรมแล้ว รากะย่อมร่วงรด
ได้จันนั้น

เรือนที่มุงดีแล้ว ฝนย่อมร่วงรดไม่ได้ จันใด จิตที่อบรมดีแล้ว รากะย่อมร่วงรด
ไม่ได้ จันนั้น

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้ความรู้แจ้งหลักธรรม มีปฏิภาณเป็นเลิศเข้าใจได้เร็ว (สติปัญญา) ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง อธิบายโดยยกอุปมาอุปมัย นับเป็นคำสอนที่กระชับรัดกุมเรียบง่ายแต่มีใจความลึกซึ้ง

พระมหาปิ่นถก

พระมหาปิ่นถกนั้นได้รับการยกย่องไว้ในตำแหน่งเอกทัตตะคณาด้านฉลาดในปัญญา วิมุติ (วิปัสสนา) (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 86)

พระมหาปิ่นถกยังได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/279-280)

เมื่อใด เราได้เห็นพระศาสดาผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ เป็นครั้งแรก ต่อจากนั้น
ความสลดใจได้เกิดมีแก่เรา เพราะได้เห็นพระศาสดาผู้เป็นบุรุษสูงสุด

ผู้ใด (ต้องการสมบัติ) เอาใจผู้มีสิริ (คือคนมีสมบัติ) ผู้นอนอยู่ (บนเตียง)
ด้วยใช้มือและเท้าบีบนิ้ว ผู้นั้นจะทำเช่นนั้นให้พระศาสดาทรงยินดีไม่ได้

ครั้งนั้น เราได้ละทิ้งบุตร ภรรยา ทรัพย์ และธัญญาหาร ปลงผมและหนวด
ออกบวชเป็นบรรพชิต

เราเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพ สำรวมดีแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย นอบ
น้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ต่อมารอยู่

ต่อจากนั้น เรามีความตั้งใจมั่น ตั้งความปรารถนาไว้ว่า เมื่อยังถอนลูกศรคือ
ตัณหาขึ้นไม่ได้ เราจะไม่นั่งอยู่เปล่าแม้เพียงครู่เดียว

ของงูความเพียรและความบากบั่นของเรา ผู้อยู่ด้วยความตั้งใจอย่างนี้ เราได้
บรรลุวิชา 3 แล้ว คำสอนของพระพุทธรเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

เราระลึกชาติก่อนๆ ได้ ได้ชำระทิพยจักขุหมดจดแล้ว เป็นพระอรหันต์ ผู้ควร
แก่ทักษิณา หลุดพ้นแล้ว ไม่มีอุปธิ

ต่อจากนั้น เมื่อราตรีสิ้นไปแล้ว จนถึงดวงอาทิตย์ขึ้นมา เรานั่งขัดสมาธิทำ
ตัณหาทั้งปวงให้เหือดแห้งไป

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิภาณเรียบร้อย สำรวมในพระปาติโมกข์ เป็นผู้มีความรู้แจ้งหลักธรรม (ปัญญา) เจริญจิตตภาวนา (วิปัสสนา) เห็นได้จากภายิตคาถาที่ว่าเรารักษาศิลป์ได้ดีเยี่ยมและเป็นผู้รู้แจ้งธรรม มีปัญญา

เพราะได้ศึกษาสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างถ่องแท้ ส่วนความสามารถในการเผยแพร่ หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดการสอนด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย อธิบายเหตุและผลตามลำดับถึงวิธีแห่ง การปฏิบัติธรรม

พระจูฬปันถก

พระจูฬปันถกนั้นท่านได้รับยกย่องไว้ในตำแหน่งเอกทัคคะด้านฉลาดในเจโต วิมุตติ (สมณะ) และชำนาญในมโนมยิทธิ หลังบรรลुरुธรรมพระทั้งหลายถามท่านว่า สามารถบรรลุ อรหัตผลได้อย่างไรในเมื่อท่านเป็นคนปัญญาอ่อน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 86, 99)

พระจูฬปันถกเถระได้กล่าวภาสิตคาถาตอบพระเหล่านั้นไว้ดังนี้ว่า (มูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/344-345)

เมื่อก่อน คติเกิดแก่เราช้า เราจึงถูกคูหมื่นและพี่ชายจึงขับไล่เราว่า
จงกลับไปเรียนเดี๋ยวนี้

เราถูกพระพี่ชายขับไล่แล้ว ยังมีความอาลัยในพระศาสนา มีความเสียใจ จึงไป
ยื่นร้องไห้อยู่ที่ซุ้มประตูสังฆารามนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จมา ณ ที่นั้น ทรงลูบศีรษะเรา ทรงจูบแขนเรา พา
เข้าไปสู่สังฆาราม

พระศาสดาทรงอนุเคราะห์ ประทานผ้าเช็ดเท้าให้แก่เรา ตรัสว่า เธอจง
อธิษฐานผ้าสะอาดผืนนี้ ทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง

เราฟังพระคำรัสของพระองค์แล้ว เกิดความยินดีอยู่ในคำสอน ได้บำเพ็ญ
สมาธิให้เกิดขึ้น เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุด

เราระลึกชาติก่อน ๆ ได้ ชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว เราได้บรรลุวิชา 3
แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

จูฬปันถกได้เนรมิตตนขึ้นหนึ่งพัน นั่งอยู่ที่ซีกัมพวันอันรื่นรมย์ จนถึงเวลา
เขมานิมนต์ ครั้งนั้นพระศาสดาทรงส่งทูตไปบอกเวลาฉันภัตตาหารแก่เรา เมื่อ
ทูตบอกเวลาฉันภัตตาหารแล้ว เราได้เข้าไปเฝ้าทางอากาศ

ถวายบังคมพระยุคลบาทของพระศาสดาแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ลำดับ
นั้น พระศาสดาทรงทราบที่เรานั่งแล้ว จึงทรงรับน้ำทักษิโณทก

จูฬปันถกเป็นผู้ควรแก่การบูชาของชาวโลกทั้งปวง เป็นผู้ควรรับของอันเขา
นำมาบูชา เป็นนาบุญแห่งหมู่มนุษย์ ได้รับทักษิณาทานแล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิปทา เจริญสมาธิภาวนา (สมณะ) มีความเพียรพยายามไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นผู้มีศรัทธาหนักแน่นและเป็นผู้ควรแก่การบูชา ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่ไพเราะเรียบง่าย ยกอุปมาอุปมัยมาแสดงให้เห็นชัดเจน ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย เป็นผู้ฉลาดในการตอบ

พระสภียะ

พระสภียะหลังจากบรรลุอรหัตผลแล้ว ได้อยู่จำพรรษา ณ วัดเวฬุวัน อันเป็นช่วงเวลาที่พระเวทกำลังพยายามทำลายสงฆ์ พระทั้งหลายเกิดความสับสน ท่านจึงได้ให้โอวาทพระเหล่านั้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 100)

พระสภียะเถระจึงได้กล่าวภามิตถาคา (โอวาท) ไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/11-12)

ชนพวกอื่นย่อมไม่รู้ว่า พวกเรากำลังย่อยยับอยู่ในท่ามกลางสงฆ์นี้ พวกใดในท่ามกลางสงฆ์นี้รู้ชัดอยู่ ความทะเลาะวิวาทย่อมระงับไปได้จากสำนักของพวกนั้น

เมื่อใด เขาผู้ไม่รู้ ประพฤติอยู่จืดจางไม่ตาย เมื่อนั้น ความทะเลาะวิวาทก็ไม่สงบลงได้ ส่วนชนเหล่าใดมาสู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริง เมื่อสัตว์ทั้งหลายพากันเดือดร้อนอยู่ ชนเหล่านั้นย่อมไม่เดือดร้อน

การงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน วัตรอันเศร้าหมอง และพรหมจรรย์อันบุคคลพึงระลึกถึงความสงสัย กรรม 3 อย่างนั้น ย่อมไม่มีผลมาก

ผู้ใดไม่มีความเคารพในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ห่างไกลจากพระสัทธรรม เหมือนฟ้ากับดิน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ เป็นผู้มีความเมตตาและเห็นประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้สามารถสอนเตือนสติพระทั้งหลายให้เห็นถึงโทษของการทะเลาะด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ยกอุปมาอุปมัยมาชี้แจง ได้อย่างแจ่มแจ้ง สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์

พระปิลินทวัจฉะ

พระปิลินทวัจฉะนั้นผลงานการเผยแผ่ที่สำคัญคือ ได้สอนธรรมแก่พวกเทวดาเป็นประจำหลังการบรรลุพระอรหัตตผล ได้รับการยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านเป็นที่รักของเทวดา(บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 115, 118)

พระปิลินทวัจฉเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุทนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/100)

การที่เรามาสู่สำนักของพระศาสดานี้ เป็นการมาดีแล้วไม่ไร้ประโยชน์ การที่เราคิดไว้ว่า จักฟังธรรมในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วบวชนี้ เป็นความคิดที่ไม่ไร้ประโยชน์ เพราะเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกธรรมทั้งหลายอยู่ เราได้บรรลุธรรมอันประเสริฐแล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้ใฝ่ศึกษา รู้จักแสวงหาความรู้อยู่เสมอ เป็นผู้มีความรู้ (ปัญญา) ส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านสามารถแสดงธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

พระสาकตะ

พระสาคตะนั้น ท่านได้ช่วยพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเมืองแคว้นอังคะ โดยการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ตามรับสั่งของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ชาวเมืองเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ต่อมาก็โน้มจิตฟังธรรมของพระพุทธองค์ จนพวกเขาได้บรรลุโสดาปัตติผลและทำหน้าที่ถวายการอุปัฏฐากพระองค์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 115)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิภาณ บำเพ็ญจิตภาวนาเป็นนิตย์ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านได้แสดงฤทธิ์ตามรับสั่งของพระพุทธเจ้าทำให้ชาวเมืองเกิดความเลื่อมใสและโน้มใจฟังธรรมของพระพุทธองค์ถือว่ามีส่วนสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง

พระกุมารกัสสปะ

พระกุมารกัสสปะนั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านแสดงธรรมได้งดงามด้วยอุปมา ท่านมีผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ นักบวชนอกศาสนาและคนยากจนเป็นอันมาก หลังแสดงธรรมโปรดพระเจ้าปายาสี เจ้าผู้ครองนครเสตัพพะให้คลายความเป็นมิถนาคทิฎฐิหรือความเห็นผิดให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยอธิบายหลักธรรมโดยยกข้ออุปมาอุปมัยที่ลึกซึ้งทำให้พระเจ้าปายาสีเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ประภาศตนนับถือ

พระรัตนตรัย พระองค์ได้ทำบุญถวายทานแก่พระสงฆ์ นักบวชนอกพระศาสนาและสงเคราะห์คนยากจน นับได้ว่าท่านมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองในนครเสตัพพะยะ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 115-116, 118)

พระกุมารกัสสปเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/186)

นำอัครรย์หนอพระพุทธเจ้า นำอัครรย์หนอพระธรรม นำอัครรย์หนอพระ
คุณสมบัติของพระศาสดาของเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่ทำให้พระสาวก จักทำให้
แจ้งซึ่งธรรมเช่นนี้

ขันธ 5 ได้มีแล้วในหลายอสงไขยกัป บรรดาขันธ 5 เหล่านั้น ขันธ 5 นี้ เป็น
ขันธ 5 สุดท้าย ร่างกายนี้เป็นร่างกายสุดท้าย การเวียนว่ายตายเกิดก็เป็นครั้ง
สุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มี

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความรู้แจ้งหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง (ผู้มีปัญญา) เป็นผู้มีความกตัญญู สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้า ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านเป็นเลิศในการแสดงธรรมที่งดงาม ยกอุปมาอุปมัยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแต่ลึกซึ้ง

พระนันทกะ

พระนันทกะนั้น ท่านได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้แสดงธรรมแก่ภิกษุณีจำนวน 500 องค์ โดยได้แสดงธรรมธรรมว่าด้วยเรื่องอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ และเวทนา ที่เกิดจากอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน ซึ่งให้เห็นว่าสิ่งทั้งปวงนั้นต่างไม่เที่ยง มีความผันแปรและไม่มีความอันแท้จริงที่จะให้ยึดถือได้ จากนั้นจึงจบลงด้วยการแสดงโพชฌงค์ ๗ ให้ฟัง ถึงสองวันด้วยกัน ทำให้ภิกษุณีเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตผล (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 115-116)

ท่านยังได้กล่าวสอนภริยาเก่า คราวออกเที่ยวบิณฑบาตซึ่งนางมองดูท่านด้วยความเสนาหาค้วยได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/18)

...นำดิเตียนร่างกายของเธอ อันเต็มไปด้วยของน่าเกลียด มีกลิ่นเหม็น เป็น
ฝักฝ้ายแห่งมาร ชุ่มไปด้วยกิเลส มีช่อง 9 ช่อง เป็นที่ไหลออกแห่งของไม่สะอาด
เป็นนิตย

เธออย่าคิดถึงเรื่องเก่า อย่ามาเล่าโลมพระอริยสาวกเลย เพราะพระอริยสาวกของพระตถาคตเหล่านั้น ย่อมไม่ยินดีแม้ในสวรรค์ จะป่วยกล่าวไปไปถึงกามคุณอันเป็นของมนุษย์เล่า

ก็ชนเหล่าใดแล เป็นคนพาล มีปัญญาทราม มีความคิดชั่ว ถูกโมหะหุ้มห่อไว้แล้ว ชนเหล่านั้นผู้เช่นนั้น ย่อมกำหนดยินดีในเครื่องผูกที่มารัดไว้

ชนเหล่าใดคายราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้ว ชนเหล่านั้น เป็นผู้คงที่ เป็นผู้ตัดเส้นด้ายคือตัณหาในภพขาดแล้ว ไม่มีเครื่องผูกพัน ย่อมไม่กำหนดยินดีในปางมารนั้น

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความรู้หลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรม โดยการแสดงธรรม ยกอุปมาอุปมัยแก่ภิกษุณี 500 องค์ ให้บรรลุอรหัตตผล

พระสุกฺติ

พระสุกฺตินั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีปกติอยู่ด้วยการเข้าฌานและเป็นผู้ควรแก่ทักษิณา (ของทำบุญ) ท่านเป็นผู้มีปฏิปทาที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใส คราวหนึ่งท่านได้จาริกไปยังเมืองต่างๆ จนถึงแคว้นมคธ เข้าไปในเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าวว่า ท่านมีปกติอยู่ด้วยอภิญญาธรรม คือเข้าฌานอยู่ประจำแม้เวลาบิณฑบาตบ้านใดก็จะเข้าฌานแผ่เมตตาให้แก่เจ้าของบ้านนั้น พระองค์ได้เสด็จไปหาและตรัสนิมนต์ให้ท่านอยู่จำพรรษาในแคว้นมคธ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 116-118)

ขณะนั่งขัดสมาธิอยู่บนหญ้าแห้งในกระท่อม มีฝนตกลงมาโปรยปราย ไม่เพียงพอจะใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกอย่างที่ชาวบ้านต้องการ ท่านต้องการจะช่วยบรรเทาภัยที่เกิดจากความแห้งแล้งให้ชาวบ้าน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 140)

พระสุกฺติเถระได้กล่าวภายิตถาภาไว้ดังนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/30)

ฝนเอ๋ย กุฎีของเรามุงบังมิดชิดดีแล้ว สะดวกสบาย ท่านจงตกลงมาตามสบายเถิด จิตของเราตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้ว เราบำเพ็ญเพียรอยู่ เชิญตกลงมาเถิดฝน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติ เป็นผู้มีความรู้หลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง มีปฏิปทา บำเพ็ญจิตถภาวนา มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้สำรวจ

ในอินทรีย์ ส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมโดยยกอุปมาอุปมัยมาอธิบายเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย

พระวักกलि

พระวักกลินั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งท่านไว้ตำแหน่งเอตทัคคะด้านหลุดพ้นด้วยศรัทธา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 117)

คราวที่พระองค์เสด็จมาเยี่ยมแล้วตรัสถามว่า ภิกษุป่าใหญ่ที่เธอมาพักอยู่นี้แห้งแล้ง ไม่มีหมู่บ้านอยู่ใกล้ ขณะนี้เธอก็อาพาธด้วยโรคลมแล้วจักช่วยตัวเองอย่างไร ท่านจึงได้กราบทูลพระพุทธเจ้าไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/103)

(พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า)

ภิกษุ เมื่อเธออยู่ในป่าใหญ่ ซึ่งเป็นที่ปราศจากโคจร เป็นที่เสร้างมอง ถูกโรคลมครอบงำจักทำอย่างไร

(ท่านพระวักกलिเถระกราบทูลว่า)

ข้าพระองค์จักแผ่ปิติและความสุขอันไพบุลย์ไปทั่วร่างกาย ครอบงำปัจจัยอันเสร้างมอง อยู่ในป่าใหญ่

จักเจริญสติปฏิฐาน 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 และโพชฌงค์ 7 อยู่ในป่าใหญ่ เพราะได้เห็นภิกษุทั้งหลายปรารถนาความเพียรมีใจเด็ดเดี่ยว มีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย์ มีความพร้อมเพรียงกัน มีประโยชน์ร่วมกัน ข้าพระองค์จึงจักอยู่ในป่าใหญ่

เมื่อข้าพระองค์ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้เลิศ ผู้มีพระองค์อันฝึกแล้ว มีพระหทัยตั้งมั่น จึงเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวัน จักอยู่ในป่าใหญ่

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความอดทน มีปฏิปทา บำเพ็ญเพียรสมาธิเป็นนิตย์ เป็นผู้มีความมักน้อยสันโดษ โดยส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอนนั้น เป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เรียบง่ายไพเราะ

พระกุนฑธานะ

พระกุนฑธานะนั้น หลังจากบรรลุอรหัตผล ได้รับพระพุทธชานุญาตให้เหาะขึ้นไปกลางอากาศแล้วแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ จากนั้นจึงกล่าวภยิตคาถาแก่พระที่ยังเป็นปุถุชนไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/126)

ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 พึงละสังโยชน์เบื้องสูง 5 พึงเจริญอินทรีย์ 5 ให้
ยิ่งขึ้นไป ภิกษุผู้ก้าวล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง 5 ประการได้แล้ว พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสว่า ข้ามโอะณะได้แล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือได้แสดงฤทธิ์ตามพุทธานุญาตเพื่อกล่าวแก่พระที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ถึงวิธีปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นและภยิตคาถาก็ถือว่าเป็นการถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เรียบง่ายอธิบายความโดยย่อชี้เหตุและผลเพื่อความหลุดพ้น สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) คือ เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่พระที่ยังเป็นปุถุชน ให้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น

พระยโสชะ

พระยโสชะนั้น หลังจากบรรลอรหัตตผล ท่านได้สมาทานธุดงค์หมดทั้ง 13 ข้อปฏิบัติโดยเคร่งครัดจนร่างกายซูบผอม ผิวพรรณไม่ผ่องใส พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นผู้มกน้อย แม้จะซูบผอมเนื้อตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็นแต่ก็ยังรู้จักกินอาหารแต่พอดีและไม่ท้อแท้สมควรที่จะยึดถือเป็นแบบอย่าง พระทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชน ได้รับคำแนะนำจากพระพุทธเจ้าเช่นนี้ จึงพากันมาหาท่าน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 132)

พระยโสชะได้กล่าวภยิตคาถาสอนพระเหล่านั้นไว้ว่า (มูลนิคมมหาภุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/267)

(พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถานี้ไว้ว่า) ...นรชนผู้มีใจไม่ย่อท้อ เป็นผู้รู้จักประมาณในข้าวและน้ำ ย่อมซูบผอม มีตัวสะพร่งไปด้วยเส้นเอ็น เหมือนกับเถาหญ้านาง...

(พระยโสชะเถระกราบทูลว่า) ...ภิกษุถูกเหยียบและบุงในป่าใหญ่กัศ ควรเป็นผู้มีสติอดกลั้นในอันตรายเหล่านั้น เหมือนช้างในสงคราม

ภิกษุอยู่องค์เดียวย่อมเป็นเหมือนพรหม อยู่ 2 องค์ เป็นเหมือนเทวดา อยู่ 3 องค์ เป็นเหมือนชาวบ้าน อยู่ด้วยกันมากกว่านั้น ย่อมมีความโกลาหลมากขึ้น...

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) มีความมกน้อยสันโดษ เห็นได้จากการสมาทานธุดงค์ทั้ง 13 ข้ออย่าง

เคร่งครัดและมีความอดทนซึ่งพบได้จากความไม่ท้อแท้ต่อความยากลำบาก ส่วน ความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรม การสอน โดยยกอุปมาอุปมัยได้อย่างชัดเจน

พระมหาโกฏิฐิตะ

พระมหาโกฏิฐิตะ หลังได้บรรลุพระอรหันต์แล้วเกิดความสุขใจ ท่านจึงต้องการประกาศว่าความสงบก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบรรลุธรรม (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 133)

พระมหาโกฏิฐิตเถระได้ภายิตคาถาครั้งนั้นไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/53)

...บุคคล ผู้สงบ งดเว้นจากการทำความชั่ว พุคด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน ย่อม
กำจัดบาปกรรมทั้งหลายได้ เหมือนลมพัดใบไม้ให้ล่วงหล่นไปฉะนั้น...

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) ก่อให้เกิดความสงบ ส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน มีความสามารถสอน โดยอธิบายความสุขใจหลังการบรรลุธรรมด้วยบทกวี เปรียบเทียบได้อย่างลึกซึ้ง

พระโสภิตะ

พระโสภิตะนั้น พระพุทธเจ้าได้ตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านระลึกชาติได้มาก คราวหนึ่งท่านเกิดปีติจากการพิจารณาถึงวิधिปฏิบัติ จนเกิดการระลึกชาติได้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 134)

พระโสภิตะได้กล่าวภายิตคาถาไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/108)

เราเป็นภิกษุผู้มีสติ มีปัญญา ปรารถนาความเพียรกล้า ระลึกชาติก่อนได้
500 กัป คุจกีนเดียว

เราเจริญสติปัญญา 4 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 ระลึกชาติก่อนได้ 500 กัป
คุจกีนเดียว

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิปทาด้านการบำเพ็ญเพียร(สมาธิ) เป็นนิคั เป็นผู้มีความรู้แจ้งในหลักธรรม เป็นผู้ที่ระลึกชาติได้เสมอด้วยพระพุทธเจ้า ส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน สามารถสอนหลักธรรมได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง

พระวังคีสะ

พระวังคีสะเถระเมื่อเป็นภิกษุใหม่บวชได้ไม่นาน ได้เห็นสตรีหลายคนแต่งตัวงดงามไปที่วัด เกิดความกำหนัดยินดี เมื่อจะบรรเทาความกำหนัดยินดีนั้น

พระวังคีสะได้กล่าวภาษิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลินีธัมมามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 53/461-466)

ความตริกทั้งหลาย กับความคะนองอย่างเลวทรามเหล่านี้ ได้ครอบงำเราผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

(เป็นเหมือนกับ) บุตรของคนสูงศักดิ์ เป็นนักยั้งธนูผู้ยิ่งใหญ่ ทั้งได้ศึกษาวิชาทัพพธนูมาอย่างเชี่ยวชาญ ยิงลูกธนู 1,000 ลูกจากรอบข้าง เข้าใส่ศัตรูผู้หลบหนีไม่ทัน

ถึงแม้หญิงจะมามากกว่านี้ ก็จักทำการเบียดเบียนเราไม่ได้ เพราะเราได้ตั้งอยู่ในธรรมเสียแล้ว ด้วยว่า เราได้สดับทางอันเป็นที่ให้ถึงนิพพานนี้ ต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์มาแล้ว ใจของเราก็ยินดีในทางนั้นแน่นอน

มารชาดิษฐ์ ถ้าท่านยังมารุกรานเราผู้เป็นอยู่อย่างนี้ เราก็จะทำตอบเท่าเช่นเดียวกัน นะมาร ท่านจะไม่พบทางของเราเลย.

ผู้ใดละความยินดียินดีร้าย และความตริกเกี่ยวกับบ้านเรือนทั้งหมดแล้ว ไม่ก่อตั้มหาดังป่าชฎุในที่ไหนๆ ไม่มีตั้มหาดังป่าชฎุ ไม่มีกิเลส บุคคลนั้นชื่อว่า เป็นภิกษุ

องค์อย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้ ซึ่งอาศัยแผ่นดินก็ดี อยู่ในอากาศก็ดี และตั้งอยู่ได้พื้นโลกก็ดี เป็นของไม่เที่ยงล้วนแต่คร่ำคร่าไปทั้งนั้น ผู้ที่แทงตลอดอย่างนี้แล้ว ย่อมมีตนหลุดพ้นเที่ยวไป

บุพชนเป็นผู้หมกมุ่นพัวพันอยู่ในอุปธิทั้งหลาย คือ ในองค์ที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง โผฏฐัพพะที่มากกระทบ และอารมณ์ที่ได้ทราบ จงเป็นผู้ไม่หวั่นไหว กำจัดความพอใจในเบญจกามคุณเหล่านี้เสีย เพราะผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามคุณเหล่านี้ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้นั้นว่าเป็นมุนี

คนเหล่าใดอิงอาศัยทิฏฐิ 60 ประการ เป็นไปกับด้วยความตริก คนเหล่านั้นยึดติดอยู่กับทิฏฐิอันไม่เป็นธรรม เพราะความเป็นบุพชน แต่ภิกษุนั้นไม่ควรตกเป็นพรรคพวกของกิเลสในกาลไหน ๆ ทั้งไม่ควรยึดถือผิดแม้เพียงเล็กน้อย.

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีใจมั่นคงมานมนาน ไม่ลวงโลก มีปัญญารักษาตน ไม่มี
ความทะเยอทะยาน เป็นมุนี ได้บรรลุสันติบทแล้ว เป็นผู้อาศัย (นิพพาน) ดับแล้ว
คอยเวลาอยู่.

(พระวังคีสเถระ เมื่อจะสรรเสริญพระสารีบุตรเถระ ได้กัณฐิตคาถาว่า)

ท่านพระสารีบุตรมีปัญญาล้ำลึก เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ฉลาดในทางและมีไช้
ทาง มีปัญญามาก แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระเถระแสดงธรรมโดยย่อก็ได้ โดยพิสดารก็ได้ เสียงของท่านที่เปล่งออก
ไพเราะเหมือนนกกาสรีกา ปฏิภาณก็ปรากฏรวดเร็ว

เมื่อท่านแสดงธรรมนั้นอยู่ ด้วยเสียงอันน่ายินดี น่าฟัง ไพเราะจับใจ ภิกษุ
ทั้งหลายได้ฟังคำอันไพเราะ จึงมีใจร่าเริง เบิกบาน ตั้งใจฟัง

(พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส 4 พระคาถา เกี่ยวกับพระวังคีสเถระว่า)

พระวังคีสะครอบงำทางทางคดเคี้ยวของกิเลสamar ได้แล้ว ทั้งทำลายกิเลส
เครื่องตรึงใจได้สิ้นแล้ว เทียวไปอยู่ เธอทั้งหลายจงดูพระวังคีสะผู้ปลดเปลื้อง
เครื่องผูกแล้ว ผู้อันคณหามานะทัญญูไม่อิงอาศัย ผู้จำแนกธรรมเป็นส่วนๆ ได้นั้น.

แท้จริง พระวังคีสะได้บอกทางไว้หลายประการ เพื่อให้ข้ามโอฆะ ก็ในเมื่อ
พระวังคีสะได้บอกทางอันไม่ตายนั้นไว้ให้แล้ว ภิกษุทั้งหลายผู้เห็นธรรม ก็ตั้งมั่น
ไม่คลอนแคลน

พระวังคีสะเป็นผู้ทำแสงสว่างให้เกิดขึ้น แสงตลอดแล้ว ได้เห็นพระนิพพาน
อันกว้างว่างวิญญานฐิตีทั้งปวง ครั้นรู้และทำให้แจ้งแล้ว ได้แสดงธรรมอันเลิศแก่
ภิกษุ 5 รูป

เมื่อพระวังคีสะแสดงธรรมด้วยดีแล้วอย่างนี้ ท่านผู้รู้แจ้งในธรรมจะมีความ
ประมาทได้อย่างไร เพราะเหตุนี้แล ภิกษุพึงเป็นผู้ไม่ประมาทในคำสอนของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พึงตั้งใจศึกษาไตรสิกขาในกาลทุกเมื่อ

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้บำเพ็ญเพียร(สมาธิ) เป็นผู้มีสติไม่ประมาท ส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ สามารถถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เรียบง่าย ยกอุปมา อุปมัย ได้อย่างชัดเจน

พระลक्षणทกภทียะ

พระลक्षणทกภทียะ หลังจากบรรลุอรหัตผลแล้ว ได้พักอยู่ในวัดอัมพวาฏการาม ว่ากันว่าเป็นสถานที่นำรั้นรมย์สวยงามสมบูรณ์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 139)

ท่านได้ภยิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลินิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พ. เถร. อ. 52/229)

ภทียภิกษุอยู่ ณ อัมพวาฏการามอันเลอเลิศ โกลีไพรสมณห์ ได้ถอนตัณหารวมทั้งรากขึ้นแล้ว เป็นผู้เจริญด้วยคุณมีศีลเป็นต้น พงษ์มานอยู่ในโพสมณที่นั้น.

ผู้มักบริโภคนามบางพวก ย่อมยินดีด้วยเสียงตะโพน เสียงพิณ และบัณเฑาะว์ ส่วนเรานินดีแล้วในคำสอนของพระพุทธเจ้า ยินดีอยู่ที่โคนไม้

ถ้าพระพุทธเจ้าจะประทานพรแก่เรา และถ้าเราจะรับพรนั้นไซ้ เราเลือกเอากายคตาสติอันชาวโลกทั้งปวงควรเจริญเป็นนิตย์

ชนเหล่าใด ตัดสินเราจากรูปร่างและตามเราไปเพราะเสียงเป็นสำคัญ ชนเหล่านั้นตกอยู่ในอำนาจฉันทราคะ ย่อมไม่รู้จักเรา

คนพาลถูกกิเลสกำไว้รอบด้าน ไม่รู้ภายใน ทั้งไม่เห็นภายนอก ย่อมลอบไป ตามเสียงอันไพเราะ

แม้บุคคลผู้ไม่รู้ภายใน และเห็นแต่ภายนอก ชื่อว่าเห็นแต่ผลภายนอก ย่อมลอบไป ตามเสียงอันไพเราะ

ส่วนผู้ใด มีความเห็น ไม่ถูกกำ รั้งรัดทั้งภายในทั้งเห็นแจ้งภายนอก ผู้นั้นย่อม ไม่ลอบไป ตามเสียงอันไพเราะ

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นการถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง ยกอุปมา อุปมัย อธิบายตามหลักเหตุและผลให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน

พระกัฆาเรวตะ

พระกัฆาเรวตะนั้น ท่านเป็นคนชอบสงฆ์ หลังได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ได้หวนพิจารณาถึงพระปัญญาของพระพุทธเจ้าแล้วมีความประสงค์จะสรรเสริญพระปัญญาคูณนั้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 141)

พระกัษขาวรตเถระได้ภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมมหาภิกษุราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/61)

...ท่านจงดูปัญญานี้ ของพระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ดังไฟอันรุ่งเรืองในเวลา กลางคืน พระตถาคตเหล่าใด ย่อมกำจัดความสงสัยของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ผู้มา ฝ่าฝืนสำนักของพระองค์ พระตถาคตเหล่านั้น ย่อมชื่อว่า เป็นผู้ให้แสงสว่าง เป็นผู้ให้ดวงตา...

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือคุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มี ความกตัญญู เคารพบูชาสำนักพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า ส่วนความสามารถในการ เผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านเป็นผู้ที่ถ่ายทอดด้วยภาษาได้อย่างไพเราะงดงาม

พระเสลະ

พระเสลະนั้น หลังได้บรรลุอรหัตผลแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อ จะประกาศอรหัตผลที่ตนได้บรรลุ

ท่านจึงได้กล่าวภายิตคาถา ไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมมหาภิกษุราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 53/90-91)

...ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีพระจักขุ นับแต่วันที่ข้าพระองค์ทั้งหลายถึง สรรณคมน์ ล่วงไปแล้วได้ 7 วัน ครบ 8 วันเข้าวันนี้ ข้าพระองค์ทั้งหลาย เป็นผู้มี อินทรีย์อันฝึกแล้ว ในศาสนาของพระองค์

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เป็นศาสดา เป็นพระมุณี ทรงครอบงำมารและเสนา มार ทรงตัดอนุสัยได้แล้ว ทรงข้ามห้วงแห่งสังสารวัฏได้แล้ว ทรงยังหมู่สัตว์นี้ ให้ข้ามห้วงแห่งสังสารวัฏได้ด้วย

พระองค์ทรงก้าวล่วงอุปธิได้แล้ว ทรงทำลายอาสวะทั้งหลายได้แล้ว ทรงเป็น ผู้ไม่มีความยึดมั่น ทรงละความขลาดกลัวต่อภัยได้แล้ว ดุจสิหราชผู้ไม่ครัน ครามต่อหมู่นี้อ

ข้าแต่พระองค์ผู้แก้แค้นกัฬ้า ภิกษุ 300 รูปเหล่านี้ ยืนประนมอัญชลีอยู่พร้อม หน้า ขอพระองค์โปรดทรงเหยียดฝ่าพระบาททั้ง 2 มาเถิด ภิกษุผู้ประเสริฐ ทั้งหลาย จะได้ถวายอภิวัตพระองค์ผู้เป็นพระศาสดา

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มี ความกตัญญู ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน

มีการถ่ายทอดการสอนได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง ถ้อยคำสละสลวยมีเนื้อหาสรรเสริญคุณของพระพุทธองค์ การทำหน้าที่เผยแพร่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์

พระองค์อุลิมาล

พระองค์อุลิมาลเถระนั้น ท่านได้แผ่เมตตาจิตไปยังสรรพสัตว์ โดยกล่าวภาณิตคาถาไว้ว่า (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 53/129-130)

...การที่เรามาสู่สำนักของพระศาสดานี้ เป็นการมาดีแล้ว มิใช่เป็นการมาไม่ดี การที่เราคิดจะบวชในสำนักของพระศาสดานี้ ก็ไม่ใช่เป็นความคิดที่เหลวเลย เราได้บรรลुวิชา 3 แล้วโดยลำดับ คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว

แต่ก่อนเราอยู่ในป่า ที่โคนไม้ ในภูเขา หรือในถ้ำทุกๆ แห่ง มีใจหวาดสะดุ้งอยู่เป็นนิตย์

เราสู้อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์แล้ว ไม่ตกอยู่ในบ่วงคือมือมาร จะขึ้น เดิน นั่ง นอน ก็เป็นสุข

เมื่อก่อนเรามีเชื้อชาติเป็นพราหมณ์ มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ทั้ง 2 ฝ่าย บัดนี้ เราเป็น โอรสของพระสุคต ผู้พระศาสดา ผู้เป็นพระธรรมราชา

เราเป็นผู้ปราศจากตัณหาแล้ว ไม่ถือมั่น คุ่มครองทวาร สำรวมดีแล้ว เราตัดรากเหง้าของทุกข์ได้แล้ว บรรลुถึงความสิ้นอาสวะแล้ว

เราได้ปฏิบัติตามพระศาสดาจบแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว เราปลงภาระอันหนักลงแล้ว ถอนตัณหาอันนำไปสู่ภพได้แล้ว

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิปทา มีความอดทน มีความกตัญญู ส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอน เป็นการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนได้อย่างแจ่มแจ้ง มีความงดงามทางภาษา สามารถเข้าใจได้และปฏิบัติตามได้ง่ายสำหรับการทำหน้าที่เผยแพร่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ต่อพระที่ยังเป็นปุถุชนอยู่โดยได้ให้กำลังใจพระเหล่านั้น

พระอุปวาณะ

พระอุปวาณะนั้น คัมภีร์ได้บันทึกเกี่ยวกับคำขอน้ำร้อนและยาแก้โรคลมของท่านกับพราหมณ์เทวหิตะสหายเก่า เมื่อคราวท่านทำหน้าที่ถวายการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงประหารด้วยโรคลม ขณะประทับอยู่ในเมืองสาวัตถิ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 134)

พระอุปัชฌาย์เถระได้ภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร.

อ. 51/153)

...แน่ะพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ เป็นพระสุคต เป็นมุณี
ในโลก ถูกโรคลมเบียดเบียนแล้ว ถ้าท่านมีน้ำร้อน ของงดวายแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้า ผู้เป็นมุณีเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้อันบุคคลผู้ทำการบูชา บูชาแล้ว เป็น
ผู้อันบุคคลผู้ควรทำสักการะ แล้วเป็นผู้อันบุคคลผู้ควรทำความนอบน้อม
นอบน้อมแล้ว เราปรารถนาจะนำน้ำร้อนไปถวายพระองค์

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คือ ความสามารถ
ในการเผยแผ่หรือสั่งสอน การใช้ภาษาที่เรียบง่ายจากคำกล่าวขอ น้ำร้อนและยาแก้โรคลม เป็น
การสนทนาที่ก่อปรด้วยความเมตตา ความเคารพ ถ้อยคำที่สุภาพ อธิบายเหตุผลได้อย่างชัดเจนและ
เป็นประโยชน์ของการให้

พระนันทะ

พระนันทะนั้น ท่านมีรูปร่างคล้ายพระพุทธเจ้า แต่กว่าพระองค์เพียง 4 นิ้วเท่านั้น
และใช้จีวรขนาดเท่ากับจีวรพระพุทธเจ้า เมื่อพระสาวกรูปอื่นเห็นท่านเดินทางมาสำคัญผิดคิดว่า
ท่าน คือ พระพุทธเจ้า จึงชี้ให้เห็นว่าท่านมีบุคลิกสง่างามน่าเลื่อมใสและท่านยังได้ยกย่องไว้ใน
ตำแหน่งเอตทัคคะด้านสารวมอินทรีย์ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 167)

พระนันทะได้ภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร.

อ. 51/81-82)

...เรามัวแต่ประกอบการประดับตกแต่ง เพราะไม่ใส่ใจ โดยแยกกาย มีใจ
ฟุ้งซ่าน กลับกลอก ถูกกามราคะเบียดเบียน

เราได้ปฏิบัติโดยอุบายที่ชอบ ตามที่พระพุทธเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่ง
พระอาทิตย์ ผู้ฉลาดในอุบาย ได้ทรงสั่งสอนแนะนำแล้ว จึงถอนจิตที่จมลง
ในภพขึ้นได้

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน
มีปฏิปทา ศีลาจารวัตรงดงาม มีบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใส ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือ
สั่งสอน คือ การถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

พระราชหุถ

พระราชหุถท่านเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติส่วนตัวของท่าน ที่นำเอาเป็นแบบอย่าง 2 ประการ คือ 1) ความเป็นผู้ว่าง่าย 2) ความเป็นผู้กตัญญู (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 167-169)

พระราชหุถเธะยังได้กล่าวภายิตคาถาไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/38)

...ชนทั้งหลายรู้จักเราว่า พระราชหุถผู้เจริญ สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ 2 ประการ คือการที่เราเป็น โอรสของพระพุทธเจ้า 1 ได้ดวงตาเห็นธรรม 1

อนึ่ง เพราะอาสวะของเราสิ้นไป และเพราะภพใหม่ไม่มีต่อไป เราจึงเป็น พระอรหันต์ เป็นพระทักขิไณยบุคคล มีวิชา 3 เป็นผู้เห็นอมตธรรม

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้บอดเพราะกาม ถูกข้ายคือตัณหารัตริ่งไว้ ถูกหลังคาคือ ตัณหาปกคลุมไว้ ถูกเครื่องผูกคือความประมาทพันไว้ เหมือนปลาติดในปากไซ

เราถอนกามนั้นขึ้นได้แล้ว ตัดเครื่องผูกของมารได้แล้ว ถอนตัณหาพร้อมทั้ง รากขึ้นแล้ว เป็นผู้เย็นดับสนิทแล้ว

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้ปฏิบัติดี มีความกตัญญู เป็นผู้ว่าง่าย ส่วนความสามารถในการเผยแผ่ หรือสั่งสอนนั้น ท่านถ่ายทอดหลักธรรม การสอน เป็นการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ยกอุปมา อุปมัย เห็นได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน

พระภททิยะ (กาลิโคธาบุตร)

พระภททิยะนั้น หลังจากบรรลุอรหัตตผล ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ท่านจะอุทาน ออกมาเสมอว่า “สุขหนอ สุขหนอ” พระสาวกที่ยังเป็นปุถุชนต่างวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าท่าน อุทานเพราะหวนระลึกถึงความสุขในราชสมบัติ พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงรับสั่งให้ท่านเข้าเฝ้าแล้ว ตรัสถามถึงเหตุที่ทำให้ท่านอุทาน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 198-200)

พระภททิยะ ท่านได้กล่าวภายิตคาถาอันเป็นถ้อยคำแสดงความรู้สึกต่อพระพักตร์ ของพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ท่ามกลางพุทธบริษัทไว้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 53/116 - 119)

...ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพระองค์จะไปไหนก็ขึ้นคอช้างไป แม้จะ นุ่งผ้า ก็นุ่งห่มแต่ผ้าเนื้อละเอียด แม้จะบริโภค ก็บริโภคแต่อาหารล้วนเป็น ข้าวสาลี พร้อมด้วยเนื้ออันสะอาด

บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้ชื่อว่าภททิยะ เป็นโอรสของพระนางกาลิโคธา เป็นผู้เจริญ ประกอบด้วยความเพียรต่อเนื่อง ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ไม่ถือมั่นในสิ่งใดๆ เฟงฉานอยู่

บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้ชื่อว่าภททิยะ เป็นโอรสของพระนางกาลิโคธา ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ประกอบด้วยความเพียรต่อเนื่อง ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ไม่ถือมั่นในสิ่งใดๆ เฟงฉานอยู่

บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้ชื่อว่าภททิยะ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร...ถือไตรจีวรเป็นวัตร...ถือการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร...ถือการฉันหนเดียวเป็นวัตร...ถือการฉันในบาตรเป็นวัตร... ถือการห้ามอาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร...ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร...ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร...ถือการอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร...ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร... ถือการอยู่ในเสนาสนะตามที่จัดให้เป็นวัตร...ถือการเป็นวัตร...ถือการเป็นผู้มักน้อย...ถือการเป็นผู้สันโดษ...เป็นผู้ชอบสงัด...เป็นผู้ถือการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ประกอบด้วยความเพียรต่อเนื่อง

บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้ชื่อว่าภททิยะ เป็นโอรสของพระนางกาลิโคธา เป็นผู้ปรารถนาความเพียร ประกอบด้วยความเพียรต่อเนื่อง ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ไม่ถือมั่นในสิ่งใดๆ เฟงฉานอยู่

ข้าพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในศีลขันธ์ อบรมสติและปัญญา ได้บรรลุความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวงแล้วโดยลำดับ

จากคำกล่าวของพระภททิยะนี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การที่ท่านกล่าวว่า “สุขหนอ สุขหนอ” นั้น ท่านหมายถึงความสุขที่ได้อยู่อย่างสงบสงัด มิได้หมายถึงความสุขในราชสมบัติอย่างที่พระทั้งหลายเข้าใจกัน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีปฏิปทา คือ เป็นผู้สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล) เป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) มีความรู้แจ้งหลักธรรม (ปัญญา) เป็นผู้มักน้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นการสอนที่อธิบายเข้าใจง่าย มีลำดับขั้นตอนใช้ภาษาที่เรียบง่ายชัดเจน ยกอุปมาอุปมัย

พระอนุรุทธะ

พระอนุรุทธะนั้น ท่านมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการช่วยพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านเป็นอาจารย์ของหมู่คณะ มีศัพทวิหาริกและอันเตวาลิกเป็นจำนวนมาก และมีส่วนสำคัญในการช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เช่นเดียวกับพระอุบาลีโดยได้ร่วมกันทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดขึ้นหลังสังคายนาครั้งที่ 1 ประมาณ 100 ปีเศษ (บรรจบบรรณรุจิ, 2537: 171)

พระอนุรุทธเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลินิริมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 53/147-149)

...อนุรุทธะก้าวล่วงเบญจกามคุณนั้นเสียแล้ว ยินดีในพระพุทธศาสนา ก้าวล่วงโอฆะทั้งปวง เฟ้งฉานอยู่.

อนุรุทธะได้ก้าวล่วงกามคุณเหล่านี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รสและโผฏฐัพพะ อันน่ารื่นรมย์ใจแล้ว เฟ้งฉานอยู่.

อนุรุทธะเป็นนักปราชญ์ หาอาสวะมิได้ อยู่ผู้เดียวไม่มีเพื่อน กลับจากบิณฑบาตแล้ว เทียวแสวงหาผ้าบังสุกุลอยู่

อนุรุทธะเป็นนักปราชญ์ มีปริชา หาอาสวะมิได้ เทียวเลือกหาแต่ผ้าบังสุกุล ครั้นได้มาแล้ว ก็ซักข้อมเอง แล้วนุ่งห่ม.

บาปกรรมอันเศร้าหมองเหล่านี้ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้มักมาก ไม่สันโดษ ระคนด้วยหมู่ มีจิตฟุ้งซ่าน

อนึ่ง ภิกษุใดเป็นผู้มีสติ มีกนน้อย สันโดษ ไม่มีความขัดเคือง ยินดีในวิเวก ชอบสงัด ปรรกความเพียรเป็นนิตย์

กุศลธรรมซึ่งเป็นฝ่ายให้ตรัสรู้เหล่านี้ ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ก็ตรัสสรรเสริญภิกษุนั้นว่า เป็นผู้หมดอาสวะ

พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมในโลก ทรงทราบความดำริของเราแล้ว เสด็จมาหาเรา ด้วยพระวรกายที่สำเร็จด้วยมโนมยิทธิ

เรารู้ทั่วถึงพระธรรมเทศนาของพระองค์แล้ว เป็นผู้ยินดีในพระศาสนา ปฏิบัติตามคำพร่ำสอนอยู่ เราได้บรรลุวิชชา 3 แล้วโดยลำดับ คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

เราถือการนั่งเป็นวัตรมาแล้วเป็นเวลา 55 ปี เรากำจัดมิทธะ (ความหลับ) แล้วเป็นเวลา 25 ปี

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือคุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิภาณ บำเพ็ญเพียร(สมาธิ) และเป็นผู้มีความมกน้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอนนั้น สามารถถ่ายทอดหลักธรรม การสอน โดยพรรณาธรรมปฏิบัติด้วยภาษาสละสลวย เข้าใจได้ง่าย

พระอานนท์

ผลงานของพระอานนท์ มีความสำคัญยิ่งต่อการช่วยพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนาและรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ สรุปผลงานของท่านได้ดังนี้

- 1) ทรงจำธรรมไว้มาก ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพหูสูต
- 2) การช่วยเหลือให้สตรีเข้ามาบวชเป็นภิกษุณี
- 3) การช่วยระงับความแตกร้างในพุทธจักร คราวที่พระชาวเมืองโกสัมพี เกิดวิวาทกัน

- 4) การวิสังขนาพระธรรมในการทำสังคายนาครั้งที่ 1
- 5) การสร้างผู้สืบทอดหรือศาสนทายาท มีศิษย์ที่ศึกษาธรรมต่อจากท่านได้มีบทบาทสำคัญในการทำสังคายนาครั้งที่ 2

6) การเดินทางเยี่ยมพระสงฆ์ในวัดต่าง ๆ หลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เพื่อเตือนพระสงฆ์ให้เกิดพุทธานุสตรระลึกถึงพระพุทธเจ้า

พระอานนท์ พุทธอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านพหูสูต เป็นผู้ศึกษามาก ทรงจำมาก พังมาก (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 174-178)

พระอานนท์เถระเมื่อสังคายนาพระธรรมได้ภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 53/283-288)

...บัณฑิตไม่ควรทำตนให้เป็นมิตรสหายกับคนผู้พูดต่อเสียด ผู้มักโกรธ ผู้ตระหนี่และผู้ปรารภนาให้ผู้อื่นพินาศ เพราะการสมาคมกับคนชั่ว เป็น ความลามก

แต่บัณฑิตควรทำตนให้เป็นมิตรสหายกับคนผู้มีศรัทธา มีศีลเป็นที่รัก มีปัญญา และเป็นพหูสูต เพราะการสมาคมกับคนดี มีแต่ความเจริญ

เชิญคู่อัตภาพอันเสื่อผืนและอาภรณ์เป็นต้นทำให้วิจิตร มีกายเป็นแผลอันระดูค 300 ท่อน ยกขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย ที่คนพาลดำริหวังกันมาก อันไม่มีความยั่งยืนตั้งมั่น

เจริญอุตภาพอันทำให้วิจิตรด้วยแก้วมณีและดุษุ มีหนังหุ้มกระดูกไว้ภายใน
งามด้วยผ้าต่างๆ

เท้าทั้ง 2 ฉาบทาด้วยครั่งสด ใบหน้าได้ด้วยแป้ง สามารถทำให้คนพาลลุ่มหลง
แต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่ง (คือนิพพาน) ลุ่มหลงได้

ผมที่ตกแต่งเป็นแปดลอน นัยน์ตาทั้ง 2 หยอด้วยยาตา สามารถทำให้
คนพาลลุ่มหลงแต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งลุ่มหลงได้

กายอันเปื่อยเน่าอันบุคคลตกแต่งแล้ว เหมือนกล่องยาหยอดตาใหม่ทั้งงดงาม
สามารถทำให้คนพาลลุ่มหลงแต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งลุ่มหลงได้

นายพรานเนื้อดักบ่วงไว้ เนื้อไม่ติดบ่วง เมื่อนายพรานเนื้อคร่ำครวญอยู่
พวกเรา (เนื้อ) กินเหยื่อแล้วหนีไป

บ่วงของนายพรานถูกตัดขาดแล้ว เนื้อไม่ติดบ่วง เมื่อนายพรานเนื้อเศร้าโศก
อยู่ พวกเรา (เนื้อ) กินเหยื่อแล้วหนีไป

พระอานนทเถระผู้โคตมโคตร เป็นพหูสูต กล่าวธรรมได้วิจิตร เป็น
พุทธอุปัฏฐาก ปลงภาระลงแล้วปราศจากกิเลส เอนกายลงนอน

สิ้นอาสวะแล้ว ปราศจากกิเลสเครื่องเกาะเกี่ยวแล้ว ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง
แล้วดับสนิทถึงฝั่งแห่งชาติและชรา ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในภพสุคตท้าย

เราเรียนธรรมจากพระพุทธเจ้า 82,000 พระธรรมขันธ์ จากภิกษุ 2,000
ธรรมขันธ์ จึงรวมเป็นธรรมที่เราจำได้คล่องปาก 84,000 พระธรรมขันธ์

คนผู้มีการศึกษาน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อของเขาย่อมเจริญ แต่ปัญญา
ของเขาหาเจริญไม่

ผู้ใดเป็นพหูสูต คูหมิ่นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาน้อย เพราะการศึกษาเป็นเหตุ ย่อม
ปรากฏแก่เรา เหมือนคนตาบอดถือดวงไฟไป

ฉะนั้นบุคคลควรเข้าไปนั่งใกล้ผู้ที่เป็นพหูสูต แต่ไม่ควรทำสุตะที่ตนได้มาให้
พินาศ เพราะสุตะที่ตนได้มานั้น เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เพราะฉะนั้น จึง
ควรเป็นผู้ทรงธรรม

บุคคลผู้รู้อักษรทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย รู้รรถแห่งภายิต ฉลาดในนิรุตติ
และบท ย่อมกำหนดธรรมไว้ได้อย่างถูกต้อง และหมั่นพิจารณาเนื้อความ

(พระสังคีติกจารย์ เมื่อจะสรรเสริญพระอานนทเถระ ได้รจนาคาถา 3 คาถา ความว่า)

...พระอานนทเถระเป็นพหูสูต ทรงธรรม เป็นผู้รักษาคถาธรรมของ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงแสวงหาพระคุณอันยิ่งใหญ่ (พระอานนทเถระ) เป็นดวงตา ของโลกทั้งมวล ปรีณิพพานเสียแล้ว.

พระอานนทเถระเป็นพหูสูต ทรงธรรม เป็นผู้รักษาคถาธรรมของ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นดวงตาของชาวโลกทั้งมวล เป็น ผู้กำจัดความมืดในโลกอันมืดมนได้

พระอานนทเถระเป็นผู้มีคติ มีสติ และมีจิต เป็นผู้แสวงหาคุณ เป็นผู้ทรงจำ พระสัทธรรม เป็นบ่อเกิดแห่งรัตนะ

พระอานนทเถระก่อนจะนิพพานได้กล่าวคาถาว่า

...เราได้ปฏิบัติตามพระศาสดาจบแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราทำเสร็จ แล้วเราปลงภาระอันหนักลงแล้ว ถอนตัณหาอันนำไปสู่ภพได้แล้ว.

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีความรู้แจ้งธรรม (ปัญญา) เป็นพหูสูต (ทรงจำไว้มาก ได้ศึกษามาก ได้ฟังมาก ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอนนั้น เป็นความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่าง แจ่มแจ้ง เป็นการสอนที่ใช้ภาษาได้อย่างเข้าใจง่าย อธิบายหลักธรรมแบบอุปมาอุปมัย สำหรับการ ทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่คณะสงฆ์

พระภค

พระภคคุณั้น หลังจากบรรลุอรหัตผลแล้ว ได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมของท่าน

พระภคเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/7-8)

ข้าพระองค์ถูกความง่วงเหงาหาวนอนครอบงำได้ออกไปจากวิหาร ขึ้นสู่ที่ จงกรมล้มลงที่พื้นดินตรงนั้นนั่นเอง

ข้าพระองค์ลุกเนื้อลูบตัวแล้ว ขึ้นสู่ที่จงกรมอีก เป็นผู้มึนงงตั้งมั่นในภายใน เคน จงกรมอยู่

จากนั้นกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายจึงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ โทษ ก็ปรากฏแก่ข้าพระองค์ ความเบื่อหน่ายก็ตั้งลงมั่น

ลำดับนั้น จิตของข้าพระองค์ก็หลุดพ้น ขอพระองค์จงทรงเห็นว่าธรรมเป็น
ธรรมดีเลิศ ข้าพระองค์ได้บรรลุวิชา 3 แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า
ข้าพระองค์ได้ทำเสร็จแล้ว

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้ปฏิบัติ
บำเพ็ญเพียร(สมาธิ) มีความเพียรพยายาม มีความอดทน ส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน
สามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ด้วยภาษาที่เรียบง่ายใจความลึกซึ้ง

พระกิมพิละ

ผลงานสำคัญของพระกิมพิละนั้น ท่านช่วยประกาศพระพุทธศาสนานั้น คือคราว
ทูตถาม ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่นานหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าเป็นเพราะพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่เคารพ ไม่
เชื่อฟังพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เคารพในการศึกษา ในความไม่ประมาทและในการ
ปฏิบัติตน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 178)

พระกิมพิละเถระได้ภายิตคาถา (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ขุ. เถร. อ.
51/79) ไว้ดังนี้ว่า

...พระศากยบุตรทั้งหลาย ผู้เป็นสหายนในปาจิณวังสทายวัน ได้พากันละ
โภคะไม่น้อย มายินดีในการเที่ยววิณฑบาท
ปรารภความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว มีความบากบั่นมุ่งมั่นเป็นนิตย์ ละความยินดี
ในโลก มายินดีอยู่ด้วยความยินดีในธรรม

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน
เป็นผู้ปฏิบัติ มกน้อยสันโดษ มีความเพียรเป็นนิตย์ มีความรู้แจ้งหลักธรรม ความสามารถในการ
เผยแผ่หรือสั่งสอนนั้น ท่านถ่ายทอดหลักธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่ายและแจ่มแจ้ง สำหรับการทำ
หน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์

พระอุบาลี

พระอุบาลีนั้น ท่านได้รับตำแหน่งเอกทัตตะด้านทรงจำพระวินัย เป็นผู้มีความ
ชำนาญพิเศษในพระวินัยและสรุปผลงานสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ 3 ประการ คือ

1. การวินิจฉัยอธิกรณ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้ท่านวินิจฉัยอธิกรณ์ (ตัดสินคดี) 3 เรื่อง คือ เรื่องของพระภารุกัจฉกะ 1 เรื่องของพระอัชชุกะ 1 เรื่องของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ 1

2. การวิสังขนาพระวินัยในคราวทำปฐมสังคายนา คราวที่พระมหากัสสปะได้เสนอให้มีการทำปฐมสังคายนาขึ้นหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 3 เดือน พระอุบาลีทำหน้าที่วิสังขนาพระวินัย โดยรวบรวมพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในที่ต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่จนปรากฏเป็น “พระวินัยปิฎก” ให้ได้ศึกษากันถึงทุกวันนี้

3. การสร้างผู้สืบทอดหรือศาสนทายาท ท่านได้สอนพระวินัยให้บรรดาศัพทวิหาริกของท่านซึ่งต่อมาเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา คือ ในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 สำเร็จลงได้ โดยการนำของพระโมคคัลลิตบุตรคัสสเถระ ซึ่งพระเถระองค์นี้ เป็นศิษย์ที่ได้สืบทอดสายพระวินัยจากศิษย์รุ่นที่ 3 ของพระอุบาลี (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 170)

พระอุบาลีเถระได้ภายิตคาถา (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ข. เถร. อ. 51/277) ไว้ดังนี้ว่า

...ภิกษุผู้ออกบวชใหม่ด้วยศรัทธา ยังใหม่ต่อการศึกษา ควรคบหากัลยาณมิตร
ผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน.

ภิกษุผู้ออกบวชใหม่ด้วยศรัทธา ยังใหม่ต่อการศึกษา พึงเป็นผู้พำนักอยู่ในหมู่
สงฆ์ ฉลาด ศึกษาพระวินัย.

ภิกษุผู้ออกบวชใหม่ด้วยศรัทธา ยังใหม่ต่อการศึกษา พึงเป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่
ควรและไม่ควร ไม่ควรประพฤติดนเป็นคนออกหน้าออกตา.

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติ ท่านเป็นผู้มีความรู้แจ้งธรรมวินัย (ทรงปัญญา) เป็นผู้มีความทรงจำพระวินัยเป็นเลิศ ได้ศึกษามาก พึงมีส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ สามารถถ่ายทอดหลักคำสอนแก่พระใหม่ด้วยคำเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย การทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) ท่านเป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์และมุ่งประโยชน์แก่พระศาสนาเป็นหลัก

พระเมฆิยะ

พระเมฆิยะ ได้กล่าวถ้อยคำนี้หลังจากได้บรรลุอรหัตผล โดยมีจุดมุ่งหมายสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นกัลยาณมิตรผู้ยอดเยี่ยม

พระเมฆิยเถระได้ภายิตคาถาไว้แบบนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/324)

พระมหาวีรเจ้าผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง ได้สั่งสอนเรา เราฟังธรรมของ
พระองค์แล้ว ยินดี อยู่ในสำนักของพระองค์ เราได้บรรลุวิชา 3 คำสอนของ
พระพุทธเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน
เป็นผู้มีปฏิปทา มีความกตัญญู เป็นผู้เคารพบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้า เห็นได้จากถ้อยคำกล่าว
สรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นกัลยาณมิตรอันแสดงถึงความกตัญญู สำหรับ
ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ถ่ายทอดหลักธรรมเนื้อหาสาระได้อย่างลึกซึ้ง

พระนาคิตะ

พระนาคิตะนั้น ท่านเคยถวายการอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าขณะอยู่ที่หมู่บ้านพราหมณ์
อิจฉานังคะลวัน โกศล ขณะนั้นท่านไม่ขอรับลาภสักการะที่พราหมณ์และคหบดีชาวอิจฉานัง
คะลจัดทำถวาย เพราะมาส่งเสียงอื้ออึงอยู่ที่หน้าซุ้มประตูที่ประทับและท่านได้กล่าวถ้อยคำเพื่อ
แสดงให้เห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงแท้ไม่แปรผันและสามารถทำให้พินทุภักข์ได้จริงดังที่
ท่านแจ้งประจักษ์ชัดด้วยตนเอง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 170)

พระนาคิตเถระได้กล่าวภายิตคาถา (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 50/404)
ไว้แบบนี้ว่า

...ในลัทธิแห่งเดียรถีย์ภายนอกพระศาสนานี้ ไม่มีทางไปสู่พระนิพพาน
เหมือนอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เลย พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นบรมครู ทรงพร่ำสอน
ภิกษุสงฆ์ด้วยพระองค์เองอย่างนี้ เหมือนดังทรงแสดงผลมะขามป้อมบนฝ่า
พระหัตถ์ฉะนั้น

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ
ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน การแสดงธรรมที่ถ่ายทอดด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและ
ได้แนวทางในการปฏิบัติ

พระสิวลี

พระสิวลี ท่านเป็นพระที่มีลาภมาก ไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นทุรกันดารอย่างไรก็ไม่เคย
ลำบาก เรื่องอาหาร คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ 500 องค์เดินทางไกลผ่านถิ่น

ทูลกันดารไปเยี่ยมพระขทรวนิยเรวตะ โดยมีพระสิวลีตามเสด็จอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ผลปรากฏว่า พระทั้งหมดนั้นไม่ลำบากด้วยอาหาร เหตุการณ์ทำนองนี้ยังเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นด้วยผลบุญของพระสิวลีที่ทำไว้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 178)

พระสิวลีเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/294)

...เราเข้าไปสู่กุฎิเพื่อต้องการสิ่งใด เมื่อเราแสวงหาวิชาและวิมุตติ ได้ถอนขึ้น
ซึ่งมานานุสัยแล้ว ความดำริเหล่านั้น สำเร็จแล้วแก่เรา

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิปทา บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) เห็นได้จากถ้อยคำที่ว่า “เราเข้ากุฎิเจริญวิปัสสนาเพื่อประโยชน์ใดใด” ซึ่งแสดงถึงการบำเพ็ญเพียร ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านได้กล่าวถ้อยคำเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายแต่มีเนื้อหาสาระชัดเจน สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่คณะ

พระปุลณมันตานีบุตร

พระปุลณมันตานีบุตรนั้น พระพุทธเจ้าตั้งไว้ในตำแหน่งเอกทัคคะด้านแสดงธรรม ผลงานชิ้นสำคัญ คือ ท่านได้สอนกถาวัตถุ 10 ประการให้พระอานนท์ฟัง คราวที่พระอานนท์บวชใหม่ ๆ จนทำให้พระอานนท์บรรลุโศคาปัตติผล กถาวัตถุ คือ เรื่องที่ควรพูดมี 10 อย่าง ได้แก่ 1) อับปิจกถา เรื่องความมกน้อย 2) สันตุฎฐิกถา เรื่องความสันโดษ 3) ปวีเวกถา เรื่องความสงัด 4) อสังสัคคกถา เรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ 5) วิริยารัมภกถา เรื่องการปรารภความเพียร 6) สीलกถา เรื่องศีล 7) สมาธิกถา เรื่องสมาธิ 8) ปัญญาถา เรื่องปัญญา 9) วิมุตติถา เรื่องความหลุดพ้น 10) วิมุตติญาณทัสสนกถา เรื่องความรู้ความเห็นที่หลุดพ้น

ท่านได้แสดงกถาวัตถุ 10 ประการแก่กุลบุตรชาวเมืองกบิลพัสดุ์อีก 500 คน จนเกิดความเลื่อมใสเข้ามาบวชในสำนักของท่าน จนกระทั่งได้บรรลุพระอรหัตตผล (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 160-163)

พระปุลณมันตานีบุตรเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/69)

...บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษ ผู้เป็นบัณฑิต ผู้เห็นประโยชน์เท่านั้น เพราะ
 ชีรชนทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท เห็นประจักษ์ด้วยปัญญา ย่อมบรรลุผล
 ประโยชน์ใหญ่หลวง ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ละเอียด สุขุม

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความรู้แจ้งในหลักธรรม ใฝ่ศึกษา รู้จักแสวงหาความรู้เสมอ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือ เป็นผู้แสดงธรรมเป็นเลิศ สามารถแสดงธรรมสอนกถาวัตถุ 10 ประการและการแสดงธรรมโปรดกุลบุตรชาวเมืองกบิลพัสดุ์อีก 500 ยังผลให้เข้ามาบวชในศาสนา

พระอุทายี

พระอุทายีเถระได้กล่าวภายิตถาตา (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 52/474-476) ไว้ดังนี้ว่า

เราเคยได้ฟังมาจากพระอรหันต์ทั้งหลายว่า มนุษย์ทั้งหลายย่อมมอบน้อมบุคคลใด ผู้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ตรัสรู้เอง ผู้ฝึกฝนตนแล้ว มีจิตตั้งมั่น ดำเนินไปในทางอันประเสริฐ ยินดีในธรรมอันสงบระงับ จิตถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง แม้เทวดาก็นอบน้อมบุคคลนั้น

เทวดาและมนุษย์ย่อมมอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้ก้าวล่วงสังโยชน์ทั้งปวง ออกจากป่าคือกิเลสมาสู่นิพพาน ออกจากกามมายินดีใน เนกขัมมะเหมือนทองคำอันพ้นแล้วจากหินฉะนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นแล เป็นผู้ประเสริฐ รุ่งเรืองพันโลกนี้กับทั้งเทวโลก เหมือนภูเขาคิมพพานต์รุ่งเรืองล่งภูเขาเหล่าอื่น ทรงพระนามว่านาคโดยแท้จริง เป็นผู้เยี่ยมกว่าบรรดาผู้มีชื่อว่าเป็นนาคทั้งหมด

เราจะแสดงผู้ได้นามว่านาคโดยแท้จริง แก่ท่านทั้งหลาย เพราะผู้ใดไม่ทำบาป ผู้ที่นั้นชื่อนานาค ความสงบเสงี่ยมและความไม่เบียดเบียน 2 อย่างนี้ เป็นเท้าหน้าของนาค

สติสัมปชัญญะเป็นเท้าหลัง ช่างมีศรัทธาเป็นงวง มีอุเบกขาเป็นงาอันขาว

มีสติเป็นคอ มีปัญญาเครื่องพิจารณาค้นคว้าธรรมเป็นศิรชะ มีธรรมคือท้องเป็นที่อยู่เสมอกัน มีวิเวกเป็นหางของนาคนั้น

ช่างตัวประเสริฐคือพระพุทธเจ้านั้น เป็นผู้มีปกติเพ่งฌาน ยินดีในนิพพานอันเป็นที่เบาใจ มีจิตตั้งมั่นดีแล้วในภายใน เมื่อเดินก็มีจิตตั้งมั่น เมื่อยืนก็มีจิตตั้งมั่น นอนก็มีจิตตั้งมั่น แม้เมื่อนั่งก็มีจิตตั้งมั่น เป็นผู้สำราญในที่ตั้งปวง อันนี้เป็นคุณสมบัติของช่างตัวประเสริฐคือพระพุทธเจ้า

ช่างตัวประเสริฐคือพระพุทธเจ้านั้น บริโภคของอันหาโทษมิได้ ไม่บริโภคของที่มีโทษ ใด้อาหารและเครื่องนุ่งห่มแล้วก็ไม่สั่งสมไว้

ตัดเครื่องเกาะเกี่ยวผูกพันน้อยใหญ่ทั้งสิ้น ไม่มีความห่วงใยเลย เทียวไปตามความปรารถนา เปรียบเหมือนดอกบัวขาบ มีกลิ่นหอมหวานชวนให้รื่นรมย์ เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แต่ไม่ติดอยู่ด้วยน้ำ ฉะนั้นใด

พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติแล้วในโลก อยู่ในโลก ไม่ติดโลก เหมือนดอกปทุมไม้ติดน้ำ ฉะนั้น

ไฟกองใหญ่ลุกโชน เมื่อหมดเชื้อก็ดับไป ถึงเมื่อเฝ้ายังมีอยู่ ก็เรียกกันว่าไฟดับแล้วฉนั้นใด

อุปมาอันทำให้เข้าใจความหมายนี้ วิญญูชนทั้งหลายแสดงไว้แล้ว ก็ฉนั้น พระจีณาสพผู้มหานาคทั้งหลาย จักรู้แจ้งพระตถาคตผู้เป็นมหานาค อันเราผู้เป็นนาคแสดงแล้ว

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเป็นผู้ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะ หมดอาสวะเมื่อละสรีระร่างกายนี้แล้ว จักไม่มีอาสวะปรินิพพาน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีความกตัญญู มีความเคารพบูชาในพระพุทธเจ้า เห็นได้จากการกล่าวสรรเสริญพระคุณของพระองค์ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน คือมีความสามารถในการสอน เห็นได้จากการกล่าวถ้อยคำเปรียบเทียบกับช่างตัวประเสริฐกับพระพุทธเจ้า มีภาษางดงาม เข้าใจง่ายสมบูรณ์พร้อมด้วยอรรถาธิบายและพยัญชนะ ได้อย่างแจ่มแจ้ง

พระกาพุทธายี

พระกาพุทธายีนั้น มีบทบาทสำคัญ คือได้ทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จ ณ เมืองกบิลพัสดุ์และแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพร้อมเหล่าบรรดาข้าราชการบริพาร ทำให้พระเจ้าสุทโธทนะและบรรดาข้าราชการบริพารเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ก่อนที่จะได้เห็นพระพุทธเจ้า ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงพร้อมพระสาวก ก็ได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ พระเจ้าสุทโธทนะและพระประยูรญาติทรงมอบถวายวัดนิโครธารามและพระพุทธองค์ได้ทรงบวช

ให้เจ้าชายศากยะพระองค์อื่น ๆ อีกด้วย จึงนับได้ว่าพระกาฬุทายีมีส่วนสำคัญช่วยให้สำเร็จในครั้งนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 163-167)

พระกาฬุทายีเถระได้กล่าวภายิตคาถา (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/301-303) ไว้ดังนี้ว่า

...ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ หมู่มไม้ทั้งหลายมีดอกและใบเป็นสีแดงดังถ่านเพลิง ออกผลผลัดใบแก่ทั้ง หมู่มไม้เหล่านั้นงดงามรุ่งเรืองดังเปลวเพลิง ข้าแต่พระองค์ ผู้มีความกล้าหาญมาก เวลานี้เป็นเวลาสมควรอนุเคราะห์แก่หมู่พระญาติ

ข้าแต่พระองค์ผู้แก้แค้นข้า หมู่มไม้ทั้งหลายมีดอกบานงามดี นำรื่นรมย์ใจ ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทั่วทิศโดยรอบ สลัดใบแก่ทั้ง ผลิดอกออกผล เวลานี้ เป็นเวลาสมควรจะหลีกออกไปจากที่นี่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฤดูนี้เป็นฤดูที่ไม่หนาวนัก ไม่ร้อนนัก เป็นฤดูที่พอสบาย เหมาะแก่การเดินทาง ขอพระญาติทั้งฝ่ายศากยะและโกถิยะทั้งหลาย จงได้เฝ้าพระองค์ผู้สิ้นพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ข้ามแม่น้ำโรหิณีไปเถิด

ชาวนาไถนาด้วยความหวังผล หวานพีชด้วยความหวังผล พ่อค้าผู้เที่ยวหาทรัพย์ เล่นเรือไปสู่สมุทรก็เพื่อหาทรัพย์ ข้าพระองค์อยู่ในที่นี้ด้วยความหวังผลอันใด ขอความหวังผลอันนั้นจงสำเร็จแก่ข้าพระองค์เถิด

ชาวนาหวานพีชขบ่อยๆ ฝนตกขบ่อยๆ ชาวนาไถนาขบ่อยๆ รัชญาหารขบอยเข้าถึงรัฐขบ่อยๆ พวกยาจกเที่ยวขบ่อยๆ ผู้เป็นทานบดีให้ขบ่อยๆ ครั้นให้ขบ่อยๆ แล้ว ขบอยไปสู่สวรรค์ขบ่อยๆ

นักปราชญ์ผู้มีปัญญากว้างขวาง เกิดในสกุลใดขบอยยังสกุลนั้นให้บริสุทธิ์สะอาดตลอด 7 ชั่วโมง โดยแท้ ข้าพระองค์เข้าใจว่าพระองค์เป็นเทพเหนือเทพขบอยทรงสามารถทำให้ตระกูลบริสุทธิ์ เพราะพระองค์เกิดแล้วโดยอริยชาติ ได้ตั้งนามว่าเป็นมุณี

พระบิดาของพระองค์พระนามว่าสุทโชนะ ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่พระมเหสีพระนามว่ามายาเป็นพระพุทธรมาดา ทรงบริหารพระองค์ผู้เป็นพระโพธิสัตว์มาด้วยครรรค์ เสด็จสวรรคตไปบังเกิดอยู่ในไตรทิพย์

พระนางเจ้ามาษาเทวีผู้โคทมโคตรนั้น ครั้นสวรรคตจตุจากโลกนี้แล้ว ทรง
 พรั่งพร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์ มีหมุ่นางฟ้าห้อมล้อม บันเทิงอยู่ด้วยเบญจ
 กามคุณ

พระกาฬุทายีเถระถวายพระพรพระเจ้าสุทโธทนมหาราชว่า

...อาตมภาพเป็นบุตรของพระพุทธเจ้า ผู้ไม่มีสิ่งใดอย่ามี มีพระรัศมีแผ่ชานจาก
 พระวรกาย ไม่มีผู้เปรียบปาน ผู้คงที่ มหาบพิตร พระองค์เป็นพระบิดาของ
 พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบิดาแห่งอาตมภาพ มหาบพิตร พระองค์เป็นพระอัยกา
 ของอาตมภาพโดยธรรม

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการ
 การเผยแผ่หรือสั่งสอน การแสดงธรรมซึ่งทำให้พระเจ้าสุทโธทนะพร้อมบรรดาข้าราชการ
 เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ใช้ภาษาเรียบง่ายทำให้
 ผู้ฟังคล้อยตามและเข้าใจถึงเจตนาอันดีงาม ยกอุปมาอุปมัย ระหว่างธรรมชาติกับรสแห่งพระธรรม

พระปิงคิยะ

พระปิงคิยะนั้น ท่านเป็นพระสาวกองค์แรกที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปถึงฝั่งแม่น้ำ
 โคธาวรี ซึ่งเป็นดินแดนตอนใต้ของอินเดีย ได้แสดงธรรมแก่ฤาษีพาวรีและศิษย์เป็นผลให้ฤาษีพาวรี
 และศิษย์ผู้รู้แจ้งธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน แม้ท่านเหล่านั้นจะไม่ได้บรรลุมรรคผล (บรรจบ
 บรรณรุจิ, 2537: 235)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน
 เป็นผู้ปฏิบัติ มีความอดทน มีความกตัญญูเห็นได้จากการระลึกถึงฤาษีพาวรีพร้อมศิษย์ เป็นผู้
 มีความเพียรพยายามเดินทางไปแม้ในสถานที่ที่ห่างไกล ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน
 การถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นได้จากการแสดงธรรมโปรดฤาษีและศิษย์ให้รู้
 แจ่มแจ้งในธรรมแก่เขาเหล่านั้น

พระโมฆราช

พระโมฆราชนั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านครองผ้า
 เส้าหมองไม่ยอมรับผ้าใหม่ แม้ได้มาก็พยายามทำลายให้หมดความใหม่ หมดความสวยงาม
 เสียก่อนจึงจะยอมนุ่งห่มเพราะเหตุที่ชอบนุ่งห่มผ้าเก่าประกอบกับกรรมในอดีตชาติ (บรรจบ
 บรรณรุจิ, 2537: 248)

พระพุทธเจ้าได้ทรงสนทนากับพระโมฆราชไว้แบบนี้ว่า (มุลินิมิทมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/200)

(พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า)

...โมฆราช ผู้มีผิวพรรณเศร้าหมอง แต่มีจิตผ่องใส เธอเป็นผู้มีใจตั้งมั่นเป็นนิตย์ ภิภุ เธอจักทำอย่างไรตลอดราตรีกาลอันหนาวเย็นในเหมันตฤดู

(พระโมฆราชเถระกราบทูลว่า)

...ข้าพระองค์ได้ฟังมาอย่างนี้ว่า ชวามคชทุกคนมีข้าวกล้าสมบุรณ์ ข้าพระองค์พึงคลุมกายด้วยฟาง แล้วยอน เหมือนคนเหล่าอื่นที่อยู่อย่างสบาย

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีปฏิปทา มีความอดทน เห็นได้จากถ้อยคำที่ท่านกล่าวถึงความเย็นอยู่ในฤดูหนาวที่ยากลำบาก เป็นผู้มักน้อยสันโดษ เห็นได้จากการนุ่งห่มผ้าเศร้าหมอง ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้มีความสามารถถ่ายทอดหลักธรรม มีการใช้ภาษาที่เข้าใจได้ง่าย ยกอุปมาอุปมัยในการสนทนาได้อย่างแจ่มชัด

พระพากุลละ

พระพากุลละนั้น ท่านเป็นหนึ่งในพระอรหันต์ 500 องค์ที่เข้าร่วมทำปฐมสังคายนา ได้รับเลือกจากพระมหากัสสปะเถระ ซึ่งหมายถึงว่าท่านมีคุณสมบัติเหมาะสม คือ ได้บรรลุอภิญญา 6 และแตกฉานในปฏิสัมภิทา 4 จึงนับว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 250)

พระพากุลเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้แบบนี้ว่า (มุลินิมิทมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/237)

...ผู้ใดทำกิจที่ควรทำก่อนในภายหลัง ผู้นั้นย่อมพลาดจากฐานะที่จะให้เกิดความสุข และย่อมเดือดร้อน ในภายหลัง

บุคคลควรพูดเฉพาะสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรพูดถึงสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะว่าบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมรู้ทันคนเอาแต่พูดไม่ยอมทำ

พระนิพพานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วเป็นสุขดีหนอ เป็นธรรมไม่มีโทษ ปราศจากธุลีคือกิเลส เป็นแดนเกษม เป็นที่ดับทุกข์

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรม เป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) เป็นนิตย์ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ด้วยการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายแต่มีเนื้อหาลึกซึ้ง สำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ สงเคราะห์ หม่อมคณะสงฆ์ เห็นได้จากการแสดงธรรมสอนพระที่มาเยี่ยมในวันนิพพาน

พระปิ่นโทลถาวรทวาชะ

พระปิ่น โทลถาวรทวาชะนั้น ท่านได้ทำงานสำคัญที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการแสดงธรรมโปรดพระเจ้าอุเทน คำสอนของท่านทำให้พระเจ้าอุเทน เข้าใจถึงชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความเลื่อมใส ประกาศพระองค์นับถือพระรัตนตรัย และการแสดงฤทธิ์ทำให้เศรษฐีเมืองราชคฤห์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาหันมานับถือพระรัตนตรัยเช่นกัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 250-252)

พระปิ่น โทลถาวรทวาชะเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 51/10)

...ชีวิตของเรานี้ หากเป็นไปโดยไม่สมควรไม่ อาหารไม่ได้ทำจิตใจสงบ เราเห็นว่าร่างกายจะดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร จึงได้เที่ยวแสวงหาอาหารโดยทางที่ชอบ

นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวการไหว้และการบูชาในตระกูลทั้งหลายว่า เป็นเปือกตม เป็นลูกศรอันละเอียด ถอนขึ้นได้ยาก เพราะสักการะอันคนชั่วละได้ยาก

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นการถ่ายทอดหลักธรรม ด้วยการแสดงธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง โปรดพระเจ้าอุเทนหันมานับถือพระรัตนตรัย และการใช้ภาษา ถ้อยคำที่สอนเพื่อน ให้คลายมิจฉาทิฎฐิ โดยยกอุปมาอุปมัยที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ ส่วนการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์มิตร เห็นได้จากถ้อยคำข้างต้นที่แสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ดี

พระมหากัจจายนะ

พระมหากัจจายนะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญช่วยพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระพุทธศาสนาคราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้รับภาระหน้าที่ให้ท่านเดินทางไปยังแคว้นอวันตี เพื่อโปรดพระเจ้าจันทปัชโชตและชาวแคว้นอวันตี โดยการแสดงธรรมของท่านเป็นผลทำให้

พระเจ้าจันทรพิชัยและชาวแคว้นอวันตีเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทั้งท่านยังได้อนุเคราะห์พระที่จำพรรษาในปัจฉิมตชนบทเมืองกุรุมระเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระวินัย 5 ประการด้วยความยากลำบาก ท่านจึงได้มอบหมายให้พระโสณกุฏิกัณณะเข้าเฝ้ากราบทูลพระพุทธเจ้าขอให้ผ่อนผันซึ่งพระองค์ก็ทรงอนุญาต (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 259) พระมหากัจจายนะยังได้รับแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านขยายความย่อให้พิสดาร (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 264)

พระมหากัจจายนเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมมหาภุมวารวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/260-261)

...ภิกษุไม่ควรทำงานก่อสร้างให้มากนัก ควรหลีกเลี่ยงหมุ่น ไม่ควรชวนขวาย เพื่อยังปัจจัยให้เกิด ภิกษุผู้ชวนขวายนั่นชื่อว่าคิดในรส ย่อมละทิ้งประโยชน์อันจะนำความสุขมาให้

พระอรិยะทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น กล่าวการไหว้ การบูชา ในสกุลทั้งหลายว่า เป็นเปือกตม เป็นลูกศรอันแหลมคมที่ถอนได้ยาก เพราะเป็นสักการะอันคนชั่วละได้ยาก

บุคคลไม่ควรทำกรรมอันเป็นบาป เพราะอ้างสัตว์อื่น และไม่ควรถองเสพกรรมอันเป็นบาปนั้นด้วยตนเอง เพราะสัตว์มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

คนเราย่อมไม่เป็นโจรเพราะคำของบุคคลอื่น ไม่เป็นมุนีเพราะคำของบุคคลอื่น ตนรู้จักตนเองว่าเป็นอย่างไร แม้เทพเจ้าทั้งหลายก็รู้จักบุคคลนั้นว่าเป็นอย่างนั้น

ก็คนพวกอื่นย่อมไม่รู้สีกัตว์ว่า พวกเราจักพากันย่อยยับในโลกนี้ ในหมุ่นพวกนั้น พวกใดมาารู้สีกัตว์ว่า พวกเราจักพากันไปสู่ที่ไกลมีจจุราช ความทะเลาะวิวาทย่อมระงับไปเพราะพวกนั้น

บุคคลผู้มีปัญญา ถึงจะสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่ได้ ส่วนบุคคลถึงจะมีทรัพย์แต่ไม่มีปัญญาก็เป็นอยู่ไม่ได้

บุคคลย่อมได้ยินเสียงทุกอย่างด้วยหู ย่อมเห็นสิ่งทั้งปวงด้วยตา แต่นักปราชญ์ไม่ควรละทิ้งสิ่งทั้งปวงที่ได้เห็นได้ฟังมาแล้ว

ผู้มีปัญญาถึงมีตาดี ก็ทำเหมือนคนตาบอด ถึงมีหูดี ก็ทำเหมือนคนหูหนวก ถึงมีปัญญา ก็ทำเหมือนคนใบ้ ถึงมีกำลัง ก็ทำเหมือนอ่อนแอ แต่เมื่อประโยชน์เกิดขึ้น ถึงจะนอนอยู่ในเวลาใกล้ตาย ก็ยังทำประโยชน์นั้นได้

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ท่านสามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง ด้วยการแสดงธรรมโปรดพระเจ้าจันทรปัชโชติและชาวแคว้นอวันตีเลื่อมใส และย่อความหลักธรรมให้พิสดาร ส่วนการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้อนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์ เห็นได้จากเหตุการณ์คราวช่วยพระเจ้าพรหมนาในปัจฉิมชนบทเกี่ยวกับการขอให้พระพุทธเจ้าผ่อนผันพระวินัย 5 ข้อ

พระโสณกุฎิกัณณะ

พระโสณกุฎิกัณณะนั้นเป็นศิษย์ของพระมหากัจจายนะ คราวหนึ่งท่านได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ายังวัดเชตวัน เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล พระมหากัจจายนะจึงได้มอบหมายให้ท่านทูลขอพระพุทธเจ้าทรงผ่อนผันพระวินัย 5 ข้อ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงผ่อนผันให้พระที่จำพรรษาอยู่ในปัจฉิมชนบท ซึ่งท่านก็ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ ผลงานการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ ได้แสดงธรรมโปรดมารดาและบวชให้โจร 900 คน และยังได้รับแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านกล่าวธรรมด้วยถ้อยคำไพเราะ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 262-263, 264)

พระโสณกุฎิกัณณะเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิคมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/125)

...เราได้อุปสมบทแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น ไม่มีอาสวะ ได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้า
และได้อยู่ร่วมกับพระองค์ในวิหารเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่แฉ่งราตรีส่วนมากทีเดียว ครั้งนั้น
พระศาสดาผู้ฉลาดในธรรมเป็นเครื่องอยู่ ได้เสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร

พระโคตมทรงลาดผ้าสังฆาฏิแล้ว สำเร็จสหัสยาทรงละความขลาดกลัวได้
แล้ว เหมือนราชสีห์อยู่ในถ้ำภูเขา

ลำดับนั้น ท่านโสณะผู้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กล่าววาจา
ไพเราะ ได้ภายิตพระสัทธรรมเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

กำหนดรู้เบญจขันธ์แล้ว ครั้นกล่าวแล้ว ซึ่งหนทางตรง บรรลุความสงบอย่างยิ่ง
จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะปรินิพพาน

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้มีความกตัญญู เคารพครูอาจารย์ของท่าน ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นความสามารถถ่ายทอดหลักธรรม แสดงธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง ใช้ภาษาได้เรียบง่ายลึกซึ้งและกล่าว

ธรรมได้อย่างไพเราะ สำหรับการทำหน้าที่เผยแพร่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้มี ความอนุเคราะห์ สงเคราะห์ เห็นได้จากเหตุการณ์รับภาระเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลขอให้ผ่อนผันพระวินัย 5 ข้อ

พระปุลณะ

พระปุลณะ ท่านได้ทำหน้าที่ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาให้ตั้งมั่น มีความ เจริญรุ่งเรืองมั่นคงไว้ที่บ้านเกิดหลายประการสรุปได้ดังนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 279-280)

1. ได้เดินทางกลับไปยังบ้านเกิดในแคว้นอปรินตชนบท เพื่อแสดงธรรมเทศนา โปรคพวกชาวแคว้นอปรินตชนบท พร้อมทั้งได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์จนทำให้ชาวแคว้นอปรินตชน บทเลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนา

2. แสดงธรรมเทศนาแก่จุฬปุลณะพร้อมบุตรภรรยาและคนใกล้ชิดเหล่านั้น ครั้น ได้ฟังธรรมแล้วเป็นเหตุให้คนเหล่านั้นเกิดความเลื่อมใส ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา นับถือ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ต่อมาคนเหล่านั้น ได้แบ่งไม้จันทร์แดงถวายพระปุลณะ เพื่อการ บูชาคุณ ท่านไม่รับแต่ได้แนะนำให้ไปสร้างศาลา คนเหล่านั้นก็ทำตามที่ท่านแนะนำ

3. ได้ทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จไปโปรดชาวแคว้นอปรินตชนบท พร้อมนำม ถวายศาลาไม้จันทร์แดงให้เป็นที่ประทับ พระองค์ประทับอยู่ชนบทเป็นเวลา 3 วัน โปรดชาวแคว้น อปรินต และยังได้มอบหมายให้พระปุลณะอยู่จำพรรษาที่บ้านเกิด เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคง

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของ ท่าน เป็นผู้มี ความกตัญญู เคารพบูชาพระคุณพระพุทธเจ้า เห็น ได้จากการที่ท่านได้ถวายศาลาไม้ จันทรแดงให้เป็นที่ประทับ เป็นผู้มี ความมกน้อยสัน โดย ส่วนความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่ง สอน คือ ความสามารถถ่ายทอดหลักธรรม ด้วยการแสดงธรรม โปรคพวกชาวเมืองอปรินตชนบท และโปรดจุฬปุลณะพร้อมบุตรภรรยาและคนใกล้ชิดให้หันมานับถือพระรัตนตรัย

พระทัฬพะ

พระทัฬพะนั้น ได้ทำงานสำคัญ ๆ ไว้ในพระพุทธศาสนาได้แก่ การส่งเสริม สนับสนุนการปฏิบัติธรรมแก่เหล่าพระสาวก การร่วมทำปฐมสังคายนาและช่วยแบ่งเบาภาระของ หมู่สงฆ์ ท่านยังได้รับแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านจัดเสนาสนะ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 281, 284)

พระทัฬพะเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: ชุ. เถร. อ. 50/76)

เมื่อก่อนพระทัพพมัลลบุตรองค์ใด เป็นผู้อันบุคคลอื่น ฝึกฝนได้โดยยาก แต่เดี๋ยวนี้ พระทัพพมัลลบุตรองค์นั้น เป็นผู้อันพระศาสดาได้ทรงฝึกฝนแล้ว ด้วยการฝึกเป็นผู้สันโดษ ข้ามความสงสัยได้แล้ว เป็นผู้ชนะกิเลส ปราศจากความขลาดกลัว มีจิตตั้งมั่น ดับสนิทแล้ว

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีความรู้แจ้งหลักธรรม (ปัญญา) เพราะบรรลุอรหัตผลเมื่ออายุ 7 ขวบ เป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) เป็นผู้มักน้อยสันโดษ ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นผู้สามารถถ่ายทอดหลักธรรมในการสอน มีความสามารถในการใช้ภาษาได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน และเป็นผู้อนุเคราะห์คณะสงฆ์ เห็นได้จากการรับหน้าที่จัดเสนาสนะและการเข้าร่วมทำปฐมสังคายนาของท่านซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

พระรัฐบาล

พระรัฐบาลนั้น มีผลงานการเผยแผ่ คือ เดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนายัง แคว้นกุรุ อันเป็นบ้านเกิดเพราะท่านระลึกถึงโยมบิดามารดา โดยได้แสดงธรรมให้ท่านทั้งสอง เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาท่านได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าโกธิปะยะ ทำให้พระองค์เลื่อมใส พระองค์ยังได้ตรัสชมเชยท่านเป็นอย่างมาก (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 282)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่าน เป็นผู้มีความกตัญญู มีความรู้แจ้งหลักธรรม ส่วน ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน สามารถถ่ายทอดหลักธรรม ด้วยการแสดงธรรมโปรดโยมบิดามารดาและโปรดพระเจ้าโกธิปะยะ

พระโสณโกปิวิสะ

พระโสณโกปิวิสะนั้น ไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับหลักธรรมที่ท่านแสดงแต่ ปฏิปทาของท่านถือได้ว่าเป็นผลงานอนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่คณะสงฆ์ ขณะที่ท่านได้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักจนเท้าและฝ่ามือแตกเลือดไหลเประอะเปื้อน พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาเหตุนี้ จึงทรงอนุญาตให้ท่านสามารถสวมรองเท้าชั้นเดียวได้ แต่ท่านทูลขอโอกาสให้ทรงมีพระพุทธานุญาตต่อ พระสาวกองค์อื่นด้วย พระพุทธเจ้าทรงรับข้อเสนอของท่าน จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอนุญาตให้พวกเธอสวมรองเท้าชั้นเดียวได้ แต่ไม่อนุญาตให้สวมรองเท้าหลายชั้น” และนับแต่นั้นมาพระจึงสวมรองเท้าได้จนถึงปัจจุบันนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 282)

พระโสมโกพิวิสเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/420-421)

ผู้ใดเป็นผู้คอยรับใช้พระราชา เป็นผู้สูงสุดในแว่นแคว้นของพระเจ้าอังคะ วันนี้
ผู้นั้นมีนามว่า โสณะ เป็นผู้เยี่ยมในธรรมทั้งหลาย เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์

ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 พึงละสังโยชน์เบื้องสูง 5 และพึงเจริญอินทรีย์ 5
ให้ยิ่ง ภิกษุผู้ล่วงธรรมเป็นเครื่องข้อง 5 ท่านเรียกว่า ผู้ข้ามโอฆะได้แล้ว

ศีล สมาธิ และปัญญา ของภิกษุผู้มีมานะเพียงดั่งไม้้อ ผู้ประมาท ยินดีใน
อายตนะอันมีในภายนอกย่อมไม่ถึงความบริบูรณ์

กิจใดที่ควรทำ ภิกษุเหล่านี้ละทิ้งกิจนั้นเสีย แต่มาทำกิจที่ไม่ควรทำ อาสวะ
ทั้งหลายย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้มีมานะเพียงดั่งไม้้อ ผู้ประมาทแล้ว

ส่วนภิกษุเหล่าใดปรารถนากายคตาสติด้วยดีเป็นนิตย์ ภิกษุเหล่านั้นไม่ทำกิจที่ไม่
ควรทำ ทำต่อเนื่องในกิจที่ควรทำ อาสวะของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะ
ย่อมถึงความสิ้นไป

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสบอกทางตรงไว้แล้ว ท่านทั้งหลายจงดำเนินไปเถิด อย่าหัน
หลังกลับ เมื่อตกเตือนด้วยตนเองพึงน้อมตนเข้าไปหานิพพานได้

เมื่อเราปรารถนากายคตาสติด้วยดี พระศาสดาผู้มีพระจักขุ ผู้ยอดเยี่ยมในโลกได้ทรง
แสดงธรรม อุปมาด้วยสายพิณสอนเรา เราฟังพระคำรัสของพระองค์แล้ว ยินดีอยู่
ในพระศาสนา

ยังสมถกาวนาให้เกิดขึ้นเพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุด เราได้บรรลุวิชชา 3 แล้ว
คำสอนของพระพุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้ว

เรามีจิตน้อมไปในเนกขัมมะ ในความวิเวก ในความไม่เบียดเบียน ในความสิ้น
ไปแห่งอุปาทาน ในความสิ้นแห่งตัณหา และในความไม่หลงไหล เพราะเห็น
ความเกิดขึ้นแห่งอายตนะ จิตจึงหลุดพ้นโดยชอบ

การสั่งสมย่อมไม่มีแก่ภิกษุนี้ ผู้หลุดพ้นแล้วโดยชอบ มีจิตสงบระงับ เสร็จกิจ
แล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะต้องทำ

ภูเขาศิลาล้วนเป็นแห่งทึบ ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฉันทิใด รูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ทั้งสิ้น

ทั้งที่เป็นอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ย่อมไม่ทำให้จิตของบุคคลผู้คงที่ไหวหวั่นได้ฉนั้น จิตของผู้คงที่นั้น เป็นจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่เกาะเกี่ยวด้วยอารมณ์อะไรๆ เพราะผู้คงที่นั้นพิจารณาเห็นความเสื่อมไปแห่งอารมณ์นั้น.

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ คุณสมบัติของท่านเป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) เห็นได้จากการที่ท่านได้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักและเป็นผู้มีความอดทนเห็นได้จากการทำงานเพียรจนเท้าและฝ่ามือแตกมีเลือดไหลเประเอือน ส่วนความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน มีความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรม ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ยกอุปมาอุปมัยสำหรับการทำหน้าที่เผยแผ่ (การปฏิบัติศาสนกิจ) เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ สงเคราะห์หมู่สงฆ์ เห็นได้จากการที่ท่านได้ทูลขอให้พระพุทธองค์ มีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สามเณรทำขึ้นเดี่ยวและเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

พระมหากัปปินะ

พระมหากัปปินะนั้น มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาพระพุทธองค์ได้ทรงมอบหมายหน้าที่ให้ท่านสอนพระภิกษุ 500 องค์เป็นผลให้พระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมกัน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537: 283)

พระมหากัปปินเถระได้กล่าวภายิตคาถาไว้อย่างนี้ว่า (มุลินิธมมามกุฏราชวิทยาลัย, 2552: พุ. เถร. อ. 52/326-328)

...ผู้ใดเห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ สิ่งที่มีประโยชน์ และทั้งสองนั้น ที่ยังมาไม่ถึงได้ก่อน ศัตรูหรือผู้หวังประโยชน์ (มิตร) ของผู้นั้น ที่คอยจับจ้องอยู่ ย่อมไม่เห็นช่องทาง

อานาปานสติอันผู้ใดให้บริบูรณ์แล้ว เจริญแล้วด้วยดี สิ่งสมแล้วโดยลำดับตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างไสว เหมือนดวงจันทร์พ้นจากกลีบเมฆฉะนั้น

จิตของเราส่องใสแล้วหนอ อบรมดีแล้ว หาประมาณมิได้ แสงตลอดแล้ว และประคองไว้แล้ว ย่อมยังทิศทั้งปวงให้สว่างไสว

บุคคลผู้มีปัญญา ถึงจะสิ้นทรัพย์ก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนบุคคลผู้ไม่มีปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ก็เป็นอยู่ไม่ได้

ปัญญาเป็นเครื่องตัดสินสิ่งที่ได้ฟังมา เป็นเครื่องทำให้ชื่อเสียงและความ
สรรเสริญเจริญ นรชนในโลกนี้ผู้ประกอบด้วยปัญญา แม้ในเวลาที่ดินตกทุกข์
ก็ยังได้รับความสุข

ธรรมนี้มีโชมีแต่ในวันนี้ ไม่น่าอัศจรรย์ และไม่โชไม่เคยมีมาแล้ว ในโลกที่
สัตว์เกิดสัตว์ตาย จะไม่เคยมีได้อย่างไร

เมื่อสัตว์เกิดมาแล้ว ต้องตายถัดจากมีชีวิตอย่างแน่นอน สัตว์ที่เกิดมาแล้วใน
โลกนี้ ย่อมตายทั้งนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา

การร้องไห้ของคนอื่น เพื่อให้ผู้ตายกลับมีชีวิต ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ตายเลย
การร้องไห้ให้นายศมาให้ได้ นำความสรรเสริญมาให้ไม่ได้ สมณพราหมณ์
ไม่สรรเสริญเลย

การร้องไห้ยอมทำให้ดวงตาและร่างกายทรุดโทรม ทำให้ผิวพรรณ กำล้าง
และความคิดเสื่อม ชนทั้งหลายผู้เป็นศัตรูของผู้ร้องไห้ นั้น ย่อมมีจิตยินดี ส่วน
ชนผู้เป็นมิตรก็พลอยไม่เป็นสุขด้วย

เพราะฉะนั้น บุคคลพึงปรารถนาท่านผู้เป็นนักปราชญ์ เป็นพหูสูต ให้อยู่ใน
ตระกูลของตน เพราะกิจทุกอย่างจะสำเร็จได้ ก็ด้วยกำลังปัญญาของท่าน
เหล่านั้น เหมือนบุคคลข้ามแม่น้ำมีน้ำเต็มฝั่งด้วยเรือฉะนั้น

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ ความสามารถในการ
เผยแผ่หรือสั่งสอน เป็นความสามารถในถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง ใช้ภาษาได้อย่าง
ไพเราะ เห็นได้จากการแสดงธรรมที่ทำให้พระภิกษุ 500 องค์ได้บรรลุพระอรหัตผล

สรุปได้ว่า พระอสีติมหาสาวก 80 องค์ มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง
ในสมัยพุทธกาลและหลังปรินิพพาน พระเถระเหล่านั้นได้ทำหน้าที่พระธรรมทูตอย่างเต็มกำลัง
ความสามารถ เป็นผู้มีเอตทัคคะด้านต่างๆกัน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถอย่างสูงยิ่ง
มีปฏิปทาเฉพาะตน อันเป็นคุณลักษณะพิเศษที่เป็นประโยชน์แก่งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้
พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน

พระธรรมทูต คือ พระสาวกที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำหลักธรรมคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้าไปอบรมสั่งสอนมหาชนทั้งหลายให้ได้รับแสงสว่างแห่งธรรมอันพระองค์
ตรัสไว้ดีแล้ว

พระธรรมทูตเกิดขึ้นครั้งแรกหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าได้ 5 เดือน พระองค์ทรงได้
มอบหมายงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้พระสาวกคือพระอรหันต์ 60 องค์รับไปดำเนินการโดย
ตรัสว่า “...พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก

เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...” นับเป็นพระธรรมเทศนาแรกที่พระองค์ทรงแต่งตั้งด้วยพระองค์เอง เพื่อให้ช่วยออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์ให้มหาชนทั้งหลายได้รับประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

อีก 4 เดือนต่อมาในวันเพ็ญกลางเดือน 3 หรือวันมาฆบูชา พระองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันตสาวก 1,250 องค์ อันเป็นหลักคำสอนสำคัญในการออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลได้อาศัยบทบาทของพระพุทธเจ้าและพระสาวกร่วมสมัยพุทธกาล ต่อมาภายหลังการปรินิพพานของพระองค์ พระสาวกผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ก็ได้สืบทอดงานเผยแผ่คำสั่งสอนของพระองค์แก่มหาชนทั้งหลาย ซึ่งพระสาวกที่มีบทบาทสำคัญช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งก่อนและหลังปรินิพพานคัมภีร์ได้บันทึกไว้ 80 องค์หรือที่เรียกว่า พระอสีติมหาสาวกใน 80 องค์นั้นยังได้รับการยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ (พระสาวกผู้มีความเป็นเลิศด้านต่างๆ) ถึง 41 องค์

จึงนับได้ว่างานพระธรรมทูตมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในสมัยพุทธกาลและเป็นงานที่พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้ด้วยพระองค์เอง แม้หลังการเสด็จดับขันธปรินิพพานพระสาวกทั้งหลาย ยังคงดำเนินงานตามพระพุทธโฆบาย อย่างต่อเนื่องด้วยกำลังความสามารถทั้งโดยส่วนตัวและหมู่คณะ ยังผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบมาถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล มี 3 ด้าน คือ

1. คุณสมบัติของพระธรรมทูต อันเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของพระธรรมทูต ประกอบด้วย ความเป็นพระอรหันต์ มีความรู้แจ้ง (ปัญญา) มีความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล) เป็นผู้บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพหูสูต (ปัญญา) มีความเมตตา ความอดทนอดกลั้น มีความกตัญญู และความเคารพบูชาสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย

2. ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน ประกอบด้วย มีทักษะการสอน หรือแสดงธรรมเป็นอย่างดีเลิศ

3. การทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) ท่านเหล่านั้นมีภาวะความเป็นผู้นำกล้าหาญ กล้าแสดงออก มีความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขต่อส่วนรวม เป็นผู้ดำรงตนด้วยความมักน้อย สันโดษ มีความอนุเคราะห์สงเคราะห์ เอื้อเพื่อเกื้อกูลทั้งกับพระภิกษุและมหาชนทั้งหลาย

สรุปคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล ดังตาราง

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

คุณลักษณะของพระธรรมทูต		คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	รายละเอียด
1. ด้านคุณสมบัติ	1.	มีความรู้	มีวิชา (ความรู้แจ้ง)	รู้แจ่มแจ้งในธรรมขั้นสูงสุด บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์
			มีวิชา (ความรู้ทางโลก)	มีความรู้ในวิชาไตรเพท ศิลปวิทยาของพราหมณ์
	2.	มีจรณะ (ปฏิบัติ)	สำรวมใน พระปาฏิโมกข์ (ศีล)	มีความสำรวมอินทรีย์ ประพฤติเรียบร้อยดีงามตามธรรมวินัยและมีบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธา
			บำเพ็ญเพียร (สมาธิ)	เจริญสมาธิภาวนาอยู่เป็นนิตย์
3.	ใฝ่ศึกษา	รู้จักแสวงหา ความรู้	หมั่นแสวงหาความรู้ในการปฏิบัติศาสนกิจอยู่เสมอ	
4.	มีคุณธรรมและจริยธรรม		มีความอดทน อดกลั้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหว มีความเพียรพยายาม ความไม่ประมาท มีเมตตา มกน้อยสัน โद्यช ยินดีในของที่ตนมี ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท	
2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน	5.	มีทักษะ	มีทักษะ การสอน	รู้พุทธวิธีในการสอน และมีธรรมเทศกธรรม (ธรรมสำหรับนักเทศน์) สอนได้หลายแบบ ได้แก่ แบบสากัจฉาหรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ ตลอดจนรู้จักใช้กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ได้แก่ ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง ยกอุปมาอุปมัย ยกภาษิต คาลา เล่านิทาน แสดงฤทธิ์
3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่(ปฏิบัติศาสนกิจ)	6.	อุทิศตน		มุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อการปฏิบัติศาสนกิจเพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ เกื้อกูลกันและกันอย่างเต็มกำลัง ขอมเสียดสละตนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอย่างแท้จริง
	7.	มีภาวะผู้นำ		มั่นใจ กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจ สามารถพึ่งตนเอง มีและเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ทุกเมื่อ

4.2 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล

ความเป็นมาของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล

ความเป็นมาของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลนั้น ได้ปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ครั้งนั้น ได้จัดตั้งคณะพระธรรมทูต 9 สายขึ้นเพื่อไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในส่วนต่าง ๆ ของทวีปเอเชีย เป็นผลให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายมายังดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทยในปัจจุบัน)

หลังจากการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นภาระหน้าที่ของพุทธบริษัท 4 ซึ่งมีพระภิกษุเป็นกำลังสำคัญออกปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วชมพูทวีป เป็นเวลากว่า 200 ปี ต่อมาในปีพ.ศ. 218 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ท่านนิโครธสามเณร ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านนิโครธสามเณร ผู้มีอินทรีย์สำรวม เดินผ่านหน้าพระลานที่ประทับของพระเจ้าอโศกมหาราช ทำให้พระองค์เกิดความเลื่อมใส และได้แสดงธรรมโดยพิสดาร เพื่อคลายข้อสงสัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นผลให้พระองค์เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และพระองค์ยังได้ทรงให้การอุปถัมภ์ส่งเสริมพร้อมทั้งทรงอุปฐากนักรบวชในพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นอยู่เพียบพร้อมบริบูรณ์ในปัจจัย 4 นับเป็นผลงานสำคัญของท่านนิโครธสามเณร ที่สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพและความสามารถในการแสดงธรรมโดยพิสดารของท่านซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จ

ผลจากการหันมานับถือพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง สมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยปัจจัย 4 ทำให้นักบวชนอกศาสนา (หมู่เดียรถีย์) ปรรณาลากสักการะพากันนุ่งห่มเหมือนนักบวชในพระพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในคณะสงฆ์ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาโณ, 2533: 157) ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีเดียรถีย์ปลอมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพราะเห็นว่าพระพุทธศาสนามีลางสักการะมากจนพระสงฆ์เกิดความรังเกียจกันเพราะไม่รู้ว่าใครเป็นใครในที่สุดไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกันถึง 7 ปี

เหตุการณ์ครั้งนั้น พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา โย (2546: 72-73) เหล่าพระอลัชชีผู้ปลอมบวชมีความหลงใหลในลางสักการะ ไม่สนใจปฏิบัติธรรม ประพฤติผิดพระธรรมวินัย ไม่สังวรระวังในศีลาจารวัตร เทียววอดอ้างคุณสมบัติโดยอาการต่างๆ เพื่อหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ ทำให้พระสัทธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าต้องค้างพริ้ว เมื่อความทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราช ถึงการไม่ลงสังฆกรรมของภิกษุสงฆ์จึงทรงสอบถามเหตุที่เกิดขึ้น และทรงหาทางออกในปัญหานี้ โดยได้ทรงอาราธนาพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระให้เป็นผู้ดำเนินการและชำระความ

กับภิกษุผู้ปลอมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้งนั้นได้จับภิกษุผู้ปลอมบวชลาสิกขาถึงหกหมื่นองค์ และพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระได้ทูลขออนุญาตทำการสังคายนาครั้งที่ 3 ขึ้นโดยพระองค์ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ ที่โอศุการาม เมืองปาฏลีบุตร

นับเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญของพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่งหลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า อันเป็นผลมาจากการประพฤติปฏิบัติของนักบวชในพระพุทธศาสนามีความประพฤติผิดพระธรรมวินัย ไม่สำรวมในพระปาฏิโมกข์ หวังลาภสักการะ ไม่สนใจปฏิบัติธรรมพระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ, 2533: 160-161)

ในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อชำระสังฆมณฑลให้บริสุทธิ์แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้อาราธนาให้พระสงฆ์ทำอุโบสถสังฆกรรมกันตามปกติ โดยพระองค์ประทานการอารักขาพระสงฆ์ทั้งปวงก็พร้อมเพรียงกันทำอุโบสถตั้งแต่นั้นมา พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระได้เลือกพระอรหันต์ 1,000 องค์ เฉพาะท่านที่ทรงปริยัติแตกฉานในปฏิสัมภิทา จำนวนในวิชา 3 เป็นผลให้เกิดคัมภีร์ “กถาวัตถุในพระอภิธรรมปิฎกขึ้น” คัมภีร์ในอภิธรรมสมบุรณ์ในคราวนี้เอง

หลังการทำสังคายนาแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสนับสนุนการจัดส่งพระธรรมทูตพร้อมด้วยบริวารให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในส่วนต่างๆ ของทวีปเอเชีย 9 สาย

คณะพระธรรมทูต 9 สาย

คณะพระธรรมทูต 9 สาย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต, 2552: 31) ได้เขียนถึงการจัดส่งศาสนทูต หรือพระธรรมทูต สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศ ดังนี้

1. พระมัชฌันติกะไปกัสมีร์-คันธารรัฐ,
2. พระมหาเทวะไปมหิงสกมณฑล,
3. พระรักขิตะไปนวาสิ(รัฐ)
4. พระโยนภธรรมรักขิตไปอปรันตกะ(รัฐ),
5. พระมหาธรรมรักขิตไปมหารัฐ,
6. พระมหารักขิตไป โยนกรรัฐ,
7. พระมัชฌิมะไปเทศภาคแห่งหิมวันต์,
8. พระโสณะและพระอุตตระไปดินแดนสุวรรณภูมิ
9. พระมหินทะไปตัมปปีณณทวีป (ลังกา)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงได้วิเคราะห์คุณลักษณะของพระธรรมทูต จากเนื้อหาที่ปรากฏในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 และจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องนำมาวิเคราะห์เนื้อหาตามที่มีหลักฐานปรากฏดังนี้

คุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล

คุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาลนั้น พบว่า นอกจากเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังเป็นผู้มีความรู้พระปริยัติ (พระไตรปิฎก) แดกฉานในปฏิสัมภิทา 4 ด้วย อันได้แก่ 1) ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปริชาแจ้งในความหมาย สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดารหรือสามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อกันออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล 2) ปัญญาแตกฉานในธรรม ปริชาแจ้งใจหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่งก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ 3) ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปริชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ 4) ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปริชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบฉิมชาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ ส่วนชำนานูวิชา 3 (ความรู้แจ้ง, ความรู้วิเศษ) อันได้แก่ 1) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้ที่ระลึกชาติได้ 2) จุจูปปาตญาณ ความรู้จุดและอุบัตินของสัตว์ทั้งหลาย 3) อาสวกักขณญาณ ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป. อ. ปยุตฺโต], 2551: 121)

คุณลักษณะด้านนี้ของพระธรรมทูตหลังพุทธกาลดังกล่าวข้างต้นปรากฏในเกณฑ์คัดเลือกพระสงฆ์เข้าร่วมประชุมทำสังคายนาครั้งที่ 3 ความตอนหนึ่งว่า (มูลนิคมมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2514: 100)

...ลำดับนั้น พระเถระ ได้คัดเลือกบรรดาภิกษุซึ่งนับได้มีจำนวนหกสิบ
แสนรูป เอาเฉพาะภิกษุหนึ่งพันรูป ผู้ทรงปริยัติ คือพระไตรปิฎก แดกฉานใน
ปฏิสัมภิทา ชำนานูในไตรวิชา เป็นต้น...

แสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของผู้ทรงพระปริยัติ แดกฉานปฏิสัมภิทา 4 และชำนานูวิชา 3 นี้เป็นคุณสมบัติภายในของพระธรรมทูตที่มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง พระธรรมทูตจะรู้แจ้งว่าควรยกหลักธรรมใดขึ้นมาแสดงให้เหมาะสมกับผู้ฟังทั้งหลาย อันก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างเปี่ยมล้นและหันมานับถือพระพุทธศาสนาในที่สุด ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

คุณลักษณะของพระธรรมทูต		คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	รายละเอียด
1. ด้านคุณสมบัติ	1.	มีความรู้	มีวิชา (ความรู้แจ้ง)	รู้แจ่มแจ้งในธรรมขั้นสูงสุด บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ทรงพระปริยัติ แดกฉานปฏิสัมภิทา 4 และชำนาญวิชา 3
			มีวิชา (ความรู้ทางโลก)	มีความรู้ในวิชาไตรเพท ศิลปวิทยาของพราหมณ์
	2.	มีจรรยา (ปฏิบัติ)	สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล)	มีความสำรวมอินทรีย์ ประพฤติเรียบร้อยดีงาม ตามธรรมวินัยและมีบุคลิกภาพที่น่าเคารพ เลื่อมใสศรัทธา
			บำเพ็ญเพียร (สมาธิ)	เจริญสมาธิภาวนาอยู่เป็นนิตย์
	3.	ใฝ่ศึกษา	รู้จักแสวงหาความรู้	หมั่นแสวงหาความรู้ในการปฏิบัติศาสนกิจ อยู่เสมอ
4.	มีคุณธรรมและจริยธรรม		มีความอดทน อดกลั้น หนักแน่น ไม่หวั่นไหว มีความเพียรพยายาม ความไม่ประมาท มีเมตตา มกน้อยสัน โศข ยินดีในของที่ตนมี ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท	
2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน	5.	มีทักษะ	มีทักษะการสอน	รู้พุทธวิธีในการสอน และมีธรรมเทศกธรรม (ธรรมสำหรับนักเทศน์) สอนได้หลายแบบ ได้แก่ แบบสาธกัจจาหรือสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฏข้อบังคับ ตลอดจนรู้จักใช้กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ได้แก่ ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง ยกอุปมาอุปมัย ยกภายิตคาถา เล่านิทาน แสดงฤทธิ์
			มีทักษะชีวิต	รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน มีความรู้ ความเข้าใจ ขอมรับ และทนต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม
			มีทักษะการสื่อสาร	มีความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาถิ่นและพูดสื่อสารได้เข้าใจแจ่มแจ้ง

ตารางที่ 3 คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล (ต่อ)

คุณลักษณะของพระธรรมทูต		คุณลักษณะหลัก	รายละเอียด
3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)	6.	อุทิศตน	มุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อการปฏิบัติศาสนกิจเพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์ เกื้อกูลกันและกันอย่างเต็มกำลัง ขอมเสียดสละตนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอย่างแท้จริง
	7.	มีภาวะผู้นำ	มั่นใจ กล้าหาญ เด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจ สามารถพึ่งตนเอง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้อื่น ได้ทุกเมื่อ

4.3 สรุปภาพรวมคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

จากตารางที่ 1 และ 2 ในภาพรวม จะเห็นได้ชัดว่า พระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมีคุณลักษณะหลักตรงกันทั้ง 7 ประการ คือ 1) มีความรู้ 2) มีจรรยา (ปฏิปทา) 3) ใฝ่ศึกษา 4) มีคุณธรรมและจริยธรรม 5) มีทักษะ 6) อุทิศตน 7) มีภาวะผู้นำ ส่วนคุณลักษณะรองหลังพุทธกาลมีทักษะชีวิตและมีทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้นมา โดยเน้นการปรับตัวในชีวิตประจำวัน และทนต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมทั้งต้องอาศัยทักษะการพูดและการฟังเป็นสำคัญ คุณลักษณะรองอื่นๆ นอกนั้นตรงกันหมด เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละคุณลักษณะ พบว่าต่างกันเล็กน้อยเฉพาะด้านมีวิชาเท่านั้น กล่าวคือ สมัยพุทธกาล พระธรรมทูต รู้แจ่มแจ้งในธรรมขั้นสูงสุด สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และมีพระอรหันตสาวกที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่ามีความเป็นเลิศเหนือผู้อื่นด้านต่างๆ (เอตทัคคะ) จำนวน 41 องค์ ส่วนหลังพุทธกาล นอกจากเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังเป็นผู้ทรงพระปริยัติ (พระไตรปิฎก) แดกจกานในปฏิสัมภิทา 4 และชำนาญในวิชา 3 ด้วย พระธรรมทูตทั้งสองสมัยนี้มีคุณลักษณะด้านคุณสมบัติที่เด่นชัด คือ ทุกองค์ล้วนเป็นพระอรหันต์

อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะของพระธรรมทูตทั้งสองสมัยอาจจะมีมากกว่านี้ก็เป็นได้ แต่ในที่นี้ นำเสนอเท่าที่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดเท่านั้น

บทที่ 5

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต)

การศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนากรณีพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน เป็นการศึกษาประวัติและผลงานของท่านเป็นหลัก จากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะเฉพาะตนของท่าน ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านคุณสมบัติ ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน และด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) และใช้การประเมินค่าคุณลักษณะของท่านกับคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล เพื่อให้ได้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

5.1 คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต)

พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ปัจจุบัน (พ.ศ. 2556) มีอายุ 59 ปี 38 พรรษา ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย-เนปาล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ สาธารณรัฐอินเดีย รวมทั้งปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล ตามมติของมหาเถรสมาคม

จากการศึกษาประวัติและผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ดังกล่าวแล้ว ในบทที่ 2 สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ในฐานะพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านคุณสมบัติ

ท่านเป็นพระเถระที่ก่อปรด้วยศิลาจารวัตรอันดีงาม มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส รับภาระพระพุทธศาสนา บำเพ็ญคุณูปการแก่คณะสงฆ์ สังคมและประเทศชาติ สะท้อนถึงคุณสมบัติเฉพาะตนที่ควรแก่การยกย่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 มีความรู้

รอบรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก

จากประวัติการศึกษา พบว่า ท่านมีความรู้สูงทั้งทางโลกและทางพุทธศาสนา สาขาวิชาที่ท่านสนใจศึกษานับว่า มีหลายสาขาและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ได้แก่ รัฐศาสตร์ พุทธศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ การที่ท่านได้ไปศึกษาต่อในประเทศศรีลังกา เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะภาษาอังกฤษ และศึกษาขั้นสูงในระดับปริญญาโท และปริญญาเอกที่สาธารณรัฐอินเดียเป็นเวลาหลายปี ทำให้ท่านมีความรอบรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น ประกอบกับได้เพิ่มพูนประสบการณ์ต่างๆ ในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในอินเดีย-เนปาล ยิ่งทำให้ท่านรู้สึกซึ่งจนสามารถผลิตผลงานวิชาการออกมามากมาย

จากผลงานหนังสือที่ตีพิมพ์เผยแพร่ รวม 65 เล่ม มีดังนี้

1. พุทธสถานปริทัศน์	21. คู่มือเส้นทางบุญ
2. นิเทศธรรมในแดนพุทธภูมิ	22. พระไทยไปเมืองนอก (อเมริกา)
3. ตามรอยบาทพระพุทธรเจ้า	23. คู่แดนพุทธองค์ ลุมพินี
4. อันว่า...เนปาล มหานคร โกสัมพี	24. คู่แดนพุทธองค์ พุทธคยา
5. อันว่า...อินโดนีเซีย คู่แดนพุทธองค์	25. คู่แดนพุทธองค์ สารนาถ
6. อันว่า...ศรีลังกา	26. คู่แดนพุทธองค์ กุสินารา
7. สมุคภาพพุทธภูมิ	27. ไปอินเดีย...พลิกกองอิฐ สะกิดปัญญา
8. กุสินารานครากถา	28. กุสินารา นครมหาปรินิพพาน
9. ร้อยมุมมองส่องอินเดีย	29. คู่แดนพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล
10. ต้นสาละไม้มงคลในพุทธศาสนา	(ฉบับนักเดินทาง)
11. บุญญาภินิหาร	30. พุคนอกไมค์ในอินเดีย
12. คู่มือสวดมนต์ อินเดีย-เนปาล	31. จาริกเนปาล
13. คู่แดนพระพุทธรองค์อินเดีย-เนปาล	32. วิเทศโพธิทัศน์
14. วาทีหิมาลัย	33. อิฐ หิน ปูน ทราย
15. ร้อยวาทะ ธรรมะปิดทอง	34. มุมมองส่องเนปาล
16. อินไอเดีย	35. พระพุทธมณฑล ฉบับตามรอยบาท
17. วิสัยทัศน์ การเผยแผ่ในแดนพุทธภูมิ	พระศาสดา อินเดีย-เนปาล
18. ปรรากกรรม วาทีหิมาลัย	36. อาลัยถา
19. เข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา	37. ชี้อาทัง เห็นทิศ
20. หิมะในจานดิน	38. วัดไทยลุมพินี – เนปาล

39. วิสัยทัศน์ นักเผยแผ่ในแดนพุทธองค์
40. มหานคร โกสัมพี
41. ประทีปส่องทาง
42. แนะนำวัดไทยลุมพินี และการบูชา
ไหว้พระสาวมณฑล
43. Introduction of the Royal Thai
Monastery Lumpini
44. หมอชีวกโกมารภักดิ์
45. พระพุทธประวัติ
46. สามัคคีร่วมชาติ พุทธศาสน์รวมใจ
วัดไทยไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
47. คำนำมัสการ สังฆนียสถาน 4 ตำบล
และปูชนียสถานอื่นๆ
48. พุคนอกไมค์ ลมหายใจของ
พระพุทธศาสนา
49. พุคนอกไมค์ ธรรมะยุคโลกไร้พรมแดน
50. คู่มือสาวมณฑล ฉบับพลังชีวิต
51. เหนือทุกหยดเป็นพุทธบูชา
52. ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร (อังกฤษ – ไทย –
ฮินดี) พุทธบริษัทชาวไทย
53. ร่วมใจสร้าง วัดไทยกุสินารามหาวิหาร
54. วัดไทยกุสินารามหาวิหาร
55. มนต์พิธี พร้อมคำแปล
56. พุทธมนต์ – พุทธบริษัท ฉบับเสริมมงคล
ชีวิต
57. เยือนดินแดนพระพุทธองค์
58. ธรรมังคารม สัจญาณ แห่งความดีงาม
59. วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์
60. มือคั่นปากพูด: หอมกลิ่นพาราณสี
61. 13 อรหันต์เถรี แห่งนครสาวัดดี
62. ธรรมในพุทธมนต์
63. เชื่อม โลกด้วยธรรม ธรรมวิชัย
จากแดนพุทธภูมิ
64. ธรรมวิชัยจากแดนพุทธภูมิ
65. แผลมหญ้าคา คู่ปัญญาคน

แสดงว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ดีมากทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะในดินแดนพุทธภูมิ ยกตัวอย่างเช่น หนังสือเล่มหนาที่โดดเด่นมากที่สุด คือ “สู่แดนพระพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล” ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ทั้งในสมัยพุทธกาล สมัยอังกฤษปกครองและสมัยปัจจุบัน หนังสือ “พระพุทธมนต์ ตามรอยบาทพระศาสดา อินเดีย-เนปาล” ซึ่งเป็นหนังสือยอดนิมของผู้อ่านเดินทางไปนมัสการสังฆนียสถาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เรื่อง “ร้อยมุมมองสองอินเดีย” เป็นหนังสือเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวอินเดีย เรื่อง “อิฐ หิน ดิน ทราย” กล่าวถึงการทำงานของพระธรรมทูตและแนะนำเทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะ เรื่อง “อันว่าศรีลังกา” เล่าถึงประวัติศาสตร์ของประเทศศรีลังกาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังมี “อันว่าอินเดีย” “อันว่าเนปาล” “อันว่าอินโดนีเซีย” เป็นต้น

จากการบรรยายธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียงสามยอดกองปราบปราม A.M.1179 และรายการสบายใจยานเกราะ A.M. 792 ในช่วง ปี พ.ศ. 2521-2536 มีการบันทึกเทปไว้จำนวน 35 เรื่อง ดังรายนามต่อไปนี้ (พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 36-37)

1. เสียงธรรมจากแดนพุทธองค์	19. การสร้างความสุข
2. ฤทธิโลหะ	20. คู่แดนพุทธภูมิ
3. อานุภาพแห่งพุทธองค์	21. สบายใจ หมุนเวียน
4. ธรรมะแบกะดิน, สาระศรีลังกาแท้	22. การดำเนินชีวิต
5. ธรรมะแบกะดิน, คุณยายหอยโข่งแท้	23. เรื่องเล่าเมืองลังกา
6. ธรรมะแบกะดิน, คู่แดนพุทธองค์	24. การสั่งสอนบุตร
7. ทางสู่ความสุขความเป็นแม่เป็นลูก	25. ผู้ประพาศธรรมะ
8. นานาทศนะ 1-2	26. การจัดระเบียบให้ตน
9. การสร้างความสุข	27. สวัสดิ์ปีใหม่
10. การบวชสามเณร	28. ธรรมะเพื่อสังคม
11. วัดไทยพุทธคยา – อินเดีย	29. สมบัติไทย
12. การควบคุมจิต	30. ความประทับใจพุทธสถาน
13. ต้นไม้พูดได้	31. การสั่งสอนธรรมะประยุกต์
14. โกลิยเศรษฐี-นาลันทา	ธรรมบรรยาย
15. สามเณรเทศนา	32. อันว่า...ศรีลังกา
16. สุขกาย สบายใจ	33. คุยเฟื่องเรื่องเมืองแขก
17. ควรไปพบเห็นพุทธสถาน	34. ปรับคุณภาพด้วยคุณธรรม
18. ธรรมะร่วมเย็น	35. พระพุทธองค์เป็นใคร

ผลงานแสดงธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง สะท้อนให้เห็นถึงความรอบรู้ของท่าน โดยกำหนดเนื้อหาธรรมะเป็นเรื่องๆ เช่น รายการ “เสียงธรรมจากแดนพระพุทธองค์” บรรยายถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ และยกข้อธรรมที่เกี่ยวกับสถานที่ บุคคล อีกเรื่องหนึ่งคือ “คุยเฟื่องเรื่องเมืองแขก” เล่าถึงวัฒนธรรมประเพณีของอินเดีย ความหลากหลายทางลัทธิความเชื่อศาสนา ตลอดจนการต่อสู้ดิ้นรนในการดำเนินชีวิต การรู้จักนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น มูลโค-กระบือผสมกับฟางข้าวเป็นเชื้อเพลิงประกอบอาหาร เป็นต้น (พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 36)

1.2 มีปฏิปทา

มีจิตตภาวนาและมีศีลาจารวัตร

จิตตภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมเพื่อการดับทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่ท่านตระหนักถึงความสำคัญและปฏิบัติอยู่เนื่องนิตย์ เป็นกิจวัตรประจำวัน อีกทั้งเน้นให้ทุกคนในวัดพยายามปฏิบัติตามด้วย จากการสังเกต พบว่า ภายในห้องพัก ท่านจะต้องแขวนกลดเป็นประจำทุกแห่ง แสดงถึงปฏิปทาที่ท่านยึดถือและความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย

พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) (อ้างถึงใน พระมหาอภัย ธีรปัญโญ, 2544: 7, 12-13) กล่าวถึงที่พักจิตที่พึงใจไว้ว่า

...การเจริญจิตภาวนา เป็นทำจิตของตนให้มีที่พักพิง มีที่อยู่อย่างปลอดภัย จิตก็ต้องการมีที่ร่มเย็น มีความปลอดภัย ความสงบนั้น เป็นสถานที่อยู่ของจิตที่ดีที่สุด...

...การเจริญจิตภาวนา เป็นการเสริมให้จิตแกร่งกล้า มีความก้าวหน้าโดยอาศัยโยนิโสมนสิการ ตั้งสติพิจารณาให้แยบยล แกร่ง ก็คือสร้างพลังจิตให้มีภูมิคุ้มกัน กล้า คือ มีธาตุแห่งความสง่างาม ไม่หวั่นไหว ไม่กระเทือนเมื่อถูกกระทบ มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ...

... การเจริญภาวนา เป็นการพัฒนาจิต หากจิตได้รับการพัฒนาดูแลอบรมเอาใจใส่อยู่เสมอ จิตจะมีพลังพัฒนาอุปสรรค คือ กระแสโลกกระแสธรรมให้หมดไป ดังที่เคยกล่าวไว้ฟังว่า “ทำอุปสรรคให้เป็นอุปกรรม ทำปัญหาให้เป็นปัญญา” โดยไม่ยอมสยบกับสรรพกิเลสอันเข้ามาเบียนบีบรัดสรรพางค์กาย จงสร้างจิตให้มีพลัง สร้างศักยภาพให้จิต คนที่มีพลังจิตดีเดินไปไหนก็องอาจสง่างามเหยียบแผ่นดินเต็มฝ่าเท้า กล่าวธรรมเต็มคำ...

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) นอกจากท่านจะปฏิบัติจิตตภาวนาด้วยตัวท่านเองอยู่เป็นนิตย์แล้ว ยังได้เน้นย้ำเรื่องของจิตตภาวนามาสั่งสอนอบรมศิษย์อยู่เสมอ นับเป็นแบบอย่างที่ดีของพระธรรมทูต ท่านสอนและปฏิบัติให้ดูด้วย

ส่วนศีลาจารวัตรนั้น จากการที่ท่านได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในฐานะหัวหน้าพระธรรมทูตสายอินเดียน-เนปาลนั้น แสดงว่า ท่านเป็นผู้มีศีลาจารวัตรอันดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระธรรมทูตทั้งหลาย

ประกาศนียบัตร นิยม (2552: 5-6) ผู้อำนวยการโรงเรียนรุ่งอรุณ เมื่อครั้งร่วมเดินทางไปจาริกแสวงบุญที่อินเดียเป็นคณะใหญ่ ได้สัมผัสซึ่งถึงศิลาจารวัตร ปฏิบัติหาและความเป็นพระธรรมทูตของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ดังที่เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

... “พระธรรมทูตผู้สร้างศรัทธาด้วยปัญญา” อาจเป็นคำนิยามถึงคุณลักษณะของท่านได้ส่วนหนึ่ง แต่อาจไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมด เพราะการทำหน้าที่ของท่านที่เราเห็นและสัมผัสนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ไม่เพียงความยากลำบากของการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนพุทธภูมิ คือประเทศอินเดียที่เอาแน่อะไรไม่ได้เท่านั้น แต่ท่านกลับเบิกบาน และมีเมตตา เอ็นดูลูกศิษย์ทั้งหลายได้ทุกเมื่อ ตรงนี้แหละที่ “การกระทำยิ่งกว่าคำสอน” ได้เป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคน

โดยเฉพาะเมื่อเราผู้เดินทางจาริกแสวงบุญเริ่มมีอาการ “บอกบุญไม่รับ” จากการเดินทางที่ไม่เป็นไปตามแผน ไม่ได้ดั่งใจ หรือไม่สามารถบอกได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อไปข้างหน้า ท่านจะมีคำสอนหรือคำชักชวนให้ “มองต่างมุม” พลิกจากอกุศลเป็นกุศล ได้รับความเบิกบานใจจนกระทั่งเราเกิดความละเอียดในใจที่รู้ตัวว่าเป็นภาระให้ท่านเกินไปแล้ว เอาธุระตัวเองไม่รอดเสียแล้ว ต้องเดือดร้อนครูบาอาจารย์ที่ท่านไม่เพียงต้องลำบากตรากตรำนำเราเดินทาง คอยชี้แนะสองข้างทางให้เราทำความเข้าใจ ความเข้าใจอย่างเป็นสัมมาทิฐิ โดยใช้ชีวิตจริงของผู้คนหนทาง ความเป็นอยู่ สถานการณ์ เป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้เชิงประจักษ์อยู่ตลอดเวลา ทั้งยังอ้างอิงเรื่องราวครั้งพุทธกาล พุทธพจน์ และบทสวด ข้อธรรมที่เกิดขึ้น คมชัดและจัดลำดับอย่างดีให้กับพวกเรา ท่านยังต้องช่วย “กู้ใจ” ของพวกเราที่พลาดจะพลีชีพพล้ำ ย่อท่อต่ออุปสรรคนานาได้ง่ายๆ อีกด้วย

เท่านั้นยังไม่พอ ความอยู่ดีมีสุขของพวกเรา แม้จะเป็นคณะใหญ่ก็ได้รับการดูแลเอาใจใส่ในรายละเอียดต่างๆ อย่างพิถีพิถันที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง การทำธุระระหว่างเดินทาง ที่พักผ่อน พักนอน อาหารการกิน เพื่อให้เราได้ปฏิบัติภารกิจ พิธีกรรม บำเพ็ญบุญต่างๆ ได้ลุล่วงและ “เป็นบุญ” อย่างแท้จริง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นภาระที่น่าเหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่ง และต้องอาศัยการทำงานหนักเพื่อเตรียมการของคณะสามีและผู้เกี่ยวข้อง แต่ท่านกลับพาให้เราพบ “ความสุข” ทั้งกายและใจ อิ่มเอิบ มีสติและสำนึกว่า การบำเพ็ญบุญนั้นต้องทำอย่างมีปัญญาเป็นที่ตั้ง ท่านแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างเสมอว่า ปัญหาต่างๆ ล้วนเป็น โอกาสของปัญญาได้เสมอ ผลที่สุดของการจาริกแสวงบุญในเส้นทางสังเวชนียสถาน 4 ตำบล จึงน้อมนำจิตใจ

ของเราสู่ศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศรัทธาในพระธรรม คำสอน และศรัทธาในพระอริยสงฆ์ผู้สืบทอดศาสนามาเป็นเวลายาวนานจนถึงพวกเราในยุคปัจจุบัน...

จะเห็นได้ว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ท่านมีปฏิปทา ข้อวัตรปฏิบัติที่น่า เลื่อมใส เป็นผู้สร้างศรัทธาด้วยปัญญาแก่ผู้แสวงบุญ มีคุณลักษณะของพระธรรมทูต คือ มีความ อดทนเป็นเลิศ ประเสริฐด้วยเมตตา ทั้งยังปฏิบัติตนให้ดู อยู่ให้เห็น เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์และ ผู้คน มีอุบายประกอบการสอนคือ “สอนให้คิดพลิกมุมมอง” ซึ่งทำให้คนนั้นเกิดปัญญาแปลงอกุศล เป็นกุศล

ถนอมจิต คงจิตต์งาม (2551: 55-56) ได้กล่าวถึง การปฏิบัติตนของ พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ว่าเป็นแบบอย่างที่ดียิ่งกว่าคำสอน ดังความตอนหนึ่งว่า

...สิ่งที่ดิฉัน ได้รับคือ การได้เห็นต้นแบบ ได้เห็นการทำงานของหลวงพ่อก หลวงพ่อเป็นคนละเอียดมาก เคร่งครัดในวินัย แต่ไม่ใช่วางอุเบกขาแบบไม่รู้ไม่ชี้ ในกิจทางโลก ดิฉันแอบสังเกตว่า กิจที่ต้องทำจะได้รับการวางแผนและติดตาม งานอย่างเคร่งครัด นอกจากวัดไทยที่กุสินาราฯ แล้ว หลวงพ่อยังต้องดูแลงาน ก่อสร้างวัดไทยที่ลุมพินีด้วย ภารกิจขนาดนี้ไม่ใช่เรื่องเล่นๆ ให้เราทำไม่มีทาง สำเร็จแน่นอน เพราะขาดทั้งประสบการณ์เรื่องการจัดการและขาดทั้งบารมี

ไม่ใช่แค่เรื่องทางโลก แต่ท่านยังเคร่งเรื่องวินัยตามกิจของสงฆ์อีก ด้วย พระจะฉัน ต้องเป็นที่เป็นที่ทาง ที่นี่เราเห็นแต่พระทำงาน ไม่มีพระเดินเล่น หยอกล้อ ดูโทรทัศน์ เซียร์บอล ขนาดสถานที่ฉันน้ำปานะ ฉันอาหาร หลวงพ่อยัง วางกฎว่าต้องฉันเป็นที่ คือที่ซุ้มกาแฟเสวย ห้ามนำสิ่งของไปฉันในห้องเด็ดขาด ต้องมีวินัยรู้อยู่ รู้กิน ต้องสวดมนต์คล่อง ต้องทำกิจของสงฆ์ให้ได้ จะไปไหนมา ไหนต้องสำรวม ...

1.3 มีคุณธรรมและจริยธรรม

คุณลักษณะเด่นของท่านในข้อนี้ คือ ท่านมีความเมตตาสูง อดทน อดกลั้น มีความ กตัญญู เพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และมีความเบิกบานใจอยู่เสมอ

ศักดิ์ทิพย์ ไกรฤกษ์ (2522: 13, 15-16) ได้กล่าวถึงความเมตตาของท่านไว้ว่า

...อีกเรื่องที่ผมตระหนักได้ก็คือ ความเมตตาจากท่านเจ้าคุณราชฯ ความเมตตาของท่านที่มีต่อทุกคน การปฏิบัติต่อทุกคน เหมือนทุกคนเป็นคนพิเศษ ทำให้ผมได้เรียนรู้ว่า ความรู้สึกที่เรายากจะทำให้กับคนอื่นให้มากเท่าที่เราได้รับ นั้นเป็นความรู้สึกที่พิเศษมาก...

อจจรวาดิ วัชรเนตร (2522: 140-141) สถาปนิกผู้รับจ้างวางผังบริเวณและงานออกแบบอาคารทั้งหมดซึ่งไม่ต้องเป็นสถาปัตยกรรมไทยในโครงการก่อสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ได้กล่าวถึงความเมตตาของพระราชาธิบดี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ไว้ตอนหนึ่งว่า

...ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นแบบอย่างแห่งเมตตาที่แท้จริงใน 2 ประเด็นหลักๆ ที่ดิฉันเห็นชัดเจนคือ หนึ่ง ท่านดูแลทุกคนเป็นคนสำคัญหมด เท่าเทียมกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่นับอายุนับวัย ที่จริงเวลาท่านเจ้าคุณอยู่กับเด็กๆ ท่านจะมีความสุขมาก และเด็กๆ ก็สัมผัสกับความรัก ความเมตตาและความสุขที่แผ่ออกมาจากท่านได้...

พิมพ์ราไพ พันธุ์วิชาติกุล (2551: 220) ยังได้เล่าถึงความเคารพศรัทธาท่านว่า

...พี่สาวดิฉันจึงทรมสุดตัว โดยการบอกบุญไปยังเพื่อนฝูงทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ระดมทุนมาซื้อกระเบื้องปูห้องน้ำ ซึ่งท่านเจ้าคุณเคยปรารภเมื่อสองปีก่อนว่ายังขาดอยู่ พี่น้ำผึ้งยังชวนซื้อจานชามเซรามิกสำหรับบูชาพระอ่างเซรามิกสำหรับลอยดอกไม้ และถ้วยโถโอชามระดับงานปั้นชั้นครูที่เหมาจากโรงงานของเพื่อนที่ภูเก็ตไปถวาย...

...สุดท้ายก็มีของที่เสียหายบ้าง แต่ก็ไม่น่าเกินสิบเปอร์เซ็นต์ งานแนว Mission Impossible ที่พี่สาวดิฉันถนัดน่าจะจะเป็นเหตุให้ท่านเจ้าคุณจดจำพวกเราได้จนถึงทุกวันนี้

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท่านเจ้าคุณได้รับการสนับสนุนจากญาติโยมเป็นอย่างมาก ก็ด้วยความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในตัวท่านและในฐานะผู้ที่สร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม

อมรา พวงชมพู (2522: 54-55) เป็นผู้สนใจใฝ่ธรรมะ ได้แรงบันดาลใจในการทำงานอันมีค่าจากพระพุทธศาสนา และเรียกพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ว่า “พระอาจารย์” มาโดยตลอด ได้เล่าประสบการณ์จากการไปอินเดียครั้งหนึ่งว่า

กตัญญูต่อชาวอินเดีย

นับว่าเป็นบุญอย่างยิ่งที่ได้ติดตาม “พระอาจารย์” (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ไปสร้างวัดและแสวงบุญในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศที่ยากจน ผู้คนมากมายได้ยื่นพระอาจารย์เล่าให้คณะแสวงบุญฟังถึงความทุกข์ยากของคนอินเดียที่ต้องการจักรยานมา 2 ชั่วโมง บางคนก็เป็นครั้งก่อนวัน เพื่อพาคนป่วยมารักษาที่สถานพยาบาลแห่งนี้ของวัดไทยกุสินาราฯ (ซึ่งในตอนแรกคิดค่ารักษาพยาบาลเพียงแค่ 8 รูปี ซึ่งถูกกว่า 30 บาทรักษาทุกโรคของไทย)

ขณะที่เดินทางไป เมื่อได้ไปเห็นความพร้อมในการรักษาพยาบาล แพทย์ บุคลากร เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่สะดวกสบายแล้ว หลายคนก็คงเกิดคำถามขึ้นมาในใจ แต่ละคนอาจจะพอเข้าใจว่านี่คือการเริ่มต้นผูกมิตรกับคนท้องถิ่น แต่ก็คงหวนวนึกสงสารคนไทยยากจน ที่ควรจะได้รับบริการที่เอาใจใส่อย่างนี้บ้างจากเงินของคนไทยด้วยกัน

ในครั้งนั้น คณะติดตามมีโอกาสได้กราบเรียนถามพระอาจารย์ว่า เราต้องเป็นผู้ให้ “ขนาดนี้” เสียหรือ เพียงเพื่อ “การผูกมิตร” กับคนอินเดียในพื้นที่ หรือสร้างความรู้สึที่ดีๆ ให้มีต่อวัดไทย

พระอาจารย์ตอบว่า “นี่เป็นการแสดงความกตัญญูของเราต่อชาวอินเดียนั่นเอง”

เราเคยได้รับความช่วยเหลือจากคนอินเดียด้วยหรือ เมื่อไรและอย่างไร ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยได้ยินเลยว่า ประเทศไทยเคยได้รับความช่วยเหลือจากประเทศอินเดีย

พระอาจารย์คงจะเดาใจเราออก จึงเมตตาอธิบายว่า ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงประสูติ คนอินเดียเป็นคนดูแลพระพุทธเจ้าของเรา จนถึงวาระสุดท้าย คือ “การปรินิพพาน ณ เมือง กุสินารา เขาเคยดูแลสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณของเรา เราจึงต้องดูแลเขาเพื่อตอบแทนบุญคุณในครั้งกระโน้น...”

ฟังแล้วก็น้ำตาไหลซ้ๆ ออกมาโดยไม่รู้ตัว เมื่อนึกเห็นภาพในสมัยพุทธกาล

พระอาจารย์เพิ่มเติมว่า

“นอกจากนี้เราตอบแทนบุญคุณของคนอินเดียที่ได้เก็บรักษาพระพุทธรูปศาสนาเอาไว้ นับพันปีเพื่อมอบให้แก่เรา ให้เราได้มีหลักยึดในการดำเนินชีวิต สถานพยาบาลเพียงเท่านี้เทียบกันไม่ได้กับบุญคุณที่บรรพบุรุษอินเดียเก็บไว้ให้คนไทย”

ได้ฟังแล้วรู้สึกตัวเอง “เข้าใจ” คำว่า “กตัญญู” ขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ขยายหัวใจให้กว้างออก แล้วเราก็คงจะรู้ว่าตัวเราทุกวันนี้ “ติดค้างบุญคุณ” สรรพสิ่งนับไม่ถ้วน ทำให้นึกถึงคำพูดหนึ่งที่ว่า

เราทำบุญคุณกับใคร อย่าได้จดจำมาเป็นอารมณ์ ใครทำบุญคุณกับเราไว้ จำใส่ใจชั่วชีวิต

พระอาจารย์ได้เปิดความหมายอย่างกว้างของคำว่า “กตัญญู” ให้เราได้รู้ด้วยความ “ใจกว้าง” ของพระอาจารย์เอง

1.4 มีสุขภาพะ

รู้จักดูแลสุขภาพกายและดูแลสุขภาพจิต

จากการที่ท่านต้องทำหน้าที่เจ้าอาวาส และต้องเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในประเทศอินเดีย-เนปาลอยู่ตลอดเวลา เพื่อดูแลโครงการต่าง ๆ ตลอดจนรับภาระหน้าที่หลายอย่าง ท่านจึงตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพให้แข็งแรงอยู่เสมอเพื่อเตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติศาสนกิจ ท่านรู้จักดูแลสุขภาพของท่านทั้งกายและใจได้เป็นอย่างดี มีอารมณ์เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ

1.5 ใฝ่ศึกษา

รู้แสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้

จากประวัติการศึกษาของท่าน พบว่า ท่านเป็นผู้ใฝ่การศึกษาทั้งทางโลกและทางพุทธศาสนา ทางโลกนั้นจบการศึกษาขั้นสูงสุดถึงระดับปริญญาเอก ความรู้ที่ท่านสนใจศึกษาเป็นแบบสหวิทยาการที่เอื้อต่อการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

นอกจากท่านจะศึกษาตามแบบแผนแล้ว ท่านยังสนใจแสวงหาครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถเท่าที่โอกาสจะอำนวย และได้ยึดแบบอย่างที่ดีในการทำงานอีกด้วย ดังนี้ (พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 44)

พระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนฺโก) หรือ หลวงตาแพรเชื้อไม้ เป็นแบบอย่างการศึกษาค้นคว้าตามทางถนัด ได้รับการฝึกฝน แนะนำวิธีเทศน์ ปาฐกถา ท่านได้จดจำและนำไปประยุกต์ใช้

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปั่น ปัญฺญานันโท) หรือปัญฺญานันทภิกขุ ท่านเป็นแบบอย่างการบรรยายในดินแดนพุทธภูมิ

พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิมหาเถระ) เป็นแบบอย่างที่ดีของการทำงานพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย เพื่อให้เป็นคนทันการณ์ ทันเกม ทันงาน ทันโลก ทันสังคม ท่านเน้นว่า “เป็นพระธรรมทูตต้องเป็นพระทันสมัย คือทันสมัยพระพุทธเจ้าท่านั้น โดยได้รับมอบหมายงานสำคัญๆ ตลอดมา” ซึ่งพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ได้กล่าวถึงพระสุเมธาธิบดีไว้อย่างภาคภูมิใจว่า (พระราชรัตนรังษี [วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช], 2554: 59)

...หลวงพ่อของผม (พระสุเมธาธิบดี) ท่านเป็นยอดพระ ยอดครู ยอดนักเสียดสละ บอกให้ทำโน่นทำนี่ จนบัดนี้ทำให้มีสมบัติติดตัว คือ รักการทำหนังสือ จัดกระดาษชิ้นเล็กๆ น้อยๆ แจกคราวนั้นแจกงานนี้ นั่นล่ะครับ...

นอกจากนั้น ท่านได้เคยไปศึกษาเล่าเรียน ทางด้านการบริหารจัดการ ณ วัดจิตตภาวัน กับพระเทพกิตติปัญญาคณ (กิตติศักดิ์ กิตติวุฑฺโฒ) ซึ่งท่านเป็นพระนักวิชาการ มีความแตกฉานในพระอภิธรรมและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นพระนักเทศน์ นักสอน บรรยายธรรม เข้าใจง่าย มีทักษะลีลาการพูด การปาฐกถาที่เป็นเลิศ มีน้ำเสียงไพเราะ มีบุคลิกภาพดีเยี่ยม มีผลงานทางด้านการพัฒนาการศึกษาของสงฆ์ การประพันธ์ และแต่งหนังสือเป็นจำนวนมาก ดังที่พระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมหาโฑ) (สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2556) เล่าว่า

...ผมกับท่าน [พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) - ผู้วิจัย] ได้เดินทางไปช่วยงานพระกิตติวุฑฺโฒภิกขุ อยู่เสมอ และได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรด้านการบริหารจัดการ จนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตรจากวัดจิตตภาวัน จังหวัดชลบุรี และได้ศึกษางานและเรียนรู้การทำงานจากพระกิตติวุฑฺโฒอีกด้วย...

สะท้อนให้เห็นว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) เป็นผู้แสวงหาปราชญ์ผู้รู้อยู่เสมอเข้าหาบัณฑิต เพื่อศึกษาเรียนรู้จากท่านเหล่านั้นแล้วนำมาใช้เป็นแนวทางในการทำงานเผย

แม้พระพุทธศาสนาทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ ที่สำคัญคือท่านได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง จากท่านเหล่านั้น ซึ่งนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติศาสนกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนั้นตลอดเวลาที่ท่านปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ท่านได้ศึกษาค้นคว้า หาความรู้ต่างๆ ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งจากสภาพจริง ประสบการณ์ตรง และจากห้องสมุดภายในวัด นับว่าท่านเป็นผู้ใฝ่รู้และเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน

ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอนที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น เน้นทักษะของ พระธรรมทูตในด้านต่างๆ จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) มีทักษะ หรือความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอนหลายด้าน สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง แยกแยะและหลากหลายวิธี ได้แก่ ยกอุปมาอุปมัย เปรียบเทียบ ยกนิทานชาดก บทกวี เป็นต้น ดังจะ ได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.1 ทักษะการสอน

จากประวัติของท่าน ท่านเคยเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนสตรี วัดอัมพรสวรรค์ เป็นครูสอนวิชาศีลธรรมโรงเรียนเอกประสิทธิ์วิทยาและโรงเรียนอำนวยการ เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า [อัมพร อมฺพโร], 2556: 14) แสดงให้เห็นว่า ท่านได้สั่งสมประสบการณ์ด้านการ สอนพระพุทธศาสนามานาน เริ่มตั้งแต่ในระดับโรงเรียนและพัฒนาไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย

ครั้นเมื่อปฏิบัติศาสนกิจในประเทศอินเดีย ท่านได้ทำหน้าที่บรรยายแก่พุทธบริษัท ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผู้จาริกไปแสวงบุญสักการะสังเวชนียสถาน 4 แห่งและสถานที่ สำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ เป็นที่ประทับใจมาก ดังเหตุการณ์เมื่อปีพ.ศ. 2529 พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปิ่น ปญฺญานันโท) หรือปญฺญานันทภิกขุ เมื่อครั้งเป็นพระธรรมโกศาจารย์ ได้นำคณะไปนมัสการสังเวชนียสถาน สาธารณรัฐอินเดีย พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต) ได้รับมอบหมายให้ให้ไปติดตามดูแล ดูแลแบบอย่างการนำเสนอและมีโอกาสบรรยายสลับหลายครั้ง และด้วยความสามารถในการบรรยายของท่านนี้เอง ทำให้พระธรรมโกศาจารย์ได้ตั้งมณฑลนามอัน เป็นหนึ่งในสายนันทะให้ท่านว่า “พระอมตานั้นนันทะ” (พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย [ปีกรม], 2548: 44) ซึ่งพระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมานีโต) (สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2556) ได้อธิบาย ว่า ในสมัยก่อนมีพระดาวเด่น 3 รูป คือ วิเวกนันทะ สีลนันทะ และปญฺญานันทะ แสดงให้เห็นว่า

พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนเผยแพร่พระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิได้ หรือมีทักษะการสอนที่ดีจนเป็นที่ยอมรับของพระเถระ ซึ่งต่อมาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ได้ใช้นามดังกล่าวเป็นนามแฝงในการผลิตผลงานต่างๆ อย่างน่าภาคภูมิใจ

ชมรมพุทธทายาท เป็นกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ในชุมชนแห่งการเรียนรู้โรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งมีรองศาสตราจารย์ประภาภัทร นิยม เป็นผู้อำนวยการ ชื่อของชมรมเป็นชื่อที่พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) เป็นผู้ตั้งให้ ในความหมายแห่งการเป็น “กล้าพันธุ์ดีของพระพุทธองค์” ชมรมพุทธทายาทได้กล่าวถึงพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ในฐานะท่านเจ้าคุณอาจารย์ ผู้มีความรู้มากและมีทักษะการสอนเป็นเลิศ ดังความตอนหนึ่งว่า

...ผู้ใดก็ตาม จะมาจากไหน เด็กหรือสูงวัยอย่างไรไม่เว้น ที่ได้มีโอกาสรู้จักพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ได้มีโอกาสกราบฝากตัวเป็นลูกศิษย์ท่าน ย่อมยอมรับเต็มหัวใจว่า ท่านเป็นครูผู้เปิดทางให้แก่สัมมาทิฐิแบบทูอินวันของแท้ กล่าวคือ เป็นเลิศทั้งปรโตโมหะและโยนิโสมนสิการ ท่านสามารถทำให้อินเดียซึ่งเป็นดินแดนที่ผู้คนส่วนมากไม่คิดจะไปให้ (ตนเอง) ล้าปากหรือไม่ก็เป็นสถานที่ท้ายๆ ในรายการท่องเที่ยวที่อยากจะเดินทางไป กลายเป็น “สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้” ได้อย่างน่าอัศจรรย์

ไม่ว่าจะเป็นกองอิฐหัก เศษปูนที่เหลืออยู่ของกุฏิ วิหาร สถูป เจดีย์หรือซากของสิ่งก่อสร้างที่เราดูไม่ออกว่าเป็นส่วนไหนของอะไร ท่านก็มีความรอบรู้มากมาย และพอเพียง มีศิลปะ มีวิธีการและกระบวนการทำอันยอดเยี่ยม ที่จะอธิบายขยายความให้แก่พวกเราทั้งหลายอย่างงดงาม ละเอียด ประณีต ชัดเจน เห็นตามได้ และมีการจัดลำดับ ขั้นตอน ล้วนสอนใจให้ขบคิดได้สารพัด ท่านทำให้สองข้างทางตลอดทุกเส้นทางที่ผู้แสวงบุญเดินทางทุกฤดูไปวันแล้ววันเล่า 6 ชั่วโมงบ้าง 8 ชั่วโมงบ้าง หรือแม้แต่ฝึกแผนเป็น 10 หรือ 12 ชั่วโมงในบางคณะ กลายเป็นห้องเรียนชีวิต กลายเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ กลายเป็นกิจกรรมเสริม เดิมรสชาติสี่สันและความเบิกบานให้กับสติปัญญาอย่างไม่น่าเชื่อด้วยความแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) เป็นเลิศ...

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้มีทักษะการสอนอย่างยอดเยี่ยมเป็นที่ประทับใจของลูกศิษย์ทั้งหลาย

กล่าวได้ว่า ท่านเป็นต้นแบบการบรรยายในพุทธภูมิ มีพระวิทยากรซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ฝึกการเทศน์ไว้อย่างพอเพียงกับความต้องการ ท่านสามารถประยุกต์รศทวัตรเป็นศาลาวัด สวดมนต์ปฏิบัติ ฟังธรรม จนเป็นที่นิยมอย่างสูง (ไพโรจน์ ชินศิริประภา, บรรณาธิการ, 2551: 220) พุทธสังเวชนียสถานกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่ายและเป็นมหาวิทยาลัยเปิดที่ทุกคนจะสัมผัสซึ่งถึงพุทธธรรมได้ด้วยตนเอง นับว่าท่านเป็นครูที่สามารถนำสิ่งใกล้ตัวมาปรับใช้อย่างได้ผล

นอกจากนี้ ผลงานแสดงธรรมทางวิทยุเป็นประจักษ์พยานถึงความสามารถในการถ่ายทอดแก่ผู้ฟังเป็นอย่างดีเช่นกัน

ส่วนลีลาการสอนของท่านมีหลายแบบ แตกต่างไปตามวาระหรือลักษณะของศิษย์ ดังจะเห็นได้จากความเห็นของลูกศิษย์ที่กล่าวถึงท่านต่อไปนี้

อัจฉราวดี วัชรเนตร (2522: 140-141) สถาปนิกผู้รับจ้างวางผังบริเวณและงานออกแบบอาคารทั้งหมดซึ่งไม่ต้องเป็นสถาปัตยกรรรมไทยในโครงการก่อสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ได้กล่าวถึงลีลาการสอนของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) ไว้ตอนหนึ่งว่า

...ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะได้พบเจอท่านเจ้าคุณอาจารย์ (ครั้งนั้นท่านเป็นพระครูพิบูลสรกิจ) นี่แหละค่ะ ท่านรู้จักเราทั้งจริต ทั้งความเคยชินที่ติดตัวมานานจนเป็นสันดานของเรา รู้ทั้งวาระจิต รู้วิธีที่เราคิด รู้ข้อขัดข้องติดขัดของเรา ท่านรู้จักเราจริงๆ มากกว่าที่เรารู้จักตัวเราเสียอีก ท่านจึงสอนเราได้ตรงกับวิธีที่เราจะเรียนรู้ได้ คือสอนแบบไม่สอนตรงๆ แต่ก็สอนๆๆๆ ตลอดเวลา ผ่านการทำให้คุณเป็นตัวอย่าง ผ่านการชี้ชวนคุณนั่นคุณนี่ เปรียบเทียบวิถีชีวิตคนอินเดีย ให้ข้อคิดข้อธรรม ตั้งคำถามบ้าง แต่ส่วนมากท่านจะตอบคำถามที่เราไม่ได้ออกปากถามแต่กำลังคิดสงสัยอยู่ในใจ ซึ่งอันนี้ โคนเป็นประจำ ทำให้เราอมแพ้ศิริโรราบท่านการบออยู่หมัด ไม่กล้าคือ...

...นับเป็นโชควาสนาที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นโค้ชจี้จี้จี้ และให้กำลังใจในการเรียนรู้และแก้ไขปรับปรุงสติอยู่ตลอดเวลาที่ได้ทำงานถวายท่าน...

คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ (2552: 27) ได้กล่าวถึงอุปนิสัยซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีและวิธีการสอนของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) อีกแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากคนอื่นไว้ว่า

...ท่านเจ้าคุณอาจารย์ท่านฝ้าฟันอุปสรรคต่างๆ มามาก เพราะฉะนั้นใครที่
มุ่มม่นอยากทำดี ควรนำเอาแนวทางของท่านมาเป็นหลัก

ท่านไม่ได้เป็นพระที่พูดให้กำลังใจและท่านก็ไม่ได้เป็นหมอคู่วิธีการ
สอนของท่านเจ้าคุณอาจารย์ ท่านจะไม่ประกบ แต่จะวางเป้าหมายแล้วปล่อยให้
เราคิดเอง...

ศักดิ์ทิพย์ ไกรฤกษ์ (2522: 13, 15) อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา
ญี่ปุ่นและกัมพูชา ในปีที่เกษียณราชการ ได้ร่วมเดินทางไปบวชที่อินเดียเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล
80 พรรษา แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้กล่าวถึงพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโร)
ตอนหนึ่งว่า

...ยังมีสิ่งของอยู่สองอย่างที่ท่านเจ้าคุณราชาฯ แนะนำผมเก็บไว้ระลึกถึงการได้
บวชเรียน และได้เดินทางไปทัศนศึกษายังสถานที่ในพุทธประวัติสี่แห่ง ที่ประสูติ
ตรัสรู้ ปรีชาญาณ และที่ถวายพระเพลิงพระพุทธรเจ้า ได้รับบิณฑบาตตามวัดไทย ก็
คือผ้าที่ได้ใช้ปูนั่งที่พื้นตั้งแต่วันแรกที่บวช และได้ปูนั่งในที่ต่างๆ ระหว่างการ
เดินทาง ซึ่งทุกวันนี้ผมได้เอามาปูเก้าอี้ที่โต๊ะทำงาน เพื่อเป็นการระลึกให้มีสำนึกว่า
เราต้องทำดีเหมือนกับพระ

บาตรพระที่ผมได้ใช้เดินรับบิณฑบาต ท่านเจ้าคุณราชาฯ แนะนำให้เอามาวาง
ไว้หน้าพระ เอาเงินไปหยอดทุกวัน และบอกว่าอุทิศให้แม่ ทดแทนพระคุณแม่ พอ
ถึงวันเกิดแม่ก็เอาเงินในบาตรให้กับคุณแม่ และปฏิบัติต่อมาโดยตลอด...

จะเห็นได้ว่า การสอนของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโร) นั้นแบบกาย ลึกซึ่ง
สร้างคุณธรรมหนักถึงการทำดีอย่างมุ่มม่นและการสำนึกถึงพระคุณแม่ได้อย่างน่าชื่นชม

วันใหม่ นิยม (2522: 126-127) ได้เล่าถึงความประทับใจที่มีต่อการสอนของ
พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโร) ว่า

...คำสอนของพระอาจารย์หนักแน่นมาก ท่านสอนให้เราสำรวจตัวเอง
พื้นฐานคือการที่ตัวเองอยู่ในศีลในธรรม อุบายการสอนของท่าน ท่านให้นำเอา
เส้นผมที่เราโกนที่พุทธคยาไปปล่อยในแม่น้ำคงคา ท่านให้ลองแม่น้ำคงคาชีวิต

คนอินเดีย ผมนั่งเรือในแม่น้ำคงคา ในช่วงเวลาสั้นๆ 40 นาที ก็ได้เห็นชีวิตที่แตกต่างมากมาย ได้เห็นคนอินเดียฐานะต่างๆ กัน จากนั้นมาย้อนดูว่า แล้วตัวเราละเป็นอย่างไร แล้วท่านก็ให้เราปล่อยเส้นผม ว่าก่อนจะมานี้มีนิสัยไม่ดีอะไรของเราคิดตัวมาบ้าง แล้วตั้งจิตอธิษฐานให้ลอยไปกับเส้นผมของเรา ตอนนั้นยังไม่ได้คิดอะไร คิดแค่ว่าอธิษฐานปล่อยความไม่ดีออกไป มามองย้อนตอนนี้พบว่า ท่านต้องการให้เราได้สำรวจตัวเอง ให้เรียนรู้ตัวเอง...

ท่านสอนพวกเราหลายๆ มากกว่า เช่น การอธิษฐานปล่อยเส้นผมก็เป็นแนวคิดของท่านเจ้าคุณ แล้วก็เรื่องได้เห็นชีวิตที่แตกต่างกันมากของคนอินเดีย สิ่งที่ผมประทับใจจากอินเดียยังเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย คล้ายๆ ว่าเศรษฐกิจพอเพียง เช่น วัณหนึ่งตัวก็พอเพียงได้ทั้งบ้าน เพราะวัณหนึ่งตัวให้ได้ทั้งน้ำมัน โถนา ใช้ชีวัสร้างบ้าน ทำเชื้อเพลิง เห็นความกตัญญูของคนอินเดียที่มีต่อวัณ ผมประทับใจที่ท่านเจ้าคุณได้หยิบยกสิ่งรอบข้างมาเป็นคำสอนหรือข้อเตือนใจได้ดี... นอกจากนี้ความรู้ท่านก็มาก ทั้งทางโลกและทางธรรม เด็กๆ ที่ไปบวชด้วยกันอาจรู้สึกว่าคุณเจ้าคุณสอนให้คิดถึงพ่อคิดถึงแม่ เด็กๆ หลายคนก็รักพ่อแม่มากยิ่งขึ้นหรือรู้สึกชื่นชมในพระพุทธเจ้า...

นิติภูมิ นวรัตน์ (2552: 104) กล่าวถึงการแสดงธรรมของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) ว่า

...หากใช้ภาษาธรรมดาซึ่งไม่ใช่ภาษาพระ ก็ต้องเรียนว่า พระราชรัตนรังษีเป็นพระที่พวกเราอึ้งใจที่ได้ฟังธรรมเทศนาของท่าน...

พระมหาอ้าย ชีรปญฺโญ (2544) กล่าวไว้ว่า

...เห็นจริยวัตร ฟังถ้อยคำ อ่านบทจารงานเขียน อันกอปรด้วยชีวิตที่งดงามของเจ้าคุณอาจารย์ พระวิเทศโพธิคุณ (ว. ป. วิริยทุโธ) ที่คอยบ่มพร่ำสอน แนะนำเป็นแบบบพทำให้เดินตามรอยบนเส้นทางที่ถูกต้องและดีงาม...

สรุปได้ว่านอกจากท่านจะมีทักษะการสอนที่ดีแล้ว ยังเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

ด้วย

2.2 ทักษะชีวิต

ชาวพุทธไทยทั้งหลายทราบว่า การใช้ชีวิตในดินแดนพุทธภูมินั้นเป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยความอดทน อดกลั้นสูงมาก ต้องรู้จักปรับตัวปรับใจต่อสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันลิบลับกับประเทศไทย ดังที่พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) (2554: 58) กล่าวว่า

...พระที่เดินทางมาทำงานกับพระธรรมทูตที่อินเดียได้นั้น ขอยืนยันว่าไม่ใช่พระธรรมดาแน่ๆ ต้องประเภทพระใจเพชร ใจสิงห์ หากเป็นพระใจเสาะ มาไม่ถึงแน่ แม้มมาถึงก็อยู่ไม่ได้ เพราะมาอินเดีย มิใช่มาด้วยทำอย่างเดียว ต้องมาด้วยใจ จริงใจ เข้าใจ และเต็มใจ ถ้าไม่ได้มาด้วยหัวใจเต็มเปี่ยม ถือขันติเป็นอาวุธแล้วก็ไม่แตกต่างกับความตายซากของร่างกาย ที่มีแต่สรีระปราศจากจิตวิญญาณ...

แต่พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) สามารถยืนหยัดต่อสู้เพื่อปฏิบัติศาสนกิจให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องได้ โดยเฉพาะในยุคที่กำลังบุกเบิกก่อสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ สะท้อนให้เห็นทักษะชีวิตของท่านที่ได้ฝึกฝนอบรมตนเองมาอย่างดี รู้ เข้าใจและยอมรับต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม สภาพความอดอยากยากแค้น

2.3 ทักษะการสื่อสาร

จากการศึกษาทักษะด้านนี้ พบว่า ท่านเป็นผู้ที่มีทักษะการสื่อสารที่โดดเด่นมาก ทั้งการพูดและการเขียน ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาฮินดี จะเห็นได้ว่า ทั้งสามภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งสำหรับพระธรรมทูตในแดนพุทธภูมิ ทำให้งานเผยแผ่ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จด้วยดีตลอดมา

ทางด้านภาษาไทย นับว่าท่านเป็นผู้ที่รักภาษาไทยคนหนึ่ง เพราะสนใจใฝ่รู้ ชอบอ่านบทกวี ชอบแต่งกลอน เคยฝึกแปลและร้องได้อย่างไพเราะ (พระครูวรกิตติโสภณ [เศรษฐกิจสมาหิโต] เจ้าอาวาสวัดนาคนาครก, สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2556)

การจัดรายการวิทยุ เผยแผ่ธรรมะหลายรายการ ในช่วงปี พ.ศ. 2521-2536 ท่านใช้นามว่า “วิริยทุโธภิกขุ, พระอมตานันทะ, พระครูสังฆกิจบริสุทธธี” จัดรายการธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง เช่น รายการ “เสียงธรรมจากแดนพระพุทธรองค์” โดยกำหนดเนื้อหาเป็นเรื่องราวบรรยายถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ชีพอยู่ โดยยกข้อธรรมที่เกี่ยวกับสถานที่และบุคคล ผลงานแสดงธรรมทางวิทยุเป็นประจักษ์พยานถึง

ความสามารถในการถ่ายทอดแก่ผู้ฟังเป็นอย่างดีและแสดงให้เห็นว่าท่านได้รับการฝึกฝนและสั่งสมประสบการณ์ทางด้านนี้มาเป็นเวลานาน

ครั้งหนึ่ง นิตยสาร “ดิฉัน” ได้ลงบทสัมภาษณ์ของท่าน ทำให้ผู้คนหลงใหลไปไหวพระที่อินเดีย-เนปาลนับไม่ถ้วน (ไพโรจน์ ชินศิริประภา, บรรณาธิการ, 2551: 220) แสดงว่าคำให้สัมภาษณ์ของท่านสามารถสร้างแรงจูงใจแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าทึ่ง

ส่วนผลงานที่สะท้อนทักษะการเขียนของท่านมีมากมาย ดังเช่น

หนังสือเรื่อง “สู่แดนพระพุทธรองค์ อินเดีย-เนปาล” นับเป็นงานเขียนของท่านที่ทรงคุณค่ามากเล่มหนึ่ง ที่สนับสนุนการเผยแผ่พุทธศาสนาได้ดีที่สุด (พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548: 34)

เรื่อง “ร้อยมุมมองส่องอินเดีย” กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวอินเดียในแง่มุมต่างๆ อย่างน่าทึ่ง โดยจัดทำเป็นบทๆ หนึ่งหน้าหนึ่งบท มีรูปภาพประกอบทุกบท ใช้คำคล้องจองผูกเรื่องต่าง ๆ และมีคำบรรยายขยายความคำคล้องจองบางคำเพิ่มเติม อันเป็นประโยชน์แก่มีคฤเทศก์อย่างมากที่จะจดจำนำไปบรรยายให้นักท่องเที่ยวได้ฟังอย่างเพลิดเพลิน ดังตัวอย่าง

คือเมืองสิบล้อ ชอบกินหญ้า

สิบล้อ (2 ตัว 8 ขา บวกล้อเกวียนอีก 2 เป็น 10 พอดี)

ไม่กินน้ำมัน แต่กินหญ้าแทน แถมให้นมอีกต่างหาก

เป็นพาหนะยอดนิยมให้ทั้งเทพและคน

ทุกชนชั้นทุวารรณะโดยไม่รังเกียจเคียดฉินท์

คนอินเดียจึงรักและไม่ทำร้ายวัว

(พระราชรัตนรังษี [ว. ป. วีรยุทธ โส], 2549: 16)

คือเมืองสวรรค์ ราคาถุก

คือเมืองลูก ผู้เป็นเจ้าของ

คือเมืองสาว ขอชายหนุ่ม

คือเมืองตุ่ม ไม่เก็บน้ำ

คือเมืองฟาร์ม เต็มประเทศ

คือเมืองเปรต ปราชญ์ฉลาดขอ

คือเมืองสิบล้อ ชอบกินหญ้า

คือเมืองนก กา พญาแร้ง

(พระราชรัตนรังษี [ว.ป. วิจารณ์], 2549: 17)

อีกบทหนึ่งคือ

คือเมืองสถูปเจดีย์ มีความหมาย

มหาเจดีย์พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เป็น 1 ใน 4 สังเวชนียสถานที่สำคัญ

ของพุทธศาสนา ตั้งอยู่ที่เมืองกยา

รัฐพิหาร (รัฐที่ถือว่ายากจนที่สุดในประเทศ)

(พระราชรัตนรังษี [ว.ป. วิจารณ์], 2549: 38)

คือเมืองบริโศก บริหาร บริรักษ์

คือเมืองรัฐจัก เนื้อแท้ เบญจศีล

คือเมืองถวิลหา เมื่อลากลับ

คือเมืองขยับ สายหน้า ผ้าหลากสี

คือเมืองสถูปเจดีย์ มีความหมาย

คือเมืองคนตาย คนเป็น ไม่เห็นต่าง

คือเมืองข้างทาง ไม้ว่าง วางขายของ

คือเมืองชอบมอง ชอบมอง ขุงก็มาก

(พระราชรัตนรังษี [ว.ป. วิจารณ์], 2549: 39)

หนังสือเรื่อง “มือคั่นปนปากพูด: หอมกลิ่นพาราณสี” เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับ “พาราณสี: เมืองของดี 10 ม.” (คือ ม. เมือง ม.แม่น้ำ ม.หมาก ม.ไหม ม.มรณะ ม.มฤคทายวัน ม.มหาโพธิสัตว์ ม.มหาเทพ ม.หมุนกงล้อ และม.มหาปรีนิพพาน) เป็นงานบรรยายผสมกับงานเขียนเพิ่มเติม กล่าวคือ บทที่บรรยายคือปากพูดในแต่ละแห่ง ธรรมที่ได้แสดงในแต่ละหนูกบ้นก็อีกด้วย แถบเสียงแล้วนำมาเรียบเรียงเป็นอักษร จึงตั้งชื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของงานว่า “มือคั่นปนปากพูด: หอมกลิ่นพาราณสี” คือ ทั้งคั่นคว่ำ ชิดเขียนและพูดจา นำมาคลุกเคล้าสมานฉันท์ลงในเล่มเดียวกัน (พระราชรัตนรังษี [วิจารณ์ วิจารณ์], 2554: 8) ในที่นี้จะได้อีกข้อความตอนหนึ่ง จาก “ปณามันเตจี” อันเป็นบทนำของหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้เห็นความมรดกของภาษาเขียนที่ท่านเรียบเรียงขึ้นอย่างสละสลวย ชวนให้หลงใหล ซาบซึ้งในบรรยากาศแห่งเมืองพาราณสี

ฝนหยาดสุดท้ายทิ้งจะขาดสาย เปิดทางให้ลมร้อนกลับเข้าเรือนโลก ละออง
เย็นกำลังย่องอย่างยาดราจากหิมะหิมาลัย เปิดทางให้ความหนาวเข้ามาเยือน นั่นหมาย

ว่า กาลเวลาที่กำหนดเข้าพรรษาไตรมาสกำลังจะโบกมือลาไปด้วย น้ำชุ่มชื้นสีน้ำล้าง
 าวที่เชียวกรามในคงคา ก็อ่อนแรงลง ลำน้ำไหลววน ริมฝั่งที่ดูน่าเกรงขาม บัดนี้
 เหลือทางเดียวที่ลดอันตรายนลงไปแล้ว เรือน้อยลอยลำที่เคยถูกลากขึ้นฝั่ง ก็ถูกโยนลาก
 หามลงสู่พื้นน้ำให้ลอยเตะคลื่นเล่น ได้ดังเดิม

เสียงสังข์ดังก้องจากเทวาลัย ผู้คนใกล้ไกลถือมาลัยพวงดอก หอบหม้อ
 ทองเหลืองที่วางวางไว้ริมตลิ่ง กระจงไม้ไผ่สานเริ่มตั้งขึ้นเป็นดอกดวง หมู่งคา
 บุตรพรหมเจิมหน้าตั้งเครื่องบูชา สีสุนหลากหลายวางเรียงรายชวนจิมจิม มือถือถาด
 เทียนจุดส่อง รายรอบข้างด้วยดาวเรืองสด ปากพิมพ์พรำบันสาชยมนตร์ โอม คง
 คาสวาหะ นักท่องเทียวถูกรุมล้อม ด้วยเหล่ากุมารกุมารีที่มีกระต๊อออกเร่ขาย
 บรรยากาศแห่งพื้นบัน ไคคงคายังมีทรายเป็นพื้นติดทางลง ต้องบรรจงก้าวให้เท้า
 ปลอดภัยจากการไถลลื่น

ปณามันเตจี๋ บานูลักษมณ์ เจ้าของเรือพายเรือถ่อถ่องคงคานี้บอทาง เมื่อ
 เข้าใกล้ได้ระยะทางพอประมาณ จึงกล่าวทักทายนมัสการด้วยบทปณามันเตจี๋ มี
 ความหมายว่าขอความน้อมนอบจงเป็นของท่านผู้เจริญ เป็นการเปิดประตูสู่คงคาใน
 เมื่อกาลเวลาแห่งปลายฝนต้นหนาว คราวเมื่อลมฝนแห่งพรรษาเลิกกรากันไป ฝั่งคงคา
 วารีก็เนื่องแน่นด้วยเหล่าบุรุษสตรีทั้ง โธตี สาหรี มีมาจากทั่วทุกสารทิศอันหา
 ประมาณมิได้

เมื่อได้ที มีผ้าปูบนส่วนหัวของเรือ แม้ฟ้าขาวจะออกสีชมพูขมัว ก็ต้องนั่งด้วย
 ความระวัง ในสิ่งที่ผู้ปลูลาดอาสนะนั้นไว้ด้วยตั้งใจของชาวเรือ ผู้มาในหมู่คณะทยอย
 ลงสู่เรือ บานูฝิพายจับไม้ถ่อเรือลอยลำให้ออกจากฝั่ง เมื่อจังหวะแห่งการเหวี่ยงตัว
 ของเรือหันได้ทิศทาง ฝิพายก็จ้วงน้ำให้เรือล่องไปตามสั่ง เสียงดังของน้ำสลับกับ
 เสียงคนโหวกหวาก เสียงก้องกังวานของมนตราจากเทวาลัย ในบรรยากาศยามเช้าที่
 พระอาทิตย์กำลังจะส่องลำแสงแรกแทรกผ่านม่านหมอกที่ทึบหนามาให้ยล...

(พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ์ วีรยุทธ], 2554: 10-11)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท่านร้อยกรองด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สื่อความหมาย
 เห็นภาพ ชวนให้ติดตาม

หนังสือ เรื่อง “ร้อยวาทะธรรมะปิดทอง” พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ์ วีรยุทธ],
 2552: 5) เขียนคำนำไว้ว่า

...เป็นการเก็บสาระร้อยเรียงจากที่ได้บรรยายในแต่ละที่มาลงหม้อแกงเดียวกัน เก็บจากนั้นนิด หยิบจากนั้นหน่อย จนครบถ้อย 100 วาตะ ทั้งนี้ก็ด้วยน้ำใจจากการประสานการผลิตของพระนักศึกษากองทุนพระพุทธศัสมัญญามหาวิทยาลัยเคลี ความเป็นไปได้ในครั้งนี่ จึงปรากฏตามที่เห็น...

ตัวอย่างวาตะอัน ไพเราะ สอดแทรกความหมายลึกซึ้ง ซึ่งปรากฏในหนังสือร้อยวาตะ
ธรรมะปิดทอง 2 เรื่อง มีดังนี้

มาอินเดียทำไม?

ผู้มาจาริกแดนพุทธภูมิมากันหลายหลากมากประเภท
มีความประสงค์เป็นของตัวเองค่อนข้างสูง
ด้วยศรัทธาต่อพระบรมศาสดาเป็นหลักในความเลื่อมใสที่แตกต่างกัน
พอจะสรุปเป็นวัตถุประสงค์ที่คล้าย ๆ กันของการเดินทางมาอินเดีย
ดังนี้

1. มาไหว้พระ... เป็นเมืองกำเนิดของพระพุทธเจ้า
2. มาพบปะสิ่งต่าง ๆ...เป็นศูนย์รวมแห่งความหลากหลาย
3. มาเปิดกว้างทางความคิด...เป็นตะกร้าแห่งความคิด
4. มาตั้งจิตปฏิบัติธรรม...เป็นโรงเรียนเตรียมอริยะ
5. มาน้อมนำสิ่งที่ดีกลับไป...เป็นที่ให้โอกาสแก่ผู้แสวงหา
6. มาทำใจให้ถึงพระนิพพาน...เป็นที่พบบรมธรรม

(พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ วีรยุทธ], 2552: 22)

อีกบทหนึ่งว่า

แบบว่า...พระธรรมทูตอินเดีย

ความยากลำบากตรากตรำ ทั้งกัดฟัน ก้มลม ออกอยาก มากปัญหา
สารพัดสิ่งที่จะศึกษา แลกเปลี่ยน เรียนรู้ สู้ทนกับงานเผยแผ่ ในอินเดีย
หลายคนบอกว่า ลำบากเหลือหลาย ยากหรือง่าย ขอให้ท่านส่อง
สติปัญญามอง ดังนี้

1. นั่งถนถ่ายกลางทุ่ง...นี่ลำบาก
2. ขอทานมุงล้อมกรอบ...นี่ลำบาก

3. ไม่ชอบกลิ่นแขก...นี่ลำบาก
4. ขนแบกสัมภาระ...นี่ลำบาก
5. ไปท้าวไม่มีพระนา...นี่ลำบาก
6. รำคาญเสียงแตร...นี่ลำบาก
7. คนแก่ขึ้นเขาคิซมณู...นี่ลำบาก
8. ธรรมทูตสายอินเดีย...นี่ลำบาก มากกว่าเพื่อน

(พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ์ วีรยุทธ], 2552: 61)

จากข้อเขียนข้างต้น ท่านเลือกใช้คำง่าย ๆ สั้น ๆ แต่ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ สอดแทรกความรู้ต่างๆ ด้วย จึงเหมาะกับผู้อ่านทั่วไป สามารถอ่านได้อย่างเพลิดเพลินไม่รู้เบื่อ

ในฐานะที่ท่านเป็นพระนักเทศน์และพระนักเขียนที่ผลิตผลงานออกมาเผยแพร่อย่างต่อเนื่องและเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการและโลกของหนังสือ สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะด้านการสื่อสารได้อย่างดี โดยเฉพาะทักษะการพูดและทักษะการเขียน

2.4 ทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ

โลกยุคนี้เป็นโลกของดิจิทัล พระธรรมทูตและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องก้าวให้ทันโลก ดังนั้น ต้องรู้จักใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็วและกว้างไกล รวมทั้งเพื่อการติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันทั่วโลก จากการศึกษาทักษะด้านนี้ พบว่า ท่านเห็นความสำคัญและสนับสนุนให้ใช้สื่อเหล่านี้เป็นอันมาก ภายในวัดได้จัดให้มีมุมไว-ไฟ (wi-fi) เพื่อให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นของวัดและเป็นທີ່ประทับใจมากของผู้ใช้บริการ มีการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย มีการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่หลากหลาย ได้แก่ แผ่นข้อมูลซีดี ดีวีดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า คุณลักษณะทางด้านความสามารถในการเผยแพร่หรือสั่งสอนของท่าน มี ทักษะการสอน ทักษะชีวิต ทักษะการสื่อสาร และทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ

3. ด้านการทำหน้าที่เผยแพร่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)

ย้อนหลังไปเมื่อปี พ.ศ. 2527 ท่านเริ่มทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดีย-เนปาล สนองงานคณะสงฆ์ไทยและติดตามถวายงานรับใช้พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทศตสุทธิมหาเถร) ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย และเป็นพระเถรานุเถระผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับงานพระธรรมทูตโดยมุ่งฟื้นฟูพระพุทธศาสนา คืนสู่ดินแดน พุทธภูมิ ขยายงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่พุทธสถานและอำนวยความสะดวกแก่ผู้จาริกแสวงบุญ ดังที่พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทศตสุทธิมหาเถร) (อ้างถึงใน ทีมงาน 979, 2549: 3) กล่าวไว้

...การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิเป็นบุญสูงส่งยิ่งใหญ่ ควรเอาใจใส่เมืองพุทธบิดากับพุทธมารดาด้วย เราเดินทางมาลำบาก คนที่มาแสวงบุญก็ยิ่งกว่า ภายหน้าหากมีกำลังพอ ขอให้ช่วยกันจัดสวัสดิการดูแลชาวพุทธของเราที่เขามาแสวงบุญ สวคন্দ ใหว่พระด้วย ผมว่านี่ก็เป็นบุญที่พวกเราควรตระหนักอย่างยิ่ง

พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) นอกจากได้สืบทอดเจตนารมณ์และปณิธานของพระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทศตสุทธิมหาเถร) ดังกล่าวแล้ว ยังได้สานต่องานพระธรรมทูตของพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล) อดีตหัวหน้าพระธรรมทูตและเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา อีกด้วย

ท่านทำงานพระธรรมทูตเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และเห็นว่า งานพระธรรมทูตคืองานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าคนใจไม่รัก ใจไม่นำทาง ไม่ให้ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ใจเป็นหัวหน้า การเผยแผ่ก็ไม่มีทางขยับจับวางได้อย่างสนิทใจ คือ พิชิตความสำเร็จได้ยาก

ผลงานการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนากิจ) ของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ทั้งหมด มีผลงานทางด้านศาสนสถานที่ดีเด่น 6 วัด ได้แก่ 1) วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ 2) วัดไทยลุมพินี 3) วัดไทยนวราชรัตนาราม 4) วัดไทยพุทธคยา 5) วัดไทยเขตวันมหาวิหาร 6) วัดไทยนิโครธาราม

ในฐานะเจ้าอาวาสและพระธรรมทูต ท่านได้ปฏิบัติศาสนากิจอื่นๆ อีกมากมายหลายด้าน ซึ่งทำให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินไปอย่างกว้างขวางและเป็นปึกแผ่นมั่นคงเรื่อยมา ผลงานที่สำคัญที่ควรกล่าวถึงในภาพรวม ได้แก่ ผลงานด้านศาสนเผยแผ่ ด้านศาสนศึกษา ด้านศาสนสัมพันธ์ และด้านศาสนสงเคราะห์ ดังรายละเอียดในตาราง

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโร) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแผ่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์				
-อาคาร โมกขเวศม์ สันติธรรมศาลา อนุสรณ์พระศุเมธาธิบดี สถานที่พุทธสัปปายะสำหรับรับรองผู้มาแสวงบุญ	- เปิดโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนา	- เปิดโครงการอบรมพระธรรมทูต	-จัดโครงการกีฬาเชื่อมสัมพันธ์ ส่งเสริมการกีฬา ทริกเก็ต ร่วมกับท้องถิ่นเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี	-จัดให้มีสถานพยาบาลกุสินาราคลินิก แก่ ผู้เจ็บป่วย ระหว่างเดินทางไปแสวงบุญในอินเดีย และบริจาคยาเป็นทานแก่ชุมชน
-อาคารเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับเป็นที่พักสงฆ์ หอพระธรรมที่ศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์	- จัดห้องสมุด	-เปิดโครงการอบรมพระธรรมวิทยากร	-จัดโครงการสาธยายพระไตรปิฎก ส่งเสริมให้พระสงฆ์ต่างชาติมีส่วนร่วมกับวัดไทยในต่างแดน	-จัดกองทุนศาสนสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวอินเดียผู้ขาดแคลน เจ็บป่วย เป็นคำพิณเผา น้ำมัน ผ้าห่อศพ แก่ชุมชนท้องถิ่นผู้ยากไร้
-อาคารพักพระอริยาบถราชกุมารี	- จัดพิมพ์เอกสาร	-มอบทุนการศึกษาแก่พระแม่ชี และฆราวาส ทั้งไทยและอินเดีย เนปาล	- จัดพิธีถวายพระราชกุศลในวันมหามงคล ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร	-ส่งเสริมศิลปอาชีพในระบบเศรษฐกิจพอเพียง สมบูรณ์ด้วยคุณภาพชีวิต คุณธรรมของสังคม แจกพันธุ์พืชเป็นทาน ฝึกงานพื้นฐานอาชีพ เพื่อชีวิตที่พึ่งตนเองได้ด้วยคุณธรรมทางพุทธศาสนา

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
			สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ (ต่อ)				
-อาคารรับรองสมเด็จพระราชคณะ	- จัดนิทรรศการ	-ส่งเสริมความรู้พิเศษแก่พระธรรมทูต เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฮินดี	-จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาในเทศกาลสำคัญของชาติ เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ	-มอบพระพุทธรูป หนังสือ สวดมนต์ และเทปบันทึกเสียง สวดมนต์ (ฉบับหลวง) แก่ ชาวพุทธใหม่ตามพุทธวิหาร ทั่วประเทศอินเดีย
-พระอุโบสถ ซึ่งรศ. ภิญญ โสวพรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้ออกแบบ เป็นตรีมุข	- จัดสื่อวีดิทัศน์	-ตั้งโรงเรียนต้นกล้า (2 แห่ง) สำหรับเด็กท้องถิ่น ได้เรียน พระพุทธศาสนา		-ให้การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา เครื่องมือแพทย์แก่ โรงเรียน สถานพยาบาลใน เขตกุสินารา และเขตอื่นๆ
-ศาลาการเปรียญ (พลับพลารับเสด็จ)	- สร้างพระธรรมวิทยากร	-เปิดโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐานทุกปี ปีละหลายครั้ง		-ให้หมู่บ้านในบริเวณวัดแก่ ชาวบ้าน ที่ยากจนนำไปเลี้ยง สัตว์ที่บ้านของตน
-พิพิธภัณฑ์ ศาลาอเนกประสงค์ โรงครัว และหอพระพุทธรูปปฏิมากร	-การเผยแพร่ในไทย ให้สัมภรณ์ทางทีวี หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร			-แจกผ้าห่ม (ฤดูหนาว) เสื้อผ้า ชุดนักเรียน แก่คนอนาถา
-กุฏิกรรมฐาน 10 หลัง ในเขตอรัญวาสี จำลองวัดป่า				

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
แบบประเทศไทย				
-สถานพยาบาลกุสินาราคลินิก				
วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ (ต่อ)				
-พระมหาเจดีย์มหาธาตุเฉลิมราชย์ศรัทธา				
-อุปัชฌ์น้ำ				
-กุฏิทรงเสด็จสมเด็จพระสังฆราช เป็นกุฏิทรงไทย ประยุกต์				
-หอพระไตรปิฎก อาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องสมุด				
-หอวิปัสสนากัมมัฏฐาน				
-ห้องน้ำ สร้างแบบมาตรฐานถูกสุขอนามัย สะอาด สว่าง สะดวก สบาย				
-กุฏิกัมมัฏฐาน สำหรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีที่เก็บ อัฐบริขารเฉพาะ เช่น บาตร จีวร กลด มีห้องน้ำแยก เป็นสัดส่วน				
-สถาบัน โภชคาลัย 980				
-อาคาร โรงเรียนต้นกล้า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี				
-อาคารที่พักผู้แสวงบุญ มี 3 ชั้น ชั้นบนมีห้องธรรม วิชัยพุทธิพล สำหรับศึกษาพระปริยัติธรรม ปฏิบัติจิต				

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
ภavana เผยแผ่พระพุทธศาสนา				
วัดไทยกุสินารเฉลิมราชย์ (ต่อ)				
- โรงครัว				
- หอฉันภัตตาหาร “กุสาวดี”				
ภูมิทัศน์ ภายในวัดและบริเวณหน้าวัด มุ่งเน้นหลักนิเวศน์เชิงพุทธ ให้มีความร่มรื่น โดยปลูกต้นสาละ ไม้ดอก ไม้ประดับ และ ไม้ยืนต้นนานาพันธุ์ ทั้งที่เป็นไม้ในท้องถิ่นและต่างประเทศ โดยเฉพาะพันธุ์ไม้จากประเทศไทย ตามแนวคิดต้องการให้เป็นรมณียสถานตามแบบวัดเชตวัน วัดเวฬุวันในครั้งพุทธกาล และปลูกไม้สำคัญในพุทธประวัติ เพื่อให้สอดคล้องกับศาลาโนทยานของมัลลกษัตริย์แห่งกุสินารานคร มีสระ โบกขรณี ปลูกบัวนานาพันธุ์ ดอกไม้นานาชนิด				
-สวน ไม้ดอก ไม้ประดับ สนามหญ้า และ ปลูกพืชผักสวนครัว				

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฎุโธ) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนดัมพ์พันธ์	ศาสนสงเคราะห์
วัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล				
-พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมทรงไทย ประยุกต์ ออกแบบโดย รองศาสตราจารย์ กัญญา สุวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติ	-จัดส่งพระธรรมทูตไปบรรยาย ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา แก่ผู้จาริกแสวงบุญ	-เปิดโครงการอบรมพระปริยัติ ธรรมนานาชาติ	-มอบพระไตรปิฎกไว้ประจำ ห้องสมุดภายในอุทยานลุมพินี วัน	-มอบเครื่องห่มกันหนาวแก่ พระสงฆ์ สามเณร และแม่ชี ชาวเนปาล
-กุฏิทรงไทย 4 หลัง	-จัดห้องสมุดภายในวัด	-มอบทุนการศึกษา แก่ ภิกษุ สามเณร แม่ชี และลูกคน งานวัด	-มอบพระพุทธรูปให้แก่ชาวพุทธ เนปาลเพื่อประดิษฐานไว้ตาม พุทธวิหารต่างๆ	-มอบเครื่องอัฐบริวารให้แก่วัด ในราชอาณาจักรเนปาล
-อาคารหอฉัน	-จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่	-ส่งเสริมความรู้พิเศษแก่พระ ธรรมทูต ที่มาปฏิบัติศาสนกิจ โดยเปิดสอนภาษาอังกฤษและ ภาษาถิ่น	-ร่วมเจริญพระพุทธมนต์กับ พระสงฆ์นานาชาติทั้งสายเถร วาทและสายมหายาน	-มอบเครื่องห่มกันหนาวแก่ ผู้ยากไร้ชาวเนปาล
-อาคารอเนกประสงค์ ที่พักผู้แสวงบุญ	-จัดนิทรรศการการเผยแพร่ ใน รูปของบอร์ด ภาพถ่าย ภาพ แผนที่	-จัดโครงการคืนกล้าในนาบุญ โดยส่งสามเณรเนปาลไป ศึกษาต่อ ทั้งสาย ปริยัติและ สายสามัญ ณ สำนักเรียน ในกรุงกาฐมาณฑุ	-รับนิมนต์ไปร่วมงานต่าง ๆ ของ หน่วยราชการ หมู่บ้าน ชุมชน เช่น เปิดโรงเรียน เปิดงานแข่ง กีฬาการกุศล วางศิลาฤกษ์อาคาร บ้านเรือน รับกิจนิมนต์ฉลอง ศรัทธาตามหมู่บ้าน เช่น งาน วันเกิด งานขึ้นบ้านใหม่	- มอบเวชภัณฑ์แก่สำนักพุทธ สมาคมนานาชาติเป็นประจำ ทุกปี

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
วัดไทยลุมพินี (ต่อ)				
-กุฏิกรรมฐาน 8 หลัง	-งานเผยแพร่ที่เมืองไทย ให้สัมภรณ์รายการทีวี หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆ		-จัดงานบรรพชาสามเณร เชื้อสาย ศากยะชาวเนปาล	
-หอสวดมนต์			-ร่วมจัดงานเทศกาลวิสาข บูชา วันสำคัญสากลโลกกับกระทรวง วัฒนธรรมเนปาลและพระสงฆ์ นานาชาติ	
-สระน้ำใหญ่ ภายในวัดมีสระน้ำใหญ่ มีศาลา ไม้ไผ่กลางสระน้ำ มีดอกบัวออกดอกสะพรั่ง บานเต็มสระ ในยามเช้า มีเสียงนกร้อง บรรยาศที่เงียบสงบ			-ร่วมงานประกาศเกียรติคุณแก่ พระมหาเถระชาวเนปาล	
-แปลงผักสวนครัว มีบริเวณปลูกผักสวนครัว เช่น ผักกาด ผักชี และอื่นๆ ไว้บริโภคภายใน วัด				
วัดไทยนวราชรัตนนาราม ชายแดนอินเดีย-เนปาล				
-ศาลาสวดมนต์			-สนับสนุนการจัดงานวันชาติ อินเดียแก่คนท้องถิ่นให้มาใช้ สถานที่ภายในวัด	-ช่วยเหลือให้บริการ สถานพยาบาลแก่คนท้องถิ่นทุก วันอาทิตย์ฟรี สำหรับวันธรรมดา

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
				ตามเหตุจำเป็น ทางวัดจะติดต่อ ประสานหอท้องถิ่นมารักษา เป็นกรณีพิเศษ โดยมีผู้มารับ บริการในวันอาทิตย์ประมาณ 80 - 100 คน แต่วัดสามารถรับได้ ประมาณ 80 กว่าคนเท่านั้น
-ห้องฉันภัตตาหาร			-จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การรับกฐิน และวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา เป็นต้น	
-ห้องรับประทานอาหาร ห้องครัว			-จัดพิธีถวายพระราชกุศลใน วันมหามงคล ในวันเฉลิม พระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระ พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระ พระบรมโอรสาธิราชฯ สยาม มกุฎราชกุมาร	

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
			สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
-คลินิกปฐมพยาบาล (สาขา 1 ของ สถานพยาบาลกุสินารา				
-ซุ้มชา – กาแฟ โรติ				
-ร้านสหกรณ์จำหน่ายของที่ระลึก				
-ห้องน้ำ ห้องสุขาที่ถูกสุขอนามัยเป็นอย่างดี				
-ภูมิทัศน์ สวนหย่อมและศาลาพักผ่อน จัด ตกแต่งไว้อย่างสวยงาม				
วัดไทยพุทธคยา สาธารณรัฐอินเดีย				
-ปฏิบัติกรรมฐาน 7 หลัง ในเขตป่ามะม่วง ด้าน ทิศตะวันตก และปรับแต่งภูมิทัศน์ตามแนววัด ป่าสายปฏิบัติ (อยู่ระหว่าง การก่อสร้าง)	-นำเสนอหลักธรรม การ บรรยายสังเวชนียสถาน หรือ เทศนาของพระเถระที่มีชื่อเสียง ในรูปแบบสื่อมัลติมีเดียทั้งซีดี และดีวีดี	-จัดปฏิบัติธรรมวิปัสสนา กรรมฐาน ในโอกาสต่างๆ โดย เปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั้งชาว ไทยและชาวต่างชาติเข้ามาใช้ สถานที่เพื่อจัดอบรมปฏิบัติ ธรรม ทั้งส่วนตัวและ หมู่คณะ	. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การรับกฐิน และวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เป็นต้น	
-อุ้มน้ำ อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยือน ทั้งหลาย มีเครื่องดื่มและสิ่งของเบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ ตลอดจน Wi-Fi เพื่อเชื่อมต่อ Internet	- จัดเป็นแหล่งศึกษาพุทธ ประวัติ โดยให้ความรู้พุทธ ประวัติและสถานที่สำคัญ ๆ	-ส่งเสริมการพัฒนาการเรียน การสอน ในรูปแบบการศึกษา ทางไกลผ่านดาวเทียม โดย	-จัดงานทำบุญอุทิศกุศลแก่ บูรพาจารย์ เป็นงานที่ทำ ติดต่อกันมาหลายปีเพื่ออุทิศ	

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
ท่ามกลางบรรยายที่ร่มรื่น สวยงาม	เช่น ป้ายประกาศ	ร่วมกับมูลนิธิชัยพัฒนาใน โรงเรียนปัญญาศีล ภายใต้ ความดูแลของวัดไทยพุทธคยา	ให้แก่อดีตเจ้าอาวาสวัดไทย พุทธคยาและอดีตหัวหน้า พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย 3 รูป คือ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) พระสุเมธาธิบดี และพระเทพโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล) และในปีที่ พระราช รัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ได้ เพิ่มบุคคลสำคัญของไทยที่มี คุณูปการต่อพระพุทธศาสนาและ วัดไทยพุทธคยาที่ล่วงลับไปแล้ว มาประกอบพิธีด้วย	
-สำนักงานพระธรรมทูต ศูนย์กลางของการ ดำเนินงานพระธรรมทูต มี 3 ส่วน คือ 1) แสดง ผลงานทางวิชาการ 2) พื้นที่ทำงานของ เจ้าหน้าที่ 3) ประชุมและรับรองพระเถระ มีตารางการทำงานและอุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบครัน				
-อาคารหอสมุดพุทธศาสตร์ ถวายพระราชกุศล			-จัดพิธีถวายพระราชกุศลใน	

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการบูรณะปฏิสังขรณ์เพื่อเป็นหอสมุดและเสริมต่อสำหรับห้องพักรับรองผู้แสวงบุญให้สวยงามและต่อเติมชั้น 3 เป็นห้องพักรวม 2 ห้อง สามารถรองรับได้ห้องละ 15 คน มีห้องน้ำ 2 ห้อง ห้องอาบน้ำ 2 ห้อง ห้องโถงด้านล่างจัดตกแต่งไว้สวยงาม มีโต๊ะหมู่พระประธาน รูปหล่อ พระเถระ มีรูปภาพของอดีตเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา พร้อมतालปัตร พัดยศประดับตกแต่งไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม มีตำราจัดใส่ตู้กระจกไว้ทางด้านข้างเป็นสัดส่วน			วันมหาสงกรานต์ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	
-ศาลาธรรมสูติ เป็นศาลาที่สร้างขึ้นเพื่อจำหน่ายของที่ระลึก วัดดงมดอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนสถาน เพื่อนำรายได้มาบำรุงวัด			-จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การรับกฐิน และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	
-ลานโพธิ์ จัดขึ้นเพื่อนมัสการต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกคราวเมื่อเสด็จฯ				

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุญท์ วิรุญโท) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนดัมพ์ันธ์	ศาสนสงเคราะห์
<p>มานมัสการสังเวชนียสถาน สักการะพระศรีมหาโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ และเสด็จมาบำเพ็ญกุศล ณ พระอุโบสถวัดไทยพุทธคยา ได้ทรงปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2530 พร้อมทั้งเป็นลานสำหรับแสดงธรรมปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน หรือเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ</p>				
<p>-อุ้ข้าว หรือห้องครัว ห้องอาหาร ได้ปรับปรุงใหม่ให้มีความสะดวก สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยตามมาตรฐานสากล ถูกสุขอนามัย มีเครื่องป้องกันแมลงต่าง ๆ และมีอากาศถ่ายเท และมีเจ้าหน้าที่ดูแลเป็นแผนก ๆ</p>				
<p>-อาคารที่พักสำหรับผู้มาแสวงบุญทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีการปรับปรุงภายในห้องพักและห้องน้ำให้มีความสวยงาม สะอาดและถูกสุขอนามัยเป็นอย่างดี</p>				
<p>-ปรับตกแต่งภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อม ให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีสวนไม้ดอกไม้ประดับ สระน้ำ อ่างน้ำ ตามแนวคิดหลัก</p>				

ตารางที่ 4 ผลงานของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) จำแนกตามวัดและกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ต่อ)

ศาสนสถาน	ศาสนเผยแพร่	ศาสนศึกษา	ศาสนสัมพันธ์	ศาสนสงเคราะห์
นิเวศน์เชิงพุทธ				
-ปรับปรุงห้องน้ำสาธารณะให้ถูกสุขอนามัย สะอาด สวยงาม อากาศถ่ายเทได้สะดวก มีแสงสว่างเพียงพอ บริเวณโดยรอบร่มรื่น				
วัดไทยเชตวันมหาวิหาร สาธารณรัฐอินเดีย				
- ระยะเวลา จัดซื้อที่ดิน ปรับพื้นที่ สร้าง กำแพงถาวร ประตูรั้ว - ระยะเวลา กำลังก่อสร้างอาคารที่พักผู้แสวง บุญ 1 -2 หลัง - ระยะเวลา โครงการก่อสร้างพระอุโบสถและ พระเจดีย์ ก่อสร้างอาคารสังฆสภา - ปรับภูมิทัศน์ภายในวัด	- นำบรรยายสังเวชนียสถาน ให้ความรู้เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา		-จะจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การรับกฐิน และวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	
วัดไทยนิโครธาราม ราชอาณาจักรเนปาล				
- อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้างศาลา กุฏิสงฆ์ ห้องตำราพระไตรปิฎก ห้องน้ำ 20 ห้อง	-กำลังสร้างหอฉัน หอสดมภ์ หอกลอง พระพุทธรูป			- จะเปิดคลินิกอโรคาและ สำนักงาน

3.1 จิตอาสา

แม้ท่านจะบวชที่วัดอัมพรสวรรค์ แต่สมัยนั้นท่านได้มาช่วยงานพระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมานิตโต) อยู่ที่วัดนาคปรก ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ใกล้กัน ขณะที่ท่านยังเป็นสามเณร ได้มาอาสาช่วยเหลืองานด้านการศึกษาและสนับสนุนนักเรียนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดตั้งวงดนตรีไทย ซึ่งพระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมานิตโต) (สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2556) เจ้าอาวาสวัดนาคปรก ได้เล่าถึงอุปนิสัยของท่านสมัยเป็นสามเณรว่า

...ท่านเป็นคนที่มีความรักการทำงาน รักการเรียน มีจิตอาสา เป็นนักคิด นักเขียน เป็นนักแต่งกลอน เป็นคนมีใจรักงาน เป็นคนคม ที่สำคัญนั้น ท่านมีหัวใจนักสู้ มีความขยัน อดทน สร้างฐานชีวิตด้วยตนเอง...

ท่านมาทำหน้าที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาให้กับเด็ก ๆ ด้วยท่านนั้นมีอุปนิสัยรักการสอน...

ท่านได้ช่วยงานอีกหลายอย่าง เช่น บรรยายธรรมผ่านรายการวิทยุตั้งแต่ปีพ.ศ. 2520 ทำให้เป็นที่รู้จักของผู้ฟัง เป็นวิทยากรประจำกระทรวงศึกษาธิการ การสอนของท่านเปรียบเหมือนพ่อครัวที่ปรุงแต่งอาหารให้ขบเคี้ยวได้ง่าย นำธรรมมาประยุกต์ใช้ และทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ...

ท่านเป็นคนเจ้าระเบียบ เรื่องพิธีการต่าง ๆ เช่นการไหว้ครู ควบคุมวงดนตรีไทย ท่านจะเน้นคุณิยามารยาทและชี้แนะให้...

สะท้อนให้เห็นว่า พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ตั้งแต่ยังเป็นสามเณรนั้นรักการทำงาน มีจิตอาสาช่วยเหลืองานพระศาสนา

ท่านเป็นผู้รักในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้อยใหญ่ยินดีรับอาสาทำทุกเรื่องขอแค่เป็นงานต่อส่วนรวมแล้วท่านยินดีเป็นที่สุด การทำงานนั้นท่านไม่เลือกงานหรือติดอยู่กับตำแหน่งยศศักดิ์แต่ประการใด

ท่านเคยเล่าถึงการมาอินเดียครั้งแรกว่า (พระราชรัตนรังษี [วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช], 2554: 58)

...อย่างผมมาครั้งแรก ไม่มีอะไรเลย ถือกล้อง NIKON FM 2 ตัวเดียวมาถ่ายภาพสารคดีทางพุทธศาสนา สมัยที่หลวงปู่พระสุเมธาธิบดี เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดียในขณะนั้น ท่านทำโครงการสร้าง

สมุดภาพพุทธภูมิ และโครงการสำรวจพุทธสถานทางวิชาการถวายเป็นพระราชกุศลในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุครบ 60 พรรษา

ผมเองก็อาสาช่วยงาน แม้ว่าความรู้ในขณะนั้น บอกแบบตรงไปตรงมาว่าไม่เท่าทางอึ่ง ที่มาอินเดียครานั้นมีแต่หัวใจและศรัทธา ส่วนปัญญาคิดว่ามาแสวงหาเอาข้างหน้า เราไปอยู่ที่ไหนน่าจะมีปัญญาปั้นแต่งในที่นั้นๆ ให้เพียงพอแก่การใช้งานก็พอแล้ว...

จะเห็นว่า ท่านมาอินเดียด้วยจิตอาสา ด้วยหัวใจและศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยม เพื่อช่วยงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อมรา พวงชมพู (2552: 51-53) ได้เล่าประสบการณ์อันมีค่าที่เกี่ยวกับการมีจิตอาสารับใช้ทุกคนของพระราชรัตนรังษิ (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ซึ่งแม้จะเป็นงานที่คนส่วนมากเห็นว่าเป็นงานต่ำ ไว้ดังนี้

คนสูง...งานต่ำ

กลางดึกของคืนวันหนึ่งที่วัดไทยกุสินาราฯ อากาศหนาวเย็นยิ่งนัก คณะผู้ร่วมเดินทางแสวงบุญมาอินเดียต่างนอนหลับไหลไปด้วยความอ่อนเพลียและเหนื่อยล้า

เวลาหลังเที่ยงคืนซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สงบที่สุด อากาศด้านนอกในเดือนพฤศจิกายนก็นับว่าหนาวเหน็บ สำหรับคนกรุงเทพฯที่ไม่เคยมีฤดูหนาวกับเขมานานแล้ว การออกไปข้างนอกในเวลาเช่นนี้อาจไม่ใช่ความคิดที่ดีนัก

สายตาเหลือบมองไปทางบันไดข้างตึก ในแสงสลัวนั้นมีความเคลื่อนไหวบางอย่าง

อ้อ! คนคนหนึ่งกำลังก้มเก็บรองเท้าที่วางระเกะระกะอยู่นั้นให้เรียบร้อย

คนคนหนึ่ง? ไม่ใช่ นั่นเป็นพระรูปหนึ่งต่างหาก

พระรูปหนึ่ง? ไม่ใช่ นั่นคือพระอาจารย์วิรุทธิ์นี่นา!

“พระอาจารย์วิรุทธิ์เก็บรองเท้า” ทั้งรองเท้าผู้ชายและรองเท้าผู้หญิง ดูท่าทางของพระอาจารย์ทำงานนี้อย่างเป็นสุขและเต็มใจ

ทำไมบุคคลที่อยู่สถานะสูง เป็นที่เคารพนับถือของพวกเรา จึงต้องมาทำงานชั้นต่ำ เช่น การจัดรองเท้าที่สกปรกเหล่านั้น

ทำไมพระอาจารย์ไม่ใช้คนของวัด

ทำไมพระอาจารย์จึงไม่ใช้พวกเราให้ดูแลรับผิดชอบกันเอง

เมื่อเพื่อนตื่นขึ้นมาจึงเล่าเรื่องที่เห็นให้เพื่อนฟัง เพื่อแบ่งปันความคับข้องใจแล้วจึงแยกจากกัน ต่างคนต่างไปทำธุระส่วนตัว รอคอยเพื่อนร่วมทางที่ทยอยตื่นกันทีละห้องสองห้อง แต่ละคนที่จะออกจากห้องพักต่างก็หยิบรองเท้าออกมาใส่ ชวนกันเดินดูบรรยากาศของวัด แล้วกลับมาพบกันเวลา 7.00 น. เพื่อถวายภัตตาหาร รับพร แล้วร่วมรับประทานอาหารเช้า ทุกอย่างดูเป็นปกติ

ความคิดปกติเริ่มปรากฏขึ้นตอนที่ทุกคนรับประทานอาหารเช้าแล้วจะเดินกลับขึ้นห้องพัก ก่อนขึ้นบันไดต่างถอดรองเท้าหยิบวางบนชั้น เป็นระเบียบ มีสติ และเป็นสุข

เกิดอะไรขึ้น

ตั้งแต่วันนั้นสังเกตดูที่ชั้นวาง รองเท้าดูวางอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยทุกวัน จนกระทั่งวันเดินทางกลับประเทศไทย!

พระอาจารย์สอนอะไร สอนให้รู้ว่า คนระดับสูงทำงานต่างๆ ที่ไม่ค่อยมีคนลศศักดิ์ศรีลงไปทำ จะเกิดผลกระทบในวงกว้าง จนคนทั้งคณะปฏิบัติกับรองเท้าของตนอย่างคนรู้ผิดรู้ชอบภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง

คิดถึง คนระดับสูง กวาดลานวัด ลานวัดจะสะอาดยาวนาน

คิดถึง คนระดับสูง ซักผ้าสีขาว ผ้าสีขาวจะสะอาดทุกผืน

คิดถึง คนระดับสูง ล้างส้วม ลุยน้ำคร่ำ ฯลฯ

ดูเหมือนว่าทัศนคติของคนจะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของคนจะเปลี่ยนไป โลกจะน่าอยู่ยิ่งขึ้น.. ฯลฯ

อะไรกัน เพียงแค่พระอาจารย์เก็บรองเท้าเข้าชั้นเท่านั้น ทำไมทำให้เรา “ถูกคิด” ได้มากมายขนาดนี้...

เรื่องเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความงดงามภายในจิตใจของท่าน ที่ทำงานแบบไม่เลือกงาน มีจิตอาสาด้วยความเต็มใจ แบบปิดทองหลังพระ แม้เวลาจะล่วงเลยจนเที่ยงคืนแล้ว ท่านก็ยังรับใช้ญาติโยมอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย และกระทำในสิ่งที่ทุกคนไม่เคยคาดคิดว่าท่านจะทำ และถือว่าเป็น “การสอน โดยไม่ได้สอน”

ในการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องเริ่มจากภายในก่อน นั่นคือ การมีจิตอาสาที่จะรับใช้พระพุทธศาสนา จะเห็นได้ชัดว่า คุณลักษณะด้านนี้ของท่านแสดง

ออกมาตั้งแต่ยังเป็นสามเณร โดยที่ท่านมีจิตสำนึก ปราบปรามรับใช้งานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง โดยอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ชุมชนและสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่ญาติโยมทั้งหลาย

3.2 อุทิศตน

มุ่งมั่นปฏิบัติศาสนกิจอย่างแน่วแน่ ด้วยความเสียสละอย่างแท้จริงไม่ทอดทิ้งต่อปัญหาและอุปสรรค

นิติภูมิ นวรัตน์ (2552: 104) ได้กล่าวถึงการอุทิศตนด้วยความเสียสละของ พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ไว้ว่า

...ยังได้ทราบว่าท่านทำงานเพื่อดำรงคงพุทธศาสนาให้อยู่ในโลกนี้ต่อไป ช่วยรื้อฟื้นคืนพุทธศาสนาให้เบ่งบานขึ้นมาใหม่ในสาธารณรัฐอินเดียและเนปาล ท่านต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่ในต่างประเทศตั้งแต่พุทธศักราช 2527 จนถึงปีที่เราเข้าไปกราบนมัสการท่านก็ 23 ปีแล้ว หากจิตใจท่านไม่มุ่งมั่นคุณเพชรก็คงจะไปดำรงคงการงานอยู่นานถึงขนาดนี้ไม่ได้ ท่านเสียสละมากจริงๆ...

คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ (2552: 28) ได้กล่าวถึงความมุ่งมั่น การอุทิศตนตามแนวทางพระโพธิสัตว์ของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ว่า

...ท่านเจ้าคุณเป็นพระที่ไม่พูด ไม่โอ้อวด หมอเห็นความมุ่งมั่นและความมุ่งมั่นที่ท่านทำเพื่อทุกคน ท่านประกาศให้โลกรู้ว่าพุทธศาสนาที่จะก้าวหน้านั้นไม่ใช่เพื่อท่าน หลายคนอาจตั้งความปรารถนาว่าจะไปอินเดียเพราะต้องการให้บรรลู่ หรือไปเพื่อปฏิบัติธรรมกิจ แต่ท่านเจ้าคุณท่านไปตามแนวทางของพระโพธิสัตว์... เส้นทางนี้มีความจำเป็น เพราะถ้าคนไม่เลือกเดินในเส้นทางโพธิสัตว์ โลกจะอยู่ไม่ได้...

ชัช ชลวร (2552: 19, 21-22) เป็นผู้ที่เคยเดินทางไปบวชที่อินเดีย ในโครงการอุปสมบทถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสทรงมีพระชนมายุครบ 80 พรรษา จึงมีโอกาสดำเนินการร่วมกับพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) และได้เล่าถึงความประทับใจในครั้งนั้นว่า

...ในตอนนั้นผมเป็นประธานแผนกคหิเวาชนและครอบครัวในสภาฎีกา ผมก็คิดว่าเราเป็นบุคคลหนึ่งที่เกิดมาแล้วไม่ควรเสียดชาติเกิด มีโอกาสได้บวชเรียนและก็ได้พบอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบน่าชื่นใจท่านหนึ่ง คือ เจ้าคุณราชรัตนรังษี ซึ่งท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยกุสินาราฯ ผมมีความประทับใจที่ท่านอุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้พระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาวัดไทยที่อินเดีย ซึ่งชาวอินเดียเกือบทั้งหมดแทบจะลี้มไปแล้ว ท่านก็ได้นำไปเผยแพร่ให้ชาวอินเดียได้หวนระลึกถึงและหันกลับมานับถือศาสนาพุทธมากขึ้น

ถ้ามีพระสงฆ์องค์เจ้าแบบท่านราชรัตนรังษีที่เป็นผู้เสียสละ เป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เมื่อท่านได้เสียสละและธำรงความเป็นพระพุทธศาสนาได้ขนาดนี้ และผมมีโอกาสได้ไปที่แล้วมุ่งที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปในแหล่งที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนาพุทธ อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าท่านประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพานที่นั่นแล้ว เป็นสิ่งที่ไม่ได้หาได้ง่ายๆ ในสังคม นั้นในขณะนั้น ก็เลยตั้งใจว่า หากมีสิ่งใดที่ผมสามารถสนับสนุนได้ ผมก็จะสนับสนุนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนและเพื่อที่จะยังประโยชน์ในอนุชนรุ่นหลังสืบต่อกันไป...

จะเห็นว่า ท่านเป็นครูที่น่าเคารพยกย่อง เป็นพระธรรมทูตที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และสามารถน้อมนำให้ผู้อื่นหันมาร่วมมือในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปอีกด้วย

นอกจากนี้ พบว่า การอุทิศตนของท่านดังที่ได้รับคำกล่าวถึงข้างต้นนั้น สอดคล้องกับสิ่งที่ท่านสอน ดังจะเห็นได้จากคำสอนของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) (อ้างถึงในพระมหาอัย ชีรปญฺญ, 2544: 18) เกี่ยวกับการอุทิศตนในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบความสำเร็จนั้น

...ทำงานนั้นจะต้องเพื่องาน งานที่กระทำ งานทุกอย่าง ถ้าเราทำแล้วมองเห็นงานเป็นงาน มองเห็นงานเป็นบุญ จะไม่เห็นเหนื่อยหรือท้อรับท่าน...ทำงานไม่เลือก จับอะไรเป็นบุญไปหมด ทำอย่างไรจะให้มือเราเป็นมือวิเศษ เป็นมือนักบุญ จับจอบก็เป็นบุญ จับช้อน จับงานที่กำลังเขอะเขะก็เป็นบุญ จับไม้กวาด

ไม่ถูกพื้นก็เป็นบุญ ถ้าเราสามารถทำมือเราให้เป็นมือวิเศษได้ขนาดนี้แล้ว ถือว่าท่านผู้นั้นประสบความสำเร็จในการทำงาน...

ส.นิกชูที (2554: 315) ได้กล่าวถึงการทำงานแบบอุทิศตนเกินร้อยเปอร์เซ็นต์ของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ วีรยุทธโร) ว่า

...พระอิกองค์ที่เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในเมืองอินเดีย คือ ท่านเจ้าคุณวีรยุทธ

ท่านเจ้าคุณวีรยุทธเป็นประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราและวัดไทยลุมพินี ท่านได้สร้างวัดในอินเดียหลายวัด คุณได้รับรองคณะแสวงบุญจากเมืองไทยได้มากมาย ท่านก็เหมือนหลวงพ่อทองยอด คือ มีภูมิรู้ภูมิธรรมสูงมาก ท่านบอกกับผู้เขียนว่า ท่านจะสร้างศาสนสถานให้ใหญ่โตสวยงาม เพื่อให้สมพระเกียรติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพระศาสนา

ท่านเจ้าคุณวีรยุทธตั้งใจว่าจะทำงานให้ได้ 200 เปอร์เซ็นต์ เพราะแม้ได้เพียงครึ่งหนึ่งอย่างที่ตั้งใจไว้ ก็ต้องได้เนืองาน 100 เปอร์เซ็นต์

คนเรานั้น ถ้าตั้งเป้าไว้สูง จะอย่างไรเสียก็ต้องได้รับผลสำเร็จสูง

ท่านบอกว่า หลายปีก่อน คนไม่ยอมมากุสินารา เพราะพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ถือเคล็ดกลัวตาย แต่สุดท้ายคนทุกคนก็พ้นความตายไปไม่ได้ เมื่อก่อนคนไม่นอนเมืองนี้ ไม่มีใครมาสร้างวัด หลวงพ่อสร้างวัดที่นี่ คนก็ท้วงว่าจะมีใครมานอน หลวงพ่อก็บอกสร้างถวายพระพุทธเจ้า

ท่านบอก พระพุทธเจ้าทรงมอบมรดกให้ลูกหลาน เหมือนคนจีนสร้างฮวงซุ้ยเพื่อลูกหลาน มรดกที่พระองค์ทรงมอบคือทรงโปรดพระสุภัททปริพาชก เป็นสาวกองค์สุดท้ายที่ได้ทันเห็นพระศาสดา พระองค์ทรงเลือกสถานที่ปรินิพพานเอง ที่แห่งนี้จึงต้องมีดี

จากผลงานของท่านที่ได้นำเสนอไปแล้ว เป็นประจักษ์พยานว่าท่านได้อุทิศตนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นที่ภาคภูมิใจในชีวิตของท่าน ดังที่ท่านได้เคยปรารภว่า (พระราชรัตนรังษี [วีรยุทธ วีรยุทธโร]: 2549: 6)

...ผมภูมิใจกับงานเผยแผ่มาก เพราะเป็นงานรับใช้พระพุทธเจ้าที่เราต้อง อุทิศตน มอบใจ กาย ถวายชีวิตแต่พระองค์ สุดแต่จะทรงใช้อะไร และเห็นว่าเป็น เรื่องของเกียรติ คุณธรรมและความสำเร็จของศาสนา...

3.3 มีมนุษยสัมพันธ์

ท่านนั้นมีปฏิสันถาร มนุษยสัมพันธ์ดี เป็นที่ประทับใจของคนที่อยู่จัก และที่สำคัญ เป็นนักประสานสัมพันธ์ตามแบบอย่างของกัลยาณมิตร ทำให้ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พิมพ์ร่ำไป พันธุ์วิชาติกุล (2551: 215-217) เล่าถึงความประทับใจที่ได้พูดคุยและ การต้อนรับปฏิสันถารด้วยความเมตตาของท่านเจ้าคุณไว้ว่า

ท่านมหาอำยบอกดิฉันตั้งแต่วันที่ก่อนว่า **ท่านเจ้าคุณวิริยบุท** (หมายถึง **ท่านเจ้าคุณพระราชรัตนรังษี**) อยากพบคุณลุงชวน ดิฉันจึงฝากท่านนำเรียน ท่านเจ้าคุณว่า ครั้งนี้เรามีเวลาจำกัดจริงๆ คงต้องขอเป็นโอกาสหน้า เพราะคุณลุง ชวนกับพ้อมีภาระต้องกลับไปประชุมสภาให้ทันวันพุธ ถึงขนาดสัญญาเป็นมั่น เป็นเหมาะว่าจะรีบจัดทริปมาอีก โดยเร็ว และจะพาคุณไปกราบท่านเจ้าคุณที่ กุสินาราให้ได้

เช้าวันนี้ ท่านมหาอำยกลับมาบอกดิฉันว่า “ถ้าโยมไปไม่ได้ ท่านเจ้าคุณ ว่าท่านจะมาเอง” ดิฉันคิดว่าท่านมหาอำยล้อเล่น เพราะระยะทางจากกุสินารามา พุทธคยาไม่ใช่ใกล้ๆ นั่งรถยนต์ต้องใช้เวลาถึง 6 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย พอได้ ออกไปเที่ยว ดิฉันเลยลืมเรื่องที่ท่านมหาอำยบอกไว้เสียสนิท จนกระทั่งเรากลับมาถึง โรงแรมกันแล้วนั่นแหละ ท่านถึงยืนยันเป็นมั่นเป็นเหมาะอีกครั้งว่า “ท่านเจ้าคุณ จะมาถึงประมาณบ่ายสอง โมงและจะอยู่ส่งโยมกลับก็ลืมหืมตาด้วย”

... เก็บของเข้าๆ ออกๆ ไม่ทันเสร็จ ท่านเจ้าคุณก็มาถึงเสียแล้ว ดิฉันหัว ของของลงบันไดอย่างรีบร้อนเพื่อมากราบท่าน ยิ้มดีใจเมื่อได้ยินท่านทักว่า “สี่เป็นไง...” (แสดงว่าท่านยังจำชื่อได้) ...

ท่านเจ้าคุณถามถึงโยมย่า โยมแม่ พี่น้ำผึ้งและยังถามถึงน้องชายของดิฉัน ที่ท่านยังไม่เคยเจอตัวด้วยว่า “น้องชายจะบวชเมื่อไหร่ มาบวชที่อินเดียสิ อาตมา จะดูแลให้”

ความเมตตาของท่านเจ้าคุณเป็นสิ่งที่เราทุกคนสัมผัสได้ เรามีเวลา สนทนากับท่านประมาณครึ่งชั่วโมง ก็ต้องนมัสการลาเพื่อไปขึ้นเครื่องบิน ก่อน

จากกันท่านมอบเสื้อทองเหลืองตัวเล็กๆ ให้เราคนละตัวสองตัว บอกว่า “คนอื่นให้อาตมาอีกที เอาไว้แจกญาติโยม อาตมาเองเสกพระไม่เป็น ทำเป็นแต่เขียนหนังสือ”

ท่านยังกรุณาฝากรูปเสื้อตัวน้อยไปให้โยมพี่ โยมแม่ โยมย่าและโยมอาอีกสองคน ผ่านไปปีหนึ่งแล้ว ท่านยังจำพวกเราที่มาจาริกได้ครบ ไม่ตกหล่นแม้แต่คนเดียว...

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท่านเจ้าคุณเป็นผู้มีเมตตาสูง ความทรงจำเป็นเลิศ และมีปฏิสัมพันธ์กับญาติโยมอย่างดี อันก่อให้เกิดความศรัทธาและซาบซึ้งใจในวัตรปฏิบัติของท่าน

3.4 มีภาวะผู้นำ

คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

การจะทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเป็นยาก ยิ่งต้องทำงานในประเทศอินเดีย-เนปาลแล้วยิ่งยากเป็นทวีคูณ พระธรรมทูตนอกจากจะต้องมีความรู้ ความสามารถแล้ว จะต้องเป็นผู้นำ เป็นนักบริหารจัดการและนักปกครองด้วย จึงจะประสบผลสำเร็จ

วันใหม่ นิยม (2522: 126) ได้กล่าวถึงความประทับใจที่มีต่อการบริหารจัดการของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ความตอนหนึ่งว่า

...ประทับใจความสามารถในการบริหารวัดของท่าน ท่านจัดการได้อย่างเป็นระเบียบ แต่ก็ไม่ขัดกับสภาพแวดล้อมของอินเดีย คือ วัดสะอาด ขณะเดียวกันก็ยังมีสภาพแวดล้อมแบบอินเดียอยู่...

อัจฉราวดี วัชรเนตร (2522: 140-141) สถาปนิกผู้รับจ้างงานในโครงการก่อสร้างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโช) ไว้ว่า

...สอนให้เรายอมรับ “ความจริง” คือ สถานภาพจริงๆ ของเราด้วยนะคะ ว่าเรา “แค่ไหน” ใครทำอะไรได้มากน้อยแค่ไหน ใครต้องฟังใคร ใครตัดสินใจระดับใดได้ ระดับใดไม่ได้ ด้วยเหตุผลอะไร บางทีเรื่องนี้เป็นจุดอ่อนของหลายๆองค์กรนะคะ ที่จะต้องเกลี้ยๆ ความสามารถของคนในองค์กรให้ “ดูเหมือน” เท่าเทียม ให้เนียนๆ ไม่หักหาญน้ำใจกันจริงๆ ที่ทำไม่ได้ หรือ “นำไม่ได้” จริง จึงเป็น

ปัญหาของผู้คนที่อยู่ในระดับต่ำลงมา คิดหนัก ไม่รู้จะฝ่าความไม่รู้ของผู้ที่ถูกอุปโลกน์ให้ “ใหญ่กว่า” ตาม “สมมุติบัญญัติ” ได้

ดิฉันได้เรียนรู้ความตรงไปตรงมาในการบริหารจัดการจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ด้วยความสำนึกในบุญคุณอย่างยิ่ง เพราะทำให้ดิฉัน ได้เห็นตัวอย่างของ “เมตตาที่มีปัญญา” ที่แท้จริง ไม่ใช่เมตตาแต่ปาก หรือเมตตาที่สุดท้ายแล้ว กลายเป็นทำร้ายกัน เพราะทำให้พัฒนาต่อไม่ได้ และเป็นสิ่งที่ดิฉันจะพยายามทำอย่างที่ครูทำให้ดูเพื่อตอบแทนพระคุณท่าน ให้สมกับที่ท่านทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อพลิกฟื้นพระพุทธศาสนา ผ่านกองอิฐหัก ซากปูนในแต่ละสังเวชนียสถาน ผสมผสานด้วยรสชาติ กลิ่นอาย ไคลยราบ ฟูน ควันและสีสันหลายหลากจากชีวิตของแผ่นดินอินเดีย...

อมรา พวงชมพู (2552: 52-54) ได้เล่าประสบการณ์อันมีค่าอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับบริหารจัดการอย่างแบบคาชของพระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุฑุโธ) ความว่า

ห้องน้ำแพงที่สุดในโลก

การเดินทางในอินเดียนั้นยังลำบากอยู่มาก บนท้องถนนขรุขระที่พลุกพล่านจอแจด้วยรถและผู้คนไร้ระเบียบทั้งหลายของอินเดีย ไม่ค่อยมีรถใหม่ๆ ให้เห็นเลยดูด้านหนึ่ง เราก็จะเห็นความยากจนของผู้คนในประเทศนี้ แต่อีกด้านหนึ่งเราจะสามารถมองเห็นการใช้รถใช้ถนนอย่างคึกคักเช่นกัน

ถนนระหว่างเมืองของอินเดียยังเป็นถนนลูกรัง ยังเป็นถนนทรายอยู่ทั่วไป ปั่นน้ำมันระหว่างทางมีน้อย รถที่จะเดินทางไกลจึงต้องเตรียมน้ำมันให้เต็มถัง และในระหว่างการเดินทางนั้น หากผู้แสวงบุญทั้งหลายจะถือโอกาส “ปลดทุกข์” ตามปั๊มน้ำมันเหมือนเมืองไทยนั้น อย่าได้หวังเป็นอันขาดเพราะแทบจะไม่มีโอกาสเลย

ทุกครั้งที่จะออกจากอินเดียไปสวนลุมพินีวันที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเขตแดนของประเทศเนปาลนั้น ต้องรอทำบัตรผ่านแดน แต่ทุกครั้งต้องรอนานนับชั่วโมง ยิ่งรอ อากาศในเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคมก็ยิ่งหนาว ความทุกข์ที่สะสมมาในท้อง 3-4 ชั่วโมงก็ทวีขึ้นตามลำดับ ความหวังที่จะได้ถึงโรงแรมโดยเร็วหวังจะได้ “ปลดทุกข์” เสียทีนั้น จะห่างไกลเสียเหลือเกิน

เมื่อคณะแสวงบุญมาถึงโสมริตตรงด่านตรวจคนเข้าเมือง พระอาจารย์ให้รถจอดข้างกำแพง แล้วอนุญาตให้คณะเข้าไปใช้ “ห้องน้ำ” ชายแดน ที่พวกเราบาง

คนซึ่งเป็นผู้แสวงบุญรุ่นก่อนๆ ได้มีจิตศรัทธามาร่วมสร้างเอาไว้ พอผ่านทางเข้าไป ก็ได้ยินเสียงร้องดังด้วยความตื่นเต้นแข็งแข็ง ทุกคนรู้สึกว่าได้พบห้องน้ำที่ “สวยที่สุดในโลก” เพราะไม่ได้เจอมาก่อนเลยระหว่างการเดินทาง 6-7 วันนี้

ทุกคนได้รู้เพิ่มเติมว่า ชา กาแฟ คอฟฟี่เมท ถ้วยชาวม บะหมี่สำเร็จรูป ทั้งหลาย อนุญาตให้ดื่มกินใช้ได้ตามต้องการ สิ่งของเหล่านี้ “มาเอง” โดยไม่ต้องซื้อหา เมื่อขาดพร่องก็มีคนมาเติมให้ไม่ขาดสาย

ที่นั่งพัก หนังสือ ต้นไม้ มาเองตามแรงศรัทธา ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด สะอาด ใช้งานได้สนิทใจ

พระอาจารย์บอกว่า ทั้งหมดนี้คือศรัทธาจากเมืองไทย...สาธุ

พระอาจารย์บอกกับคณะว่า วัดแห่งใหม่จะเกิดขึ้นสวยงามจากห้องน้ำ สาธารณะนี้ คณะได้แต่รับฟัง ยังไม่เข้าใจ

บางคนหลังจากดื่ม โกลโก้ร้อนๆ เพื่อสู้กับความหนาวเย็นแล้วเดินผ่านตู้บริจาคที่ตั้งไว้ “แล้วแต่ศรัทธา” นั่น ก็เห็นศรัทธาได้ใส่กล่องไป 2,000 บาท เราก็นั่งอมยิ้มแล้วคิดอยู่ในใจคนเดียว

นับเป็นการเข้าห้องน้ำที่แพงน่าดู เมื่อเทียบกับการเข้าห้องน้ำสาธารณะเมืองไทย ครั้งละ 1-2 บาท

เมื่อเอกสารเรียบร้อย ทุกคนก็ขึ้นรถเพื่อเดินทางเข้าสู่ประเทศเนปาล และบนรถนี้เอง พวกเราก็ได้รับรู้ว่าการเข้าห้องน้ำ “ปลอดทุกข์” ครั้งนี้ “พีแแดง” – พรสวรรค์กำลังเอก บริจาค “แล้วแต่ศรัทธา” ไป 2 ล้านบาท!

ถือเป็นการเข้าห้องน้ำแพงที่สุดในโลก

ถือเป็นการก้าวข้ามจาก “ยิ่งให้ยิ่งได้รับ” ไปสู่ “ยิ่งได้รับยิ่งให้”

นั่งคิดไปตลอดทางเพื่อหาคำตอบว่า ที่ห้องน้ำสาธารณะแห่งนี้ พระอาจารย์สอนอะไร

จากเรื่องเล่าข้างต้น สะท้อนให้เห็นแง่คิดหลายมุมมอง ที่สำคัญคือ ได้ประจักษ์ถึงความมีวิสัยทัศน์กว้างไกลของท่าน การแก้ปัญหาด้วยสติและปัญญาอย่างแยบคาย สามารถพลิกปัญหาให้เป็นโอกาสได้

คุณลักษณะการมีภาวะผู้นำของท่าน เริ่มจากการคิดเป็น โดยที่ท่านมีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคิดวิเคราะห์ห้อย่างมีเหตุผล และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งคิดแบบองค์รวมได้อย่างดี

และทำเป็น ซึ่งเห็นได้จากการบริหารจัดการที่เป็นเลิศด้วยสติปัญญา พัฒนา และขยายงาน พระธรรมทูตในเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแก้ปัญหาเป็น โดยที่ท่านสามารถพลิกปัญหา และอุปสรรคให้เป็นโอกาส และรู้จักเลือกใช้วิธีแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาประวัติและผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑฺธ วิรุฑฺโท) ในฐานะพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย-เนปาล สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะของท่านว่า “เป็นพระธรรมทูต ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยจรณะและปฏิบัติอันงดงาม เป็นผู้มึจิตอาสา อุทิศตนให้กับงานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลังทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสายประเทศอินเดีย-เนปาล ท่านได้ขยายงานพระธรรมทูตกว้างไกลเป็นผลสำเร็จและเป็นแบบอย่างที่ทำให้ผู้เสมอเหมือนได้ยาก” ดังโคลงที่ท่าน ว. วชิรเมธี (อ้างถึงใน อัจฉราวดี สดีอคมันน์, บรรณาธิการ, 2552: 3) ประพันธ์ไว้ว่า

พระราชรัตนรังษี

พระ พราวเพราะพรตพร้อม	พรหมพิหาร
ราช กิจราชการ	กอปรเกื้อ
รัตน ตรีผลิบาน	บริสุทธิ์
รังษี ทิพย์แห่งธรรมเอื้อ	อวดให้โลกเห็น
โพธิพฤษกัลป์ฟื้น	ฟูไสว
เพราะพระผู้ปราษฎ์ไป	ปลุกสร้าง
สถาปิตยกรรมไทย	เทียมโลก
คนชอบเทพชมอ้าง	โอไฉวรงค์ศิลป์
ร้อยปีมีหนึ่งเนื้อ	มณีสยาม
ธรรมทูตสุขุมคาม-	ภีรภาพแพรว
บัณฑิตคุณภูวาม	วาวเปล่ง ประกายพ้อ
กราบมูทิตาจิตแก้ว	แก่นเนื้อมณีสงฆ์

ว. วชิรเมธี

สรุปคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑฺธ วิรุฑฺโท) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน
ได้ดังตาราง

ตารางที่ 5 คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑ์ วิรุฑุโธ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

ด้าน	คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	รายละเอียด
1. ด้าน คุณสมบัติ	1. มีความรู้	รู้รอบวิชาทางธรรม	รู้และเข้าใจลึกซึ้งในวิชาการทางพระพุทธศาสนา
		รู้รอบวิชาทางโลก	มีความรู้ที่ทันสมัยและเข้าใจลึกซึ้งในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการและนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่
	2. มีปฏิบัติ	มีจิตศรัทธา	มีการปฏิบัติธรรมเป็นนิตยงานเข้าใจแจ่มแจ้งสามารถอธิบายหรือแนะนำแนวทางการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
		มีศีลาจารวัตร	มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใส เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และคนทั่วไป
	3. มีคุณธรรมและจริยธรรม	อดทน อดกลั้น เพียรพยายาม เสียสละ มีเมตตา มีความกตัญญู มกน้อยสันโดษ มีความเคารพพระรัตนตรัย ผู้บังคับบัญชา มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกาของอาราม รักสถาบัน ยึดถือระเบียบปฏิบัติขององค์กรเป็นสำคัญ ยึดจริยาพระธรรมทูต	
4. มีสุขภาพ	รู้จักดูแลสุขภาพกาย	ตระหนักถึงความสำคัญ รู้จักวิธีการดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง พร้อมทั้งจะปฏิบัติศาสนกิจทุกเมื่อ	
	รู้จักดูแลสุขภาพจิต	รู้จักวิธีการดูแลสุขภาพจิตของตนให้เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ	
5. ใฝ่ศึกษา	รู้จักแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้	รู้จักพัฒนาตนเองโดยหมั่นแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ	
2. ความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน	6. ทักษะ	ทักษะการสอน	สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งและหลากหลายวิธี ได้แก่ ยกอุปมาอุปมัย เปรียบเทียบ ยกนิทานชาดก บทกวี เป็นต้น

ตารางที่ 5 คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

ด้าน	คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	รายละเอียด
		มีทักษะชีวิต	รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน มีความรู้ ความเข้าใจ ยอมรับ และทนต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม
		มีทักษะการสื่อสาร	ใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษหรือภาษาถิ่นได้อย่างถูกต้อง ทั้ง การฟัง พูด อ่านและเขียน
		มีทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ	ใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศที่ทันสมัย เพื่อเผยแพร่หลักธรรม ติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายพระธรรมทูตออนไลน์
3. ด้านการทำหน้าที่เผยแพร่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)	7. มีจิตอาสา	มีจิตสำนึก ปรารถนารับใช้งานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง โดยอนุเคราะห์ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลาย	
	8. อุทิศตน	มุ่งมั่นปฏิบัติศาสนกิจอย่างแน่วแน่ ด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง ไม่ทอดทิ้งต่อปัญหาและอุปสรรค	
	9. มีมนุษยสัมพันธ์	มีปฏิสันถาร สามารถประสานสัมพันธ์อย่างกัลยาณมิตร	
	10. มีภาวะผู้นำ	คิดเป็น	มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รวมทั้งคิดแบบองค์รวม
ทำเป็น		สามารถบริหารจัดการศาสนกิจด้วยสติและปัญญา รวมทั้งพัฒนาและขยายงานพระธรรมทูตในเชิงรุก	
แก้ปัญหาเป็น		สามารถพลิกปัญหาและอุปสรรคให้เป็นโอกาสและรู้จักเลือกใช้วิธีแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม	

5.2 การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการประเมินค่าคุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ โข) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบันกับคุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล พบว่า มีความแตกต่างกัน โดยที่คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ โข) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบันมีมากกว่า เนื่องจากบริบทและยุคสมัยที่ต่างกัน

คุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

1. ด้านคุณสมบัติ

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ มีความรู้ มีจรรยา (ปฏิบัติ) มีคุณธรรม จริยธรรม
คุณลักษณะรอง ได้แก่ มีวิชา (รู้แจ้ง) มีวิชาทางโลก สรรวมพระปาฏิโมกข์
บำเพ็ญเพียรรู้จักแสวงหาความรู้

2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ มีทักษะ
คุณลักษณะรอง ได้แก่ มีทักษะการสอน มีทักษะชีวิต มีทักษะสื่อสาร

3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ อุทิศตน มีภาวะผู้นำ

คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ โข) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

1. ด้านคุณสมบัติ

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ มีความรู้ มีปฏิบัติ มีคุณธรรมจริยธรรม มีสุขภาพะ ใฝ่ศึกษา
คุณลักษณะรอง ได้แก่ รู้รอบวิชาทางธรรม รู้รอบวิชาทางโลก มีจิตศรัทธา
มีศีลาจารวัตร รู้จักดูแลสุขภาพกาย รู้จักดูแลสุขภาพใจ รู้จักแสวงหาความรู้และ
วิธีการเรียนรู้

2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ มีทักษะ
คุณลักษณะรอง ได้แก่ มีทักษะการสอน มีทักษะชีวิต มีทักษะการสื่อสาร และ
มีทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ

3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)

คุณลักษณะหลัก ได้แก่ มีจิตอาสา อุทิศตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีภาวะผู้นำ
คุณลักษณะรอง ได้แก่ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ถึงแม้จะมีความแตกต่างอยู่หลายประการ แต่มิได้หมายความว่า คุณลักษณะเหล่านั้นจะไม่มีในตัวพระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล เพราะในสมัยนั้น ส่วนใหญ่พระธรรมทูตทั้งหลายต่างเป็นพระอรหันต์แทบทั้งนั้น นับว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ จรรยาที่สมบูรณ์พร้อมอยู่แล้ว แต่โดยเหตุที่ในกาลก่อน อาจจะไม่ได้อบรมที่หลักฐานอย่างละเอียด จึงไม่ปรากฏคุณลักษณะของพระธรรมทูตที่เด่นชัดมากเท่ากับปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ภาพรวมคุณลักษณะของพระธรรมทูตทั้งสองสมัย และ ปรับภาษาให้เหมาะสมกับปัจจุบัน สรุปคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ได้ดังตาราง

ตารางที่ 6 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ด้าน	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		รายละเอียด
	คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	
1. ด้าน คุณสมบัติ	1. มีความรู้	รู้รอบวิชาทางธรรม	รู้และเข้าใจลึกซึ้งในพระปริยัติธรรม ทั้งวิชาธรรม/บาลี ตลอดจนวิชาการทาง พระพุทธศาสนา
		รู้รอบวิชาทางโลก	มีความรู้ที่ทันสมัยและเข้าใจลึกซึ้งใน วิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการและ นำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาหรือสร้างองค์ ความรู้ใหม่
	2. มีปฏิบัติ	มีจิตตภาวนา	มีการปฏิบัติธรรมเป็นนิตยงานเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถอธิบายหรือแนะแนวทางการปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้อง
		มีศีลาจารวัตร	ปฏิบัติตนเหมาะสมตามสมณสัญญา มีความ ประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีบุคลิกภาพที่น่า เคารพเลื่อมใส เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และ คนทั่วไป
	3. คุณธรรมและ จริยธรรม	มีความเคารพพระรัตนตรัย ผู้บังคับบัญชา มีระเบียบวินัย เคารพกฎ กติกาของอารามรักสถาบัน ยึดถือระเบียบปฏิบัติขององค์กร เป็นสำคัญ	

ตารางที่ 6 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ด้าน	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		รายละเอียด
	คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	
	4. มีสุขภาพะ	รู้จักดูแลสุขภาพกาย	ตระหนักถึงความสำคัญ รู้จักวิธีการดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง พร้อมทั้งจะปฏิบัติศาสนกิจทุกเมื่อ
		รู้จักดูแลสุขภาพจิต	รู้จักวิธีการดูแลสุขภาพจิตของตนให้เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ
	5. ใฝ่ศึกษา	รู้จักแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้	รู้จักพัฒนาตนเองโดยหมั่นแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ
2. ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน	6. มีทักษะ	มีทักษะการสอน	สามารถถ่ายทอดหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งและหลากหลายวิธี ได้แก่ ยกอุปมาอุปมัย เปรียบเทียบ ยกนิทานชาดก บทกวี เป็นต้น
		มีทักษะชีวิต	รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวัน มีความรู้ ความเข้าใจ ยอมรับและทนต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม
		มีทักษะการสื่อสาร	ใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษหรือภาษาถิ่นได้อย่างถูกต้อง ทั้ง การฟัง พูด อ่านและเขียน
		มีทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ	ใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศที่ทันสมัยเพื่อเผยแผ่หลักธรรม ติดต่อกับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายพระธรรมทูตออนไลน์
3. ด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ)	7. มีจิตอาสา	มีจิตสำนึก ปรารถนารับใช้งานพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง โดยอนุเคราะห์ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลาย	
	8. อุทิศตน	มุ่งมั่นปฏิบัติศาสนกิจอย่างแน่วแน่ ด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง ไม่ทอดทิ้งต่อปัญหาและอุปสรรค	
	9. มีมนุษยสัมพันธ์	มีปฏิสันถารดี สามารถประสานสัมพันธ์อย่างกัลยาณมิตร	
	10. มีภาวะผู้นำ	คิดเป็น	มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ตารางที่ 6 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ด้าน	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		รายละเอียด
	คุณลักษณะหลัก	คุณลักษณะรอง	
			รวมทั้งคิดแบบองค์รวม
		ทำเป็น	สามารถบริหารจัดการศาสนกิจด้วยสติและปัญญา รวมทั้งพัฒนาและขยายงานพระธรรมทูตในเชิงรุก
		แก้ปัญหาเป็น	สามารถพลิกปัญหาและอุปสรรคให้เป็นโอกาสและรู้จักเลือกใช้วิธีแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

สรุปคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันนำสู่ความเป็นพระธรรมทูตที่สมบูรณ์ รวมความว่า
“มีจิตอาสา เลิศปฏิบัติทา วิชาเป็นเยี่ยม ทักษะเป็นยอด”

ทั้งนี้การเป็นพระธรรมทูตที่ดีได้จะต้องเริ่มจากภายในใจก่อน นั่นคือ การมีจิตอาสามุ่งปฏิบัติศาสนกิจ มีความเป็นเลิศปฏิบัติ มีความประพฤติเรียบร้อยดีงามตามธรรมวินัย จากนั้นจึงใช้วิชาความรู้ ทั้งวิชาทางโลกและทางธรรม ผนวกกับทักษะที่ฝึกฝนสั่งสมมา เป็นตัวหนุนนำหรือขับเคลื่อนให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดประสิทธิผลได้ในที่สุด

บทที่ 6

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ ฐ)” เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาสงฆ์และด้านงานพระธรรมทูตในต่างประเทศ จำนวน 7 คน และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 1 รูป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการสนทนากลุ่มย่อยผู้ทรงคุณวุฒิเห็นพ้องตรงกันว่า การพัฒนาอบรมให้พระธรรมทูตมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้นขึ้นอยู่กับหลักสูตรเป็นสำคัญ กล่าวคือ ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพระธรรมทูต โดยเสนอทางเลือกไว้ 4 ประการ คือ

ทางเลือกที่ 1 (ระยะที่ 1)

นโยบาย การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1 การจัดการศึกษานอกระบบ

การจัดการศึกษานอกระบบของพระธรรมทูตในปัจจุบัน มีอยู่ 2 หลักสูตร คือ

- 1) หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ช) ภายใต้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- 2) หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ภายใต้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังรายละเอียดในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตในปัจจุบัน

หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ช) มจร.	หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ มจร.
ภาควิชาการ 1) พระไตรปิฎกสังเขป 2) พุทธปรัชญา 3) ศาสนาทั่วไป 4) หลักและวิธีการสอนพระพุทธศาสนา 5) ภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต 6) ธรรมเนียมเทศภาษาอังกฤษ 7) การให้คำปรึกษาการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ 8) งานเลขานุการ บัญชี และงานสารบรรณ 9) งานพระธรรมทูต 10) ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 11) ชุมชนและวัดไทยในต่างแดน 12) คอมพิวเตอร์เบื้องต้น 13) สัมมนาทางวิชาการ 14) จิตภาวนา ประจำวัน 40 ชม	ภาควิชาการ 1) คอมพิวเตอร์เบื้องต้นเพื่อการเผยแพร่ 2) งานเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแพร่ 3) ธรรมเนียมเบื้องต้นภาคภาษาอังกฤษ 4) หลักธรรมเนียมเทศสำหรับพระธรรมทูต 5) ธรรมเนียมภาคภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต 6) พระไตรปิฎกศึกษาเพื่อการเผยแพร่ 7) ภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต 8) งานพระธรรมทูต 9) ศาสนพิธีปฏิบัติ 10) หลักการสื่อสารธรรมทั่วไป 11) ศาสนาทั่วไป 12) หลักมนุษยสัมพันธ์และเทคนิคการให้คำปรึกษา 13) วัฒนธรรมตะวันตก 14) งานเลขานุการและบัญชี 15) สถานภาพของพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน 16) ภาษาอังกฤษพื้นฐานสำหรับพระธรรมทูต
ภาคศึกษาดูงานประเทศอินเดีย 10 วัน	ภาคฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงานประเทศอินเดีย 10 วัน
ภาคนวกรรม 10 วัน	ภาคสาธารณูปการ
	ภาคฝึกประสบการณ์พิเศษ (ปฏิคมต่างประเทศ)
ภาคปฏิบัติ (จิตภาวนา) 14 วัน	ภาคปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน
ระยะเวลา 3 เดือน	ระยะเวลา 3 เดือน

จากการศึกษาเอกสารและการสนทนากลุ่มในประเด็นการปรับปรุงหลักสูตรอบรมพระธรรมทูตที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน 2 หลักสูตร ได้แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1.1.1 ปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว 2 หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1.1 ภาควิชาการ

- ควรลดเวลาเรียนภาควิชาการลง
- ควรจัดทำคำราพระธรรมทูต (ภาควิชาการ)

- ควรเพิ่มเวลาเรียนในการฝึกทักษะและเสริมประสบการณ์ (เน้น Learning by doing) และกิจกรรมจิตอาสา
- เสนอเปิดเพิ่มรายวิชาดังนี้
  - วิชาชีพ วิชาช่าง (วิชาทางโลก) ให้ทันสมัย
  - ฝึกหัดมารยาทสังคมในต่างประเทศ
  - ทักษะการค้นคว้าและจัดระบบข้อมูล
  - เทคนิคการถ่ายทอด/สอนหลักธรรม
  - ทักษะชีวิตในต่างประเทศ
  - ทักษะการสื่อสาร
  - ทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ
  - มนุษยสัมพันธ์/การปฏิสัมพันธ์
  - ภาวะผู้นำ คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
  - การบริหารจัดการ
- 1.1.1.2 ภาคปฏิบัติ (จิตภาวนา/วิปัสสนากัมมัฏฐาน)
  - ควรเพิ่มเวลาภาคปฏิบัติ (ให้สามารถนำไปใช้งานได้)
- 1.1.1.3 ภาคศึกษาดูงานประเทศอินเดีย (10 วัน)
  - ควรเพิ่มเวลาให้มากขึ้น
  - ควรฝึกปฏิบัติงานพระธรรมทูตในสภาพจริง
- 1.1.1.4 ภาคนวัตรกรรม/สาธารณูปการ (10 วัน)
  - ควรฝึกอ่านพิมพ์เขียว (แบบก่อสร้างเบื้องต้น)

ดังความเห็นที่ว่า

...ควรปรับปรุงหลักสูตรให้เข้ากับสภาพการณ์ในปัจจุบัน และเพิ่มหรือลดบ้างในบางรายวิชา... (มหาชลอง อริยวังโส, **สนทนากลุ่ม**, 9 เมษายน 2556)

...เห็นควรอย่างยิ่งที่จะมีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรมและควรมีกรอบแนวทางนโยบายและการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงทุกภาคส่วน...

(พระมหาอรุณ อรุโณ, **สนทนากลุ่ม**, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วยและควรจัดหลักสูตรเข้มข้น เพื่อพัฒนาพระธรรมทูตและควรจัดทำตำรามาตรฐานหลายภาษาทั้งภาษาตะวันออกและภาษาตะวันตก... ควรจัดทำหลักสูตรเป็น 2 ระดับ คือ ระดับพื้นฐานสำหรับผู้ยังไม่จบปริญญา และ ระดับสูงสำหรับผู้จบปริญญาแล้ว ทั้งสองหลักสูตรเน้นภาควิชาการ 40 หน่วย ภาคปฏิบัติ 60 = 40: 60... (พระเทพวิสุทธิกวี [เกษม สดายุโต], สนนทนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...ควรปรับปรุงหลักสูตรและเน้นธรรมนิเทศภาษาอังกฤษ ควรจัดทำตำราหลักและลดวิชาการลง เน้นภาคปฏิบัติให้มากขึ้น... (อำนาจ บัวศิริ, สนนทนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

1.1.2 จัดทำหลักสูตรแกนกลางของพระธรรมทูต (หลักสูตรเดียว)

ควรจัดทำหลักสูตรแกนกลางร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักสูตรเดียว เพื่อให้ได้มาตรฐานเดียวกัน แต่จัดฝึกอบรมแยกกัน ทั้งนี้ขึ้นกับนโยบายของมหาเถรสมาคม ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรเป็นแกนกลางในการดำเนินการ

ดังความเห็นที่ว่า

...ควรเป็นในเชิงนโยบายของคณะสงฆ์และรัฐบาล คือ มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ส่วนการจัดทำหลักสูตร ควรเป็นหน่วยงานปฏิบัติและองค์กรเครือข่ายในรูปแบบคณะกรรมการซึ่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นแกนกลางในการดำเนินการ... (พระมหาอรุณ อรุโณ, สนนทนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วยโดยเฉพาะมีผู้รับผิดชอบชัดเจน เป็นแนวทางเดียวกันเหมือนหลักสูตร ศน.บ. หรือ พธ.ม. สามารถเรียนได้ทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย...

(มหาฉลอง อริยวังโส, สนนทนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วย เพราะพระธรรมทูตจะได้มีรูปแบบและวิธีปฏิบัติดำเนินไปในทางเดียวกัน การควบคุมหรือแบบแผนในการออกหลักสูตรจะได้ง่ายขึ้น หลักสูตรเดียวแต่อบรมแยก... (พระผดุงศักดิ์ ปุณฺณมโน, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

อีกประการหนึ่งของมติสนนากลุ่มเห็นร่วมกันว่า การจัดทำหลักสูตรแกนกลาง ยังคงไม่สามารถดำเนินการได้ในปัจจุบัน แต่ในอนาคตมีความเป็นไปได้ที่จะจัดทำหลักสูตรแกนกลางให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

1.1.3 เปิดหลักสูตรระยะสั้นตามความต้องการของพระธรรมทูต

ควรเปิดหลักสูตรระยะสั้น เพื่อเสริมความรู้ เสริมทักษะที่ทันสมัยตามความต้องการของพระธรรมทูต ซึ่งมีพื้นฐานความรู้และทักษะที่แตกต่างกันมาก เช่น การบริหารองค์กร การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทักษะภาษาอังกฤษ งานเลขานุการ ฯลฯ ดังความเห็นที่ว่า

... เห็นด้วยอย่างยิ่งเลยครับ และหลักสูตรควรครอบคลุมหรือกระจายตามลักษณะบุคลากรของพระธรรมทูตและที่เกี่ยวข้อง...
(พระมหาอรุณ อรุโณ, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วย ควรเพิ่มวิชา เช่น 1) การบริหารองค์กร 2) การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ 3) ทักษะภาษาอังกฤษ 4) งานเลขานุการ เป็นต้น...
(มหาพลอง อริยวังโส, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

1.2 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวทางจัดการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1.2.1 ควรจัดตั้งศูนย์เครือข่ายพระธรรมทูตออนไลน์ (แห่งประเทศไทย)

1.2.2 ควรจัดตั้งศูนย์เครือข่ายในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และจัดทำ

ฐานข้อมูล

1.2.3 ควรมีคู่มือพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (เพื่อเตรียมความพร้อม) โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและทันสมัย เช่น

- ก่อนการเดินทางสิ่งที่ควรพิจารณาคิดตัว เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยาประจำตัว

เป็นต้น

- เอกสารเดินทาง / หนังสือเดินทาง

- การตรวจคูเอกสารการเข้าเมือง
- การเดินทางไปที่พัก / สถานที่พัก
- การประกันสุขภาพและอุบัติเหตุ

ดังความเห็นที่ว่า

...เห็นด้วยกับเครือข่ายข้อมูลพระธรรมทูตออนไลน์ สำหรับการใช้อินเทอร์เน็ต
แต่ต้องใช้ข้อมูลจากประสบการณ์จริง ไม่ใช่ข้อมูลที่เกิดจากไอเดีย...

(พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ [ไสว โชติโก], สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2556)

...เห็นด้วย ที่ผ่านมาก็มีการจัดตั้งเครือข่ายในลักษณะนี้อยู่แล้ว...

(พระมหาอรุณ อรุโณ, สทนทากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพื่อความสะดวกรวดเร็วต่อโลกปัจจุบัน...

(พระผดุงศักดิ์ ปุณฺณมโน, สทนทากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

ทางเลือกที่ 2 (ระยะที่ 2)

นโยบาย มุ่งจัดการศึกษาในระบบ

2.1 การจัดการศึกษาในระบบ

การจัดการศึกษาในระบบ ระดับอุดมศึกษาภายในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง
ควรดำเนินการดังนี้

2.1.1 ควรเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรพระธรรมทูต 1 ปี โดย

- จัดหลักสูตรตามกรอบ 3 ด้าน คือ ด้านปริยัติ ด้านปฏิบัติ ด้านปฏิเวธ
- เน้นด้านปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น
- เพิ่มการเรียนธรรมนิเทศเป็นพิเศษ

2.1.2. ควรกำหนด เงื่อนไขคุณสมบัติของผู้สมัคร ดังนี้

- เป็นพระภิกษุมีพรรษา 5 ขึ้นไป
- สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปหรือเทียบเท่า
- มีเกรดเฉลี่ยระดับปริญญาตรี 2.75 ขึ้นไป
- ไม่จำกัดสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา

- มีอายุไม่เกิน 45 ปี
- สำเร็จการศึกษาปริญญาธรรม 3 ประโยคขึ้นไป หรือสำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก
- มีความรู้ภาษาอังกฤษขั้นพื้นฐานดี หรือภาษาอื่นๆ เช่น จีน อินเดีย
- มีประสบการณ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่น้อยกว่า 1 ปี

ดังความเห็นที่ว่า

...เห็นด้วยกับหลักสูตรประกาศนียบัตรพระธรรมทูต ควรจะตอบสนองโจทย์งานเผยแผ่ในด้านวิชาการ เช่น การสอนพระพุทธศาสนา ในสถานศึกษา ชุมชน ฯลฯ จึงควรเน้นภาษาและวิชาการและการสอน...

(พระมหาอรุณ อรุโณ, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วย พระธรรมทูตจะได้มีคุณภาพมากขึ้น มีเวลาเยอะสามารถลงรายละเอียดในวิชานั้นๆ มากขึ้น...(พระมหาฉลอง อริยวังโส, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

...เห็นด้วย แต่ต้องมีลักษณะในการทำงานรองรับหลักสูตรนี้ด้วย ว่าจบแล้วมีหน้าที่อย่างไรบ้าง สามารถทำงานจริงๆ จังๆ ในด้านใดบ้างกับหน่วยงานภาครัฐ...

(พระผดุงศักดิ์ ปุณฺณมโน, สนนากลุ่ม, 9 เมษายน 2556)

ทางเลือกที่ 3 (ระยะที่ 3)

นโยบาย การจัดการศึกษาในระบบ

3.1 แนวทางการจัดการศึกษาในระบบ มุ่งเน้น 4 ประเด็นดังนี้

3.1.1 ควรจัดตั้งสถาบันพระธรรมทูตศึกษา

3.1.2 ควรเปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี

3.1.3 ควรเปิดหลักสูตรระดับปริญญาโท

3.1.4 ควรเปิดหลักสูตรระดับปริญญาเอก

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเห็นพ้องกันว่าควรที่จะเปิดหลักสูตรดังกล่าว

ทางเลือกที่ 4 (ระยะที่ 4)

นโยบาย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวทางจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สรุปได้ดังนี้

4.1 ควรจัดตั้งแม่กองพระธรรมทูต

4.2 ควรจัดตั้งศูนย์ พัฒนาและบริการพระธรรมทูต หรือศูนย์จัดการความรู้พระธรรมทูต

“ศูนย์ศึกษา พัฒนาและบริการพระธรรมทูตในต่างประเทศ” หรืออาจเรียกว่า “ศูนย์พระธรรมทูตศึกษา” มีแนวทางการพัฒนาพระธรรมทูตแบบบูรณาการดังนี้

วิสัยทัศน์ เป็นศูนย์กลางการศึกษา พัฒนาและบริการเกี่ยวกับงานพระธรรมทูต

พันธกิจ

1) เพื่อศึกษา ค้นคว้าและจัดการความรู้เกี่ยวกับงานพระธรรมทูตในต่างประเทศ

ทั่วโลก

2) เพื่อพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3) เพื่อผลิตงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมทูต

4) เพื่อให้บริการเกี่ยวกับ งานพระธรรมทูต

คณะกรรมการดำเนินงาน ควรตั้งขึ้นจากพระธรรมทูตทั้งสองฝ่ายโดยมีวาระ 2 ปี ภายใต้อำนาจอนุมัติของมหาเถรสมาคมและการสนับสนุนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สรุปแนวทางการจัดการศึกษามี 4 ทางเลือก (4 ระยะ) ครอบคลุมการจัดการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ การจัดการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษานอกระบบ และการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อันจะนำไปสู่ความเป็นพระธรรมทูตที่สมบูรณ์ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มทักษะและเสริมประสบการณ์ แบบ Learning by doing ให้มีความรู้ ความสามารถไปพร้อมๆ กันเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไป

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลังพุทธกาลซึ่งอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสารจากสื่อออนไลน์

2. ศึกษาภาคสนาม เพื่อให้ทราบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบันที่วัดไทย ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของพระราชรัตนรังษี จำนวน 6 แห่ง ณ สาธารณรัฐอินเดียและราชอาณาจักรเนปาล โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ รวมจำนวน 10 คน

3. นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต โดยการจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาของพระธรรมทูต จำนวน 7 คน และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 1 คน

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.1.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

7.1.1.1 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

ความเป็นมาของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล สรุปลงได้ดังนี้

พระธรรมทูตสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นหลังการตรัสรู้ของพุทธเจ้า พระองค์ออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งได้พระอรหันตสาวก 60 องค์ ซึ่งต่อมาพระองค์ก็ได้ส่งพระสาวกเหล่านั้นเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับเป็นพระธรรมทูตชุดแรก ต่อมา พระองค์ได้ประทานโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระอรหันตสาวกอีก 1,250 องค์ เพื่อส่งไปเป็นพระธรรมทูตชุดที่สอง ยังผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองไปทั่วชมพูทวีป

คุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล สรุปลงได้ดังนี้

คุณลักษณะของพระธรรมทูตสมัยพุทธกาล ประกอบด้วย ด้านคุณสมบัติ ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน และด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) สามารถจำแนกออกเป็น

คุณลักษณะหลัก มี 7 ประการ คือ 1) มีความรู้ 2) มีจรรยา (ปฏิบัติ) 3) ใฝ่ศึกษา 4) มีคุณธรรมและจริยธรรม 5) มีทักษะ 6) อุทิศตน และ 7) มีภาวะผู้นำ

คุณลักษณะรอง มี 6 ประการ คือ 1) มีวิชา (ความรู้แจ้ง) 2) มีวิชา (ความรู้ทางโลก) 3) สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล) 4) บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) 5) รู้จักแสวงหาความรู้ 6) มีทักษะการสอน

คุณลักษณะที่เด่นชัด คือ พระธรรมทูตทุกองค์เป็นพระอรหันต์

7.1.1.2 ความเป็นมาและคุณลักษณะของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

ความเป็นมาของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล สรุปลงได้ดังนี้

หลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าล่วงแล้ว 200 ปีเศษ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงอุปถัมภ์การประชุมสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อประมาณปีพ.ศ. 234 หลังการทำสังคายนา ทรงสนับสนุนให้พระธรรมทูต 9 สาย ๆ ละ 5 องค์พร้อมบริวาร แยกย้ายกันไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกชมพูทวีป ซึ่งสายที่ 8 พระโสณะกับพระอุตตระได้เดินทางไปดินแดนสุวรรณภูมิ แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และสายที่ 9 นำโดยพระมหินทะไปตัมพปณิณฑทวีป (ลังกา) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ประดิษฐานหยั่งรากลึกในประเทศไทยตั้งแต่บัดนั้นเรื่อยมาจนทุกวันนี้

คุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล สรุปลงได้ดังนี้

คุณลักษณะของพระธรรมทูตหลังพุทธกาล ประกอบด้วย ด้านคุณสมบัติ ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน และด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) สามารถจำแนกออกเป็น

คุณลักษณะหลัก มี 7 ประการ คือ 1) มีความรู้ 2) มีจรรยา (ปฏิบัติ) 3) ใฝ่ศึกษา 4) มีคุณธรรมและจริยธรรม 5) มีทักษะ 6) อุทิศตน และ 7) มีภาวะผู้นำ

คุณลักษณะรอง มี 8 ประการ คือ 1) มีวิชา (ความรู้แจ้ง) 2) มีวิชา (ความรู้ทางโลก) 3) สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล) 4) บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) 5) รู้จักแสวงหาความรู้ 6) มีทักษะการสอน 7) มีทักษะชีวิต 8) มีทักษะการสื่อสาร

ในภาพรวม พบว่า พระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมีคุณลักษณะหลักตรงกันทั้ง 7 ประการ ส่วนคุณลักษณะรอง ตรงกัน 6 ประการ และหลังพุทธกาล ยังมีคุณลักษณะรองเพิ่มขึ้นอีก 2 ประการ คือ “มีทักษะชีวิต” และ “มีทักษะการสื่อสาร” โดยเน้นการปรับตัวในชีวิตประจำวันและทนต่อสภาพความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมทั้งต้องอาศัยทักษะการพูดและการฟังเป็นสำคัญในการปฏิบัติศาสนกิจในดินแดนนอกชมพูทวีป

เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละคุณลักษณะ พบว่า ต่างกันเล็กน้อยเฉพาะด้านมีวิชาเท่านั้น กล่าวคือ สมัยพุทธกาล พระธรรมทูต รู้แจ้งแจ้งในธรรมขั้นสูงสุด สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนหลังพุทธกาล นอกจากเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังเป็นผู้ทรงพระปริยัติ (พระไตรปิฎก) แดกฉานในปฏิสัมภิทา 4 และชำนาญในวิชา 3 อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป พระธรรมทูตทั้งสองสมัยนี้ทุกองค์ล้วนเป็นพระอรหันต์ คุณลักษณะของพระธรรมทูตเหล่านี้ อาจจะมีมากกว่านี้ก็เป็นได้ เพราะในที่นี้ นำเสนอเท่าที่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดย่อมเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในปัจจุบันทั้งสิ้น

7.1.2 คุณลักษณะของพระราชรัตนรังษี (วิรุฑฺธ วิรุฑฺโธ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน

พระราชรัตนรังษี (วิรุฑฺธ วิรุฑฺโธ) ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพระธรรมทูตสายอินเดีย-เนปาล เจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ประธานสงฆ์วัดไทยกุสินาราสถาบันราชภัฏ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสวัดไทยลุมพินี ราชอาณาจักรเนปาล

จะเห็นว่า พระราชรัตนรังษี (วิรุฑฺธ วิรุฑฺโธ) มีคุณลักษณะของพระธรรมทูตหลายประการที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย-เนปาล ตลอดจนเป็นค้ำแห่งความเคารพเลื่อมใส ศรัทธา และเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของเหล่าศิษย์มาโดยตลอด ดังภาพรวมคุณลักษณะต่อไปนี้

1. รอบรู้เชิงสหวิทยาการ มีวิชาความรู้หลายศาสตร์ ทั้งทางคหิธรรม คติโลก ทนโลก ทนเหตุการณ์ ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม

2. **บริหารจัดการเป็นเลิศ** รู้จักเลือกใช้คนเหมาะกับงาน รู้จักบริหารเวลา และรู้จักบริหารทรัพยากรให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า

3. **บุกเบิกเชิงสร้างสรรค์** รังสรรค์ชิ้นงานใหม่ๆ ขึ้นมามากมาย ตลอดเวลา

4. **ประสานสัมพันธ์ลึบทิศ** ประสานศรัทธาระหว่างคนไทยกับรัฐบาลไทย ประสานความร่วมมือกับคณะสงฆ์ไทย ประสานด้านเทคนิคทางช่างที่จะให้การก่อสร้างออกมาสวยงาม ประสานกับรัฐบาลอินเดียเพื่ออำนวยความสะดวก ประสานกับคนในท้องถิ่นและข้าราชการอินเดีย-เนปาล ที่สำคัญคือประสานใจผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการปฏิบัติศาสนกิจ

5. **เป็นนักคิดนักเขียน** มีผลงานทางวิชาการมากกว่า 50 เรื่อง ซึ่งได้รับความนิยมนจากผู้อ่านทั่วไป พัฒนาสิ่งใหม่ๆ และต่อยอดความคิดได้อย่างเหมาะสม

6. **ใฝ่เรียนใฝ่ศึกษา** รักการอ่านและการเขียน ไม่หยุดค้นคว้า พัฒนาความรู้ของตนเองอยู่เสมอ

7. **ภavanaเป็นนิตย์** ฝึกฝนอบรมจิตของท่านเองอยู่เสมอ ตลอดจนสั่งสอนอบรมศิษย์ให้เจริญจิตภาวนา

8. **วิจิตรวาทีคำสอน** ถ่ายทอดหลักธรรมได้ดี มีลีลาการเขียนและการบรรยายที่ประทับใจ ตลอดจนเสนอคำคม ข้อคิด สะกิดเตือนใจได้อย่างไพเราะลึกซึ้ง

9. **เอื้ออาทรสานุศิษย์** คอยอบรมสั่งสอน ใฝ่ติดตาม ให้คำแนะนำศิษย์ด้วยเมตตาอยู่เสมอ สนับสนุนส่งเสริมให้กำลังใจ คอยชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของศิษย์ ที่สำคัญคือมอบโอกาสให้แต่ละคนสร้างงานใหม่ๆ ตามกำลังความสามารถของตน

10. **อุทิศชีวิตเป็นพุทธบูชา** ยอมมอบใจกายถวายพระพุทธเจ้า ด้วยการปฏิบัติศาสนกิจนำพุทธธรรมกลับคืนสู่ดินแดนพุทธภูมิอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

7.1.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ด้านคุณสมบัติ ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน และด้านการทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) สามารถจำแนกออกเป็น

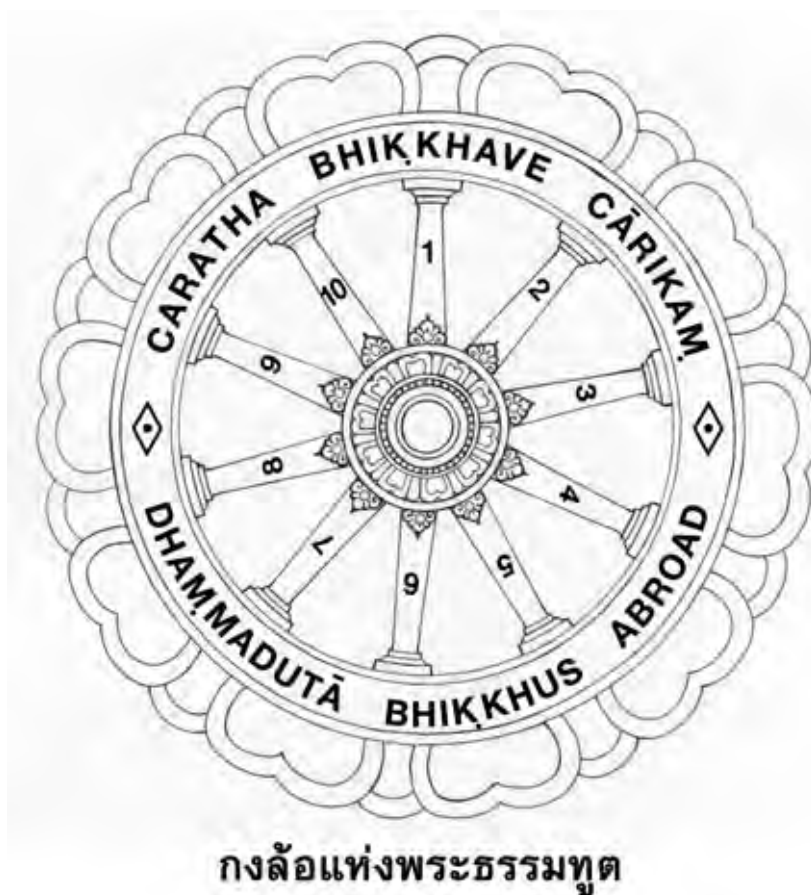
คุณลักษณะหลัก มี 10 ประการ คือ 1) มีความรู้ 2) มีปฏิปทา 3) มีคุณธรรมและจริยธรรม 4) มีสุขภาพ 5) ใฝ่ศึกษา 6) มีทักษะ 7) มีจิตอาสา 8) อุทิศตน 9) มีมนุษยสัมพันธ์และ 10) มีภาวะผู้นำ

คุณลักษณะรอง มี 15 ประการ คือ 1) รู้รอบวิชาทางธรรม 2) รู้รอบวิชาทางโลก 3) มีจิตตภาวนา 4) มีศีลาจารวัตร 5) รู้จักดูแลสุขภาพกาย 6) รู้จักดูแลสุขภาพจิต 7) รู้จักแสวงหา

ความรู้และวิธีการเรียนรู้ 9) มีทักษะการสอน 10) มีทักษะชีวิต 11) มีทักษะการสื่อสาร
12) มีทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ 13) คิดเป็น 14) ทำเป็น 15) แก้ปัญหาเป็น

เปรียบเทียบได้แผนภาพที่ 2 “กงล้อแห่งพระธรรมทูต” หรือผู้เป็นพระธรรมทูตที่สมบูรณ์
วงกลมตรงกลางกงล้อคือพระธรรมทูต ซึ่งกงล้อทั้ง 10 ซี่ คือ คุณลักษณะหลักทั้ง 10 ประการ
วงกลมรอบนอก คือ พุทธธรรมหรือศาสน์แห่งธรรมที่พระธรรมทูตต้องขับเคลื่อน หรือนำไปเผย
แผ่เพื่อประโยชน์แก่มหาชนทั้งหลาย

1. มีความรู้ 2. มีปฏิปทา 3. มีคุณธรรมและจริยธรรม 4. มีสุขภาพ 5. ใฝ่ศึกษา 6. มีทักษะ
7. มีจิตอาสา 8. อุทิศตน 9. มีมนุษยสัมพันธ์ 10. มีภาวะผู้นำ

แผนภาพที่ 2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

7.1.4 แนวทางการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 4 ทางเลือก (4 ระยะ) คือ 1) จัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย เน้นการปรับปรุงหลักสูตรปัจจุบัน เปิดหลักสูตรระยะสั้น จัดตั้งศูนย์เครือข่ายออนไลน์และจัดทำคู่มือพระธรรมทูต 2) จัดการศึกษาในระบบ โดย เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตร 1 ปี 3) จัดการศึกษาในระบบ โดยจัดตั้งสถาบันพระธรรมทูตศึกษา เปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก 4) จัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดตั้งแม่กองพระธรรมทูต จัดตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาและบริการพระธรรมทูตหรือศูนย์จัดการความรู้พระธรรมทูต

โดยต้องคำนึงถึงหลักการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ด้าน คือ 1) ด้านคุณสมบัติ 2) ด้านความสามารถในการเผยแผ่หรือสั่งสอน 3) การทำหน้าที่เผยแผ่ (ปฏิบัติศาสนกิจ) เพื่อเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต

7.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังกล่าว มีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายดังนี้

7.2.1 พระธรรมทูตสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลมีคุณลักษณะหลักตรงกัน 7 ประการ อาจเป็นเพราะหลังพุทธกาลในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นช่วงเวลาที่สืบต่อจากสมัยพุทธกาล ซึ่งห่างกันประมาณ 200 กว่าปี และมีการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรงอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูของพระธรรมทูต ทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐและทรงสอนหลักปฏิบัติที่เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จึงทำให้พระสาวกสมัยพุทธกาลได้บรรลุธรรม สำเร็จเป็นพระอรหันต์และมีคุณลักษณะของพระธรรมทูตที่ดีเลิศ พร้อมทั้งจะปฏิบัติศาสนกิจตามพุทธโฆวาท

ต่อมาพระสาวกเหล่านี้ ในฐานะครู ได้ถ่ายทอดหลักปฏิบัติไปยังพระสงฆ์หลังพุทธกาลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้บรรลุธรรม สำเร็จเป็นพระอรหันต์เช่นกัน ดังที่ บรรจบ บรรณรุจิ (2537: 301) กล่าวว่า “แม้จะมีพระอสีติมหาสาวกบางรูปได้บรรลุธรรมเพราะฟังธรรมจากสาวกรูปอื่น แต่พระสาวกรูปนั้น เมื่อศึกษาคุณแล้ว ก็พบว่า ได้รับแนวการสอนไปจากพระพุทธเจ้านั่นเอง” ด้วยเหตุนี้ พระธรรมทูตทั้งสองสมัยจึงมีคุณลักษณะหลักที่คล้ายคลึงกันมาก

คุณลักษณะหลักของพระธรรมทูตดังกล่าวข้างต้นย่อมเป็นคุณลักษณะที่เหมาะสมยิ่ง พระธรรมทูตทั้งหลายจำเป็นต้องมีในตน เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินไปด้วยความราบรื่นและประสบผลสำเร็จด้วยดี

ส่วนคุณลักษณะรองของพระธรรมทูต รวม 8 ประการ พบว่า มีคุณลักษณะรองที่ตรงกันทั้งสองสมัย 6 ประการ คือ 1) มีวิชา (ความรู้แจ้ง) 2) มีวิชา (ความรู้ทางโลก) 3) สำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล) 4) บำเพ็ญเพียร (สมาธิ) 5) รู้จักแสวงหาความรู้ 6) มีทักษะการสอน และหลังพุทธกาลยังมีคุณลักษณะรองเพิ่มขึ้นอีก 2 ประการ คือ ทักษะชีวิตและทักษะการสื่อสาร

สำหรับทักษะชีวิต (การปรับตัว) นั้นเป็นเพราะพระธรรมทูตหลังพุทธกาลส่วนหนึ่งต้องเดินทางไกลไปยังดินแดนนอกชมพูทวีป ได้แก่ สุวรรณภูมิ ศรีลังกา เป็นต้น ดังปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระปฐมเจดีย์ เมื่อครั้งคณะพระโสณะกับพระอุตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ ได้แสดงปาฏิหาริย์ปราบนางยักษ์ พร้อมแสดงธรรมจนทำให้นางยักษ์เกิดความเลื่อมใสและแสดงตนเป็นอุบาสิก ตลอดจนได้แสดงธรรมแก่ชาวบ้านและต่างพากันเลื่อมใสหันมานับถือพระพุทธศาสนา (พระศรีสุธรรมเวที [พิพัฒน์ จันทูปโม], 2553: 80-81) ดินแดนสุวรรณภูมิมีถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีชนชาวมอญ ชาวละว้าอาศัยอยู่เดิม จึงมีความแตกต่างกันมากทั้งด้านเชื้อชาติ ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมต่างๆ ดังนั้นพระธรรมทูตจะต้องรู้จักปรับตัว ยอมรับและทนต่อสภาพความแตกต่างเหล่านั้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสิริวัฒน์ คำวันสา (ม.ป.ป.: 16) ที่ว่า “การที่พระเจ้าอโศกส่งพระไปสุวรรณภูมิพระองค์ทรงทราบแล้วว่าที่นั่นเขากินอยู่อย่างไร พูดจาภาษาอะไร พระไปที่นั่นจะสอนเขาอย่างไร และที่สำคัญก็คือการไปต้องปลอดภัย เพราะเป็นดินแดนอันแสนไกล ไปแล้วคนท้องถิ่นต้องเป็นมิตร”

ส่วนทักษะการสื่อสารที่เป็นคุณลักษณะรองของพระธรรมทูตหลังพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า แม้สุวรรณภูมิจะมีสภาพที่แตกต่างมากกับในชมพูทวีป แต่พระธรรมทูตหลังพุทธกาลสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้เป็นผลสำเร็จอย่างกว้างขวาง สะท้อนให้เห็นว่าทักษะการสื่อสารทางด้านการฟังและการพูดมีความสำคัญยิ่งในการติดต่อกับคนในท้องถิ่น ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2531: 30-31) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

...น่าคิดเห็นว่า การที่พระโมคคัลลิตบุตรศิษเระส่งคณะสงฆ์ไปครั้งนั้น เห็นจะไปให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวชมพูทวีป ซึ่งไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนั้น ๆ ก่อน หรือมิฉะนั้น พระสงฆ์ที่ไปจากมคธราชภูรีไปอยู่ศึกษาเรียนรู้ภาษาของชาวเมืองก่อน อย่างพวกมิชชันนารีฝรั่งที่เข้ามาสอนศาสนาคริสต์ในเมืองเรา ให้พูดกันเข้าใจได้เสียก่อน เมื่อพูดเข้าใจภาษากันแล้ว จึงจะสั่งสอนศาสนากันได้...

ทักษะการเขียนอาจไม่จำเป็นต้องใช้ในสมัยนั้น เพราะการศึกษายังไม่เจริญมากนัก คนจึงไม่สนใจเรียนการเขียนและการอ่าน ต่อมาเมื่อมีนักปราชญ์ได้เริ่มแต่งคัมภีร์ขึ้น เริ่มมีการจดบันทึกหรือจารึกคำสอนทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต จึงมีความเจริญตามมาเป็นที่นิยมแพร่หลายในภายหลัง

7.2.2 พระราชรัตนรังษี (วิรุทธิ์ วิรุทธโธ) ในฐานะพระธรรมทูตปัจจุบัน มีคุณลักษณะของพระธรรมทูตที่โดดเด่นมากในด้านต่างๆ ได้แก่ มีจิตอาสา มีความรู้ดีทั้งทางธรรมและทางโลก มีทักษะชีวิต มีทักษะการสอน มีมนุษยสัมพันธ์ มีภาวะผู้นำ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าท่านได้รับการอบรมสั่งสอนมาอย่างดีตั้งแต่เป็นสามเณร และมีพื้นฐานการศึกษาในเชิงสหวิทยาการซึ่งเป็นประโยชน์มากต่องานพระธรรมทูต ตลอดจนได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากครูบาอาจารย์หลายรูปในทางที่ถูกควร เหมาะกับความถนัด ความสนใจและอุปนิสัยของท่าน จึงทำให้ท่านเจริญก้าวหน้าทั้งทางคหิธรรมและทางคหิโลก

7.2.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะหลัก 10 ประการ และคุณลักษณะรอง 15 ประการ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าคุณลักษณะหลายประการที่ยังคงดำเนินตามรอยพระธรรมทูตในสมัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล และสอดคล้องกับแนวคิดของพระเถรานุเถระหลายรูป อาทิ

มีความรู้ อันประกอบด้วย ฐูรอบวิชาทางธรรม ฐูรอบวิชาทางโลก สอดคล้องกับที่สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) (2552) กล่าวว่า การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบนั้นเป็นคุณส่วนอัตตสมบัติจะมีได้ก็ด้วยได้ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์จนมีความรู้ดีและได้ประพฤติปฏิบัติ เว้นในข้อที่ควรเว้น บำเพ็ญในข้อที่ควรบำเพ็ญ จนเป็น วิชาจรณสมุปนุโน การแนะนำให้ผู้อื่นให้ปฏิบัติตามนั้นเป็นส่วนปรหิตปฏิบัติ อันเป็นหน้าที่ของพุทธบุตร

มีปฏิปทา อันประกอบด้วย มีจิตถาวรนา มีศีลาจารวัตร เป็นคุณลักษณะสำคัญมาก ดังที่สมเด็จพระมหาธีรวงษ์ (มานิต ถาวโร) (2553) กล่าวว่า พระธรรมทูตประพฤติตัวเหมาะสม มีสมณัตถุญจาจริยาวัตรตรงตามสมณวิสัย ผู้พบเห็นหากยังไม่เลื่อมใสก็จะเกิดความเลื่อมใส ผู้ที่เลื่อมใสแล้วก็จะยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสเข้าไปอีก เช่นเดียวกับที่สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) (2554) กล่าวว่า พระธรรมทูตต้องมีศีลาจารวัตรดีด้วย เพราะศีลและอาจาระเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปลาตะ

มีทักษะการสื่อสาร ซึ่งจำเป็นมากสำหรับยุคโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับที่สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) (2554) อธิบายว่า พระธรรมทูตต้องรู้จักสังคม คืออ่านสังคมว่า

สังคมหรือชุมชนนั้นๆ มีคตินิยม ความเชื่ออย่างไร ยิ่งรู้จักภาษาถิ่น สามารถพูดได้ ก็ยิ่งเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารเผยแผ่พระสัทธรรมได้ดียิ่งขึ้น

มีจิตอาสาและอุทิศตน มีความเสียสละเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมาก สอดคล้องกับที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (มานิต ถาวโร) (2553) กล่าวว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าพระธรรมทูต คือพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมีจิตวิญญาณของความเสียสละ ต้องทำงานโดยมุ่งหวังต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา มิใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตน

มีมนุษยสัมพันธ์ คนทั่วไปประจักษ์ชัดในคุณลักษณะข้อนี้ของพระธรรมทูตเป็นอย่างดี สอดคล้องกับที่ พระเทพปัญญามุนี (ทองดี จิตฺตยาโก) (2553) กล่าวว่า พระธรรมทูตต้องเป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นด้วยจึงจะประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านทักษะของพระธรรมทูต สอดคล้องกับแนวคิดของคีดี (2554: 118-119) ที่กล่าวถึงกรอบความคิดสำหรับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อันเป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ของการศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21 ความตอนหนึ่งว่า

เนื้อหาสำหรับศตวรรษที่ 21 เนื้อหาในสาขาใหม่ๆ ที่สำคัญต่อความสำเร็จในที่ทำงานและชุมชนแต่ไม่ได้เน้นในโรงเรียนทุกวันนี้ ได้แก่ จิตสำนึกต่อโลก, ความรู้พื้นฐานด้านการเงิน เศรษฐกิจ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ, ความรู้พื้นฐานด้านพลเมือง และความตระหนักในสุขภาพและสวัสดิภาพ

ทักษะการเรียนรู้และการคิด นอกจากเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการแล้วนักเรียนจำเป็นต้องรู้จักวิธีเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รู้จักใช้สิ่งที่เรียนมาอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ ทักษะการเรียนรู้และการคิดประกอบด้วย การคิดเชิง วิพากษ์และทักษะการแก้ปัญหา, ทักษะการสื่อสาร, ทักษะการสร้างสรรค์และการผลิตนวัตกรรม, ทักษะการทำงานร่วมกัน, ทักษะการเรียนรู้ตามบริบท และทักษะพื้นฐานด้านข้อมูลและสื่อ

ความรู้พื้นฐานไอซีที (ICT Literacy) ความรู้พื้นฐานด้านเทคโนโลยี สารสนเทศ และการสื่อสารคือความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในบริบทของการเรียนรู้ วิชาแกน นักเรียนต้องใช้เทคโนโลยีให้เป็นเพื่อเรียนรู้เนื้อหาและทักษะจะได้รู้จักวิธีเรียนรู้, การคิดเชิงวิพากษ์, การแก้ไขปัญหา, การใช้ข้อมูลข่าวสาร, การสื่อสาร, การผลิตนวัตกรรมและการร่วมมือทำงาน

ทักษะชีวิต ครูที่ดีย่อมรู้จักสอดแทรกทักษะชีวิตในบทเรียนความท้าทายในปัจจุบันคือการผสมผสานทักษะที่จำเป็นเหล่านี้ในโรงเรียนอย่างจงใจแยกแยะและรอบด้าน ทักษะชีวิต ได้แก่ ความเป็นผู้นำ, ความมีจริยธรรม, การรู้จักรับผิดชอบ, ความสามารถในการปรับตัว, การรู้จัก

เพิ่มพูนประสิทธิภาพผลของตนเอง, ความรับผิดชอบต่อตนเอง, ทักษะในการเข้าถึงคน, ความสามารถในการชี้นำตนเอง และความรับผิดชอบต่อตนเอง

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะด้านทักษะนี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโลกอนาคต

อีกประการหนึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านทักษะนี้ยังสอดคล้องกับรายงานผลการประชุมวิชาการนานาชาติ เรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในศตวรรษที่ 21 ดังความเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมว่า

...ลักษณะเฉพาะของการสื่อสารระบบใหม่นี้ก็คือ ลักษณะที่เราเริ่มให้การศึกษแก่ตนเอง คือ เราไม่ชอบอ่านหนังสือแบบเอาเป็นเอาตายอย่างนี้เลย แต่ชอบได้รับความสนุกเพลิดเพลิน การถ่ายทอดความรู้แบบใหม่ที่เหมาะที่สุดอันเกิดจากการเปลี่ยนทัศนคตินี้ก็คือ สิ่งที่เราเรียกกันว่า บันเทิงศึกษา ถ้าเราต้องการเข้าถึงผู้ชม ผู้ฟังจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มคนสาวนั้น วิธีเดียวที่จะประสบความสำเร็จก็คือ ใช้การสื่อสารระบบใหม่นี้ ซึ่งแฝงอยู่ในโครงเรื่องนวนิยาย ใช้เอฟเฟกต์พิเศษ ภาพยนตร์การ์ตูนเสมือนจริง ภาพกราฟฟิคคอมพิวเตอร์ที่มีชีวิตชีวา และภาพ 3 มิติศักยภาพสูง... (เลอแบร์, สุวัฒน์ เจริญสุข (แปล), 2553)

...ศาสตราจารย์กอมบรีช กระตุ้นให้พระธรรมทูตให้ทำหน้าที่เพิ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลมากกว่าที่จะไปเปลี่ยนศาสนาของคน เป็นทราบอยู่แล้วว่า พระธรรมทูตส่วนใหญ่ไม่ได้ไปเปลี่ยน ศาสนาของคนอื่น ส่วนใหญ่ไปเป็นที่พึงให้กับชาติพันธุ์ – ชุมชนของตนที่ย้ายไปอยู่ในประเทศนั้นๆ ฉะนั้นพระธรรมทูตควรต้องเรียนภาษาของประเทศที่ตนไปปฏิบัติหน้าที่แล้วค่อยเผยแผ่คำสอนได้สะดวกขึ้น... (กอมบรีช, สุวัฒน์ เจริญสุข (แปล), ม.ป.ป.: 48)

7.2.4 แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่นำเสนอไว้ 4 ทางเลือก ครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 22 ดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2547: 12)

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

ตลอดจนยังได้สอดคล้องกับแนวคิดของเพชรพิบูล ฦ นคร (2555: 253) ดังความตอนหนึ่งว่า เนื้อหาและประเด็นที่ควรนำไปประยุกต์ปรับใช้ในแนวคิดใหม่ในการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต)

1. พัฒนาและจัดทำหลักสูตรเพิ่ม เช่น หลักสูตรจิตวิญญาณของผู้นำ หลักสูตรจิตวิทยามวลชน หลักสูตรด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ หลักสูตรด้านภาษาต่างประเทศ มีการฝึกภาคปฏิบัติจริง
  2. ขยายระยะเวลาการฝึกอบรมพระธรรมทูตเป็น 1-2 ปี การใช้ระยะเวลาการฝึกอบรมพระธรรมทูตเป็นเวลานาน จะทำให้พระธรรมทูตมีความอดทนอดกลั้นในการปฏิบัติงาน ทั้งเป็นการถ่วงกรงหล่อหลอมให้พระธรรมทูตมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น
  3. จัดระดับความรู้ภาควิชาการ ด้านภาษาให้อยู่ระดับเดียวกัน
  4. ภาคจิตตภาวนา วิปัสสนากรรมฐานต้องขยายระยะเวลาในการปฏิบัติให้มากขึ้น
  5. มีวิทยากรที่มีประสบการณ์ซึ่งเป็นพระธรรมทูต มีความรู้ความเข้าใจและเชี่ยวชาญจริงในแต่ละด้าน รวมถึงสถานภาพสิ่งแวดล้อมในต่างประเทศ เป็นผู้บรรยายในการอบรม และแนะนำพระธรรมทูตใหม่
  6. จัดหลักสูตรการบริหารจัดการทรัพยากรในเชิงสหวิทยา และหล่อหลอมผู้เข้าอบรมให้เข้าถึงอุดมการณ์
  7. บรรจุหลักสูตรสาขาวิชาพระธรรมทูตในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก โดยรวบรวมปัญหาทั่วโลกเป็นแบบการสอน เป็นหลักสูตรเฉพาะทาง หรือจัดตั้งเป็นสถาบัน/วิทยาลัยพระธรรมทูตที่มีระบบและโครงสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและยั่งยืน
  8. เปิดหลักสูตรฝึกอบรมฆราวาสที่มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับให้เป็นธรรมทูต
  9. จัดให้มีการดูงานในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นการฝึกภาคปฏิบัติจริงก่อนการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเตรียมความพร้อมและใช้หลักธรรมนำไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- จึงสรุปได้ว่า การนำเสนอแนวทางจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในอนาคตต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรระดมสรรพกำลังจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยวางแผนยุทธศาสตร์แบบบูรณาการในเชิงรุกและทันสมัย

2. ควรวางแผนเร่งรัดพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับพระธรรมทูตอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อสนองงานพระธรรมทูตที่ขยายผลไปอย่างรวดเร็วทั่วโลก

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต 9 สาย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา หลักการ ข้อวัตรปฏิบัติ หลักธรรมที่นำไปแสดง เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น วิธีการเผยแผ่ รวมทั้งการบริหารจัดการ เพื่อเป็นคลังข้อมูลแห่งการเรียนรู้งานพระธรรมทูตต่อไป

2. ควรวิจัยเกี่ยวกับงานพระธรรมทูตไทยในประเทศและต่างประเทศ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา บทบาทหน้าที่และแนวทางการพัฒนางานพระธรรมทูตที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและอนาคต

3. ควรวิจัยเกี่ยวกับประวัติและผลงานของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศที่ประสบผลสำเร็จและเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศ เช่น พระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิรินุชโร) พระเทพกิตติโมลี (ทองสุรย์ สุริยโชโต) พระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมาหิโต) ฯลฯ เพื่อถอดบทเรียนในการเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนก แสนประเสริฐ. **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549.

การศาสนา, กรม. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.

กীরติ บุญเจือ. **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2538.

กองงานพระธรรมทูต. **ประวัติพระธรรมทูต**. 2552ก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.ddhad.org/?file=page&op=history> [10 พฤศจิกายน 2555]

กองงานพระธรรมทูต. **สายงานพระธรรมทูต**. 2552ข. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.ddhad.org/?file=page&op=work> [10 พฤศจิกายน 2555]

คมคาย กุมพันธ์. **การศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธอาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมธอภิคุณ)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

จกกล ศรีวัดปาน. **วัดไทยในต่างประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2548.

ชมรมพุทธทายาท. **คำนำ**. ใน **อัจฉราวดี สตีลคอมันน์ (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย...พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 8-9. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.

ซัช ชลวร. **ไร่หัวโขน...ที่ไร่ริมกาสาวพัสตร์**. ใน **อัจฉราวดี สตีลคอมันน์ (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย...พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 21-22. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.

ดิณาร์ บุญธรรม. **พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2554.

- ดีดี, คริส. การเปรียบเทียบกรอบความคิดสำหรับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21. ใน Bellanca, James and Brandt, Ron (eds.), **ทักษะแห่งอนาคตใหม่: การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21**, หน้า 110-145. แปลโดย วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรืองและอชิป จิตตฤกษ์. กรุงเทพมหานคร: Openworlds, 2554.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**. พิมพ์ครั้งที่ 3. (ม.ป.ท.) 2531. (ที่ระลึกสมโภชหิรัณยบัฏพระธรรมปิฎกยาบติ (ช่วง วรปุณฺโญ)).
- ถนอมจิต คงจิตต์งาม. วัดไทยในต่างแดน. ใน **อินเดียไม่เสียที่ที่ไปได้ไป**, หน้า 53-58. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2551.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย, สุวิมล ว่องวานิช, พงษ์ศิริบรรณพิทักษ์ และเพียงใจ สุขโรจน์. **ความเป็นครูและธรรมมิกมหาราชในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์คุณธรรมเบื้องหลังพระราชกรณียกิจ**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- น้อย พงษ์สนิท. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2527.
- นิติภูมิ นวรัตน์, ร้อยตำรวจเอก. คนชั้นนำ. ใน **อัจฉราวดี สต้อคมันน์ (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย... พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 100-105. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: กองทุนศึกษาพุทธสถาน, 2537.
- บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2539.
- ประกายภัทร นิยม. มูทิตามูชาพระเดชพระคุณพระราชรัตนรังษี ผู้สร้างศรัทธาด้วยปัญญา. ใน **อัจฉราวดี สต้อคมันน์ (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย... พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 5-7. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- ปราณสุวีร์ อวอรัมรัมย์. **เผยแพร่กับเผยแพร่ [ออนไลน์]**. 2553. แหล่งที่มา:
http://www.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2614:2010-04-02-16-18-47&catid=38:2009-03-01-22-04-24&Itemid=157 [20 พฤศจิกายน 2555]
- พรทิพย์ โรจนสุนันท์, แพทย์หญิง คุณหญิง. เมื่อมารมี บารมีจึงมา. ใน **อัจฉราวดี สต้อคมันน์ (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย... พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 25-32. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- พระครูวรกิตติโสภณ (เศรษฐกิจ สมาหิโต). **สัมภาษณ์**, 30 เมษายน 2556.
- พระครูโฆทานธรรมคุณ, บรรณาธิการ. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ 14**. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2532.

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชุดศัพท์วิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: วัดปากน้ำ, 2550.
- พระธรรมัชฌานี (ประยูร สนดงกุโร). **พุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์. (ม.ป.ป.)
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยฯ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2545.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร, 2546.
- พระธรรมสุธี (พีร์ สุชาโต). **ประกาศเกียรติคุณพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาธรรมนิเทศ**. ใน พระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธโช), **หิมะในจานดิน**, หน้า 3-7. ลุ่มพินิราชอาณาจักรเนปาล: วัดไทยลุ่มพินิมหาวิหาร, 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551ก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551ข.
- พระพรหมเมธาจารย์ (คณิศร์ เขมวโโส). ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต). **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธ) รุ่นที่ 16**. สมุทรสาคร: United Production Press, 2553.
- พระมหาไฉน แก้วสด. **อุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวิทยาเขตมหามกุฏราชวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, 2546.
- พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1**. สุเทพ พรหมเลิศ แปล. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553ก.
- พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2**. สุเทพ พรหมเลิศ แปล. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553ข.
- พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม). **การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต)** ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.
- พระราชรัตนรังษี (ว. ป. วิริยบุต). **ร้อยมุมมองส่องอินเดีย**. ราชอาณาจักรเนปาล: วัดไทยลุมพินี, 2549.
- พระราชรัตนรังษี (ว. ป. วิริยบุต). **วิสัยทัศน์การเผยแผ่ในแดนพุทธภูมิ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. รัฐอุดรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย: กองทุนพระพุทธศัสมัญญาณ, 2549.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **ถ้อยแถลงเปิดทาง**. ใน **มือคั่นปากพูด: หอมกลิ่นพาราณสี**, หน้า 7-9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หลวงพ่อก๊อราบ, 2554ก.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **ปณามกันเดจี**. ใน **มือคั่นปากพูด: หอมกลิ่นพาราณสี**, หน้า 10-11. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หลวงพ่อก๊อราบ, 2554ข.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **ร้อยวาทะธรรมะปิดทอง**. รัฐอุดรประเทศ อินเดีย: กองทุนการศึกษาพระพุทธศัสมัญญาณ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์, 2552.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **วิสัยทัศน์การเผยแผ่พุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. รัฐอุดรประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย: กองทุนพระพุทธศัสมัญญาณ, 2554.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **สู่แดนพุทธองค์สารนาถ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, 2553.
- พระราชรัตนรังษี (วิริยบุต วิริยบุต). **สู่แดนพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล ฉบับนักเดินทาง**. ม.ป.ท., 2552.
- พระราชวรมณี (ประยูร ฐุมจิตโต). **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2540.

- พระศาสนโสภณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย และ พระธรรมทูตไทยไปศรีลังกาในสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร: กองทุน grunnฐานเผยแผ่พุทธธรรม วัดโสมนัสวิหาร, 2553.
- พระศาสนโสภณ (สุวฑฺฒโน). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า**. เล่ม 1 ตอน 1-3. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510ก.
- พระศาสนโสภณ (สุวฑฺฒโน). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า**. เล่ม 2 ตอน 1, 2 พรรษาที่ 6-9. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510ข.
- พระสมุทร ถาวรธมฺโม และคณะ, บรรณาธิการ. **50 ปี วัดไทยพุทธคยา อินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: วัดไทยพุทธคยา, 2550. (จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานฉลองมหามงคลพุทธารามมหาราชชนนี วัดไทยพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย 24-30 มีนาคม 2550).
- พิมพ์รำไพ พันธุ์วิชาติกุล. ท่านเจ้าคุณวิริยุทธ ว. ป. วิริยทุ โธ. ใน **ไปอินเดียกับลุงชวน หลีกภัย**, หน้า 214-221. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเบี๊ยะ, 2551.
- เพชรพิกุล ณ นคร. **ศึกษาประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตคณะธรรมทูต ในประเทศสหรัฐอเมริกา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.
- พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาสมบูรณแบบ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2518.
- ไพโรจน์ ชินศิริประภา, บรรณาธิการ. พระราชรัตนรังษี (วิริยทุธ วิริยทุ โธ). ใน **พระราชรัตนรังษี (วิริยทุธ วิริยทุ โธ), พุดนอกไม้ค้ในอินเดีย**, หน้า 219-220. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท., 2551.
- ฝีกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), สำนัก. **ประวัติ/ความเป็นมา**. [ออนไลน์]. ม.ป.ป. แหล่งที่มา:
http://www.dpgb.mbu.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=44. [20 พฤศจิกายน 2555]
- ฝีกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), สำนัก. **หลักสูตรการฝีกอบรม**. [ออนไลน์]. ม.ป.ป. แหล่งที่มา:
http://www.dpgb.mbu.ac.th/th/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=52. [20 พฤศจิกายน 2555].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พิธีประสาทปริญญาประจำปี 2556/2013**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 6.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 13.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 50.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 52.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 53.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. **พิธีประทานปริญญาบัตร.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.
- แม่กองธรรมสนามหลวง, สำนักงาน. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2555.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, 2555.
- รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), สำนักงาน. **พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพมหานคร: พรินทิวากราฟฟิค, 2547.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2531.
- ว. วชิรเมธี. **พระราชรัตนรังษี.** ใน อัจฉราวดี สตีลคัมมันน์ (บรรณาธิการ), **ไปอินเดีย...พลิกองอิฐ สะกิดปัญญา,** หน้า 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- วันใหม่ นิยม. **รู้จักชีวิตเมื่อไปอินเดีย.** ใน อัจฉราวดี สตีลคัมมันน์ (บรรณาธิการ), **ไปอินเดีย...พลิก องอิฐสะกิดปัญญา,** หน้า 125-128. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ลิเบอร์ตีเพรส, 2544.
- วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, 2548.
- วศิน อินทสระ. **พุทธโอวาทก่อนปรินิพพาน.** (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.)
- วิศิษฐ์ พงศ์พัฒน์จิต. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.

- วิทย์ วิทยาศาสตร์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2532.
- ศักดิ์สิทธิ์ ไกรฤกษ์. พระคุณแม่. ใน อัจฉราวดี สตีคอมมันน์ (บรรณาธิการ), **ไปอินเดีย...พลิกกองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 12-17. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต). ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต). **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (๒) รุ่นที่ 16**. สมุทรสาคร: United Production Press, 2553.
- สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนฺตกุโร). ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (๒) รุ่นที่ 15**. สมุทรสาคร: United Production Press, 2552.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดยทราย, 2553ก.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **พระวรธรรมคติ**. ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต), **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (๒) รุ่นที่ 16**. สมุทรสาคร: United Production Press, 2553ข.
- สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ [อัมพร อมฺพโร]. คำประกาศเกียรติคุณพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยทุโธ) ศาสนาศาสตรคุณูปกัณฑ์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, **พิธีประทานปริญญาบัตร ประจำปี พ.ศ. 2555**, หน้า 14. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2556.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (มานิต ถาวโร). ใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต). **พระธรรมทูตไปต่างประเทศ (๒) รุ่นที่ 16**. สมุทรสาคร: United Production Press, 2553.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2541.
- เสถียร โพนันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543ก.
- เสถียร โพนันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
- เสถียร โพนันทะ. **พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543ข.

- สุจินต์ บริหารวนเขตต์. **บารมีในชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, 2551.
- สุทัศน์ จอกสติดิษฐ์. **การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นครูของครูกลุ่มเขตศรีนครินทร์ สังกัดกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวัดและประเมินผล การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2534.
- อเนก ขำทอง และ ปัญญา สละทองตรง. **ธรรมศึกษาชั้นโท ฉบับปรับปรุงใหม่ ที่ประกาศใช้ ปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2550.
- อมรา พวงชมพู. พระอาจารย์สอนอะไร. ใน **อัจฉราวดี สดีอคมั่น (บรรณาธิการ), ไปอินเดีย...พลิก กองอิฐสะกิดปัญญา**, หน้า 50-56. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2552.
- อุดม ทรงขจร, ผู้เรียบเรียง. **คู่มือการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร วัดสังเวชวิศยาราม, 2555.
- ฮ.นิกฮูกี้. **โลกใหม่ในสวรรค์ “ปกิณกธรรม” ที่ฉันเห็น (1)**. ใน **โลกใหม่ในสวรรค์ พุทธคยาที่ฉันเห็น**, หน้า 313-321. กรุงเทพมหานคร: ทรีบีส์, 2554.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

1. บาลีพระไตรปิฎก

วิ. มหาวิ.	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
วิ. ภิกขุณี.	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วิ. มหา.	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ. จุลล.	วินัยปิฎก จุลวรรค
วิ. ปริ.	วินัยปิฎก ปริวาร
ที. สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม. มุ.	มัชฌิมนิกาย มูลปนิบาต
ม. ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปนิบาต
ม. อุ.	มัชฌิมนิกาย อุปริปนิบาต
สํ. ส.	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
สํ. นิ.	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สํ. ข.	สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค
สํ. สฬา.	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
สํ. มหา.	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
อง. เอก.	อังคุตตรนิกาย เอกนินบาต
อง. ทุก.	อังคุตตรนิกาย ทุกนินบาต
อง. ติก.	อังคุตตรนิกาย ติกนินบาต
อง. จตุก.	อังคุตตรนิกาย จตุกนินบาต
อง. ปญจก.	อังคุตตรนิกาย ปญจกนินบาต
อง. ฉก.	อังคุตตรนิกาย ฉกนินบาต
อง. สตุตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนินบาต
อง. อฎฐก.	อังคุตตรนิกาย อฎฐกนินบาต
อง. นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนินบาต
อง. ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต

อง. เอกาทสก.	อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนินบาต
ขุ. ขุ.	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ขุ. ฐ.	ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ. อุ.	ขุททกนิกาย อุทาน
ขุ. อิติ.	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ขุ. สุ.	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ขุ. วิมาน.	ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ
ขุ. เปต.	ขุททกนิกาย เปตวัตถุ
ขุ. เถร.	ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ. เถรี.	ขุททกนิกาย เถรีคาถา
ขุ. ชา.	ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ. มหา.	ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ขุ. จุฬ.	ขุททกนิกาย จุฬนิตเทศ
ขุ. ปฎิ.	ขุททกนิกาย ปฎิสัมภิตามรรค
ขุ. อป.	ขุททกนิกาย อปทาน
ขุ. พุทธ.	ขุททกนิกาย พุทธวงศ์
ขุ. จริยา.	ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
อภิ. สง.	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี
อภิ. วิ.	อภิธรรมปิฎก วิภังค์
อภิ. ฐา	อภิธรรมปิฎก ฐาคูกถา
อภิ. ปุ.	อภิธรรมปิฎก ปุคคตบัญญัติ
อภิ. ก.	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ
อภิ. ย.	อภิธรรมปิฎก ยมก
อภิ. ป.	อภิธรรมปิฎก ปัญฐาน

คัมภีร์ที่อ้างอิง คือพระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ พุทธศักราช 2538

เลขท้ายอักษรย่อ คือ เล่มที่/ข้อ/หน้า

เช่น องุ ติก. 20/479/186 หมายถึง คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนินบาต เล่มที่ 20

ข้อ 479 หน้า 186

2. อรรถกถา

คัมภีร์ที่อ้าง คือ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหายานกุฎราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2535 ใช้อักษรย่อพระไตรปิฎกบาลีในข้อ 1 ตามด้วย อ. แล้วจึงตามด้วย เล่ม/หน้า เช่น
ถ. อ. 10 /123 หมายถึง อรรถกถาลังยุตตนิคาย สคาถวรรค เล่มที่ 10 หน้า 123

3. คัมภีร์พิเศษ

วิสุทฺธิ. คือ คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค

มลินฺท. คือ คัมภีร์มลินทปัญหา

หนังสืออ้างอิงนอกจากนี้ บอกชื่อหนังสือไว้แล้ว

รายการเอกสารสำคัญที่ใช้ในการวิจัย

1. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 3. พ.ศ. 2552.
2. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 7. พ.ศ. 2526.
3. ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล. มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. พ.ศ. 2514.
4. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1. กรมการศาสนา. พ.ศ. 2525.
5. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). พ.ศ. 2533.
6. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. สุชาติ หงษา. พ.ศ. 2550.
7. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1. เสถียร โพธิ์นันทะ. พ.ศ. 2535.
8. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. เสถียร โพธิ์นันทะ. พ.ศ. 2543.
9. ประวัติศาสตร์ศาสนา. สุชีพ ปุญญานุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. พ.ศ. 2540.
10. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย. พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา. พ.ศ. 2546.
11. พระพุทธศาสนาในเอเชีย. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). พ.ศ. 2540.
12. พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย. จัดพิมพ์เนื่องในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อเฉลิมฉลองวิสาขบูชา พ.ศ. 2527.
13. พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย. เสถียร โพธิ์นันทะ.
14. ตำนานพระพุทธเจดีย์. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
15. สมณทูตแห่งพุทธภูมิ. พระสุเมธาธิบดี.
16. ผู้แดนพระพุทธองค์ อินเดีย-เนปาล. พระราชรัตนรังษี (ว. ป. วีรยุทธ โธ). พ.ศ. 2554.
17. เรื่องประติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. พ.ศ. 2531.
18. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม-ช่วงที่ 1). พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พิมพ์ครั้งที่ 12. พ.ศ. 2551.

19. กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พิมพ์ครั้งที่ 3. พ.ศ. 2552.
20. พุทธศาสนประวัติสมัยรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี 200 ปี. พระธรรมัชฌมาณี (ประยูร สุนตงกุโร) พ.ศ. 2525.
21. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. สิริวัฒน์ คำวันสา. พ.ศ. 2541.

รายนามเอตทัคคะ 41 องค์

1. พระอัญญาโกณฑัญญะเถระ	เอตทัคคะในทางรัตตัญญู
2. พระอรุเวลกัสสปะเถระ	เอตทัคคะในทางผู้มีบิวารมาก
3. พระสารีบุตรเถระ (อัครสาวกฝ่ายขวา)	เอตทัคคะในทางผู้มีปัญญา
4. พระมหาโมคคัลลานะเถระ (อัครสาวกฝ่ายซ้าย)	เอตทัคคะในทางผู้มีฤทธิ์
5. พระปุลณมันตานีบุตรเถระ	เอตทัคคะในทางผู้เป็นพระธรรมกถึก
6. พระกาฬทายีเถระ	เอตทัคคะในทางผู้นำตระกูลให้เลื่อมใส
7. พระนันทเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ส่ำรวมอินทรีย์
8. พระราหุลเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ใคร่ในการศึกษา
9. พระอุบาลีเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ทรงพระวินัย
10. พระภัททิยเถระ	เอตทัคคะในทางผู้เกิดในตระกูลสูง
11. พระอนรุทธเถระ	เอตทัคคะในทางผู้มีทิพยจักขุญาณ
12. พระอานนท์เถระ	เอตทัคคะในทางผู้เป็นพหูสูต ผู้มีคติ ผู้มีสติ ผู้มีความเพียรและเป็นพุทธอุปัฏฐาก
13. พระโมฆราชเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ยินดีในจิวรเสรี้าหมอง
14. พระปิ่นโฆทการทวาชเถระ	เอตทัคคะในทางผู้บันลือสีหนาท
15. พระมหากัจจายนเถระ	เอตทัคคะในทางผู้อธิบายความย่อให้พิสดาร
16. พระสีวลีเถระ	เอตทัคคะในทางผู้มีลาภมาก
17. พระโสณกุฎิกัณณเถระ	เอตทัคคะในทางผู้มีวาจาไพเราะ
18. พระมหากัสสปะเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ทรงรุดงค์
19. พระราธเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ว่าง่าย
20. พระลกุณฏกภัททิยเถระ	เอตทัคคะในทางผู้พูดเสียงไพเราะ
21. พระทัฬหะมัลลบุตรเถระ	เอตทัคคะในทางผู้จัดเสนาสนะ
22. พระพากุลเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ไม่มีโรคพยาธิ
23. พระวักกลีเถระ	เอตทัคคะในทางศรัทธาวิมุดติ
24. พระมหากัปปินเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ให้อิโวาทภิกษุ
25. พระอุปเสนเถระ	เอตทัคคะในทางผู้นำซึ่งความเลื่อมใส
26. พระเรวตขทิวรณิยเถระ	เอตทัคคะในทางผู้อยู่ป่า

รายนามเอตทัคคะ 41 องค์ (ต่อ)

27. พระสุภูติเถระ	เอตทัคคะในทางอรณวิหารและทักษิณขยบุคคล
28. พระพาหิยเถระ	เอตทัคคะในทางจีปาภิญญา
29. พระวังคีสเถระ	เอตทัคคะในทางผู้มีปฏิภาณ
30. พระโสณโกฬิวิสเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ปรารถนาความเพียร
31. พระโสภิตเถระ	เอตทัคคะในทางระลึกบุพเพนิวาสานุสติญาณ
32. พระนันทกเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ให้อิวาตภิกษุณี
33. พระกัฆาเรวตเถระ	เอตทัคคะในทางผู้เพ่งด้วยฌาน
34. พระมหาปັນถกเถระ	เอตทัคคะในทางผู้เจริญวิปัสสนา
35. พระจูฬปັນถกเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ชำนาญในมโนมยิทธิ
36. พระกุนทธานเถระ	เอตทัคคะในทางผู้จับสลากเป็นที่หนึ่ง
37. พระรัฐपालเถระ	เอตทัคคะในทางผู้บวชด้วยศรัทธา
38. พระกุมารกัสสปเถระ	เอตทัคคะในทางผู้แสดงธรรมอันวิจิตร
39. พระมหาโกฏฐิตเถระ	เอตทัคคะในทางผู้แตกฉานในปฏิสัมภิตา 4
40. พระสาครเถระ	เอตทัคคะในทางผู้ชำนาญไตรปิฎก
41. พระปิลินทวัจฉเถระ	เอตทัคคะในทางผู้เป็นที่รักใคร่ของเทพยดา

ภาคผนวก ข

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
<p>กลุ่มที่ 1 สหรัฐอเมริกาและแคนาดา</p> <p>1. ด้านองค์กรปกครอง</p>		<p>1. เสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรเผยแพร่พระธรรมทูตในต่างประเทศ เช่น เจ้าคณะหนหรือเจ้าคณะภาคต่างประเทศ</p> <p>2. การรับรองฐานะองค์กรพระธรรมทูต โดยเสนอมหาเถรสมาคมออกกฎหมายเถรสมาคมเพื่อการรับรองฐานะองค์กรพระธรรมทูตในต่างประเทศ</p> <p>3. เสนอให้มีการรับรองสถานภาพของวัดไทยในต่างประเทศ</p> <p>4. เสนอให้มีการรับรองสถานภาพของพระธรรมทูตในต่างประเทศ</p>
<p>2. ด้านบุคลากร</p>		<p>1. การพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยเสนอให้สำนักงานฝึกอบรมพระธรรมทูตทั้งสองฝ่ายกำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมและตรากฎระเบียบเกี่ยวกับหนังสือเดินทางของพระธรรมทูตเป็นมาตรฐานเดียวกันร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ</p> <p>2. เสนอตั้งหน่วยงานประสานงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ</p>

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
3. ด้านงบประมาณ		1. เสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ หรือ เผยแผ่ทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ 2. เสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระธรรมทูตด้านภาษาต่างประเทศ 3. เสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนกู้ยืมและสงเคราะห์เพื่อการสร้างวัดไทยในต่างประเทศ
4. ด้านกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเครือข่ายพระธรรมทูต		เสนอต่อมหาเถรสมาคมให้มีการจัดประชุมฝ่ายบริหารพระธรรมทูตสายต่างประเทศทั่วโลกอย่างน้อยทุกๆ ๒ ปี โดยร่วมกับพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาคหรือเจ้าคณะจังหวัดในประเทศไทย โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการ
5. ด้านแผนและนโยบาย		การจัดทำแผนและการรับรองแผนพัฒนางานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศร่วมกัน ทั้งแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
6. ด้านการส่งเสริมสนับสนุนพระธรรมทูตในต่างประเทศ		ให้มีการวางระเบียบเพื่อสนับสนุนส่งเสริมพระธรรมทูตในต่างประเทศด้านต่างๆ เช่น เรื่องพระอุปัชฌาย์ สมณศักดิ์และประกาศเกียรติคุณ
กลุ่มที่ 2 โชนยุโรปและรัสเซีย 1. ด้านการปกครอง (การรับรองสถานภาพองค์กรหนังสือเดินทาง และวีซ่าพระธรรมทูต)	1. การรับรองฐานะองค์กรพระธรรมทูตไทยไม่มีระเบียบรองรับชัดเจนทำให้องค์กรพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศไม่มีสถานภาพที่ถูกต้องตามกฎหมาย	เสนอให้มหาเถรสมาคมกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจน และมีมติให้รับรองสถานะขององค์กรพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ รวมถึงสถานะเจ้าอาวาสโดยมีหนังสือรับรองแต่งตั้งจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
	2. ใช้ระยะเวลาต่อหนังสือเดินทางและวีซ่านานขึ้น และมีแนวโน้มที่จะขอวีซ่าได้ยาก	1. ควรมีการประชุมมหาเถรสมาคมในประเด็นเกี่ยวกับการต่อหนังสือเดินทางเป็นประจำทุกเดือน 2. สำนักงานพระพุทธศาสนาควรเพิ่มบทบาทในการเป็นผู้ประสานและดูแลตรวจสอบระยะเวลาหมดอายุของหนังสือเดินทางและวีซ่า และแจ้งแก่เจ้าตัว

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
		โดยตรง 3. รัฐบาลควรเจรจาเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างรัฐบาลต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็น G2G เพื่อขอช้อยกเว้นพิเศษให้มีหนังสือเดินทาง และวีซ่าสำหรับพระธรรมทูต
2. ด้านงบประมาณ (การสนับสนุนงานพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ)	พระธรรมทูตไทยในต่างประเทศขาดงบประมาณในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	1. ควรมีกองทุนสนับสนุนเพื่อสร้างวัดไทยในต่างประเทศ 2. ควรมีกองทุนเพื่อการพัฒนาศักยภาพของธรรมทูตไทย (ด้านภาษาต่างประเทศ) 3. ควรมีกองทุนพระธรรมทูตเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยไม่ต้องกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่างประเทศ 4. ควรมีกองทุนสร้างอนุสรณ์สถานทางพระพุทธศาสนาในโอกาสครบ ๒,๖๐๐ ปีในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
3. ด้านการบริหารจัดการ	กิจการด้านพระธรรมทูตไทยใน	ควรมีการจัดตั้งสถาบันพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
	ต่างประเทศไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ เนื่องจากโครงสร้างองค์กรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังไม่เอื้อต่อการกิจโดยตรงในการดูแลพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ	
<p>กลุ่มที่ 3 อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม</p> <p>1. ด้านการพัฒนาศักยภาพของพระธรรมทูต</p>	<p>1. ด้านภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารเผยแพร่</p> <p>2. พระธรรมทูตไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร</p>	<p>1. การพัฒนาบุคลิกภาพ</p> <p>1) ก่อนไปต่างประเทศต้องศึกษาวัฒนธรรมประเทศนั้นๆ อย่างน้อย 2 ปี ภาษา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่</p> <p>2) รู้จักปรับตัว</p>

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
	<p>3. จำนวนของวัด โรงเรียน องค์กรชาวพุทธ เพิ่มขึ้นแต่บุคลากรมีไม่เพียงพอ</p> <p>4. การสร้างรูปแบบในการเผยแผ่ให้มีมาตรฐาน</p> <p>5. การอบรมพระธรรมทูตที่มีพรรษาต่ำกว่า 5 ให้มีการอบรมด้านภาษามากขึ้น</p>	<p>3) พระหนุ่มๆ ยังไม่ควรไปพระธรรมทูต</p> <p>4) การติดต่อประสานงานระหว่างกระทรวงต่างประเทศ</p> <p>5) มีการเผยแผ่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชน เพื่อให้สังคมได้รับรู้การพัฒนาบุคลิกภาพ</p> <p>2. การพัฒนาศักยภาพด้านภาษา</p> <p>1) จัดให้มีโรงเรียนสอนด้านภาษาก่อน 1 ปี</p> <p>2) เสนอมหาจุฬาลงกรณ์จัดคอร์สด้านภาษา</p> <p>3) สำนักพุทธ ควรสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ บุคลากรในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ และวัฒนธรรมของต่างประเทศ</p> <p>4) โรงเรียนควรจัดให้มีที่พัก</p> <p>5) การเรียนกรรมฐานควรมีการนำเรื่องภาษาเข้ามาควบคู่</p>
2. ด้านเอกสารการเดินทาง (วีซ่า)	ประสบปัญหาความยากลำบากของการ	1. พระที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนามานาน มากกว่า 5-10 ปี รัฐควรจัดให้มี

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
	จัดเอกสารในการเดินทางไปศึกษา และขาดความรู้ความเข้าใจจากหน่วยงานของรัฐ	<p>1. พาสปอร์ตที่อำนวยความสะดวกยิ่งขึ้น (พาสปอร์ตสีน้ำเงิน)</p> <p>2. ด้านหลังพาสปอร์ตควรมีการเขียนคำแนะนำที่สื่อสารให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นพระที่มาทำหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนา ระบุให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่ต้องให้การดูแลช่วยเหลือเป็นพิเศษ</p> <p>3. กรณีพระนิสิตไปปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อจบการศึกษาให้อำนวยความสะดวกในการทำหนังสือเดินทาง โดยไม่ต้องไปขอเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดอีก เพียงขอธิการบิณฑิ์น่าจะพอ</p>
3. ด้านพฤติกรรม	1. พระไทย/คนไทยที่เดินทางไปต่างประเทศแล้วปฏิบัติตนไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อพระธรรมทูต	<p>1. ให้ประธานศูนย์มาประสานงานกับภาครัฐเพื่อแก้ไข้ปัญหา</p> <p>2. เสนอให้พระไทยด้วยกันจัดการเอง/แจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาจัดการ เพื่อลดความเสี่ยงต่อความปลอดภัย</p>
	2. พระธรรมทูตที่เปลี่ยนใจเมื่อไปต่างประเทศ	<p>1. นิสิตที่จบใหม่ ควรให้กำลังใจด้วยการเดินทางไปมัสการสังฆเวชนียสถาน</p> <p>2. งบประมาณในการสนับสนุนการเดินทางไปสังฆเวชนียสถานแก่พระธรรมทูต</p>

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
		3. ควรให้มีการกำหนดอายุตั้งแต่ 30 ปี ขึ้นไป 4. ปรับความเข้าใจ การเคารพในระบบอาวุโสของพระ
4. ด้านการบูรณาการและปรับปรุงหน่วยงานที่สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา		1. ทำข้อตกลง (MOU) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาระหว่างประเทศอาเซียน 2. สถานทูตจัดให้มีการเข้าไปดูแลความเป็นอยู่สภาพปัญหา 3. แต่ละปีให้มีการประชุมร่วมกันเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และปัญหา 4. จัดตั้งสมาคมสงฆ์เถรวาทอาเซียน(Asians Theravada Sangha Council) ในประเทศอาเซียนรวมเป็นหนึ่งเดียว 5. เสนอให้มีการประชุม 2 ปี ต่อครั้ง 6. เสนอให้มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์เป็นศูนย์ประสานงานในประเทศไทย
5. ด้านการส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของวัดและพระธรรม	1. ไม่มีพระอุปัชฌาย์ที่จะทำหน้าที่ในการบวชให้แก่ประชาชนที่สนใจ	1. เสนอให้มีพระอุปัชฌาย์ประจำในแต่ละประเทศ 2. เสนอให้พระภิกษุทำหนังสือขอให้มีการเสนอพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีอายุ

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
ทูตให้ได้รับการยอมรับจากประเทศที่ไปปฏิบัติศาสนกิจ	2. ค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงไปหาพระอุปัชฌาย์	พรรษาตั้งแต่ 20 พรรษา เข้ารับการอบรมเพื่อทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์
6. ด้านการปรับปรุงหน่วยงานที่รับผิดชอบในงานเผยแพร่	บุคคลากรในการปฏิบัติงานเลือกปฏิบัติต่อพระภิกษุ เช่น บุคคลากรหญิงมุสลิม (สถานทูตไทยที่สิงคโปร์) ที่เลือกปฏิบัติกับพระสงฆ์ ก่อให้เกิดความไม่สะดวกและความสบายในการติดต่อประสานงาน	1. สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรจัดประชุมทุกปีเพื่อให้ทราบสถานการณ์ปัญหา การดำเนินงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์ 2. การสนับสนุนอาสาสมัครหรือครูอาชีพเพื่อไปช่วยสอนภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย 3. ขอสนับสนุนงบประมาณในการอนุรักษ์วัฒนธรรมเก่าแก่ของคนไทยสยาม 4. เสนอให้พระธรรมทูตเข้าไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในทุกๆ หมู่บ้าน มีการออกนอกพื้นที่บ้าง อันจะนำไปสู่การพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ดียิ่งขึ้น
กลุ่มที่ 4 ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอาร์เจนตินา (อเมริกาใต้)		

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
1. ด้านธุรการ	1. วิซ่า – มีความยากลำบากมากขึ้นในการขอและต่ออายุ 2. หนังสือเดินทาง การขออนุมัติจากหน่วยงานสงฆ์ไทย ฝ่ายมหานิกาย ไม่มีปัญหา ฝ่ายธรรมยุติมีปัญหา ความล่าช้าไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในการตัดสินใจ 3. การจัดซื้อที่ดิน การตั้งองค์กรและวัด	การขอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสถานทูตไทยในประเทศนั้นๆ เข้ามาช่วยสนับสนุน ดำเนินการ
2. ด้านบทบาทและการเผยแพร่ธรรมะ	1) ตนเอง การคาดหวังตัวพระธรรมทูต 2) ภาษาอังกฤษ และสเปน 3) การสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น-กฎหมาย วิถีชีวิต เช่น ปัญหา	1. การมีวิชาและจรณกิจวัตรสมบูรณ์ การปฏิบัติกรรมฐาน ความเสียสละอดทน เห็นแก่งานเผยแผ่ ยิ้มไว้ก่อน กล้าแสดงออก ทำตนเองให้ดีที่สุด ไม่คาดหวังว่าตนเองจะแก้ไขได้ทุกเรื่อง 2. การจัดตั้งศูนย์รวมข้อมูลความรู้ทางธรรมะในภาษาท้องถิ่น

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
	เรื่องความสัมพันธ์ครอบครัว ยาเสพติด	3. แบ่งหนทางการแก้ไขเป็น 3 ระยะ 1) ระยะสั้น เร่งด่วน 2) ระยะกลาง ขณะกำลังปฏิบัติศาสนกิจ 3) ระยะยาว
กลุ่มที่ 5 ประเทศอินเดีย (เอเชีย) ด้านภูมิธรรมภูมิปัญญา	1. พระธรรมทูตยังขาดภูมิธรรมภูมิปัญญา – ภาษาและความเข้าใจในวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ 2. พระธรรมทูต – องค์กรและพุทธบริษัทชาวไทยยังไม่มีเอกภาพและยุทธศาสตร์ในการทำงานไปในทิศทางเดียวกันและทำงานอย่างสังขสามัคคี 3. รัฐบาล – รัฐบาล ราชการ(ราชทูตไทย)ยังไม่มีความจริงจังและจริงจังต่องานพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ	1. พระธรรมทูตไทยต้องมีภูมิธรรมภูมิปัญญาและมีความพร้อมในด้านวัฒนธรรมของประเทศที่จะเดินทางไปโดยเฉพาะอินเดียไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (back to the Buddha lord) 2. แผนยุทธศาสตร์ของพุทธบริษัทในการทำงานของพระธรรมทูตต้องสามัคคี ส่งเสริมสนับสนุนกัน ปรองดองมีเอกภาพ social network ของพระธรรมทูตไทยทั่วโลก สร้างเครือข่าย สามารถย้ายสลับสับเปลี่ยนกัน ปลูกจิตวิญญาณและช่วยแก้ปัญหาหากมีเรื่องต่างๆ 3. รัฐบาลเข้ามามีส่วนร่วมสร้างข้อตกลงกับรัฐบาลในเรื่องวิชา 1) สถานเอกอัครราชทูต มีความจริงใจและจริงจังต่อการสนับสนุน 2) การเข้าไปแก้ปัญหาบริษัททัวร์เถื่อน จัดอบรมพระธรรมวิทายากร ตลอดจน

ตารางที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ จำแนกตามกลุ่ม ประเทศ

ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในต่างประเทศ		
ประเด็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	สภาพปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการแก้ไขปัญหา
		การฟื้นคืนพระพุทธศาสนากลับสู่อินเดีย 4. พระธรรมทูตควรอบรมให้ชำนาญและเข้าถึง ปรียัตติปฏิบัติ ปฏิเวธ 5. อำนวยความสะดวกการเดินทาง จัดสายการบินราคาถูกเพื่อส่งเสริมชาวพุทธไทย/พระสงฆ์ เดินทางไปท่องเที่ยวเชิงนิเวศสถาน 4 ตำบล 6. ให้วัดต่างๆ อนุเคราะห์ชาวพุทธ ได้พักอาศัยอย่างสะดวกสบาย

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์
พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย – เนปาล

ตอนที่ 1 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับประวัติทั่วไป (ก่อนเข้ามาบวช)

1.1 ชาตินาม

1.2 วัยเด็ก

- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด

- พ่อแม่ส่งเสริมอะไรเป็นพิเศษ หรือต่อผู้ใหญ่, พระสงฆ์

1.3 การศึกษาเบื้องต้น

- วุฒิกการศึกษาที่ได้รับ

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับประวัติทั่วไป (ในเพศบรรพชิต)

2.1 การบวชสามเณร

- การศึกษาแผนกธรรม

- ครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน

- การเข้าร่วมกิจกรรมของวัด

2.2 การอุปสมบทเป็นภิกษุ

- ครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน

- การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

2.3 การศึกษาต่อ (ในเพศบรรพชิต)

- การศึกษาก่อนปริญญาตรี

- ระดับปริญญาตรี

- ระดับปริญญาโท

- ระดับปริญญาเอก

ตอนที่ 3 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการไปอินเดีย

3.1 แรงบันดาลใจในการไปอินเดีย

3.2 ครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน

3.3 การเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญของวัด

3.4 งานที่ได้รับมอบหมาย

ตอนที่ 4 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย – เนปาล

- 4.1 การบุกเบิกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดีย-เนปาล
- 4.2 แนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4.3 ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย-เนปาลในด้านต่างๆ
  - ด้านศาสนสถาน
  - ด้านศาสนศึกษา
  - ด้านศาสนสงเคราะห์
  - ด้านศาสนสัมพันธ์
  - ด้านศาสนเผยแผ่

ตอนที่ 5 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับพระธรรมทูตในต่างประเทศ

- 5.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูตในอนาคต
- 5.2 การฝึกอบรมพระธรรมทูต

แบบสัมภาษณ์

กลุ่มลูกศิษย์ฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์

ประเด็นคำถาม

1. **ความคิดเห็นที่มีต่อคุณสมบัติของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)**
  - 1.1 คุณสมบัติเด่นของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 1.2 คุณสมบัติสำคัญที่ส่งผลให้งานพระธรรมทูตประสบความสำเร็จ
  - 1.3 คุณสมบัติที่ผู้ให้สัมภาษณ์ประทับใจหรือสัมผัสได้
2. **ความคิดเห็นที่มีต่อข้อวัตรปฏิบัติหรือปฏิปทาของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)**
  - 2.1 ข้อวัตรปฏิบัติหรือปฏิปทาที่ดั่งใจของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 2.2 ข้อวัตรปฏิบัติที่ผู้ให้สัมภาษณ์ประทับใจหรือสัมผัสได้
3. **ความคิดเห็นที่มีต่อความรู้ ความสามารถของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)**
  - 3.1 ความรอบรู้ทางธรรมของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 3.2 ความรอบรู้ทางโลกของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 3.3 ความสามารถในการถ่ายทอดของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 3.4 ความสามารถในการทำหน้าที่หรือปฏิบัติศาสนกิจของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
4. **ความคิดเห็นที่มีต่อการเป็นครู ผู้นำ นักเผยแผ่ของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)**
  - 4.1 สิ่งที่พระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) สอน ในฐานะพระธรรมทูต
  - 4.2 วิธีการสอนของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 4.3 ลักษณะความเป็นผู้นำของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 4.4 วิธีการเผยแผ่ของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์) ที่ควรนำไปเป็นแบบอย่าง
5. **ความคิดเห็นที่มีต่อผลงานการปฏิบัติศาสนกิจของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)**
  - 5.1 ผลงานที่โดดเด่นของพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 5.2 ผลงานที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างสำหรับพระธรรมทูตในต่างประเทศ
  - 5.3 กิจกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์เคยร่วมงานกับพระราชรัตนรังษี (วิริยฤทธิ์ วิริยฤทธิ์)
  - 5.4 ประสบการณ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่ท่านจัดขึ้น

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
เรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพระธรรมทูต
วันที่ 9 เมษายน 2556

1. ความเห็นที่มีต่อการปรับปรุงหลักสูตรอบรมพระธรรมทูตที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
  - 1.1 หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ดังรายละเอียดในเอกสารที่ 1)
  - 1.2 หลักสูตรอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (ดังรายละเอียดในเอกสารที่ 2)
2. ความเห็นที่มีต่อการรวมสองหลักสูตรข้างต้น เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรแกนกลางหลักสูตรเดียว โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ
3. ความเห็นที่มีต่อการเปิดหลักสูตรระยะสั้น ตามความต้องการของพระธรรมทูต เพื่อเสริมความรู้ และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ
4. ความเห็นที่มีต่อการเปิดหลักสูตรเพื่อผลิตพระธรรมทูตยุคใหม่ที่มีคุณภาพ โดยเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง 1 ปี 1 ปี ในระดับอุดมศึกษาหรือในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง
5. ความเห็นที่มีต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองของพระธรรมทูต
6. ความเห็นที่มีต่อการจัดตั้งศูนย์/สถาบัน เพื่อพัฒนางานพระธรรมทูตและให้บริการพระธรรมทูต
7. แนวทางอื่นๆ หรือข้อเสนอแนะ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

พระธรรมรินทร์ โภคากรณ์ เกิดวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดสันติธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2542 สำเร็จการศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต สาขามนุษยศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2547

ปัจจุบันเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศ (ช) ปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลียและอังกฤษ เป็นพระวิทยากรอบรมพระธรรมทูต (ช) เป็นกรรมการสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ช) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย